T.C
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı
Tefsir Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KUR'ÂN'DA ADI GEÇEN PEYGAMBERLERİN AİLELERİYLE İMTİHANI

Ayşe BÜYÜKBAYRAM
18949053-AF-YG

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yusuf HAKLI

Diyarbakır 2021

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı
Tefsir Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

KUR'ÂN'DA ADI GEÇEN PEYGAMBERLERİN AİLELERİYLE İMTİHANI

Ayşe BÜYÜKBAYRAM
18949053-AF-YG

Danışman
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yusuf HAKLI

Diyarbakır 2021

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "Kur'ân'da Adı Geçen Peygamberlerin Aileleriyle İmtihanı" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

22/08/2021
Ayşe BÜYÜKBAYRAM

ÖN SÖZ

Yaratıklar içinde, meleklerin bile kendisine secde ettiği değerli bir varlık olan insanı, Allah Teala rehbersiz bırakmamıştır. Vahiyle eğitilen peygamberleri insanlara önderlik etmek amacıyla göndermiştir. Bu önder insanlar, yaşantılarıyla insanlara örnek olurken, onlara dünya ve ahiret mutluluğunu kazanma yolunun kendilerine uymakla elde edileceğini bildirmişlerdir. Peygamberler beşer olmaları nedeniyle ailesiyle olsun kavmiyle olsun bazı sıkıntılar yaşamışlardır. Bu da bize peygamberlerin her insan gibi kızan, sinirlenen, mutlu olan, üzülen, merak eden, şükreden, çalışan, gayret eden kısacası insani bütün özellikleri taşıyan biri olduklarını gösterir. Peygamberler beşerî özellikleri dolayısıyla hataya düştüklerinde Allah Teâlâ tarafından uyarılmış, Peygamberler de bu uyarı karşısında hatalarından dönüp bağışlanma dilemişlerdir.

Biz bu araştırmamızda Kur'ân'da ailesiyle imtihan olan peygamberlerin, ailesi ve içinde bulunduğu toplumla yaşadığı olayları âyetler ışığında inceledik. Peygamberlerin tebliğ mücadelelerinde ve aile hayatında çektiği sıkıntıları, bu olaylar karşısında takındığı tutumları ve verdikleri mücadeleyi araştırdık. Peygamberlerin de diğer insanlar gibi imtihan olduklarını, nice sıkıntı yaşadıklarını ancak Allah'tan hiçbir zaman ümit kesmediklerini anlattık.

Dünyada ve ahirette mutlu olma yollarını insanlara göstermek amacıyla, ilahi makamdan insanlara gönderilen Kur'ân-ı Kerim, bütün zamanlarda öğüt alınması gereken hidayet kaynağıdır. Peygamberlerin yaşadığı ibretlik olayları Allah Teala son ilahi kitapta bildirerek kıyamete kadar insanların ondan öğüt almalarını istemiştir. Zaman ve ihtiyaçlar her ne kadar değişse de insanlar arasında yaşanan olaylar, tekerrür etmektedir. Kardeş kıskançlığı, şirk, küfür, ihanet, iffetsizlik, yalan, hile, iftira vb. insani duygular ve davranışlar her zaman var olmuştur. Bu araştırmamızın amacı günümüzde bu tür sıkıntılar yaşayan insanların, peygamberleri kendilerine örnek alarak ona göre tutum sergilemelerini sağlamaktır.

Bana çalışma azmi veren ve araştırmamı bitirmeyi nasip eden Allah'a hamdolsun. Konunun seçiminde ve tez çalışmamın hazırlanmasında destek olan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Yusuf Haklı hocama, bana her daim yol gösteren kıymetli ablam Dr. Öğr. Üyesi Zeliha Büyükbayram'a, varlıklarıyla huzur veren değerli aileme, bu yoğun çalışmamda desteklerini esirgemeyen sevgili eşime ve bu süreçte fazla ilgilenemediğim, tezimin bitmesini sabırsızlıkla bekleyen canım çocuklarıma çok teşekkür ediyorum.

Ayşe BÜYÜKBAYRAM

Diyarbakır 2021

ÖZET

İnsanları bu dünyaya imtihan etmek amacıyla gönderen Yüce Allah, insanların doğru yolu bulmaları ve bu imtihanlarında başarılı olmaları için peygamberler göndermiştir. Bu peygamberler de diğer insanlar gibi hayatın farklı kademelerinde imtihan edilmiştir. Kur'ân-ı Kerîm, imtihan olan peygamberlerin kıssalarından bahsederek, insanların bu kıssalardan örnek almalarını amaçlamıştır. Tezimizin konusunu oluşturan Kur'ân'da ailesiyle imtihan olan Peygamberlerin, ailesi ve kavmiyle yaşadığı olaylar karşısındaki tutumları örnek alınması gereken mesajlar içermektedir.

Bu çalışmamızda, Kur'ân-ı Kerîm'de bahsedilen peygamberlerden ailesiyle imtihan olan peygamberleri araştırarak yaşanan olayları inceledik. Çalışmamızın giriş bölümünde kıssa, peygamber ve imtihan kelimeleri üzerinde kısa bir anlatım yaptık. Birinci bölümünde çalışmamızın konusunu oluşturan ailesiyle imtihan olan peygamberlerden Hz. Âdem, Hz. Nûh, Hz. Lût, Hz. İbrâhim, Hz. İsmâil, Hz. Yakûb ve Hz. Yûsuf'un hayatlarını birçok tarihi kitaplardan ve tefsirlerden araştırdık. İkinci bölümde ise bu peygamberlerin imtihan olduğu olayları ve kişileri âyetlerden yola çıkarak anlattık. Hz. Adem'in oğullarıyla imtihanı, Hz. Nûh'un kavmiyle mücadelesi ile inanmayan oğlu ve eşiyle imtihanı, Hz. Lût'un eşi ve ahlaksız davranışlarda bulunan kavmiyle mücadelesi, Hz. İbrâhim'in putperest babası ve kavmiyle mücadelesi ile oğlu İsmâil'i kurban etme teşebbüsüyle imtihanı, Hz. Yakûb'un oğlu Yûsuf'tan ayrı düşmesi, Hz. Yûsuf'un kardeşleri arasındaki kıskançlığı sebebiyle yaşadıklarını bu çalışmamızda inceledik.

Anahtar Kelimeler

Kıssa, Aile, İmtihan, Âdem, Nûh, İbrâhim, Lût, Yakûb, Yûsuf, Muhammed.

ABSTRACT

Almighty Allah, who sent people to this world to test them, sent prophets so that people could find the right way and be successful in these tests. These prophets, like other people, were tested in different stages of life. The Quran mentions the parables of the prophets who were tested and aimed to make people take examples from these parables. In the Qur'an, which is the subject of our thesis, the attitudes of the Prophets, who were tested with their families, towards the events they lived with their family and tribe contain messages that should be taken as an example.

In this study, we investigated the prophets who were tested with their family among the prophets mentioned in the Quran and examined the events that took place. In the introduction part of our study, we made a short explanation on the words of parable, prophet and test. In the first part, we investigated the lives of Prophet Adam, Prophet Noah, Prophet Lot, Prophet Abraham, Prophet Ismail, Prophet Jacob and Prophet Joseph, who were tested with their families, which are the subject of our study, from many historical books and commentaries. In the second part, we told the events and people these prophets were tested with, based on the verses. In our study, we examined the test of Prophet Adam with his sons, the struggle of the Prophet Noah with his tribe, the test of his unbelieving son and his wife, the struggle of the Prophet Lot with his wife and his people who were immoral, the struggle of Prophet Abraham with his pagan father and his tribe and his attempt to sacrifice his son Ismail, separation of Prophet Jacob from his son Joseph, and what Prophet Joseph lived because of the jealousy among his brothers.

Keywords

Parable, Family, Test, Adam, Noah, Abraham, Lot, Jacop, Joseph, Mohammed.

İÇİNDEKİLER

Sayfa No.

ÖN SÖZ ..... **I**
ÖZET ..... **III**
ABSTRACT ..... **IV**
İÇİNDEKİLER ..... **V**
KISALTMALAR ..... **VIII**
GİRİŞ **1**
1. ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ, KAPSAMI VE METODU **1**
1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi 1
1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Metodu 3
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE **4**
2.1. Kıssa 4
2.1.1. Kıssanın Tanımı 4
2.1.2. Kur'ân Kıssalarının Amaçları ve Özellikleri 5
2.2. Peygamber 7
2.2.1. Peygamber Kavramının Tanımı 7
2.2.2. Peygamberlerin Görevleri 8
2.3. Kur'ân'da İmtihan Anlamında Kullanılan Kelimeler 9
2.3.1. İmtihan (الامتحان) Kelimesinin Anlamı 9
2.3.2. Belâ (البلاء – الابتلاء) Kelimesinin Anlamı 10
2.3.3. Fitne / الفتنة Kelimesinin Anlamı 12
2.3.4. İğvâ / الإغواء Kelimesinin Anlamı 14
BİRİNCİ BÖLÜM **16**
PEYGAMBERLERİN HAYATI **16**
1.1. HZ. ÂDEM'İN HAYATI **16**
1.1.1. İlk İnsan Hz. Âdem'in Yaratılışı 16

1.1.2. Meleklerin Âdem'e Secde Etmesi ... 17
1.1.3. Hz. Havva'nın Yaratılışı Cennete Konulması ... 18
1.1.4. Yasak Ağacın Meyvesinin Yenilmesi ve Cennetten İndirilmeleri ... 20
1.2. HZ. NÛH'UN HAYATI ... 22
1.2.1. Soyu ve Zamanı ... 22
1.2.2 Peygamber Olarak Gönderilmesi ... 23
1.2.3. Hz. Nûh'un Kavminin Helak Olması İçin Dua Etmesi ... 26
1.2.4. Geminin Yapılışı ve Tûfan ... 26
1.3. HZ. İBRÂHİM'İN HAYATI ... 29
1.3.1 Hz. İbrâhim 'in Soyu, Doğum Yeri ve Zamanı ... 29
1.3.2. Allah'a İman Yolunu Bulması ... 31
1.3.3. Peygamber Olarak Görevlendirilmesi ve Kavmi ile İlişkileri ... 34
1.3.4. Hz. İbrâhim'in Putları Kırması ve Ateşe Atılması ... 36
1.3.5. Üç Yalan Meselesi ... 39
1.4. HZ. İSMÂİL'İN HAYATI ... 40
1.5. HZ. LÛT'UN HAYATI ... 42
1.5.1. Hz. Lût'un Soyu ... 42
1.5.2. Hz. Lût ve Kavmi ... 44
1.6. HZ. YAKÛB'UN HAYATI ... 47
1.7. HZ. YÛSUF'UN HAYATI ... 49
1.7.1. Hz. Yûsuf Kıssası ... 49
1.7.2. Hz. Yûsuf'un Rüyası ... 51
1.8. HZ. EYYÛB'UN HAYATI ... 54
1.9. HZ. ŞUAYB'IN HAYATI VE KAVMİYLE MÜCADELESİ ... 55
1.10. HZ. SÜLEYMAN'IN HAYATI ... 57
1.11. HZ. MUHAMMED (S.A.V.) ... 59
İKİNCİ BÖLÜM ... 62
PEYGAMBERLERİN AİLELERİYLE İMTİHANI ... 62
2.1. HZ. ÂDEM 'İN ÇOCUKLARIYLA İMTİHANI ... 62
2.1.1. Hâbil ve Kâbil'in Allah'a Kurban Sunmaları ... 63
2.1.2. Hâbil'in Karşılık Vermemesinin Sebebi ... 66
2.1.3. Kâbil'in Hâbil'i Öldürmesi ... 68

2.1.4. Kâbil'in Kargadan Cenazeyi Gömme İşini Öğrenmesi 71
2.1.5. Kâbil'in Pişmanlığı (Tövbesi) Neden Fayda Vermedi?..... 73
2.2. HZ. NÛH'UN EŞİ VE İNANMAYAN OĞLU İLE İMTİHANI 75
2.2.1. Hz. Nûh'un Eşi 75
2.2.2. Hz. Nûh'un İnanmayan Oğlu 77
2.3. HZ. İBRAHİM'İN AİLESİ İLE İMTİHANI 82
2.3.1. Hz. İbrâhim'in Babasını Hak Dine Daveti 82
2.3.2. Hz. İbrâhim'in Eşleri ve Çocukları 86
2.3.3. Hz. İsmâil'in Babası Tarafından Mekke'ye Götürülüşü..... 87
2.3.4. Hz. İbrâhim'in İsmâil'i Kurban Etme Teşebbüsü..... 89
2.4. HZ. LÛT'UN EŞİ İLE İMTİHANI 92
2.4.1. Meleklerin Hz. Lût'a Misafirliği 92
2.4.2. Lût Kavminin Helak Edilmesi..... 95
2.4.3. Hz. Lût'un İnanmayan Eşi 97
2.5. HZ. YAKÛB VE HZ. YÛSUF'UN AİLESİ İLE İMTİHANLARI . 100
2.5.1. Hz. Yûsuf'un Babasından Koparılma Planları ve Kuyuya Atılması 100
2.5.2. Hz. Yûsuf'un Kuyudan Çıkarılışı ve Aziz'in Evine Götürülmesi . 104
2.5.3. Hz. Yûsuf'un Zindana Atılması 105
2.5.4. Hz. Yûsuf'un Zindan Arkadaşları ve Nübüvveti 108
2.5.5. Hz. Yakûb'un Hz. Yûsuf'a Kavuşması 113
2.6. HZ. EYYÛB VE EŞİ 119
2.7. HZ. ŞUAYB..... 122
2.7.1. Hz. Şuayb ve Kızları 122
2.8. HZ. DÂVÛD VE HZ. SÜLEYMAN 127
2.9. HZ. MUHAMMED (S.A.V.)..... 131
2.9.1. Hz. Muhammed ve Eşleri..... 131
2.9.2. İfk Hadisesi 133
2.9.2.1. İfk Hadisesinin Ortaya Çıkması 133
2.9.2.2. Vahiy Gelmeden Önce Hz. Muhammed'in Tepkisi..... 137
2.9.3. Tahrim Hâdisesi 140
SONUÇ..... 147
KAYNAKÇA 151

KISALTMALAR

a.s.	Aleyhi's-selâm
b.	Bin, İbn
c.	Cilt
Çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
h.	Hicri
Hz.	Hazreti
İFAV	İlahiyat Fakültesi Vakfı
s.	Sayfa
s.a.v.	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
ö.	Ölüm Tarihi
thk.	Tahkik Eden
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
ts.	Tarihsiz
Y.	Yayınları

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN AMACI, ÖNEMİ, KAPSAMI VE METODU

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Kur'ân-ı Kerim, bitmez tükenmez bir hazinedir. O, tahlil ve izah etmekle bitmeyen bir berekete sahiptir. Bu sebepledir ki, nesilden nesile canlılığını muhafaza ederek gelmiştir. Koymuş olduğu ilke ve prensiplerle bütün zaman ve mekanlara hitap etmektedir. Kur'ân'ın bu zenginliği onun ilahi kaynaklı oluşuna yani Allah'ın kelamı olması hasebiyledir. Bu ilahi kitabın yegâne muhatabı insandır. Kur'ân'da var olan bilgiler insanın bu dünyadaki imtihanını başarılı bir şekilde bitirip dünya ve ahiret mutluluğuna ulaşması içindir.

Allah Teâlâ, insana bahşettiği akıl ve irade neticesinde insanı kâinatın en değerli ve üstün varlığı olarak yaratmıştır. Bu münasebetle varlık sahasındaki her şeyi onun emrine vermiştir. İnsan ömrü boyunca, Allah'ın kendisine verdiği bu imkanları ve nimetleri en güzel biçimde kullanmakla, bütün davranışlarından sorumlu bir varlık olarak yaratılmıştır. Sorumlu olduklarıyla imtihan edilen insanın başıboş bırakılmadığını hayırla ve şerle sınandığını Kur'ân şu âyetlerle bize bildirmiştir: *"Yoksa o insan başıboş bırakılacağını mı sanıyor?"*[1]

Kişinin imtihan olduğunu bilmesi hayata farklı bir mana katmaktadır. İnsanın hayata bu şekilde bakması onu bir hiç olmaktan çıkarıp daha özel bir konuma yükseltmektedir. Aynı şekilde hayat mücadelesini güçlendirmekte ve özellikle kendisine olumsuz gelen olaylar karşısında direncini yükseltmektedir. Çünkü o, imtihan edildiği bilinciyle kendisini teselli ve teskin etmektedir. Bu noktada imtihan insanın hayatına farklı bir bakış açısı kazandırmaktadır. İnsan başına ne gelirse gelsin bunun bir imtihan olduğunun farkında olacak ve bu imtihanı başarıyla bitirmek için manevi donanımları

[1] Kıyâme, 75/36.

kullanıp ümitsiz olmayacaktır. İnsanın imtihan amacına uygun bir şekilde, hayata gönderiliş maksadını tamamlayabilme yolu Kur'ân'ı doğru anlamaktan ve peygamberleri kendilerine örnek almaktan geçmektedir.

İnsanın imtihan olduğu konulardan de biri ailedir. Aile, bizim tarihi, kültürel ve dini değerlerimizi nesilden nesile aktaran ve bununla da yetinmeyip bu değerleri pratik hayatta yaşayarak toplumu şekillendiren bir kurumdur. İnsanın yaşamında aile çok önemli bir yere sahiptir. Hayatın her kademesinde aile bulunmaktadır. Ailelerde yaşanan ilişkiler hayata yön vermektedir. Peygamberler de beşer olmaları nedeniyle tıpkı diğer insanlar gibi aileleriyle bazı sıkıntılar yaşamışlardır. Peygamberlerin aileleriyle yaşadığı olaylar karşısındaki tutumlarına dikkat ederek aile yapımızı bu değerler etrafında yeniden inşa etmek müminler olarak her bireyin görevidir. Aksi takdirde aile şer odaklarının ağır saldırıları karşısında önce değer kaybına uğrayacak, daha sonra da çöküş sürecine girecektir.

Ailenin toplumdaki konumu, temelin binadaki yeri gibidir. Bu nedenle toplumdaki birliktelik aileden başladığı gibi çözülme de aileden başlar. Temelleri sağlam ilkeler üzerinde kurulan ailelerde zaman zaman problemler yaşansa dahi yeniden toparlanmak mümkündür. İslâmî öğretiler, aile kurumundan beklenen faydalar sağlanabildiği müddetçe birlikteliğin devamını öğütlemektedir.[2]

Tezimizin amacı, insanlara örnek olarak gönderilen peygamberlerin, kavimleriyle mücadeleleri ve imtihana tabi tutuldukları konuları âyetler ışığında sunmaktadır. İnsanların bela ve fitnelerden korunmaları için yapılması gerekenleri tespit edip imtihanlarında başarılı olmalarını sağlamaktır. Bu bağlamda insanın Kur'ân'da yer alan Peygamber kıssalarını, helak edilen kavimlerin helak edilme sebeplerini, maruz kaldıkları musibetleri öğrenmeleri önemlidir. Özellikle Peygamberlerin aileleriyle yaşadığı sorunları öğrenip gerekli ders ve ibretleri çıkarmak, öncekilerin uğradığı benzer fitnelere karşı tedbir almamızı sağlayacaktır. İşte yapılacak bu çalışmayla Peygamberlerin aileleriyle olan münasebetlerinin

[2] Mahmut Öztürk, **Peygamberlerin Aile Bireyleriyle İmtihanı**, Sonçağ Yayınları, Ankara, 2016, s.43.

mahiyeti ortaya konacaktır. Dolayısıyla kıssadan hisse nev'inden günümüz Müslümanlarına taalluk eden yönler tespit edilecektir.

1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Metodu

Çalışmamızı Kur'ân'da ailesiyle imtihan olmuş Peygamberlerle sınırlandırdık. Aile derken anne, baba, eş, çocuklar ve kardeşler dikkate alınacaktır. Bu kapsamda Hz. Âdem (a.s.), Hz. Nûh (a.s.), Hz. İbrâhim (a.s.), Hz. İsmâil (a.s.), Hz. Lût (a.s.), Hz. Yakûb (a.s.), Hz. Yûsuf (a.s.), Hz. Eyyûb (a.s.), Hz. Şuayb (a.s.), Hz. Süleyman (a.s.) ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) aileleriyle olan imtihanlarını konu alan âyetleri işledik.

Çalışmamıza başlamadan önce Kur'ân'da ailesiyle imtihan olan Peygamberleri tespit ettik. İlgili âyetlerin meal ve tefsirlerini okumayla başladık. Peygamberlerden Hz. Âdem (a.s.), Hz. Nûh (a.s.), Hz. İbrâhim (a.s.), Hz. İsmâil (a.s.), Hz. Lût (a.s.), Hz. Yakûb (a.s.), Hz. Yûsuf (a.s.), Hz. Eyyûb (a.s.), Hz. Şuayb (a.s.) ve Hz. Muhammed'in (s.a.v.) aileleriyle yaşadıkları sıkıntıları anlatan âyetleri tespit ettik. Sonra kıssa, peygamber, imtihan, bela ve fitne kavramlarının tanımı üzerinde durup bir giriş yaptık. Daha sonra tezimizin birinci bölümünde kronolojik sıralamayı bozmadan peygamberlerin hayatı hakkında kısa bir bilgi verdik. İkinci bölümünde ise peygamberlerin imtihan oldukları olayları anlatan âyetleri birçok tefsir ve tarih kitaplarından araştırdık. Peygamberlerin olaylar karşısındaki tutumlarını inceleyerek aile ile ilgili çıkardığımız varsayımlarımızı anlatmaya çalıştık. Gerekli yerlerde Kitâb-ı Mukaddes ile mukayeseler yaptık.

Tefsir okumalarını Taberî'nin (ö.310/922) *"Taberî, Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân",* Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) *"el-Keşşâf",* Cevzî'nin (ö. 597/1201) "*Zadü'l-Mesir fi İlmi't Tefsir"*, Râzî'nin (ö.606/*1209) "Mefâtîhu'l-Gayb"*, Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) *"Envaru't-Tenzîl ve Esrâru't-Te'vîl",* İbn-i Kesîr'in (ö.774/1372) *"Tefsiru'l-Kurâni'l-Azîm"*, Elmalılı'nın (ö.1942) *"Hak Dîni Kur'ân Dili"*, Seyyid Kutûb'un (ö.1966) *"Fî-Zilâli'l-Kur'ân",* Mevdûdî'nin *"Tefhimü'l-Kur'ân"*, Sabûnî'nin *"Safvetü't-Tefâsîr"*, Vehbe Zuhayli'nin *"Hülâsat'ül Beyân",* Muhammed Esed'in *"Kur'ân Mesajı"* tefsirleri gibi birçok tefsirden yararlandık. Sözlük kullanımında İbn Manzûr'un *"Lisânü'l-ʿArab",* Ragıb el-İsfahânî'nin *"el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân",* Cevherî'nin "*Sıhâhu'l Cevherî"*, Fîrûzâbâdî'nin *"Kamûsü'l-*

muhît" adlı eserlerinden yararlandık. Tarih kitaplarında Taberî'nin "*Tarih-i Taberî",* Mevdûdî'nin *"Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı",* Mustafa Asım Köksal'ın *"Peygamberler Tarihi",* İsmâil Yiğit'in *"Peygamberler Tarihi"* adlı eserlerden istifade ettik. Bunun yanında Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisinden, Kitâb-ı Mukaddes'ten ve konu ile ilgili yazılmış başka eserleri de inceledik ve yararlandık. Ayrıca ele aldığımız konunun insan ve toplum ilgili olması nedeniyle Psikoloji, Sosyoloji ile ilgili çalışmalardan da yararlanmaya çalıştık. Âyetlerin mealleri için ise birçok meale müracaat etmekle beraber, ağırlıklı olarak Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanan Kur'ân-ı Kerim Meali'ne başvurduk.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Kıssa

2.1.1. Kıssanın Tanımı

Kıssa kelimesi Kur'ân'da bulunmaz ancak "hikâye etmek" anlamındaki (قصص) kelimesinden türeyen (قصّ) fiili bulunur.[3] Kassa yani kıssa, kelime olarak bir kimsenin izini takip etmek anlamına gelir. قَصَصْتُ اَثَرَهُ onun izini takip ettim, denir.[4] "(*Annesi, Musa'nın) ablasına: "Onun izini takip et!" dedi."*[5] Bir diğer anlamı ise araştırılan haberler, hikayeler manasına gelir.[6] *"Şüphesiz bu anlatılanlar gerçek olaylardır."*[7] Ayrıca kıssa kelimesi hikâye etmek, anlatmak aktarmak manasına da gelmektedir.[8] "*Sana bu Kur'ân'ı vahyederek kıssaların en güzelini hikâye edeceğiz."*[9] Kassa fiilinin bir şeyi kesmek, kırkmak, saçı, tırnağı makasla kesmek anlamı da vardır.[10]

---

[3] İdris Şengül, **"Kıssa"**, DİA, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2002, c.25, s.499.
[4] Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Râgıb el-İsfahânî (ö. 502/1108), **el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân**, thk. Safvan Adnan Davud, Daru'l-Kalem, ed-Daru'ş-Şami, Dımaşk, Beyrut, h. 1412, c.1, s.627.
[5] Kasas,28/11.
[6] İsfahânî, **el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân**, s.671.
[7] Âl-i İmrân, 3/62.
[8] Cemaleddin İbn Manzûr, **Lisânü'l-ʿArab**, Beyrut, Dâru's-Sâdır, h. 1414, c.7, s.73; Muhammed b. Yakup Fîrûzâbâdî (h. 817), **Kamûsü'l-muhît**, thk. Muhammed Naim, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2005, s.627.
[9] Yûsuf, 12/3.
[10] İbn Manzûr, **Lisânü'l-ʿArab**, c.7, s.73; Fîrûzâbâdî, **Kamûsü'l-muhît**, s.627.

Hikâye, gerçek veya hayal ürünü olan olaylardır. Kur'ân kıssalarını bu manada kabul etmek hatalı olur. Kur'ân kıssaları geçmişte yaşanmış bir olayı anlatan bilgilerdir. Özetle kıssanın tarifi şöyle yapılabilir: "Geçmiş eserleri, izleri açığa çıkarmak, bununla bilinmeyen ve unutulan olaylara dikkat çekerek insanlara ibretlik dersler veren, onları tefekküre teşvik eden yaşanmış olaylardır."[11]

2.1.2. Kur'ân Kıssalarının Amaçları ve Özellikleri

Kur'ân-ı Kerîm'de önceki milletlerin ve peygamberlerin kıssaları bulunmaktadır. Tarihi olayları anlatmak bu kıssaların amacı değildir. Bu kıssalar geçmişte yaşanmış olaylardan ibret almamız amacıyla Kur'ân'da geçmektedir. Kur'ân bu olayları detayına girmeden, zaman ve mekânı belirtmeden, kendi amacına uygun ve insanların ortak sorunlarına değinerek aktarmaktadır. Bu olayları farklı sûrelerde her defasında kendine has bir tarzda anlatmaktadır.[12]

Kıssaların amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Hz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberliğini ispat etmek

2. Hak dini tebliğ etmek çetin bir yoldur. Peygamberlerin hepsi bu zorlukları yaşamıştır. Hz. Muhammed (s.a.v.) ve mü'minler inanmayanlar tarafından birçok işkenceye maruz bırakılmışlardır. Yüce Allah geçmiş peygamberlerin kıssalarını anlatarak onların da bu zorluklarla karşılaştığını bildirip Hz. Peygamberi ve mü'minleri teselli etmeye çalışmaktadır.

3. İnsanların bu kıssalar üzerinde düşünerek ders almalarını sağlamak.

4. Bütün ilahi dinlerin amacının Allah'ın varlığını ve birliğini anlatıp insanları şirkten uzaklaştırmak olduğunu yani İslam'ın evrensel bir din olduğunu anlatmak.[13]

Kur'ân, ilahi mesajını bildirmek için bir araç olarak kullandığı kıssaları belli özelliklere dikkat ederek anlatır. Kur'ân kıssalarında zamandan bahsedilmediği, mekân ve kişi isimlerinin de her zaman bulunmadığı görülmektedir. Kur'ân'da Yûsuf

[11] Muhsin Demirci, **Tefsir Usûlü**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2003, s.240-241.
[12] İsmail Cerrahoğlu, **Tefsir Usûlü**, TDV Yayınları, Ankara, 1997, s.171-172.
[13] Demirci, **Tefsir Usûlü**, s.244-245.

kıssası dışında diğer kıssalar parça parça verilmiştir. Kıssalarda verilen bilgiler genelde ibret ve tebliğ amacına yetecek kadar zikredilip gereksiz ayrıntılara girilmemiştir. Kıssaların çoğunda en dikkat çekici olaydan başlanma sebebi muhataplarının dikkatleri üzerine çekmesi içindir. Bazen de en ibret verici yerinden başlayarak kıssaya giriş yapılır. Kur'ân kıssalarının bir diğer özelliği de mühim olan yerlerde temsili bir anlatım kullanılarak olaylara bir canlılık ve hareketlilik verilmesidir.[14]

Halefullah[15] Kur'ân kıssalarının Kitâb-ı Mukaddesten alındığını iddia eder. Kur'ân kıssalarının Kitâb-ı Mukaddes'teki kıssalarla benzerlik göstermesini iddialarına delil olarak göstermektedir. Bu iddia ilmi temellerden yoksundur. Hz. Muhammed (s.a.v.) ümmi bir peygamberdi. Bu benzerliğin asıl sebebi bu kitapların kaynağının vahiy olmasıdır. Bu kitaplar her ne kadar tahrif olmuş olsalar da içinde doğru bilgiler de bulunmaktadır. Bu nedenle benzerliğin olması gayet normaldir. Kur'ân kıssaları diğer kitaplarda anlatılan kıssalardan temel vurgu ve konu bakımından çok farklı bir üslup kullanmıştır. Kur'ân kıssalarında diğer kitaplardaki kıssalar gibi Allah ve peygamber anlayışına ters hiçbir bilgi ve tutarsızlıklar bulunmaz. Diğer kitaplardaki kıssalarda tarihi bilgiler, kişi isimleri, zaman ve mekân gibi ayrıntılara yer verilmiştir.[16] *"Kur'ân öncekilerin masallarıdır; başkalarına yazdırıp sabah akşam kendisine okunmaktadır." dediler. De ki: Onu, göklerin ve yerin sırrını bilen indirmiştir. Şüphesiz O bağışlayandır, merhamet edendir."*[17] Bu âyetler bize kıssaların vahiy kaynaklı olduğunu gösteren birer delildir.

[14] Şengül, **"Kıssa"**, DİA, c.25, s.500.
[15] Asıl adı Muhammed Ahmed Halefullah'tır (1916-1997). "El-Fennu'l Kasasi fi'l-Kur'âni'l-Kerim" adlı doktora tezinde Kur'ân kıssalarının gerçekte vuku bulmadığını ilk kez ortaya artan kişidir. (Demirci, **Tefsir Usûlü**, s.246.)
[16] Demirci, **Tefsir Usûlü**, s.249; Şengül, **"Kıssa"**, DİA, c.25, s.500.
[17] Furkân, 25/5-6.

2.2. Peygamber

2.2.1. Peygamber Kavramının Tanımı

Peygamber kelimesinin menşei Farsça olup, sözlükte haber getiren anlamına gelir.[18] Terim olarak ise peygamber, insanları hak dine çağırarak, onları küfrün karanlığından çıkarıp ilahi aydınlığa, Allah'ın dinine davet eden kimselere denir.[19]

Türkçede kullanılan peygamber kavramı hem resul hem de nebi anlamında kullanılır. Müfessirlerden bazıları resul ve nebi kavramlarının farklı anlamlara geldiğini söylemişlerdir. Bu müfessirlere göre resul; peygamberlerden kendisine kitap verilen, kendisinden önceki şeriatı nesheden ve mucize sahibi peygamberlere verilen isimdir. Nebi ise kendisine kitap verilmeyen ancak ilahi mesaj getirmiş kişilere denir. Nebilerin görevi insanlara kendisinden önce gelen dini tebliğ etmektir. [20] Resul ve nebi kelimeleri arasında büyük bir anlam farkı bulunmadığından insanları hak yola davet eden Allah'ın elçileri yani peygamber anlamında kullanılmaktadır.

Yüce Allah dünya hayatını imtihan için yaratmıştır. İnsanın bütün davranışları yazıcı melekler tarafından kaydedilmektedir. Hesap gününde herkes kendi ameline göre hesaba çekilecektir. Bu imtihanın adaletli olması için dünyada insanların sorumlu olduğu yükümlülükleri, yani yapması ve terk etmesi gereken şeyleri önceden bilmesi gerekir. Allah, insanlar içinden kendilerine peygamberler göndererek bu bilgilendirmeyi yapmıştır.

Peygamberlerin getirdikleri ilahi bilgilere vahiy denir. Vahiy Allah'ın kelamıdır. Vahiy Allah'tan insana doğru olan sözlü konuşmadır. (İnsandan Allah'a doğru olan konuşma ise duadır.) [21] Vahiy Allah'ın, insanları hidayete yöneltme aracıdır. İnsan, Yüce Allah'ın peygamberler aracılığıyla gönderdiği mesajlara (vahiylere) inanıp inanmama konusunda seçme iradesine sahiptir. Vahyi tasdik etmek

[18] Yusuf Şevki Yavuz, "**Peygamber"**, DİA, c.34, s.257.
[19] İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2020, s.28.
[20] Murat Kayacan, **Kur'ân'da Peygamberlere Karşı Tavırlar ve Sonuçları**, Ekin Yayınları, İstanbul, 2016, s.17.
[21] Toshihiko İzutsu, **Kur'ân'da Allah ve İnsan**, çev: Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, s.171.

kişiyi imana, tekzip etmek ise küfre götürür. Tasdik eden Allah'ın hidayet yolunu, inkâr eden dalalet yolunu seçmiş olur.[22] Dünya ve ahiret mutluluğunu kazanmak, peygamberlerin getirdiği ilahi vahye inanmak ve bu yoldan yürümekle elde edilir.

Allah'ın mesajları evrenseldir. Allah hiçbir milleti ve insanı, peygamberler vasıtasıyla verdiği mesajlar dışında tutmamıştır. Gönderdiği peygamberler, kendi dillerinde mesajları bildirse de verilen mesajlar bütün insanlığa gönderilmiştir. Bütün insanlar bu mesajlardan sorumludur. Bu nedenledir ki Kur'ân tüm peygamberlere iman edilmesi gerektiğini Şûrâ on beşinci âyette şöyle bildirmektedir: *"Ben, Allah'ın bütün vahyettiklerine inanırım."* Bütün Peygamberler insanları bir olan Allah'a ve yalnız ona ibadet edilmesi gerektiğine davet etmektedir.[23]

2.2.2. Peygamberlerin Görevleri

Peygamberlik çalışmakla elde edilen bir makam değildir. Allah'ın, kullarından dilediği kimseleri peygamber olarak seçmesi ilahi bir lütuftur. âyette bu durum şöyle açıklanmıştır: "*Peygamberlik yetkisi, Allah'ın lütfudur. Onu kullarından dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir."*[24]

Allah Teâlâ insanların yanlış yola sapmalarını engellemek için birçok peygamber göndermiştir. Peygamberler öldükten bir süre sonra insanlar dinlerini tahrif edip hak yoldan sapmışlar. Yüce Allah, onlara doğru yolu bulmaları için tekrar peygamberler göndermiştir.

Peygamberlerin belli-başlı görevlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Peygamberlerin en önemli görevi insanları tek olan Allah'a ibadet etmeye ve sadece ona kulluk etmeye davet etmektir.

2. Peygamberler Allah'ın emirlerini insanlara bildirerek onları putperestlikten ve şirkten kurtarıp onlara hidayet yolunu göstermişlerdir.

[22] İzutsu, **Kur'ân'da Allah ve İnsan**, s.162-163.
[23] Fazlur Rahman, **Allah'ın Elçisi ve Mesajı**, çev: Adil Çiftçi, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1997, s.47.
[24] Cum'a, 62/4.

3. Allah peygamberleri insanlardan seçerek onlara örnek olmalarını sağlamıştır.

4. Haksızlık ve zulüm toplumların yok olmalarına sebep olur. Toplumu yöneten sınıf bozulduğunda toplumda adalet sağlanamaz. Zayıf ve fakir kesim zulüm ve baskı görür. İşte bunu gibi toplumları düzeltmenin tek yolu Allah'ın peygamberleri ile gönderdiği kurallarla toplumu yönetmektir. Peygamberler hiçbir insana ayrıcalık tanımadan topluma eşit davranarak adil bir idarenin kurulmasına öncülük ederler.

5. Peygamberlerin bir diğer görevi de bu dünyanın fani olduğunu, bu dünyanın asıl dünyaya bir hazırlık olduğunu bildirerek insanları ahiret hayatına inanmaya davet etmektir. "*İyi bilin ki, şu dünya hayatı boş bir oyalanma ve oyundan başka bir şey değildir. Âhiret yurduna gelince, işte gerçek hayat odur. Keşke bunu bilmiş olsalardı*!"[25] âyette de görüldüğü gibi asıl yurt ahiret yurdudur. Burası bir imtihan dünyasıdır.[26]

2.3. Kur'ân'da İmtihan Anlamında Kullanılan Kelimeler

2.3.1. İmtihan (الامتحان) Kelimesinin Anlamı

Arapça bir kelime olan imtihan kelimesi (محن) fiilinden türemiştir. "Denemek, sınamak, vurmak, dövmek, engellemek" anlamlarında kullanılmaktadır. Elbise için kullanıldığında ise "eskiyinceye kadar giymek" anlamına gelmektedir.[27]

Kökü (محن) şeklinde olan fiil (افتعال) vezninde (امتحان) şeklinde gelmektedir. (امتحان) vezninde denemek manasında kullanılmakla beraber "temizlemek, ıslah etmek" anlamlarına da gelir. Altın ve gümüş ateşte eritilerek saflaştırıldığında "ateşte arınmak" manasında da bu kelime kullanılır.[28] İsfahânî (ö. 502/1108), "imtihan" sözcüğünün "bela" kelimesiyle aynı manada "denemek, sınamak" anlamına geldiğini söylemektedir.[29] (امتحان) Kulun imanının samimi olup olmadığını sınamak maksadıyla, Allah'ın kula dilediği teklifte bulunması veya kulun başına zor bir iş getirmesidir. Eğer

[25] Ankebût, 29/64.
[26] Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.28-33.
[27] İbn Manzûr, **Lisânü'l-ʿArab**, c.13, s.401; Serdar Mutçalı, **Arapça-Türkçe Sözlük**, Dağarcık Yayınları, İstanbul, 1995, s.822.
[28] İbn Manzûr, **Lisânü'l-ʿArab**, c.13, s.401.
[29] İsfahânî, **el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân**, s.762.

kul, bu emre tam uyarsa veya zor olan işin içinden çıkmada sabır ve metanet gösterirse, imtihanını başarıyla bitirmiş olur.[30]

(امتحان) fiili Kur'ân-ı Kerim'de iki yerde geçmekte ve her iki âyette de denemek, sınamak anlamına gelmektedir. *"Ey iman edenler! Mümin kadınlar göç ederek size geldiklerinde -onların imanlarını Allah daha iyi bilmekle beraber- siz onları sınayın*."[31] Bu âyetteki imtihan kelimesi müşriklerin zulmünden kaçıp Medine'ye hicret eden kadınların imtihandan geçirilmeleri gerektiği anlamında kullanılmaktadır. âyette geçen (فامتحوهن) ifadesiyle Müslümanların bulunduğu yere gelen kadınların gelme nedenlerinin, samimiyetlerinin araştırılması ve onların doğru söyleyip söylemediklerini ortaya çıkarmak maksadıyla onları birtakım imtihanlara tabi tutulmasına işaret etmektedir. Bu şekilde niyetlerinin dışa vurumu olan davranışları neticesinde onların hicret etmelerindeki asıl amaçları anlaşılmış olur.[32]

Bir diğer âyette ise "*Seslerini Peygamberin yanında kısan kimseler, Allah'ın gönüllerini takva ile sınadığı kimselerdir. Onlara mağfiret ve büyük ecir vardır."*[33] Ebu Ubeyde buradaki "imtihan" kelimesinin "temizlemek, ıslah etmek" anlamına geldiğini söylemiştir.[34] Taberî ise altının ateşe tutularak özünü ayrıştırması gibi Yüce Allah mü'minlerin yasaklanan şeylerden kaçınmalarını ve emredilenleri yerine getirmelerini sağlamak amacıyla kalplerini arındırması anlamına geldiğini söylemiştir.[35]

2.3.2. Belâ (*البلاء – الابتلاء*) Kelimesinin Anlamı

(بلا) kelimesi, بلا يبلو بلوا kelimesinden gelmektedir. "Musibet, denemek, imtihan, bir şeyin eskimesi, yıpranması, hüzün, keder, sıkıntı, bitkin hale getirmek, afet," gibi manalara gelmektedir.[36] Eskiyen bir elbise için bu elbise eskidi ve yırtıldı

[30] Mahmut Çanga, **Kur'ân-ı Kerim Lügati**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004, s.475.
[31] Mümtehine, 60/10.
[32] Taberî, **Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân**, c.23, s.328.
[33] Hucurât, 49/3.
[34] İbn Manzûr, **Lisânü'l-ʿArab**, c.13, s.401.
[35] Taberî, **Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân**, c.22, s.282.
[36] Mutçalı, **Arapça-Türkçe Sözlük**, s.70; Çanga, **Kur'ân-ı Kerim Lügati**, s.94.

anlamında söylenir. Yolculuk yapan için ise yolculuk onu eskitti yani yıprattı anlamında kullanılır. Üzüntü bedeni yıprattığı için belâ adını almıştır. [37]

Bu fiil (افعال) babında (ابلى) haber vermek, cömertlik, yiğitlik; (افتعال) babında (ابتلاء) imtihan etmek anlamına gelir. [38] (بلاء) kelimesi Duhan sûresi 33 âyette nimet vermek anlamında geçmektedir. Yüce Allah "*Onlara içinde açık bir nimet bulunan âyetler vardır."* buyurmuştur.

Allah'ın insana yüklediği sorumluluklar da bazı açılardan belâ olarak adlandırılmıştır. Birincisi tüm yükümlülükler insana meşakkatli geldiğinden her biri bela sayılmaktadır. İkincisi "*Andolsun ki, içinizden cihad edenleri ve sabredenleri bilmek için sizi imtihan edeceğiz; sözlerinizin doğruluğunu da test edeceğiz."* Âyetinde gördüğümüz gibi sorumluluklar birer denemedir, test etmedir. Üçüncüsü ise Allah Teâlâ kullarını bazen şükretmeleri için varlıkla, bazen de sabretmeleri için darlıkla imtihan eder. Bu nedenle sabretmeyi gerektiren darlık ve şükretmeyi gerektiren varlık bela sayılmıştır. Darlık karşısında sabretmek varlık zamanlarında şükretmekten daha kolaydır. İmtihanların büyüğü varlık ile olan imtihanlardır. Hz. Ömer bu konuyla ilgili şöyle demiştir: "Biz zorlukla sınandık sabrettik, ancak nimetlerle sınandığımızda hakkıyla şükredemedik." Hz. Ali ise bu konuda şöyle demiştir: "Her kimin dünya imkanları bollaşıp da kendisinin onunla imtihan edildiğini anlamaması, bu aklının onu aldattığının göstergesidir."[39] "*Sizi bir imtihan olarak kötülük ve iyilikle deneyeceğiz."*[40] Âyeti Allah'ın kullarını bolluk ve darlıkla imtihan ettiğini göstermektedir.

Kur'ân-ı Kerim, dünya hayatının, kimin daha güzel amel yaptığının bilinmesi için bir belâ (imtihan) yeri olduğunu, ölüm ve hayatın bu nedenle yaratıldığını söylemektedir.[41] Belâya uğrama aynı zamanda günahtan arınmaya ve manen yükselmeye de vesile olur.

---

[37] İsfahânî, **el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân**, s.145.
[38] İbn Manzûr, **Lisânü'l-ʿArab**, c.14, s.84.
[39] İsfahânî, **el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân**, s.146.
[40] Enbiyâ, 21/35.
[41] Mülk, 67/2.

Kur'ân-ı Kerîm'de belâ sözcüğü "eskimek; denemek, sınamak; gam, musibet, darlık ve sıkıntı" anlamlarına gelmektedir. Kur'ân'a göre bela büyük bela, açık bela ve güzel bela olarak vasıflandırılmıştır. Firavun'un İsrâiloğulları'na yaptığı korkunç işkencelere "büyük belâ"[42] ve "açık belâ"[43] diye tanımlanmıştır. Hz. İbrâhim'in oğlu İsmâil'i kurban etmeye teşebbüsüne de "açık belâ" denilmiştir[44] Allah'ın kendisini denediği kulun bu denemeden başarı ve yüz akı ile çıkmasına da "güzel belâ" denilmiştir.[45] Bedir Gazvesi ve sonucunda kazanılan zafer, "güzel bir belâ" yani başarıyla verilmiş bir imtihan olarak nitelendirilmiştir. [46]

Hayatımızda yaşadığımız olumlu olumsuz tüm olaylar yaratılış gayemize ulaşmak içindir. Kur'ân'da genelde olumsuz olaylardan insanın imtihan edileceğinden bahsedilmiştir. *"Muhakkak ki, ölüm tehlikesiyle, korku ve açlıkla, mal, can ve yiyecek içecek gibi ürünlerin azaltılmasıyla sizi sınayacağız. Ama zorluklara karşı sabredip sebat ve dayanıklılık gösterenlere iyiliklerin geleceğini müjdele."*[47] Allah, başta peygamberler olmak üzere bütün insanları bazı musibetlerle imtihan etmiştir.

İnsanların denenmesi, imtihan edilmesi ve sınanması manasına gelen belâ kelimesi, büyük bir anlam değişikliğine uğrayarak felaket, sıkıntı ve dert anlamlarıyla Türkçe'ye geçmiştir.

2.3.3. Fitne / الفتنة Kelimesinin Anlamı

Fitne kelimesi (فتن) fiilinden türemiştir. (فتن) sözlük anlamı saptırmak, ayırmak, sınamak, imtihana tabi tutmak anlamlarına gelir.[48] Bunun yanı sıra maddi ve manevi sıkıntı, üzüntü, bela, felaketle imtihan etme, günah, yoldan çıkma, küfür, azap, sapıklık, delilik, meşakkat, mal, evlat ve insanların görüşlerindeki farklılık" manalarına da gelir.[49]

---

[42] Bakara, 2/49; A'râf 7/141; İbrâhim, 14/6.
[43] Duhân, 44/33.
[44] Sâffât, 37/106.
[45] Enfâl 8/17.
[46] Süleyman Uludağ, "Bela", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul, 1992, c.5, s. 380.
[47] Bakara, 2/155.
[48] Mutçalı, **Arapça-Türkçe Sözlük**, s.465.
[49] İbn Manzûr, **Lisânü'l-ʿArab**, c.13, s.317.

Kelimenin asıl anlamı ise altın ve gümüş gibi değerli madenlerin saflığını, derecesini anlamak için ateşe atmak ve ateşte eritmek manasında kullanılmaktadır. Bu kelime Kur'ân'da insanın ateşe atılması manasında da kullanılmıştır.[50] "*O gün onlar ateşe sokulacaklardır*."[51]

Bu kelime bazen azaba neden olan şey manasında kullanılmıştır. *"İyi bilin ki, onlar zaten fitnenin içine düşmüşlerdir."*[52] Bazen de deneme, imtihan manasında kullanılmıştır.[53] *"Seni belâ ve musibetlerle imtihan ettik."*[54] *Fitne* (الفتنة) *kelimesi* de (البلاء) kavramı gibi hem hayır ve hem şer için kullanılır ama şer manası daha zahiridir ve daha çok kullanılır. "وَنَبْلُوكُمْ بِالشَّرِّ وَالْخَيْرِ فِتْنَةً" "*Sizi bir imtihan olarak hayır ile de şer ile de deniyoruz*."[55] Âyeti buna misaldir.

İnsan malları ve nefisleri konusunda imtihana edilerek, onun belâya karşı sabrı denenmektedir. Bunun yanı sıra kişinin imanında samimi olup olmadığını ortaya çıkarmak amacıyla, kişi birçok eziyete maruz bırakılarak sınanıp, denenmektedir. Böylece; insanların kötü olanları iyi olanlarından ayırt edilmiş olur.[56]

Kur'ân-ı Kerîm'de otuz dört âyette fitne kelimesi, yirmi altı âyette de türevleri geçmektedir.[57] Fitne kavramının kök manaları açısından genel bir değerlendirmesi yaparsak Kur'ân'daki kullanımlarına göre başlıca şu manalara gelmektedir; Sınama (ibtila), deneme (ihtibar) ve imtihan;[58] sirk , küfür, müşriklerin Müslümanlara uyguladıkları ve sirke döndürmeyi amaçlayan baskılar;[59] sapıklık, sapma, saptırma;[60] azap, işkence, ateşe atma;[61] düşman saldırısı;[62]Allah'ın kullarına farklı imkanlar

[50] Ebû'n-Nasr İsmâîl b. Hammâd el-Cevherî (ö. 393), **Sıhâhu'l-Cevherî**, thk. Ahmed Abdulgafur Attar, Daru'l-'İlmi li'lmeleyîni, Beyrut, h. 1407, s.3809; İsfahânî, **el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân**, s.623.
[51] Zâriyât, 51/14.
[52] Tevbe, 9/49.
[53] Cevherî, **Sıhâhu'l Cevherî**, s.3809.
[54] Tâhâ, 20/40.
[55] Enbiyâ, 21/35.
[56] Cevherî, **Sıhâh'ul Cevherî**, 3809; İsfahânî, **el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân**, s.623; İbn Manzûr, **Lisânü'l-ʿArab**, c.13, s.319.
[57] Mustafa Çağrıcı, "Fitne", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul, 1996, c.13, s.156-159.
[58] Bakara, 2/102; Tâhâ, 20/40, 85, 90, 131.
[59] Bakara, 2/191, 193, 217; Nisâ, 4/91.
[60] Mâide, 5/41, 49; Sâffât, 37/162.
[61] Ankebût, 20/10; Zâriyât, 51/13, 14; Burûc, 85/10.
[62] Nisâ, 4/101.

vererek birbirlerine karsı niyet ve tutumlarını ortaya çıkarması;[63] günah;[64] şeytanın hile ve tuzağı;[65] şeytanın zayıf ruhlu insanlara aşıladığı batıl inanç ve kuruntu;[66] nifak[67] ve delilik.[68]

Fitne hem Allah'tan hem de insanlardan gelen fiillerdendir. Bela, musibet, öldürme, azap etme gibi. Bunun gibi fiiller Allah tarafından meydana geldiklerinde hikmet üzere olurlar. Ancak insanlar tarafından kaynaklandıklarında kınanan bir iş olur. Bu nedenle Allah Teala, bazı âyetlerde "Toplumda fitne çıkarma, saptırma" manasında "Fitne" kelimesini kınanan bir durum olarak kullanmaktadır.[69] *"Fitne, adam öldürmeden beterdir."*[70]

Fitnenin sözlük manaları ve Kur'ân'daki kullanımlarının hiçbirinde onun daha sonraki dönemlerde kazanacağı "dini ve siyasi sebeplerle ortaya çıkan sosyal kargaşa, anarşi, iç savaş" şeklinde bir anlam görülmemektedir. Hadislerin bazılarında fitne, İslâm'ın ilk asırlarından itibaren vuku bulan dinî ve siyasî çalkantıları, içtimaî huzursuzlukları haber veren ifadeler içinde bulunmaktadır. Bu hadislerde fitne genellikle, İslâm ümmetinin birlik ve bütünlüğünü bozan bir komployu veya her türlü yıkıcı faaliyeti ifade eder.[71]

2.3.4. İğvâ / الإغواء/ Kelimesinin Anlamı

Sözlükte "şaşırmak, hedefe ulaştıracak yoldan ayrılmak" anlamındaki gayy fiilinden türeyen "İğva" kelimesi "şaşırtmak, azdırıp doğru yoldan uzaklaştırmak", "bâtılı süsleyip hak gibi gösterme" manasına gelir. Râgıb el-İsfahânî, sözcüğün kökünde bâtıl inançtan doğan bilgisizlik anlamının olduğunu söyler.[72] Kur'ân'da

[63] En'âm, 6/53; Furkân, 25/20.
[64] Tevbe, 9/49.
[65] A'râf, 7/27.
[66] Hac, 22/53.
[67] Hadîd, 57/14.
[68] Kalem, 68/6.
[69] Süleyman Kaya, **Kur'ân'da İmtihan**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Doktora Tezi), 2002, Sakarya, s.18.
[70] Bakara, 2/191.
[71] Çağrıcı, "Fitne", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, c.13, s.156-159.
[72] Ramazan Biçer, "İğvâ", **DİA**, TDV Yayınları, 2000, İstanbul, c.21, s.525.

insanlardan çoğu kişinin şeytanın iğvâsına kapılabileceği, ancak ihlâs ve samimiyetle hareket eden kulların kurtulacağı belirtilmiştir.[73]

Kur'ân'da iğva kelimesi şu şekilde geçmektedir: *"Onu size ancak dilerse Allah getirir. Siz (O'nu) âciz bırakamazsınız. Eğer Allah sizi azgınlığınızın (iğva) içinde bırakmayı dilemişse, ben size öğüt vermek istesem de öğüdüm size fayda vermez. O sizin rabbinizdir ve O'na döndürüleceksiniz."* [74] âyette geçen "İğvâ" kelimesi "azgınlıkta bırakmak, helak etmek, baştan çıkartmak, doğru yoldan saptırmak" manalarına gelmektedir. İğvâ, nefsin ve şeytanın kişiyi kötü yola istekli hale getirmek anlamına gelir. Allah'ın iğvâsıyla kastedilen ise imtihan gereği kötü yola sapmak isteyenlere izin ve imkânın verilmesidir. Allah Teâlâ azgınlıkta ısrar eden bir kavmin ahlâkî yönden bozulmasına izin vermişse peygamberlerin nasihatleri artık onlara yarar sağlamaz.[75] Kısacası iğva, kulları hikmetin zirvesinden alıkoymaktır. Allah bunu kendisine öfkelendiği kullarına nispet eder.[76] Peygamberler kavimlerini hidayete ulaştırmak için bütün gücünü kullanırlar. Ancak azgınlıkta aşırı giden kavimlere hidayet nasip olmaz ve helak olmaya mahkûm olurlar.

[73] Hicr, 15/39-40.
[74] Hûd, 11/33-34.
[75] Hayreddin Karaman, Mustafa Çağrıcı, İbrâhim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, **Kur'ân yolu**, DİB Yayınları, Ankara, 2006.c.3, s. 167-168.
[76] İmam-ı Gazali, **İhya-u Ulûm'id-Dîn**, çev: Ali Arslan, Merve Yayınları, İstanbul, c.4, 213.

BİRİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERLERİN HAYATI

1.1. HZ. ÂDEM'İN HAYATI

1.1.1. İlk İnsan Hz. Âdem'in Yaratılışı

İnsan türünden yaratılan ilk varlık Hz. Âdem'dir. Bütün semavi dinler insanlığın onun soyundan geldiğini kabul eder. Ona ebu'l-beşer (insanlığın atası) künyesi verilmiştir.[77] Kur'ân-ı Kerîm'de onun ilk insan olduğunu anlatan âyetler vardır. *"Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan, ikisinden birçok erkek ve kadın üretip yayan rabbinize itaatsizlikten sakının."*[78]

Kur'ân-ı Kerîm, Hz. Âdem'in topraktan, cıvık ve süzme çamurdan, çamurdan süzülen bir özden, şekillenmiş balçıktan ve kuru çamurdan yaratıldığını bildirmektedir.[79] Allah Âdem'i yarattıktan sonra kendi ruhundan üflemiştir. [80] Allah Hz. Âdem'i dünyanın her köşesinden alınmış topraktan yarattı. Bu nedenle Âdemoğlu da bu toprağa göre sarı, siyah veya beyaz olarak dünyaya geldi. Hz. Muhammed'e atfedilen bir hadise göre insanın neşeli, üzgün, çirkin, yumuşak veya sert tabiatlı oluşu da bu topraktan kaynaklanmaktadır.[81] Konuyla ilgili âyetlere baktığımızda bu yaratılışın Allah'ın iradesi ve kudretiyle belli bir gelişme sürecini takip ederek belli bir zaman içinde tamamlandığı görülmektedir. Yeryüzünde bulunan diğer tüm canlı ve cansız varlıkların aksine, yükümlü ve sorumlu tutulan Hz. Âdem, bunun için gerekli

---

[77] İsmail Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.72.
[78] Nisâ, 4/1.
[79] A'raf, 7/12; İsrâ, 17/61; Mü'minûn, 23/12; Secde, 32/17; Sâd, 38/76; Sâffât, 37/11; Hicr, 15/26; Rahmân, 55/14.
[80] Nasr Hamid Ebu Zeyd, **Dinsel Söylemin Eleştirisi**, çev: Fethi Ahmet Polat, Kitabiyat Yayınevi, Ankara, 2002, s.243.
[81] Taberî, **Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân** c.1, s.481.

manevi, ahlâkî, zihnî ve psikolojik kabiliyetlerle donatıldığı açıklanmıştır. Allah insana sorumluluklarını yerine getirme konusunda gerekli olan her türlü imkânı sunmuş ve ona tercihte bulunma gücü verildiği gibi neyle mükellef olduğunu bilme yetisini de vermiştir.[82]

Allah'ın verdiği akıl gücü ve bilgi nedeniyle Hz. Âdem ve soyu birçok varlıktan daha üstün ve değerli sayılmıştır. Melekler insanı "yeryüzünde fesat çıkaran ve kan döken" varlık olarak tasvir ettiler. Allah Hz. Âdem'e bütün isimleri öğrettikten sonra bunları meleklere sorar, onlar bilemez. "Ey Âdem, onlara eşyanın isimlerini bildir!" dediğin de ise Hz. Âdem isimleri onlara bildirir. Göklerin ve yerin gizlisini ancak Allah bilir.[83] "Allah Âdem'e bütün isimleri öğretti" denilerek Âdem'in bilgisinin genişliğine ve bilgiyi öğrenme kabiliyetine işaret edilmiştir. Meleklerin bile Âdem'e secde etmesi onun bilgiyi öğrenme gücüne sahip olmasından kaynaklanmaktadır. İnsanoğlu bu özelliği sayesinde tabiattaki birçok varlığa ve güçlere hâkim olmuştur. Eşyaya şekil verme ve onları kendi yararına kullanması da bu gücü nedeniyledir.[84]

1.1.2. Meleklerin Âdem'e Secde Etmesi

Allah'a ibadet amacıyla secde edilirken, insanlara ise gösterilen saygı ve hürmetten dolayı secde edilir. Hz. Âdem'e yapılması istenen secde ise Allah'ın emrini yerine getirmek ve Âdem'e saygı göstermek amacıyladır.[85] Allah Teâlâ, Âdem ve soyunun yani insanın üstün bir varlık olduğunu göstermek için meleklere Âdem'e secde etmelerini emretmişti. Allah insanoğlunu bu derece şerefli ve seçkin kılarken insanlardan bir kısmının Allah'a şirk koşması, emrine itaat etmemesi büyük bir nankörlüktür. *"Meleklere, "Âdem'e secde edin" dediğimizde İblis dışındakiler derhal secde ettiler; o direndi, büyüklendi ve kâfirlerden oldu."*[86] Melekler, Allah'ın yüce emrine uyarak Hz. Âdem'e secde ettiler. Ancak İblis kibrinden secde etmeyip Yüce

[82] Süleyman Hayri Bolay, "Âdem", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, c.1, s.359; Mustafa Öztürk, **Tefsir Tarihi Araştırmaları**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2005, s.103.

[83] Bakara, 2/30-33.

[84] Bolay, "Âdem", **DİA**, c.1, s.360.

[85] Ebu'l-Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî**, Keşşâf**, çev: Muhammed Coşkun, Ömer Çelik, Necdet Çağıl, Adil Bebek, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2016, c.1, s.348.

[86] Bakara, 2/34.

Allah'ın emrini yerine getirmedi. İblis secde etmemenin sebebini ise Âdemin topraktan kendisinin ise ateşten yaratılması olarak açıkladı. Ateşin topraktan daha üstün olduğunu iddia ederek emre itaat etmedi.[87] Kötülüğü temsil eden İblis ile Allah'ın yeryüzünde halife kıldığı insan arasındaki sürekli savaş böylece başlamış oldu.[88] Secde eden meleklerin yer melekleri olduğu, gök meleklerinin sadece Allah'a secde ettikleri söylenmiştir. Başka bir görüşe göre de secde edenler tabiat kuvvetleridir.[89]

Hallac-ı Mansur (ö. 309/922) bu konuda alışkın olmadığımız bir yorum yapmıştır. Ona göre İblis'in secde etmemesi Allah dışında kimseye secde etmek istemediğindendir. O derin bir aşk ve imanla Allah'a bağlı olduğundan O'nun dışında kimsenin önünde eğilmemiş sadece Allah'a secde ettiğini ifade etmiştir.[90] Bize göre bu emre uymama Allah'a olan saygı ve bağlılıktan değil bir kibirdendir. Eğer Allah'a olan saygıdan dolayı olsaydı emir ne olursa olsun yerine getirilmesi gerekirdi. Kaldı ki, sonraki âyetlerde İblis'in kibrinden dolayı kendisini Hz. Âdem'den üstün gördüğü bildirilmektedir.

İblis adlı varlık Allah'a karşı çıktığı için Şeytan ismini aldı. Kibrinden dolayı üstün konumunu kaybedip çaresiz bir duruma düştü. O, insanı doğru yoldan saptırmaya çalışan insan karşıtı bir güç olarak, Şeytan olarak yoluna başladı. Ahirete kadar insanı yoldan çıkarmaya, zihnini karıştırmaya, ufkunu daraltmaya, ileriyi görmesini engellemeye çalışan biri olarak kalacak.[91]

1.1.3. Hz. Havva'nın Yaratılışı Cennete Konulması

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Havva'nın nerede ve ne şekilde yaratıldığı konusunda bir bilgi yoktur. Hz. Havva'nın Âdem'den yaratıldığı, şu şekilde geçer: "*O sizi bir tek nefisten yaratmış, sonra ondan eşini de var etmiştir''*[92]

Yeryüzünde bulunan bütün insanların yapısı hiçbir zaman değişmedi hep aynı kalmıştır. Erkek ve kadın öz itibariyle aynıdır. Kadında, detaylardaki bazı farklılıklara

[87] A'raf, 7/12.
[88] Seyyid Kutûb, **Fî-Zilâli'l-Kur'ân**, çev: M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa, Hikmet Yayınları, İstanbul, c.1, s.117-118.
[89] Karaman, **Kur'ân yolu**, c.2, s.506.
[90] Mustafa Öztürk, **Kur'ân ve Aşırı Yorum**, Kitabiyat, Ankara, 2003, s.374-375.
[91] Adil Çiftçi, **Fazl'r-Rahman ile İslamı Yeniden Düşünmek**, Kitabiyat, Ankara, 2001, s.205.
[92] Zümer, 39/6.

rağmen erkeğin taşıdığı beşerî özelliklerin tamamı vardır. Bu da öz itibariyle bir olduklarını göstermektedir.[93]

Klasik müfessirlerin çoğu "nefs" teriminden kastedilenin Hz. Âdem olduğunu söylerken Muhammed Abduh bu yorumu kabul etmemiştir. Abduh insan soyunun ortak kökenini ve kardeşliğini vurguladığından "insanlık" karşılığını kabul eder. Her iki cinsin de bir tek canlıdan yaratıldığı anlamını kastettiğini söyler.[94]

Zemahşerî (ö. 538/1144) ise Havva'nın Âdem'in eğe kemiğinden yaratıldığını ancak bunun bir yaratma tarzı olarak devam etmediğini ve Havva'dan başka hiçbir kadının erkeğin eğe kemiğinden yaratılmadığını söylemiştir.[95]

Allah Hz. Âdem ve Havva'yı yarattıktan sonra onları cennete yerleştirir. Cennette hayatlarının devamı için Allah onlara şöyle der:

"Ey Âdem! Sen ve eşin cennette oturun, istediğiniz yerinden rahatça yiyip için ve şu ağaca yaklaşmayın; yoksa zalimlerden olursunuz" dedik.[96] *"Bunun üzerine "Ey Âdem!" dedik, "Bil ki bu senin de eşinin de düşmanıdır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın, yoksa mutluluğunu yitirirsin! Burada sana acıkmak da çıplak kalmak da yok. Yine burada susuzluk çekmezsin ve sıcaktan bunalmazsın."*[97]

Allah Âdem ve eşine cennete yerleşmelerini, Şeytan'ın hilelerine karşı dikkatli olmalarını ve onun için belirlediği ağaçtan yememelerini emretmiştir. Âyetleri incelediğimizde Hz. Âdem ve eşinin girdiği cennetin ve yemesi yasaklanan ağacın vasıfları hakkında bir malumat görmeyiz. Ancak Tevrat bunları detaylı olarak anlatmaktadır. Tevrat cennetin "Aden cenneti", yenilmesi yasaklanan ağacın ise "hayat ağacı" olduğu bildirir.[98] Cabir b. Hayyan ve İbn Tufeyl gibi alimler *" Hani rabbin meleklere "Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" dedi."*[99] Âyetinden yola çıkarak ilk insanın yeryüzünde yaratıldığını ve yasak ağacın bulunduğu cennetin ahiret

[93] Seyyid Kutûb, **Fî-Zilâli'l-Kur'ân**, c.12, s.427.
[94] Muhammed Esed, **Kur'ân Mesajı**, çev: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret yayınevi, İstanbul, 2002, s.107.
[95] Zemahşerî, **Keşşâ**f, c.5, s.900.
[96] Bakara, 2/35.
[97] Tâhâ 20/117-119.
[98] Muhsin Demirci, **Tefsir Tarihi**, İFAV Yayınları, İstanbul, 2003, s.132.
[99] Bakara, 2/30.

hayatının geçirilecek cennet olmadığını; bu cennetin yeryüzünde bulunan yeşillik ve bahçelik olan güzel bir yer olduğunu kabul ederler.[100] Bazı rivayetlere göre de bu ağaç buğday veya üzüm ya da incirdir.[101]

Kur'ân'da, Şeytan onun "sonsuzluk ve ebedi hayat ağacı" olduğunu söylemiştir. Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın bu meyveyi yiyip ölümsüzlüğe ulaşmamaları, bunun da Şeytanın yalanlarından biri olduğunu bize göstermektedir. Yasak ağaç ile Allah'ın insanın emelleri ve eylemleri için koyduğu sınırlar kastedilmektedir. İnsanın kendi tabiatını zorlayıp aşamayacağı sınırlardır.[102]

Gördüğümüz gibi Âdem'in ve eşinin yedikleri meyve ağacının hangi ağaç olduğu konusunda farklı rivayetler vardır. Ancak hiçbiri sağlam bir kaynağa dayanmamaktadır. Buradan çıkarılacak ders ağacın mahiyeti değil, emre itaat edilmediğinden insanlığın atasının oradan çıkarıldığıdır. Hz. Âdem oradaki imtihanı kaybetti. İnsanoğlunun bu dünyadaki imtihanı kaybetmemesi ve yeniden sonsuz olan cenneti hak etmesi için Allah'ın emirlerini yerine getirmesi ve yasaklarından uzaklaşması gerekir.

1.1.4. Yasak Ağacın Meyvesinin Yenilmesi ve Cennetten İndirilmeleri

Şeytan, cennetten kovulmanın sebebi olarak gördüğü Hz. Âdem'i ve eşini cennetten çıkarmak için Allah'ın yasakladığı meyveyi yemeleri için onlara vesvese vermeye başlar. Onları kandırabilmek için dostça görünmeye çalışır. Kur'ân'da, Hz. Âdem'e şeytanın şöyle dediği rivayet edilir: *"Derken, şeytan şöyle diyerek onun kafasını karıştırdı: "Ey Âdem! Sana sonsuzluk ağacının ve son bulmayacak bir hükümranlığın yolunu göstereyim mi?"*[103] Bu âyete göre Âdem'e, bu ağacın meyvesini yediğinde ebedi olarak cennette kalacağını söyleyen şeytan onu kandırmıştır. A'raf sûresi yirminci âyette ise onları ikna etmek için yasak meyveyi yediklerinde ölümsüz veya melek olacaklarını söylemiştir.

---

[100] Mehmet Bayraktar, **İslam'da Evrimci Yaratılış Teorisi**, Kitabiyat Yayınevi, Ankara, 2001, s.145

[101] Zemahşerî, **Keşşâf**, c.1, s.350.

[102] Muhammed Esed, **Kur'ân Mesajı**, s.539

[103] Tâhâ 20/120.

İnsanın en büyük arzularından biri de ölümsüz olmaktır. Hz. Âdem de bu duygudan dolayı Şeytanın vesvesesine kapılmıştır.[104] Cennette ebedi kalacakları sözünü duyunca Hz. Âdem ve eşi Şeytanı dost zannedip ona kanarlar. Allah'ın yasak koyduğu ağacın meyvesini yemeye karar verirler. *"Nihayet ikisi de o ağaçtan yediler. Bunun üzerine mahrem yerleri kendilerine göründü, üstlerini cennet yaprağıyla örtmeye çalıştılar. Böylece Âdem rabbine karşı gelmiş ve yolunu şaşırmıştı."*[105]

İbn Abbas şöyle der: Onlar yasak meyveyi yedikten sonra Allah'ın onlara giydirdiği nurdan elbise yok oldu. Daha sonra ayıp yerleri görülünce onlar da cennetteki yapraklarla örtündüler.[106] Elbiselerinden soyunmuş olmaları ilk hissettikleriydi. Sonra açlık ve susuzluk duygularını ve cennetteki tüm kolaylıklardan ve nimetlerden mahrum olduklarını anladılar.[107]

Said Nursî, Hz. Âdem'in cennetten çıkarılmasını Allah'ın bir hikmeti olduğunu söylemiştir. Eğer Hz. Âdem cennette kalsaydı melekler gibi makamı sabit kalırdı. İnsanda var olan kabiliyetler ortaya çıkamazdı. Hep aynı makamda kalan meleklerin çok olduğunu ve buna benzer kulluğa ihtiyaç olmadığını ifade etmiştir. Meleklerin aksine sonsuz makamı kazanacak kabiliyeti bulunan insan için dünya buna uygun bir yerdir.[108]

Hz. Âdem ve eşi Allah'ın uyarmasına rağmen işledikleri hata yüzünden çok pişman olurlar. Bağışlanmaları için Allah'a yalvarıp dua ederler. Allah tövbelerini kabul eder ancak işlediği günah sebebiyle cennet şartlarının dışına çıktıklarından onları cennetten yeryüzüne indirir. Onlara belli bir süre orada kalacaklarını, bu süre içinde dünyadan faydalanacaklarını nesilleri arasında anlaşmazlıkların çıkacağını, orada öleceklerini ve tekrar orada dirileceklerini bildirir. Nereye indirildiği konusunda Kur'ân'da bir bilgi yoktur. Tefsir kitaplarındaki bilgiler Yahudi kaynaklarından alınan bilgilerdir. Hakikati ancak Allah bilir.

---

[104] Hayati Aydın, **Kur'ân'da Psikolojik İkna**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005, s.275.
[105] Tâhâ 20/121.
[106] Muhammed Ali Es-Sâbûnî, **Safvetü't-Tefâsîr**, çev: Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz, Ensar Yayınları, İstanbul, 2016, c.4, s.50.
[107] Ebu'l-A'lâ Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986, c.3, s.255.
[108] Said Nursî, **Mektûbât**, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2004, s.46.

1.2. HZ. NÛH'UN HAYATI

1.2.1. Soyu ve Zamanı

İslam kaynaklarında Hz. Nûh'un soyu Nûh b. Lemek b. Mettu Şelah b. Ahnûh b. Yerd b. Mehlâil b. Kayn b. Enuş b. Şis b. Âdem (a.s.) olarak geçmektedir.[109] Hz. Nûh'un soyu Tevrat'ta iki ayrı listede verilmektedir. Birincisi soyu Âdem'in oğlu Şit'e dayanarak nakledilmektedir. İkincisi ise Âdem'in oğlu Kâbil'e dayanarak Nûh'un babası Lamek'e kadar gitmektedir.[110]

Hz. Nûh, Kur'ân'ın ve hadislerin, kendisinden teferruatlı olarak bahsettiği Ulu'l-Azm peygamberlerden birisidir. Yirmi sekiz sûrede kendisinden bahsedilirken isim olarak da kırk üç yerde zikredilmiştir. Yetmiş birinci sûre ise onun ismini taşımaktadır. Kur'ân Hz. Nûh'un peygamber oluşundan, sonraki hayatından, verdiği tevhid mücadelesinden ve tûfandan bahsetmektedir. Peygamberlikten önceki hayatı hakkında ise bir bilgi yoktur. Hz. Âdem'den bin sene sonra Irak'ta yaşadığı rivayet edilmektedir.[111]

Kur'ân'da Hz. Nûh'un kavmiyle 950 yıl yaşadığı geçmektedir.[112] Ancak bu dokuz yüz elli yılın ömrünün hangi zamanı kapsadığı hakkında bir açıklama yoktur. Bu nedenle farklı görüşler ortaya çıkmıştır. Bir görüşe göre ömrünün tamamını kapsar. Bu görüşte olanlara göre 40 yaşında iken peygamberlik görevi verilmiş. Hz. Nûh 890 yaşında iken tufan meydana gelmiş. Tûfandan sonra da 60 yıl yaşamıştır. Diğer görüş ise bu sürenin Tûfan öncesi peygamberlik müddeti olduğunu savunmuştur. Bu görüşte olanlar Hz. Nûh'un yaşının daha fazla olduğunu, kırk yaşında peygamber olan Hz. Nûh'un dokuz yüz elli sene kavmini hak dine davet ettiğini, tûfandan sonra da altmış sene yaşadığını iddia etmişlerdir.[113]

---

[109] Mustafa Asım Köksal, **Peygamberler Tarihi**, TDV Yayınları, Ankara, 2016, c.1, s.87.
[110] Tekvin, 5/1-32.
[111] Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.112.
[112] Ankebût, 29/14.
[113] Elmalılı Hamdi Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 2003, c.5, s.564; Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.144; Ömer Faruk Harman, "Nûh", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, c.33, s.226.

Hz. Nûh'un öne çıkan özeliği çok şükreden bir kul olmasıdır. "*Öyleyse sen de Nuh gibi sabırlı ve dirençli ol."* [114] Bir başka özelliği ise kâfirlere karşı çok sert davranmasıdır. *"Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma.*"[115] Âyeti Hz. Nûh'un inkârcılara karşı ne kadar sert davrandığını göstermektedir.

1.2.2 Peygamber Olarak Gönderilmesi

Hz. Âdem'den Hz. Nûh'a kadar insanlar hak din üzere yaşamışlardı. Rivayete göre putperestlik ilk kez Nûh'un kavmiyle ortaya çıkmıştır. Nûh kavmi putperestliğin öncülerindendir. Bu kavmin taptığı putların adı Kur'ân'da Ved, Yeğus, Nesr, Süva ve Yeük olarak geçmektedir.[116] Bu put isimleri önceden iyilikleriyle toplumda sevilen sayılan salih kişilere aitti. Bu insanların ölümünden sonra bu kişilerin hatıralarını unutmamak için heykelleri yapılmış, ancak zamanla Allah ile kendi aralarında aracı yaptıkları rivayet edilir. Bu putların Hz. Âdem'in oğullarının adı olduğunu söyleyenler de bulunmaktadır. Çok sevilen bu salih ve kahraman kişileri insanlar unutmamak için vefatlarından sonra resimlerini çizip evlerine astı. Sonraki nesiller ise işin aslını unutup onların heykellerini dikti ve onlara tapmaya başladı.[117]

Putperest bir toplum içinde doğup büyüyen Hz. Nûh, kavmi arasında dokuz yüz elli yıl yaşamıştır. Kavmine Peygamber olarak gönderilen Hz. Nûh onları putperestlikten sakındırıp tevhid inancına davet etmiştir. Kavmine Allah'a ortak koştukları putları bırakmalarını, aksi taktirde şiddetli bir azaba çarpılacaklarını bildirmişti.[118] Kavmine söylediği bu sözlerin kısmını Yüce Allah ibret alınması için Kur'ân'da zikretmiştir. "*Nûh, şöyle dedi*: *"Ey kavmim! Şüphesiz, ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım. Allah'a ibadet edin. O'na karşı gelmekten sakının ve bana itaat edin ki sizin günahlarınızı bağışlasın ve sizi belli bir vakte kadar ertelesin. Şüphesiz, Allah'ın belirlediği vakit gelince ertelenmez. Keşke bilseydiniz."*[119] Bu âyetten Hz. Nûh'un kavmini bu üç şeye davet ederek tebliğe başladığı anlaşılmaktadır. Birincisi Allah'a ibadet, ikincisi takva ve üçüncüsü Resul'e itaat. Allah'a ibadet, putlara ibadet etmeyi

[114] Hûd, 11/49.
[115] Nûh, 71/26.
[116] Nûh, 71/23.
[117] Ebüssuûd İmad Muhammed b. Mustafa (h. 982), **İrşâdü'l-akli's-selîm ila mezayal-Kur'âni'l-Kerim**, Daru İhyâi't -Türasi'l-'Arabi, Beyrut, c.9, s.40.
[118] Nûh, 71/1; Ankebût, 29/14; Hûd,25-26
[119] Nûh, 71/2-4.

bırakıp sadece Allah'a yönelmek, O'nun emirlerine uymak ve O'na ibadet etmektir. Takvadan kastettiği; Allah'ın hoş görmediği bütün işlerden uzaklaşmak ve O'ndan korkarak yaşamaktır. Resul'e itaat etmekten kasıt ise Allah'ın peygambere vahyettiği emirlere uymaktır. Hz. Nûh kavmine bu üç şeyi yaptıkları zaman günahları bağışlanacağını, aksi takdirde başlarına ansızın korkunç bir azabın geleceğini ve hiçbir gücün buna engel olamayacağını bildirmiştir. [120]

Hz. Nûh, insanlara Allah'ın bir olduğunu putların birer cansız varlık olduğunu her defasında anlattı. Kendisinin Allah tarafından kendilerine gönderilen güvenilir bir elçi olduğunu söyledi.[121] Bazen toplu olarak bazen de birer birer ziyaret ederek putların cansız birer varlık olduğunu, Allah'a şirk koşmanın insan haysiyetine yakışmayacağını anlattı. Hz. Nûh ısrarla davetine devam etmesine rağmen kavmi onu dinlemiyordu. Sanki duymamış, karşılarında kimse konuşmamış gibi davranıyorlardı. Hz. Nûh, onların yaptığı her türlü eziyetlere sabrediyordu. Cehennem azabından kurtulmaları için onları nerde görse hak dine çağırıyordu. Kavmi ise, onu her defasında alaya alıyor, konuşmalarını aralarında eğlence konusu yapıyorlardı. Küfrün elebaşları, değişik sebeplerle onun peygamberliğini reddediyorlar ve davetini engelliyorlardı. Sayısı çok fazla olmayan fakir insanlardan çok az kişi iman etmişti. İman etmeyenler bu iman eden insanları Hz. Nûh'tan uzaklaştırmak için her türlü yola başvurdular. Hz. Nûh'a ve ona iman edenlere çeşitli kötülükler yaptılar.[122] Peygamberlerine inanmayan kafirler Hz. Nûh' un sözlerine kulaklarını kapatıp ona meydan okudular. Eğer doğru söylüyorsa kendilerini tehdit ettiği azabı hemen getirmesini istediler.

Bunlardan önce Nûh'un kavmi de (peygamberlerini) yalancılıkla itham etmişti. O kulumuzu yalancı saydılar, "Delinin biri!" dediler ve o görevinden alıkondu.[123] âyette de görüldüğü gibi inanmayan bu kavim onun davetinden bıktığından, onu yalancılıkla itham ederek, onun beyinsiz ve mecnun olduğunu söylediler. Farklı tehdit, eziyet ve işkencelerle Hz. Nûh'un tebliğ vazifesini engellemeye çalıştılar. Kavmin sözde ileri gelenleri yalan ve hileleriyle halkı kandırmaya çalıştılar. Nûh'un kendileri gibi bir insan olduğunu, Allah tarafından ona

[120] Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, c.7, s.431.
[121] Şuarâ 26/107.
[122] Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.117.
[123] Kamer, 54/9.

vahiy geldiğine inanmadıklarını söylediler. Nûh'a inananların hiç düşünmeden inanan en alt tabakadaki insanlar olduğunu şayet gerçek bir peygamber olsaydı ileri gelenlerin de ona inanması gerektiğini iddia ettiler. [124] Hz. Nûh'a inananları küçümsüyorlardı. Allah'ın da onlara değer vermediğini iddia ederek onların Hz. Nûh'a inanmasını peygamber ve dini için bir eksiklik olarak görüyorlardı. Şüphesiz Mekke müşrikleri de Hz. Muhammed'e inanan fakirleri hor görüp hakkında şöyle demişlerdi: *"Eğer Muhammed'in getirdiği din iyi olsaydı, biz onlardan önce inanırdık."*[125] Başka bir rivayette ise şöyle denilmiş: O zamanlar bir kişinin oğlu doğup büyüdüğünde babası onun elinde tutar, Hz. Nûh'un yanına götürürdü. Oğluna Hz. Nûh'u göstererek onun yalancı, sihirbaz, cadı olduğunu söylerdi. Hz. Nûh'un yanına gelmemesini ve söylediği sözlere inanmamasını öğütlerdi. Bu söylediklerini kendilerinden sonraki nesline aktarmasını da tembihlerdi.[126]

Kafirler kendilerini doğru yolda olduklarını kendilerine uygun olmayan düşünceleri de sapıklıkla suçladılar. Hz. Nûh'a "Biz gerçekten seni apaçık bir yanlışlık içinde görmekteyiz." dediler. Asıl onlar yoldan çıkmış bir topluluktu ancak kendileri bunu göremediler. Hz. Nûh ise kendisinde hiçbir sapkınlık olmadığını, kendisinin Rabbü'l-Alemîn tarafından bir peygamber olarak gönderildiğini onlara bildirdi.[127] Onlar Hz. Nûh'u doğru yoldan şaşırmış ve yalancı olarak suçlasalar da Hz. Nûh bütün samimiyetiyle kendisini yoldan sapmadığını, yalan söylemediğini, Allah'tan gelen emir ve yasakları bildirdiğini onlara açıkladı. İnanmayanlar yaptığı kötülüklerin Hz. Nûh'u tebliğinden vazgeçirmediğini anlayınca bu kez onu öldürmekle tehdit edip "Ey Nûh bu işten vazgeçmezsen, kesinlikle taşlanacaksın."[128] dediler. Yeni nesil de atalarının Nûh'a inanmadığını söyleyip onu bayılıncaya kadar dövdüler. Hz. Nûh kendine geldiğinde "Allah'ım beni ve milletimi bağışla çünkü onlar bilmiyorlar." diye dua ederdi.[129]

---

[124] A'raf, 7/63; Hûd, 11/27,31.
[125] Ahkaf, 46/11.
[126] Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîrü't-Taberî (ö. 310/923), **Tarih-i Taberî**, çev: M. Faruk Gürtunca, Sağlam Yayınevi, İstanbul, c.1, s.138.
[127] A'raf, 7/60-61; Zâriyât, 51/46
[128] Şuarâ 26/116.
[129] Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.118.

1.2.3. Hz. Nûh'un Kavminin Helak Olması İçin Dua Etmesi

Hz. Nûh'un dokuz yüz elli yıllık hayatının büyük bölümü, kavmini hak yoluna davetle, Allah'ın dinini anlatmakla ve batıla karşı mücadeleyle geçmiş, ancak olumlu bir sonuç alamamıştır. Kavminin kendisini taşlayarak öldürme tehditlerine rağmen, onları azaptan ve felaketten kurtarmak için çaba sarf etmiştir. Cahil müşrikler peygamberin zengin olması, gaipten haber vermesi gerektiğini ayrıca beşerin, yapamadığını yapması, bilmediğini bilmesi gerektiği anlayışındaydılar.[130]

Hz. Nûh Kafirlerin kötülük ve tehditlerine aldırmayıp davetine aralıksız devam etti. Ancak, batılı hak, hakkı batıl gören bu kafirler ona karşı tavırlarını değiştirmediler. Toplumu yönetenler putlara ve uyduruk dinlerine sahip çıkıp Hz. Nûh'a karşı halkı kışkırttılar.[131] Hz. Nûh uzun zaman kavmini ıslah etmeye çalıştı ancak çok az kişi inandı. Çalışmaları sürekli kösteklendi, yoluna yeni yeni engeller çıkarıldı. Her türlü baskı, zulüm ve işkenceye maruz kaldı. Hz. Nûh bütün zorluklara dayandı ancak hiçbir ümit ışığı görmeyince[132] şöyle dua etti:

"Ey Rabbim! Ben yenilgiye uğradım, yardım et! Kavmim beni yalanladı. Artık benimle onların arasındaki durumu sen hükmünle açıklığa kavuştur, beni ve beraberimdeki müminleri kurtar! Yeryüzünde inkârcılardan hiç kimseyi sağ bırakma! Sen onları bırakırsan kullarını saptırırlar; günahkâr nankör nesillerden başkasını da yetiştirmezler. Rabbim! Beni, annemi babamı, inanmış olarak evime girenleri, mümin erkekleri ve mümin kadınları bağışla, zalimleri ise daima helâk et."[133]

1.2.4. Geminin Yapılışı ve Tûfan

Hz. Nûh'un yanık bir yürekle yaptığı duayı Allah kabul etti. Kavminden inanmayanları suda boğarak hepsini helak edeceğini, onu ve mü'minleri ise kurtaracağını bildirdi. O zamana kadar ona inananlar dışında artık kimsenin inanmayacağını ve küfürlerinde ısrar eden kafirlerin kurtuluşu için dua etmekten

---

[130] Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.122.
[131] Ebüssuûd, **İrşâdü'l-akli's-selîm ila mezayal-Kur'âni'l-Kerim**, c.9, s.40.
[132] Mevdûdî, **Ebu'l-A'lâ, Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı,** çev: Ahmed ASRAR, evreninsirlari.net/doyalar/136_s18_02.pdf. s. 694.
[133] Kamer, 54/10; Şuarâ 26/117-118; Nûh, 71/26-28.

vazgeçmesi gerektiğini haber verdi. Allah Hz. Nûh'a bir gemi yapmasını emretti. Geminin yapımında ilahi himaye altında olacağını, kafirlerin ona zarar veremeyeceğini bildirdi.[134]

Hz. Nûh'un gemi inşa etmesi kafirlerin alay etmesine yol açtı. Hz. Nûh'a meslek mi değiştirdiğini, peygamberliği bırakıp marangozluğa mı geçtiğini söyleyerek alay ettiler. Hz. Nûh onlara şöyle cevap verdi: *"Bizimle alay ediyorsanız edin. Biz de sizin alay ettiğiniz gibi sizinle alay edeceğiz."*[135] Onlar boğulacakları Tûfanı yalanladılar.[136] Yeryüzünden suların fışkırmasına (Tennur, fırın kaynadı) kadar Hz. Nûh gemi yapmaya devam etti.

Allah Tûfanın başlayacağı zamanı Hz. Nûh'a bildirir. Bardaktan boşanırcasına yağmurların yağması gibi büyük bir Tufanın olacağını gösteren alametler, Kamer sûresinde şu şekilde anlatılmıştır*: "Derken, göğün kapılarını bardaktan boşanırcasına inen bir yağmura açtık. Yerden de sular fışkırttık; derken sular önceden belirlenmiş bir iş için birleşti."*[137] Yüce Allah yeryüzündeki her canlı türünden birer erkek ve dişi olmak üzere, her türden bir çifti gemiye bindirmesini emretti. Yeryüzünden fışkıran sular ve yağan yağmurlar ortalığı kaplar, seller yükselir. Hz. Nûh'un aile fertleri[138] (inanmayan oğlu ve eşi hariç) ve inananlar gemiye bindirilir. Bu geminin harekete geçmesi ve durmasının, Allah'ın adının anılmasıyla olduğu bilgisi Hz. Nûh'a verildi. Hz. Nûh gemiyi harekete geçirmek istediğinde "Bismillah" deyince gemi hemen harekete geçerdi. Durdurmak istediğinde de "Bismillah" der gemi hemen dururdu.[139] Gemi yükünü tamamlayınca hareket ederek dağların arasında yüzmeye başladı. Geminin içindekiler dışında bütün canlılar boğuldu.[140]

---

[134] Sâbûnî, **Safvetü't-Tefâsîr**, c.3, s.89.
[135] Hûd, 11/38.
[136] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.140; Sâbûnî, **Safvetü't-Tefâsîr**, c.3, s.90.
[137] Kamer, 54/11-12.
[138] Ailesinden maksat yakınları yani eşleri, çocukları ve bunların eşleridir. Eşlerinin sayısı ve isimleri hakkında bilgimiz olmamakla birlikte kaynaklar onun Hâm, Sâm, Yâfes ve Yâm adlarında dört oğlu olduğunu kaydetmektedir. Peygamberler tarihiyle ilgili eserlerde boğulan oğlunun adı Yâm (Kenan), inanmayan eşinin adı da Vâile olarak geçmektedir. (Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c.1, s.97.)
[139] Ebü'l-Berekât en- Nesefî (ö. 710/1310), **Medârikü't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl**, Daru'l-Kelimi't-Tayyib, Beyrut, Birinci Baskı h. 1419, c.2, s.59.
[140] Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.130-131; Harman, "Nûh", **DİA**, c.33, s.226.

Kur'ân-ı Kerîm Tufanı şöyle anlatıyor; *Nûh, "Rabbim! Bunların beni yalancılıkla suçlamalarına karşı bana yardım et!" dedi. Bunun üzerine ona şöyle vahyettik: "Bizim gözetimimiz altında ve bildirdiğimiz şekilde gemiyi yap. Buyruğumuz geldiğinde sular coşup yükselmeye başlayınca her cinsten birer çift hayvan ile kendileri aleyhinde hüküm kesinleşmiş olanların dışındaki aileni gemiye al; ama o haksızlığa sapmış olanlar konusunda sakın bana bir şey söyleme! Onlar kesinlikle boğulacaklar! Yanındakilerle birlikte sen de gemiye yerleştiğinde, 'Bizi bu zalimler topluluğundan kurtaran Allah'a hamdolsun!' de. Yine de ki: 'Rabbim! Beni bereketli bir yere indir; en uygun şekilde indirip yerleştiren sensin."*[141]

Hz. Nûh'un gemisinin ne kadar süre dalgalar arasında kaldığı hakkında kesin bilgi yoktur. Taberî'nin aktardığı bir rivayete göre Recep ayının onuncu gününde Hz. Nûh gemiye bindi. Yaklaşık altı ay sonra Muharrem'in onunda yani aşure günü Cûdî denilen dağda gemi karaya oturdu. Hz. Nûh ve mü'minler gemiden indikleri gün şükür orucu tuttular.[142] En güvenilir kaynağımız Kur'ân'a baktığımızda bu geminin belli bir süre yani Allah'ın dilediği kadar su üstünde kaldığını, Allah'ın emri ve suların çekilmesiyle de geminin Cûdi dağında karaya oturduğunu görmekteyiz. Böylece Hz. Nûh'un duası kabul oldu ve yeryüzü kafirlerden temizlendi. Bu kavmin, Allah'a şirk koşması, peygamberlerine isyan etmesi ve inananlara zulüm etmesi yok olmalarına sebep oldu.

Nûh Tûfanı, dünyada benzeri olmayan büyük bir felakettir. Hz. Nûh'un gemisi, hiç durmadan belli bir süre su üzerinde dağlar gibi dalgalar arasında akarak dolaşmıştır. Kafirlerin tamamı boğulmuş; sadece Nûh'un gemisine binen mü'minler ve gemide olan diğer canlılar kurtulmuştur. Kafirlerin boğulmasından sonra Allah yeryüzüne suyunu yutmasını, göğe de tutmasını emretmiş. Sular çekilmiş gemi Cudi dağı üzerine durmuştur.[143] Cudi dağının nerede olduğu hakkında farklı rivayetler vardır. Musul'da olduğu, Cezire'de olduğu, Şam'da olduğu ve Amid (Diyarbakır)'de

[141] Mü'minûn, 23/26-29.
[142] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.143.
[143] Hûd, 11/42-44.

olduğu söylenmiştir.[144] Kitâbı Mukaddes'te geminin Ararat (Ağrı) dağına oturduğu bildirilir.[145]

"*Denildi ki: "Ey Nûh! Sana ve seninle beraber olan gruplar üzerine bizden selâm ve bereketlerle gemiden in! İleride, bir süre faydalandıracağımız, sonra tarafımızdan can yakıcı bir azapla cezalandırılacak topluluklar da olacaktır*."[146] Allah'ın emrine uyarak bereketli topraklara inen Hz. Nûh ve yanındakiler, orayı yurt edindiler. Âyetin ifadesine baktığımızda Hz. Nûh'un soyundan dindar millet çıkacağı gibi bir süre sonra da inançsız bir neslin geleceği bildirilmiştir. Tûfandan sonra gelen insanlar onun ve onunla birlikte gemide olanların nesilleridir.[147] Elmalılı, bu âyete göre insan soyunun sadece Hz. Nûh'un oğulları Ham, Sam ve Yafes'in sülalesinden ibaret olmadığını beraberinde bulunan diğer mü'minlerin soyundan da olduğunu bildirmiştir. âyetteki '*Seninle beraber olanlar'* ifadesi ile aynı sûrenin kırkıncıâyetindeki '*Onunla beraber inanan kişiler çok azdı*.' ifadelerinin kastettiği kişiler, ailesinin dışındaki mü'minlerdir.[148] Taberî ise Hz. Nûh'un bu üç oğlu dışında gemiye binen diğer insanların öldüğünü, insan soyunun Hz. Nûh'un bu üç oğlu ile çoğaldığını söyler.[149] Tevrat'ta ise Hz. Nûh ile birlikte gemiye binen Nûh'un eşi, üç oğlu ve gelinleridir. İnsan soyu da bunlardan devam etmiştir. İlgili ifadeler şöyledir: "*Ama seninle bir antlaşma yapacağım. Oğulların, karın, gelinlerinle birlikte gemiye bin. Nûh, oğulları, karısı, gelinleri Tûfandan kurtulmak için hep birlikte gemiye bindiler*."[150]

1.3. HZ. İBRÂHİM'İN HAYATI

1.3.1 Hz. İbrâhim 'in Soyu, Doğum Yeri ve Zamanı

Hz. İbrâhim'in şeceresi, İbrâhim b. Târah (Âzer) b. Nâhor b. Sârûğ b. Erğu b. Fâliğ (Peleg) b. Âbir b. Şâleh b. Erfahşed b. Sâm b. Nûh şeklindedir.

Hz. İbrâhim'in doğduğu yer ve zaman hakkında Kur'ân'da bir malumat bulunmadığından yaşadığı asır kesin olarak bilinmemektedir. Yapılan araştırmalara

[144] Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c.1, s.102; Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.4, s.417.
[145] Tekvin, 8/4.
[146] Hûd, 11/48.
[147] Zemahşerî, **Keşşâf**, c.3, s. 418.
[148] Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.4, s.417-418.
[149] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.145.
[150] Tekvin, 6/18; Tekvin, 7/7.

göre M.Ö. 22.-17. yüzyılları arasında yaşadığı kabul edilir.[151] Hz. İbrâhim'in Ahvaz bölgesindeki Sus şehrinde, Babil'de, Kusa'da, Varka'da doğduğu rivayetleri yanında Harran'da doğup babası tarafından Babile götürüldüğü de söylenmiştir.[152] Tevrat'ta Hz. İbrâhim'in, Irak'ta Keldaniler'in Ur şehrinde doğup büyüdüğü, Sâre ile evlendikten sonra babası tarafından ailenin diğer üyeleriyle Harran'a götürüldüğü söylenmektedir.[153]

Hz. İbrâhim, Kur'ân ve hadislerde sadece "İbrâhîm" olarak geçerken diğer İslâmî kaynaklarda bu ismin "İbrâhâm", "İbrâhim" ve "İbrahem" telaffuzlarına da rastlanmaktadır. "İbrâhûm", "İbrâhum" ve "İbrâhem" söyleyişlerini ekleyerek bu farklılığın sayısını yediye çıkaranlar da vardır. Arap dilcileri "İbrâhîm" kelimesinin Arapça olmadığını söyleyip kökenini araştırmışlardır. Mâverdî ve Ebü'l-Bekā, kelimenin Süryânîce olduğunu ve "eb rahîm" yani merhametli baba anlamına geldiğini söylemektedir. Ancak Jeffery[154] gibi çağdaş araştırmacılara göre kelimenin aslı İbrânîce Abraham'dır. Tevrat'a göre İbrâhim'in adı önce "ulu ata" manasında Abram iken daha sonra "milletlerin babası" anlamında Abraham olmuştur.[155]

Hz. İbrâhim Kur'ân'da en fazla bilgi verilen peygamberlerden biridir. Lakapları şöyledir:

1.Ebü'l-enbiya; Peygamberlerin babası anlamına gelir. Bu lakabı Kur'ân'da ismi geçen peygamberlerden 14'ü onun neslinden geldiği için verilmiştir. Bunlardan ikisi oğulları Hz. İsmâil ve Hz. İshak'tır. Hz. İsmâil'in neslinden Hz. Muhammed (s.a.v.) ve Hz. İshak'ın neslinden de on bir peygamber gelmiştir. Hz. İshak'ın soyundan gelenlere "İsrail" lakabını taşıyan oğlu Hz. Yakûb'a nisbetle Beni İsrail (İsrailoğulları) denir.

---

[151] Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.204.

[152] Ömer Faruk Harman, "İbrâhim", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, c.21, s. 266.

[153] Tekvin, 11/28-31; 15/7.

[154] Arthur Jeffery Kur'ân ilimleri uzmanı, Avustralya asıllı, Amerikalı şarkiyatçıdır. Filolojik metin çalışmalarına yönelen Jeffery, Kur'ân metni ve onun Mushaf haline getirilişi hakkında birçok araştırmalar yapmıştır. Kur'ân metninde sonradan meydana gelmiş değişiklikler olduğunu savunsa da bir sonuç elde edememiştir. (Rıza Kurtuluş, "Jeffery, Arthur", **DİA**, c.23, s.578-579).

[155] Harman, "İbrâhim", **DİA**, c.21, s.269.

2. Ebu'd-difan veya Ebu'l-edyaf; Misafirlerin babası anlamına gelir. Son derece misafirperver ve misafirleri çok olduğundan bu lakabı almıştır. Misafirlerini en güzel şekilde ağırlar en güzel yemekleri ikram ettiği rivayet edilir.

3. Ülü'l-Azm; Hz. İbrâhim'in diğer lakaplarından biri de Ülü'l-Azm peygamberlerden olmasıdır.

4. Halilu'r-Rahman; Hz. İbrâhim'in en meşhur lakabıdır. Allah'ın halis dostu anlamına gelir. Allah, Hz. İbrâhim'i dost edindiğini şöyle bildirmektedir: "*İşini güzel yaparak kendini Allah'a veren ve İbrâhim'in, Allah'ı bir tanıyan dinine tâbi olan kimseden kimin dini daha güzel olabilir! Ve Allah İbrâhim'i dost edinmiştir."*[156] Allah'ın Hz. İbrâhim'i dost edinmesi onu bir takım rabbani sırlara muttali kılmasından mecazdır. Allah, birtakım emirlerle Hz. İbrâhim'i imtihan etti. Bu imtihan sonucu başarılı olan Hz. İbrâhim, dost olma müjdesine mazhar olmuştur.[157] Hz. İbrâhim'in Rabbine çokça ibadet etmesinden dolayı dostluk makamına erdiği de söylenmektedir.[158]

1.3.2. Allah'a İman Yolunu Bulması

Tevrat'a göre Hz. İbrâhim ailenin ilk oğlu olarak dünyaya gelir. Hz. İbrâhim'in Nahor ve Haran isimlerinde iki kardeşi vardır. Hz. Lût kardeşi Haran'ın oğludur.[159] Kur'ân'da Hz. İbrâhim'in doğumu bebekliği hakkında bilgi yoktur. Tefsir ve tarih kitaplarında pek çok bilgi vardır. Bu bilgilerin bir kısmı Tevrat'tan alınmış bir kısmı sonradan uydurulmuştur. İçinde doğrular olsa da bunları ayırmak güçtür. Müslüman tarihçilere göre müneccim ve kâhinlerin o yıl bölgede doğacak olan bir çocuğun toplumun inancına karşı çıkıp yeni bir din getireceğini, Nemrud'un krallığına son vereceğini söylediler. Başka bir rivayette de Nemrud'un buna benzer bir rüya görmesi üzerine o yıl doğan bütün erkek çocukları öldürtme emri verdi. Bu nedenle Âzer, İbrâhim'e hamile olan karısını Kûfe ile Basra arasındaki Ur şehrine götürüp bir mağarada saklamıştır. Hz. İbrâhim bu mağarada doğmuştur. Mağarada 15 ay kalan Hz.

[156] Nisâ, 5/125
[157] Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c,3, s.25.
[158] Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.202
[159] Tekvin, 11/26-31.

İbrâhim, bir ayda bir yıl gibi gelişerek 15 yaşında olan çocukların zekâ seviyesine ve vücut yapısına gelmiştir.[160]

Bir gün Âzer arkadaşlarına yetişkin bir oğlu olduğunu onu dışarı çıkarırsa bir zarar gelip gelmeyeceğini sorar. Arkadaşları bir şey olmayacağını söyler. Âzer önce çevresini oğlunun varlığından haberdar edip sonrasında onlara danışması onun ne kadar temkinli davrandığını oğluna zarar gelmesinden korktuğunu göstermektedir. Âzer Hz. İbrâhim'i mağaradan çıkarır. Mağara hayatı dışında hiçbir şey görmeyen Hz. İbrâhim dışarı çıkınca gördükleri her şeyi sorup adlarını öğrendi. Bir gün Âzer hiç beklenmedik bir soruyla karşılaştı. Hz. İbrâhim bu gördüklerinin bir yaratıcısının olup olmadığını sordu. Çünkü onların bir yaratıcısının olması gerektiğini düşünmüştü.[161]

Hz. İbrâhim putlara ve yıldızlara tapan bir toplumda dünyaya gelmişti. Allah'ın hidayetiyle putlara ve yıldızlara tapmanın yanlış olduğunu anladı. Vicdanının derinliklerinde hissettiği gerçek ilahını aramaya başladı. Göklerin ve yerin gerçek mahiyetini düşünüp bir yaratıcının varlığını buldu. Kur'ân-ı Kerîm şöyle bildirmektedir; "*Aynı şekilde biz İbrâhim'e göklerin ve yerin melekûtunu görüp kavrama imkânı veriyorduk ki kesin inananlardan olsun."*[162] Allah böyle bir tarif ve gösterme ile İbrâhim'i göklerin ve yerin melekutunu, yani evrenin gerçek Rabbinin, yegâne ilahını tanımaya muvaffak kılıp ve kalbine açtığı şeyle onu doğruya yönlendirdi. İnananlardan olsun diye onun bakışını düzeltip onun düşünce yeteneğini güçlendirdi ve ona delil çıkartma yolunu gösterdi.[163]

Hz. İbrâhim başını göğe doğru kaldırıp baktığında bir yıldız gördü. Bu yıldız "Müşteri" (Jüpiter) yıldızıydı.[164] *"Rabbim budur" dedi. Yıldız batınca da "Batanları sevmem" dedi."*[165] Yerinde durmayıp doğan sonra batan şeylerin Rab olamayacağını söyledi. Sonra Ay'ın yıldızlardan daha parlak olduğunu görünce *"Rabbim budur" dedi. O da batınca, "Rabbim bana doğru yolu göstermezse elbette yolunu şaşırmış kimselerden olurum" dedi*[166]. Sabah olduğunda güneşe baktı. Güneş, ay ve yıldızdan

[160] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.169.
[161] Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c.1, s.146-147.
[162] En'âm, 6/75.
[163] Zemâhşerî, **Keşşâf**, c.2, s.680.
[164] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.170.
[165] En'âm, 6/76.
[166] En'âm, 6/77.

daha büyük ve parlaktı. *"Rabbim budur; zira bu daha büyük" dedi*[167]. Güneş de batınca Hz. İbrâhim bunların hiçbirinin ilah olamayacağını bunları yaratanın yüce Allah olduğunu söyledi.[168] Kavmine şöyle seslendi: *"Ey kavmim! ben, sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım." "Ben, O'nun birliğine inanarak yüzümü, gökleri ve yeri yoktan yaratan Allah'a çevirdim ve ben müşriklerden değilim."*[169]

Hz. İbrâhim'in kavmi ay, güneş, yıldızlara ve bu gök cisimlerini sembolize eden putlara tapardı. Tevrat'a göre Hz. İbrâhim'in doğduğu yer olan Ur şehrinde yapılan kazılarda birçok tablet bulundu. Bulunan bu tabletlerde 5000 civarında tanrı ismi yer almaktaydı. Bu da bize o dönemdeki insanların birçok tanrıya inandığını göstermektedir. Hz. İbrâhim, kavminin bu bâtıl inançlarından yola çıkarak onları tevhid dinine ikna etmek için önce yıldızlar içinde en parlak olan birinin, sonra ayın ve ardından da güneşin tanrı olamayacağını söyledi. Onların düşünmelerini sağlamak için böyle bir yönteme başvurmuştur. Kendisi bu gözlemlere girişmeden önce de tevhid inancına sahipti. Bu şekilde gelip geçici ve değişken bir varlığın ilah olamayacağını, bütün noksan sıfatlardan uzak olan Allah'tan başka gerçek ilâh bulunmadığını ispat etmiştir. "*Ey kavmim! Ben sizin (Allah'a) ortak koştuğunuz şeylerden uzağım"* âyetinden Hz. İbrâhim'in bu gözlemi tek başına yapmadığı, kavminden bir insan topluluğunun da yanında bulunduğu anlaşılmaktadır.[170]

Elmalılı, Hz. İbrâhim'in önce yıldızın, ayın ve güneşin bir insanı besleyip büyütebileceğini akıldan, gerçekten uzak görerek kavmine sitem ettiğini söyler. Daha sonra yaratılan ve yok olanın, batan şeylerin Rab olamayacağını, batan bir şeye sevgi beslemenin sonu boşa çıkacak bir sapıklık olduğunu ispatlamış ve bütün varlığıyla her şeyin yaratıcısı olan Allah'a yöneldiğini söylemiştir.[171] Rabbi ona, *"Bana teslim ol" buyurmuş; o da "Âlemlerin rabbine teslim oldum*".[172] diyerek bu davete icabet etmiş.

Hz. İbrâhim'in bu gök cisimlerini gördüğünde bunlara önce kendi rabbi olduğunu, sonrasında ise batıp gidenlerin kendi rabbi olamayacağını söylemesi onun

[167] En'âm, 6/78.
[168] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.171.
[169] En'âm,6/78-79.
[170] Karaman, **Kur'ân yolu**, c.2, s.430-431.
[171] Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.3, s.390.
[172] Bakara, 2/131.

küçük yaşta dini şüphelerinin olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Kısa bir an bile olsa Hz. İbrâhim hiçbir zaman gök cisimlerini kendi rabbi olarak görmemiştir. Bu kavminin dini inançlarının yanlışlığını ve ne kadar anlamsız olduğunu göstermek amacıyla yaptığı bir konuşmadır. "*Biz daha önce İbrâhim'e doğru düşünme yeteneği vermiştik. Biz onu biliyorduk."*[173] Mealindeki âyet Hz. İbrâhim'in Peygamberlikten önce de doğru yolda olduğunu göstermektedir.

Mevdûdî'ye göre, tabiattaki olgular her gün gözlerimizin önünde olduğu gibi aynı biçimde Hz. İbrâhim'in de önündeydi. Ancak, Hz. İbrâhim'in bu gördükleri üzerinde derinden derine düşünüp gerçeği gördüğünü, diğer insanların ise kör insanlar gibi onlara baktığını ama görmediğini ifade etmiştir. Hz. İbrâhim akıl gözüyle tabiattaki aynı olguları gördüğünde üzerlerinde düşünmüş ve Allah'ın varlığına ulaşmıştır.[174]

Hz. İbrâhim duyu organlarının algıladığı ve gözlerin gördüğü hiçbir şeyde Allah'ı bulmadı. O, duyu organlarının algıladığı, gözlerin gördüğü ve aklın kavradığı her şeyin yaratıcısı olarak Allah'ı buldu. O'nu gönlünde, fıtratında, aklında, bilincinde ve çevresindeki tüm varlıklarda gördü.

1.3.3. Peygamber Olarak Görevlendirilmesi ve Kavmi ile İlişkileri

Hz. İbrâhim peygamber olarak görevlendirilmesinin ardından önce en yakını olan babasından başlayarak kavmini şirkten kurtarmak için onları tevhid dinine davet etti. Hayrı ve şerri ayırabiliyorlarsa Allah'a tapmanın kendi elleriyle yaptığı putlara tapmaktan daha hayırlı olduğunu anlayacaklarını söyledi. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İbrâhim'in peygamber olmadan önce Allah'ın onu imtihana tabi tuttuğu, imtihanda başarılı olduktan sonra peygamber olarak görevlendirildiği geçmektedir. "*Vaktiyle Rabbi İbrâhim'i bazı sözlerle sınayıp da İbrâhim onları eksiksiz yerine getirince, "Ben seni insanlara önder yapacağım" buyurmuştu. İbrâhim, "soyumdan da" deyince Rabbi, "Vaadim zalimleri kapsamaz" buyurdu*.[175] Hz. İbrâhim'in tabi tutulduğu imtihanlar hakkında farklı görüşler söylenmiş. Bunlardan biri İbn Abbas'a ait olan

[173] Enbiyâ, 21/51.
[174] Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, c.1, s.439.
[175] Bakara,2/124.

görüştür. İbn Abbas'a göre Allah'ın İbrâhim'i sınadığı onunda yerine getirdiği emirler şunlardır: Kavminden ayrılması emredildiğinde onlardan ayrılarak vatanını terk etmesi, Allah hakkında Nemrutla mücadele etmesi, onu yakmak için ateşe attıklarında sabırlı olması ve oğlunu kurban etmekle emir olununca buna boyun eğmesidir.[176]

Hz. İbrâhim kendisine verilen emirleri tamamen yerine getirmesi yani imtihanında başarılı olması sonucu Allah Teâlâ onu insanlara önder yaptı. Hz. İbrâhim kendi neslinden de önderlerin olmasını dileyince Yüce Allah, "vaadim zalim kişileri kapsamaz" buyurdu. Bununla üstünlüğün nesebe bağlı olmadığını, ahlaki ve dini liyakate bağlı olan inananlara önderliğin verildiğini bildirmektedir. Bu âyet, zalim kişinin imamete ehil olmadığına, başlangıçta adil olsa dahi sonraları zulüm yapan kişilerin önderlikten alınması gerektiğinin bir delilidir.[177] Önderliğin; bilinci, davranışları ve imanı ile bunu hak edenlere ait olduğunu, nesilden nesile aktarılan bir miras olmadığını bize göstermektedir. Zulüm hangi şekilde yapılırsa yapılsın, zulmeden kişi kendini her anlamda önder olma yeterliliğinden uzaklaştırır, kendi eliyle bu hakkını kaybetmiş olur.[178]

Peygamberlerin en önemli görevlerinden biri Allah tarafından kendilerine verilen emirleri tebliğ etmeleridir.[179] Hz. İbrâhim de Yüce Allah tarafından kendisine verilen bu görevi yerine getirmek için çalışmıştır. Hz. İbrâhim'in amacı Âlemlerin Rabbini kavmine tanıtmak ve anlatmaktır. O, Âlemlerin Rabbini şöyle tanıtmaktadır: "*İyi bilin ki âlemlerin rabbi dışında taptıklarınız benim düşmanımdır; O, beni yaratan ve bana doğru yolu gösterendir. Beni yediren ve içirendir. Hastalandığım zaman bana şifa verendir. Canımı alacak olan, sonra beni yeniden diriltecek olandır. Hesap günü hatalarımı bağışlayacağını umduğum yine O'dur."*[180] Hz. İbrâhim, babası ile kavmini tek olan Allah'a ve ahiret gününe iman etmeye çağırıyor. Putlara tapmanın yanlış olduğunu ortaya koyabilmek için sorular sorup, putların hiçbir işe yaramayan basit eşyalar olduğunu ispatlamaya çalışıyordu. Hz. İbrâhim, kavmini ve babasını *"biz atalarımızı böyle bulduk*." Dediklerin de onlara şöyle demiş: "*İyi de sizin ve önceki*

[176] Sâbûnî, **Safvetü't-Tefâsîr**, c.1, s.173.
[177] Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.1, s.395.
[178] Kutûb, **Fî-Zilâli'l-Kur'ân**, c.1, 238-239.
[179] Ali İmran, 3/20, Mâide, 5/92-99.
[180] Şuarâ 26/77-82.

atalarınızın neye taptığınızı hiç düşündünüz mü?"[181] Hz. İbrâhim onlara taptıkları putların ibadet etmeye layık olmadıklarını göstermek için onların neye taptıkları konusunda düşünüp düşünmediklerini sormaktadır.[182] Bununla kavmine, kendilerinin ve atalarının hata içinde olduklarını anlamaları için düşünmeye çağırıyordu. Bir kişiyi veya eşyayı ma'bud edinmek için o kimsenin kişisel mükemmelliği, insanın yaratıcısı olması, insanın rızkını vermesi veya insanın geleceğinin onun desteğine ve merhametine bağlı olması gibi mutlak bir sebep gereklidir. Hz. İbrâhim bu sebeplerden hiçbirinin puta tapıcılığı desteklemediğini, aksine hepsinin bir tek olan Allah'a ibadet edilmesi gerektirdiğini söylemişti.[183]

Hz. İbrâhim, kavminin ilahlarına hakaret etmeden Şeriatını kavmine tebliğ etmektedir.[184] Eğer onların ilahlarına hakaret etseydi, onlar da Yüce Yaratıcıya hakaret edeceklerdi. Bu tebliğde önemli bir etkendir. Nitekim âyette "*Allah'tan başkasına tapanlara (ve putlarına) sövmeyin; sonra onlar da bilmeyerek Allah'a söverler."*[185] bildirilmektedir. Eğer Hz. İbrâhim başlangıçta onları kendisinden uzaklaştırsaydı, onlara hiçbir şey anlatamazdı. Kur'ân-ı Kerîm'de bu gerçek Hz. Muhammed'e şöyle bildirildi: *"Sen onlara sırf Allah'ın lütfu sayesinde yumuşak davrandın. Eğer kaba, katı kalpli olsaydın, hiç şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi."*[186] âyette de gördüğümüz gibi tebliğde yumuşak davranmak ve inançlarının yanlış olduklarını hakaret etmeden anlatmak çok önemlidir.

1.3.4. Hz. İbrâhim'in Putları Kırması ve Ateşe Atılması

Hz. İbrâhim kavmine putların cansız bir eşya olduklarını gösterip onları putlardan uzaklaştırmak amacıyla farklı bir plan yaptı. Her yıl şehir dışında kutlanan bir bayramda Hz. İbrâhim "*Yıldızlara şöyle bir baktı "Ben rahatsızım" dedi. Bunun üzerine diğerleri onu arkalarında bırakıp gittiler*."[187] Hz. İbrâhim şöyle dedi: "*Andolsun Allah'a, arkanızı dönüp gittikten sonra, ben sizin putlarınıza muhakkak bir*

[181] Şuarâ 26/74-76.
[182] Murat Kayacan, **Kur'ân'da Peygamberlere Karşı Tavırlar ve Sonuçları**, Ekin Yayınları, İstanbul, 2016, s.55.
[183] Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, c.4, s.213.
[184] En'âm, 6/75-79.
[185] En'âm, 6/108.
[186] Âl-î İmrân, 3/159.
[187] Sâffât, 37/88-90.

tuzak kuracağım."[188] Bu sözü kendi kendine söylediğini diyenler olduğu gibi sadece bir kişinin işittiği rivayeti de bulunmaktadır.[189]

Müfessirler, Hz. İbrâhim'in hasta olmamasına rağmen müşrikleri kendinden uzaklaştırıp putları kırmak amacıyla hastayım demesini, peygamberlik sıfatına uyup uymadığı konusunda birçok yorum yapmışlardır. Hz. İbrâhim, kavminin putlara tapmasından duyduğu rahatsızlıktan dolayı "hastayım" dedi. Kavmi bunu duyunca hastalıktan taun(veba) zannettiklerinden, korktukları için arkalarına dönerek kaçıverdiler.[190] Asıl amacı yalnız kalıp putları kırmak olan Hz. İbrâhim, yanında bulunanlara, yıldızlara bakarak astroloji sayesinde yıldızlardan kendisinde bir hastalık bulduğunu ima etti. Hz. İbrâhim'in böyle bir inanışı yoktu. Ancak kavmi yıldız perest olup astrolojiden haber alınacağına inandığından yıldızlara bakarak kendisinin hasta olduğu sonucunu çıkardığını söylemiştir.[191]

Mevdûdî, İbn Ebi Hatim'in, tabiinden meşhur müfessir Katade'nin "Nazraten fi'n-nücum" ifadesini Arapların bir deyim olarak kullandıklarını söylemiştir. İbn Kesîr de aynı görüşte olduğunu, İnsanın düşünürken gayri ihtiyari, bakışlarını gökyüzüne çevirdiğini söyler.[192]

İnsanların şenlik için şehir dışına çıktığı bayram gününde, Hz. İbrâhim puthaneye gitti. *"İbrâhim gizlice tanrılarının yanına vardı; "Niçin bir şeyler yemiyorsunuz?" dedi; "Neyiniz var, niçin konuşmuyorsunuz? "Sonra onlara güçlü darbeler indirmeye başladı.[193]* Bayramdan dönen müşrikler puthaneye geldikleri zaman putlarının parçalandığını görürler. Büyük bir öfkeyle bunu yapan suçluyu araştırırlar. İçlerinden biri Hz. İbrâhim'in putları sevmediğini, onları kırmaktan bahsettiğini söyleyince hemen Hz. İbrâhim'i bulup getirirler, sorguya çekerler. Ona putları kendisinin mi kırdığını sorduklarında Hz. İbrâhim, *"Hayır" dedi, "Bu işi şu büyükleri yapmıştır. Eğer konuşabiliyorlarsa onlara sorun!"[194]* der. Yani eğer sizin söylediklerinizi anlayıp konuşabiliyorlarsa kırılmamış olana sormalarını ister.

[188] Enbiyâ, 21/57.
[189] Hasan Tahsin Feyizli, **Feyzü'l-Furkân**, Server Yayınları, İstanbul, 2016, s.325.
[190] Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.6, s.211.
[191] Zemâhşerî, **Keşşâf**, c.5, s.726.
[192] Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, c.5, s.25.
[193] Sâffât, 37/91-93.
[194] Enbiyâ, 21/63.

Müşrikler inanır gibi olurlar ancak tekrar karşı çıkıp onların konuşamayacağını söylerler. Hz. İbrâhim, onlara konuşmaktan aciz olana nasıl taparsınız der.[195] Müşrikler Hz. İbrâhim'e inanmazlar ve onun cezalandırılması için toplumun liderine götürürler.

Tarih ve tefsir kitaplarında, Bakara 258 âyette bahsedilen, Hz. İbrâhim ile tartışıp kendisinin tanrı olduğunu iddia eden, ancak Hz. İbrâhim'in ortaya koyduğu deliller karşısında yenik düştüğü bildirilen kişinin, onu ateşe atan toplumun lideri Nemrûd olduğu söylenmektedir. Nemrud Hz. İbrâhim'e senin Rabbinin yaptığını ben de yaparım dedi. *"İbrâhim: "Rabbim hayat veren ve öldürendir" deyince o, "Hayat veren ve öldüren benim" dedi.*[196] Nemrud, idam mahkûmu olan kişilerden birini affedip insanı dirilttiğini, birini de idam ederek diriyi öldürmek sayarak bunları kendisinin de yaptığını iddia etti. Hz. İbrâhim bu kez *"Allah güneşi doğudan getirmektedir, hadi sen de onu batıdan getir"* deyince Nemrud çok zor durumda kaldı, sanki dili tutuldu da başka bir söz söyleyemedi.[197]

Putperestler Hz. İbrâhim'i cezalandırmak amacıyla bir yapı kurup kuvvetli bir ateş yakarak Hz. İbrâhim'i ateşe attılar.[198] Buhârî'nin naklettiği rivayete göre ateşe atıldığı zaman Hz. İbrâhim "Allah bize yeter, O ne güzel vekildir!"[199]diye dua etmiştir.[200] Allah *"Ey ateş, İbrâhim için serin ve esenlik ol!"*[201] deyince ateş Hz. İbrâhim'i yakmadı. Allah onların kurduğu tuzakları boşa çıkararak Hz. İbrâhim'i putperestlerden kurtardı. Hz. İbrâhim müşrikleri putlarıyla baş başa bırakıp eşi Sâre ve yeğeni Lût'u alarak oradan ayrılıp Kur'ân'da bereketlendirilmiş topraklar olarak anılan bölgeye hicret etti.[202] Tefsirlerde, bereketli kılınan yer hakkında farklı bilgiler mevcuttur. Beytülmakdis, Filistin, Suriye ya da Mekke olduğu söylenmekle birlikte Filistin olduğu fikri daha ağır basmaktadır.[203]

---

[195] Muhammed Süleyman Abdullah eş-Şevkânî, **Fethu'l-kadîr**, Kuveyt, 2. Baskı, 1988, s.427.
[196] Bakara, 2/258.
[197] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.178.
[198] Enbiyâ 21/68; el-Ankebût 29/24.
[199] Âl-i İmrân, 3/173.
[200] Ebû Zekeriyyâ b. Şeref en-Nevevî, **Riyâzü's-Sâlihîn**, 4. Basım, Beyrut, 2007, s.39.
[201] Enbiyâ, 21/69.
[202] Enbiyâ, 21/71.
[203] Karaman, **Kur'ân Yolu Tefsiri**, c.3, s.687.

1.3.5. Üç Yalan Meselesi

Bazı müfessirler bir hadise dayanarak Hz. İbrâhim'in üç kez yalan söylediğini ifade etmişlerdir.[204] Bunlardan ikisi Kur'ân'da biri hadiste geçmektedir. İbrâhim (a.s.) önemli bir maksada yönelik olarak, te'vil ile başka bir manaya çevirerek konuşmuştur.

Birincisi kavmi bayrama giderken çağrıldığında, *"Hastayım*"[205] demesi; O dönemde halk bir iş yapmak istediğinde yıldızlara bakarak karar verirdi. Hz. İbrâhim hasta değildi ancak bayrama gitmek istemediğinden onlar inansınlar diye yıldızlara bakarak hasta olduğunu söylemiştir. Hastayım demesinden kastı kafirlerin kötü işlerinden üzülüp gönül hastası olmasını kastetmektedir.[206]

İkincisi putları kimin kırdığı sorulduğunda "*Bunu belki de şu büyükleri yapmıştır ona sorun."*[207] demesi. Hz. İbrâhim bununla putların konuşamadıklarını hem fayda hem de zarar verecek bir güçte olmadıklarını müşriklerin kendilerinin söylemesini istedi. İbrâhim (a.s.)'in amacı müşriklere kendiliğinden doğru olanı söyletmek ve kabul ettirmekti.

Onlar, putların konuşamayacağını fayda ve zarar veremeyeceğini söylesinler de Hz. İbrâhim onlara: o halde neden bunlara tapıyorsunuz, desin, putlar tarafından kendi aleyhlerine bir delil gösterilmiş olsun. Amaç bu şekilde müşriklere kendiliğinden doğru olanı söyletmek ve kabul ettirmektir.[208]

Üçüncüsü Mısır'a girerken can güvenliği endişesiyle hanımı Sâre'ye kız kardeşim demesi. Rivayetlere göre dönemin Mısır hükümdarı evli kadınlarla beraber olmak istediğinde önce o kadının kocasını öldürürmüş. Hz. İbrâhim bunu bildiğinden eşi Sâre'yi kardeşi olarak tanıtmıştır. Taberî, Hz. İbrâhim'in karısı Sâre'ye "Kardeşim"

[204] Harman, DİA, "**İbrâhim**," c.21, s.266.
[205] Sâffât, 37/89.
[206] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.174.
[207] Enbiyâ, 21/63.
[208] Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebîbekr b. Ferh, el-Kurtubî, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân**, Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire, 1964, c.11, s.300-301.

demesinin yalan olmadığını bununla dinde kardeşliği kastettiğini açıklamaktadır. Kur'ân'daki *"Mü'minler dinde kardeştir.*[209]*"* âyetini buna delil göstermiştir.[210]

Gazali, amaca doğru sözle ulaşılıyorsa yalan söylemenin günah olduğunu, ancak meşru olan bir amaca sadece yalan söyleyerek ulaşılacaksa yalan söylemenin caiz olduğunu söylemiştir. Bir Müslümanın canını ve malını zorbalardan korumak amacıyla da yalan söylemenin caiz olduğunu söylemiştir[211] Bir peygamberin yalan söylemesi onun ismet ve sıdk sıfatlarıyla uyuşmaz. Bu nedenle alimlerin çoğu bunları yalandan saymazlar. Bunları şer'i bir amaç için caiz görülen üstü kapalı sözler olarak açıklamışlar. Üstü kapalı konuşmanın ise yalandan uzak olduğunu ifade etmişlerdir.[212]

Hz. İbrâhim yüz yetmiş beş yaşında Ken'an ilinde hastalanıp vefat etti. Oğulları İsmâil ve İshak tarafından defnedildi.[213]

1.4. HZ. İSMÂİL'İN HAYATI

Hz. İsmâil, Hz. İbrâhim'in ilk oğludur.[214] Annesinin adı Hâcer'dir. Kur'ân'da Hâcer hakkında bir malumat bulunmamaktadır. *"İhtiyarlık halimde bana İsmâil'i ve İshak'ı lütfeden Allah'a hamd olsun."*[215] Âyetinden İsmâil'in, babası İbrâhim'in yaşlılık döneminde ve bir duası neticesinde dünyaya geldiğini anlıyoruz. Hâcer, İbrâhim (a.s.)'in eşi olan Sâre'nin cariyesiydi. Sâre'nin çocuğu olmadığından Hz. Hâcer'den çocuk olması ümidiyle Hz. İbrâhim'i onunla evlendirdi. Hâcer, Hz. İsmâil'i doğurduktan bir süre sonra Sâre kıskanmaya başladı. Gün geçtikçe bu kıskançlığı artan Sâre, Hâcer ve Hz. İsmâil'in evden uzaklaştırılmasını istedi. İbrâhim, Hâcer'i ve henüz ana kucağında süt emen biricik oğlu İsmâil'i, Sâre'nin kötülüklerinden korumak ve Allah'ın da emretmesiyle Mekke'ye götürdü. O ıssız topraklarda yanlarına bir torba hurma ve bir kırba su bıraktı. Onları Allah'a emanet edip geri döndü.[216] Hz. İbrâhim

---

[209] Hucurât, 49/10.
[210] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.174.
[211] Gazâlî, **İhya'ü 'ulûmi'd-dîn**, c.3, s.329.
[212] Sâbûnî, **Safvetü't-Tefâsîr**, c.2. s.84; c.5, s.240.
[213] Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c.1, s.223.
[214] Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c.1, s.233.
[215] İbrâhîm 14/39.
[216] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.217; Mehmed Vehbi, **Hülâsat'ül-Beyân**, Üç Dal Neşriyat, İstanbul, 1966, c.7, s.2711.

her yıl Mekke'ye gidip Hz. İsmâil'i ziyaret eder sonra da geri dönerdi.[217] Detaylı açıklama Hz. İsmâil'in Mekke'ye götürülüşü kısmında yapılacaktır.

Farklı özellikleriyle anılan Hz. İsmâil'in ismi Kur'ân-ı Kerîm'de on iki kez geçmiştir. *"Biz, Allah'a ve bize indirilene; İbrâhim, İsmâil, İshak, Yakûb ve onların torunlarına indirilene..."*[218] Bu âyet Hz. İsmâil'e vahiy geldiğini ve onun peygamber olarak seçildiğini bildirmektedir.

Başka âyetlerde Hz. Elyesa, Hz. Zülkifl, Hz. İdrîs, Hz. Lût ve Hz. Yûnus gibi peygamberlerle ismi zikredilen Hz. İsmâil'in, âlemlere üstün kılındığından, hidayete erdirildiğinden, sabredenlerden ve iyilerden biri olduğundan bahsedilmektedir. Hz. İsmâil'in diğer peygamberler gibi sözünde duran, va'dine sadık bir kimse, kavmine namazı ve zekâtı emreden, rabbinin rızasını kazanmış bir nebi ve rasul olduğu anlatılmaktadır.[219]

Allah bir başka âyette Hz. İsmâil'i, babası, kardeşi ve yeğeni ile birlikte zikretmektedir. Onlara Yahudi ve Hıristiyan olarak anılmanın yanlış olduğuna işaret etmektedir. *"Yoksa siz, İbrâhim, İsmâil, İshak, Yakûb ve torunlarının Yahudi yahut Hıristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz? De ki: "Siz mi daha iyi bilirsiniz, yoksa Allah mı? Allah katında bir tanıklığı gizleyenden daha zâlim kimdir? Allah yaptıklarınızdan habersiz değildir."*[220] Hz. İsmâil'in Mekke'ye götürülmesi adı anılmadan Kur'ân-ı Kerîm'de geçmektedir. Bir duasında Hz. İbrâhim'in çocuklarından birini (İsmâil'i) kutsal evinin yanına (Mekke'ye) getirdiği şu şekilde geçmektedir: *"Ey Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını ekilebilir toprağı olmayan vadiye, senin Kutsal Ev'inin yakınına yerleştirdim*."[221] Başka âyette Kâbe inşa edilirken Hz. İbrâhim ile beraber Hz. İsmâil'in çalıştığı zikredilmiştir. Bundan Hz. İbrâhim'in Mekke'ye götürdüğü çocuğun İsmâil olduğunu anlıyoruz. *"İbrâhim ile İsmâil'in Beytullah'ın temellerini yükseltirken şu duayı yaptıklarını hatırlayınız: "Ey Rabbimiz! Bizden bu hizmeti kabul buyur; çünkü sen her şeyi duyan ve her şeyi bilensin."*[222]

---

[217] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.221.
[218] Bakara, 2/136.
[219] En'âm, 6/86; Enbiyâ, 21/85-86; Sâd, 38/48; Meryem, 19/54-55.
[220] Bakara, 2/ 140.
[221] İbrâhîm 14/37.
[222] Bakara, 2/127.

Hz. İsmâil'in hangi kavme peygamber olarak gönderildiği, peygamberlik görevini nasıl yürüttüğü hakkında bir malumat Kur'ân-ı Kerîm'de bulunmamaktadır. Ancak tarih kitaplarında onun Mekke ve çevresinde oturan Cürhüm ve Amelika halkı ile Yemen Kâbilelerine, Me'rib ve Hadramevt taraflarına peygamber olarak görevlendirildiği geçmektedir. Onları elli yıl hak dine davet etti. Bir kısmı inandı, bir kısmı inanmadı. [223]

Filistin'de yaşayan Hz. İbrâhim arada bir Hâcer ile İsmâil'i ziyaret ederdi. Bir gelişinde o sırada evlenmiş bulunan İsmâil'i bulamaz, gelini Hz. İbrâhim'i soğuk karşıladı. Hz. İbrâhim, "Kocan geldiğinde kendisine selâmımı bildir, kapısının eşiğini değiştirmesini istediğimi söyle" der ve gider. Bu mesajı dikkate alan Hz. İsmâil eşini boşar. Cürhüm halkından başka bir kadınla evlenir. Hz. İsmâil'i tekrar görmeye gelen Hz. İbrâhim onu yine evde bulamadı. Bu eşinin iyi bir kadın olduğunu gördü ve ona dua etti. Kocası geldiğinde kendisine selâm söylemesini, "Kapısının eşiğini iyi tutsun" diye tembihte bulunarak yine oğluyla görüşemeden oradan ayrıldı. İsmâil olanları öğrenince, onun babası olduğunu seninle iyi geçinmemi emrettiğini söyler.[224] Hz. İsmâil'in bu eşinden on iki oğlu olur. Yaşayış tarzı ve dili bakımından Araplaşan İsmâil'in nesli Nabıt ve Kaydar ismindeki oğullarıyla devam etmiştir.[225]

Hz. İsmâil rivayete göre yüz otuz yedi yaşında Mekke'de vefat etti. Kâbe'nin yanında Hicr adı verilen yerde annesi Hâcer'in yanına defnedildi.[226]

1.5. HZ. LÛT'UN HAYATI

1.5.1. Hz. Lût'un Soyu

Lût b. Haran b. Tarah b. Nahor b. Saruğ'dur. Hz. Lût Hz. İbrâhim'in yeğeni, yani kardeşi Haran'ın oğludur.[227]

[223] Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c.1, s.234.
[224] Ömer Faruk Harman, "İsmâil", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul, 2001, c.23, s.78.
[225] Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.291.
[226] Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c.1, s.235.
[227] Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c.1, s.245.

Hz. Lût, babası Haran'ı küçük yaşlarda kaybetmesi nedeniyle amcası Hz. İbrâhim'in yanında büyümüştü. Hz. Lût, Hz. İbrâhim'in neslinden olmadığı halde iki sebep nedeniyle onun zürriyetinden olduğu ifade edilmektedir. Birinci sebebi, Hz. Lût babası Haran'ı kaybetmesinden sonra ilk gençlik yıllarından itibaren Hz. İbrâhim ile beraber olmasıdır. İkinci sebebi ise eski Arapçada amcaya çoğu zaman "baba" yeğene de "oğul" gibi mananın verilmesidir.[228] Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İbrâhim ile ilgili bazı âyetlerin devamında Hz. Lût'un isminin anılması da Hz. İbrâhim ile Hz. Lût arasında kan bağının olduğunu göstermektedir. Hz. Lût'un, Hz. İbrâhim'e iman ettiği ve onunla beraber bereketli bölgelere hicret ettiği Kur'ân'da şöyle bildirilmektedir: *"Bunun üzerine Lût ona iman etti. (İbrâhim) "Artık ben rabbime göç edeceğim. Şüphesiz O güçlüdür, hikmet sahibidir" dedi.*[229] *Onu da Lût'u da kurtarıp herkes için bereketli kıldığımız yere ulaştırdık."*[230] Bu bölgenin bereketi çoğu Peygamberlerin bu bölgede görevlendirilmesi; şeriatleri ve dini tesirleri her tarafa buradan yayılmasıdır. Bunlar gerçek birer berekettir. Diğer bereket ise Allah'ın bu toprakları, ağaçlarının ve meyvelerinin bol ve verimli olmasıyla, zengin-fakir bütün insanların güzel bir hayat yaşamasıdır.[231]

Hz. Lût belli bir zaman amcasıyla birlikte yaşadı. Bu zaman zarfında, amcasından vaaz ve tebliğin inceliklerini öğrendi, ilahi davetin tecrübelerini kazandı.[232] Hz. Lût Yüce Allah tarafından ahlaki çöküntünün olduğu Sodom ve çevresi halkına peygamber olarak gönderilmiş ve putperest müşriklerden oluşan bu yörenin halkını tevhid dinine çağırmakla görevlendirilmiş.[233] Kur'ân'da Hz. Lût'un peygamber olarak seçildiği, diğer peygamberler gibi alemlere üstün kılındığı, ilahi rahmete nail olduğu, ona hüküm ve ilim verildiği, salihlerden olduğu bildirilmektedir.[234] Amcası Hz. İbrâhim'in yanından ayrılan Hz. Lût, Sodom'a gidip yerleşir. Sodom halkına tebliğde bulunur. Tevrat'ta ise Hz. Lût'un Sodom'a Hz. İbrâhim ile aralarında sığır sürüleri yüzünden çıkan tartışma sebebiyle gittiğini

[228] Esed, **Kur'ân Mesajı**, s.198.
[229] Ankebût, 29/26.
[230] Enbiyâ, 21/71.
[231] Zemahşerî, **Keşşâf**, c.4, s.462.
[232] Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.272.
[233] Allâme Muhammed Hüseyin Tabatabaî, **el-Mîzân fî tefsîri'l-Kur'ân**, trc. Vahdettin İnce, Kevser y. İstanbul, 2000, c.8, s.255.
[234] Sâffât, 37/133; En'âm, 6/86; Enbiyâ, 21/74-75.

söylenir.[235] Ancak Kur'ân'ın bildirdiği gibi, Hz. Lût peygamber olarak oraya gönderildiği için gitmiştir. Hz. Lût'un şirke, cehalete, delalete ve fuhşa bulaşmış bir kavmi, doğru yola iletmek ve hakka davet etmek amacıyla Allah tarafından gönderilen bir peygamber olduğu, Kur'ân'da açıkça ifade edilmektedir: *"Kardeşleri Lût onlara şöyle demişti: Allah'a karşı gelmekten sakınmaz mısınız? Bilin ki ben, size gönderilmiş güvenilir bir elçiyim."*[236]

1.5.2. Hz. Lût ve Kavmi

Lût kavmi, Irak ile Filistin arasında olan, günümüzde Ürdün olarak bilinen bölgede yaşamıştır. Lût Gölü veya Ölü Deniz olarak adlandırılan yerin güney ve doğusunda bugün tamamıyla ıssız olan bölgede birçok yerleşim yeri kalıntıları bulunmuştur.[237] *"Ant olsun, ondan geriye, apaçık bir ibret bıraktık"*[238] bu âyetteki "ibret" ifadesinden Lût kavminin yaygın hikayesi ve harap olan yurtlarının kalıntıları kastedilmektedir. Bazıları da yağmur gibi yağan taş olduğunu söylemişlerdir. Çünkü o, yakın zamanlara kadar kalmıştı. Siyah akan nehirleri de denilmiştir. "Aklını çalıştıran bir kavim için" ifadesinden basiretlerini açmak ve ibret almak isteyen bir toplum için Allah'ın ibret olarak gösterdiği anlaşılmaktadır.[239] Yani düşünüp uzağı görenler, feraset sahibi olanlar için alınacak dersler vardır. Bu gibi kimseler bir şeyin iç yüzünü, dış yüzündeki bir takım işaret ve belirtilerle bilen ve anlayan kimselerdir.[240]

Kur'ân-ı Kerîm'de, Lût Kavminin yaşadığı bölgenin Arapların kuzeye doğru ticaret yolculuğu yaptıkları güzergâhta olduğu bildirilmektedir. Bu işlek yollar üzerinde şehrin kalıntılarının hala var olduğu, müşriklerin bu kalıntıları görüp bunlardan ibret alınması gerektiği anlatılmaktadır. *O şehrin kalıntıları işlek yollar üzerinde hala durmaktadır. Bunda inananlar için ibret vardır". "Siz de sabah akşam onların yurtlarından gelip geçmektesiniz. (Bunları görüp de) aklınızla değerlendirmiyor musunuz?"*[241] Kuzeydoğusunda Sodom ve Gomore bulunan Ölü

---

[235] Tekvin, 13/5-13.
[236] Şuarâ 29/161/162.
[237] Mevdûdî, **Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı**, s.737-738.
[238] Ankebût, 29/35.
[239] Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî (ö. 685/1286), Envârü't-tenzîl ve Esrârü't-te'vîl, Daru İhyâi't-Türasi'l- 'Arabi, Beyrut, h. 1418, c.4, s.194.
[240] Nesefî, **Medârikü't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl**, c.2, s.196.
[241] Hicr, 15/76-77; Sâffât, 37/137-138.

Deniz'in kıyısını izleyerek kuzeye, Suriye'ye doğru uzanan Kuzey Hicaz'daki bu yolun var olduğu Amerikan Doğu Araştırmaları Okulu (New Haven, Connecticut) tarafından yayımlanan hava fotoğraflarıyla doğrulanmıştır. Bu tarihi yol fotoğraflarda Ölü Deniz'in doğu sahillerine az çok paralel bir şekilde, kuzeye doğru kıvrılan koyu bir şerit halinde görülmektedir."[242]

Sodom halkı küfür ve ahlaksızlıkta çok aşırı gitmiş, aleni olarak her türlü ahlaksızlığı yapıyorlardı. Lût kavmi daha önce hiçbir kavmin işlemediği büyük bir kötülük çıkarmışlardı. Hz. Lût, kavmine bu çirkin fiili yeryüzünde ilk kez yapanların kendileri olduklarını söyledi. *"Sizden önce dünyada hiç kimsenin işlemediği bir fuhşu mu işliyorsunuz."*[243] yani hiçbir millet ve toplumun işlemediği günah demektir. Bu ifadeden anlaşılacağı üzere bu iğrenç ilişki türünün başlangıç tarihi, Lût kavmine dayanmaktadır.[244] Allah'ın peygamberi Hz. Lût Sodom kasabasında yaşayan kavmine resul olarak gönderildiğinde kavmini Fuhuşa (Livataya) irtikap etmekten, İnsanların mallarını almak ve fuhuş yapmak için yol kesmekten menetti. *"Rabbinizin, sizin için yarattığı eşlerinizi bırakıyor da insanlar arasından erkeklere mi yanaşıyorsunuz? Siz gerçekten haddi aşan bir topluluksunuz."*[245] Hz. Lût, kavmini kadınlarla nikâhlanmayı terk etmeleri ve özel meclislerinde alenen rezil davranışları işlemekten sakındırarak, onları Allah'a imana ve içinde bulundukları kötülükleri terke davet etti. Lût kavmi ise alay ederek cevap verdi. Kendilerini tehdit ettiği azabın olmayacağını ve O'nun buna güç getiremeyeceğini zannettikleri için Hz. Lût'a eğer doğru sözlü isen kendilerini tehdit ettiği bu azabı indirmesini talep ettiler.[246]

Lût kavminin bu tiksindirici günahı fıtrata aykırı olan çirkin bir davranıştı. Allah Teâlâ kadını da erkeği de temiz kılmış, her birini eşine karşı temiz bir eğilimle yaratmıştır. Bu eğilim evrenin genel bir yasasıdır. Allah bütün canlılar arasındaki erkek ve dişi farkını nesillerin devam etmesi için yaratmıştır. Bir araya gelerek aile ve

[242] Esed, **Kur'ân Mesajı**, s.433.
[243] A'râf, 7/80.
[244] Tabatabaî, **el-Mîzân fî tefsîri'l-Kur'ân**, c.8, s.255.
[245] Şuarâ 26/165-166.
[246] Vehbe Zuhaylî, **Tefsîrü'l-Münîr**, Çev: Hamdi Arslan, Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H. İbrahim Kutlay, Nurettin Yıldız, Bilimevi Basın Yayın, İstanbul, 2017, c.10, s. 516.

toplumları oluşturan insanlar için bu fark daha çok önemlidir. Çünkü aile ve toplum da geniş bir medeniyeti meydana getirmektedir.[247]

Hz. Lût, erkekler için tek meşru ilişki yolunun kadınlarla evlenmek olduğunu eşcinselliğin kesinlikle yasak olduğunu açıkça ifade etmişti. Bu ahlâksızlığın yaygınlık kazandığı toplumun akıbetinin de ağır bir felâket olacağını bildirmişti. Allah'ın kadını erkek, erkeği de kadın için yarattığını, bu nedenle yaptıkları bu çirkin davranışın Allah'ın hikmetine uymadığını söylemişti. Ancak kavmi yüz kızartıcı bir günah olduğunu bildikleri halde göz göre göre yine de bu hayasızlığı yaptı.[248] *"Bu çirkin eylemi, (insanın yapı ve yaratılışına aykırı olduğunu) göre göre, nasıl işliyorsunuz?" demişti, "Gerçekten, kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere mi yöneliyorsunuz? Hayır, işin gerçeği, siz (hakka karşı körlüğü,) bilinçsizliği seçmiş bir toplumsunuz!"*[249] Hz. Lût kavmini, Rablerinin kendileri için yarattığı eşleri terk etmelerini ve fıtrata karşı gelmelerini eleştirip onları doğru yola davet etti. Onlar ise Hz. Lût'a çok sert bir tepki verdiler. Sodomlular Hz. Lût'un kendilerini uyarmasını, yaptıklarına karşı çıkmasını istemediler. Eğer İsteklerinin dışına çıkarsa, O'nu sürgün edeceklerini, ailesiyle beraber ülkenin sınırlarının dışına çıkaracaklarını söyleyip tehdit ettiler.[250] Kavmi şöyle dedi: *"Lût ailesini ülkenizden çıkarın; kuşkusuz onlar (ahlâkça) temizlik taslayan kimselermiş!" demekten ibaret oldu."*[251]

Ankebût Sûresi'nde Hz. Lût kavmini hakka çağırırken onların yaptıkları diğer kötülükleri de gündeme getirdi: *"Lût'u da gönderdik. Kavmine dedi ki: "Siz, sizden önce âlemlerden hiç kimsenin yapmadığı bir fuhşa gidiyorsunuz. Siz kadınları bırakıp erkeklere gidiyorsunuz, yol kesiyorsunuz ve toplantılarınızda edepsizce şeyler yapıyorsunuz ha?"*[252] Kavmini bu fuhuştan, yol kesmekten ve toplantılarda edepsizlikler yapmaktan vazgeçirmeye çalıştı. âyette edepsizliğin toplantı yerlerinde yapıldığının belirtilmesi kötülüğün artık toplumun ekseriyeti tarafından kabul edildiğini ortaya koymaktadır. Bir kötülüğün toplumun çoğu tarafından kabul edilmesi o toplumun helak olmasına sebep olur. Kötülük toplumun çoğu tarafından kabul

[247] Mevdûdî, **Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı**, s.741.
[248] Zemahşerî, **Keşşâf**, c.4, s.1112.
[249] Neml, 27/54-55.
[250] Mevdûdî, **Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı**, s.747.
[251] Neml, 27/56.
[252] Ankebût, 29/28-29.

edilirse iyilikten yana olanlar ve kötülükten rahatsız olanlar suçlu konuma düşer. Lût kavmi kendilerinin yaptıklarından rahatsız olan Hz. Lût'u suçlayıp onu sürgün etmekle tehdit ettiler. âyette *"Ey Lût bu sözlerine son vermezsen, bu memleketten çıkarılanlardan olursun."*[253] dediler.

Lût kavminin bilinen fuhuş dışında başka günahlar işlediği İbni Abbas'tan rivayet edilmiştir. Bunlar: Lût kavminin birbirlerine zulmetmeleri, küfretmeleri, meclis toplantılarında çirkin davranışlarda bulunmaları, yoldan geçenlere çakıl taşı atmaları, tavla ve satranç oynamaları, erkeklerin kadın elbiseleri, kadınların da erkek elbiseleri giyerek onlara özenmeleri, yoldan geçen kimselerden zalimce yol vergisi almaları ve en büyük günah olan Allah'a şirk koşmalarıdır.[254]

1.6. HZ. YAKÛB'UN HAYATI

Hz. Yakûb'un şeceresi Yakûb b. İshak, b. İbrâhim'dir. Lakabı, İsraildi. İsrail Allah'ın kulu, anlamına gelir.[255] Hz. Yakûb'un annesinin ismi Refaka'dır. Kardeşi Ays, tarafından öldürülmek korkusuyla dayısının yanına giderken geceleri yürüdüğü için İsrail lakabı kendisine verilmiş.[256] Yakûb isminin kendisine, Allah'ın emirlerini ve yasaklarını kitaptan takip ederek uygulaması veya zürriyetinin onu takip etmesi yahut doğum esnasında ikiz kardeşinin topuğunu tutması nedeniyle verildiği rivayet edilmiştir. İslami kaynaklara göre Yakûb ismi Arapça bir isim değildir.[257]

Hz. Yakûb'un doğumu ve peygamberliği önceden müjdelenmiştir. *"Nihayet İbrâhim onlardan ve Allah'ın dışında taptıklarından uzaklaşınca, biz ona İshak ve Yakûb'u bahşettik, her birini peygamber yaptık."*[258] Diğer peygamberler gibi Yakûb'a da vahiy geldiği ve onun Nebî olduğu Kur'ân'da geçmektedir. "*Nûh'a ve ondan sonraki peygamberlere vahy ettiğimiz gibi (Habîbim) sana da vahy ettik ve yine*

---

[253] Şuarâ 26/167.
[254] Zuhaylî, **Tefsîrü'l-Münîr**, c.10, s.514.
[255] İsmail L. Çakan, N. Mehmed Solmaz, **Kur'ân-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi**, Acar Basım, İstanbul, 2008, s.119.
[256] Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c.1, s.263.
[257] Ömer Faruk Harman, "Yakûb", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, c.43, s.275.
[258] Meryem, 19/49.

İbrâhim'e, İsmâil'e, İshak'a, Yakûb'a, Yakûb'un evlatlarına, İsa'ya, Eyyûb'a, Yunus'a, Harûn'a, Süleyman'a da vahy ettik ve Davud'a Zebûr'u verdik."[259]

Kur'ân'da Hz. Yakûb'un güçlü bir iradeye ve kavrayış gücüne sahip olduğu, kendisine vahiy gönderildiği ve salihlerden olduğu bildirilmiştir. *"Güçlü ve basîretli kullarımız İbrâhim, İshak ve Yakūb'u da an. Âhiret yurdunu hatırda tutmadaki samimiyetleri sayesinde onları günahlardan arındırdık. Doğrusu onlar bizim katımızda gerçekten seçkin kılınmış, hayırlı kimseler arasındadırlar."*[260]

Hz. İshak, oğlu Hz. Yakûb'a Ken'anlılardan hiçbir kadınla evlenmemesini, dayısı olan Leban'ın yanına gidip onun kızlarından evlenmesini istemiştir. Hz. Yakûb önce dayısının kızı Leyya ile daha sonra Râhil ile evlendi. Hz. Yakûb'un bu eşlerinden ve bu eşlerinin kendisine verdikleri cariyelerinden on iki oğlu oldu. Bunlardan ikisi Hz. Yûsuf ve kardeşi Bünyamin'dir. Hz. Yakûb'un oğullarına İsrail lakabına nispetle İsrailoğulları denir.[261]

Yahudi ve Hristiyanlar kendilerinin Müslümanlardan seçkin ve üstün olduklarını ispatlamak ve güçlendirmek amacıyla Hz. İbrâhim ve onun soyundan gelenlerin de kendileriyle aynı dinden olduklarını iddia etmişlerdir. Kur'ân bunu şöyle açıklamıştır. *"Yoksa siz İbrâhim, İsmâil, İshak, Yakûb ve torunların Yahudi yahut Hristiyan olduklarını mı söylüyorsunuz?"*[262] Tevrat ve İncil'in Hz. İbrâhim'den sonra indirildiği, bu dinlerle ilgili Yahudilik ve Hıristiyanlık kavramlarının bu peygamberden yüzyıllar sonra ortaya çıktığı bilinen bir gerçektir. Allah insanlık tarihinden itibaren insan tabiatına uygun olan tevhid dinini insanlara göndermiştir. Onlara Yahudi ya da Hristiyan demek tamamen gerçeğe aykırıdır. Onlar Hanîf bir Müslümandır.[263]

Kur'ân'da Hz. Yakûb ile ilgili bilgilerin çoğu Hz. Yûsuf kıssasıyla verildiğinden kıssa bütünlüğü açısından diğer bilgileri ikinci bölümde Hz. Yûsuf kıssasıyla vereceğim.

---

[259] Nisâ, 4/163.
[260] Sâd, 38/45-47.
[261] Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c.1, s.263-264.
[262] Bakara, 2/140.
[263] Karaman, **Kur'ân Yolu**, c. 1, s.223.

1.7. HZ. YÛSUF'UN HAYATI

1.7.1. Hz. Yûsuf Kıssası

Yûsuf b. Yakûb b. İshak b. İbrâhim'dir.[264] Hz. Yûsuf Yakûb'un on oğlundan sonra doğan on birinci oğlu olup Rahel'den doğan ilk çocuğudur.[265] Rahel Hz. Yakûb'un dayısı Laban'nın kızıdır.[266] Kur'ân'a göre de Yakûb'un on iki oğlu vardır ve Yûsuf ile Bünyamin baba bir kardeştirler.[267]

İbranice'de Yosef olan Yûsuf ismi; uzun zaman çocuğu olmayan Rahel'in, Yûsuf'un doğumuyla "anne olamamanın" verdiği sıkıntıdan kurtulduğunu anlatmak amacıyla "ortadan kaldırmak" manasındaki asaf kelimesinden gelmektedir. Bazı kaynaklarda ise Rahel'in, doğan çocuğuna Yosef ismini vermesinin sebebi tekrar çocuk sahibi olabilmek maksadıyla "Tanrı artırsın bir tane daha versin" anlamındaki bu ismi verdiği ve Rahel'in ikinci çocuğu Bünyamin'in de Yûsuf'tan sonra doğduğu belirtilir.[268]

Hz. Yûsuf peygamber olarak görevlendirildiği, kendisine vahiy indirilenlerden olduğu Kur'ân'da bildirilmiştir. *"Biz ona İshâk ve Yâkub'u da armağan ettik; hepsini de doğru yola ilettik. Daha önce de Nûh'u ve onun soyundan Dâvud'u, Süleymân'ı, Eyyûb'u, Yûsuf'u, Mûsâ'yı ve Hârun'u doğru yola iletmiştik. Biz iyi davrananları işte böyle ödüllendiririz."*[269]

Tevrat'ta ve Kur'ân'da Yûsuf kıssası ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Kur'ân'da diğer peygamberlerin kıssaları farklı sûrelerde geçer. Yûsuf kıssası ise "ahsenü'l-kasas" betimlemesiyle 111 âyet olan Yûsuf sûresinde geçer.[270] Yûsuf sûresi, Hz. Yûsuf'un kıssasını bir rüyanın anlatılmasıyla ile başlar ve görülen rüyanın, uzun yıllar içinde sebeplerin yaratılarak gerçekleşmesini anlatan bir sûredir. Hz. Yûsuf'un kıssası tek sûrede tüm ayrıntılarıyla anlatılması yönünden diğer kıssalara

[264] Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c.1, s. 271.
[265] Tekvin, 30/24.
[266] Tekvin, 29/28.
[267] Yûsuf, 12/59.
[268] Harman, "Yûsuf", **DİA,** c.44, s.1-5.
[269] En'âm, 6/84.
[270] Ömer Faruk Harman, "Yûsuf", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul, 2013, c.44, s.1-5.

benzememektedir. Bu kıssaya "ahsenü'l-kasas" denmesi konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre Kur'ân'da bu kıssa kadar hikmet ve ibret içeren başka kıssa bulunmamaktadır. Hz. Yûsuf'un, kardeşlerinin yaptığı eziyetlere karşı sabırlı olması, onları affetmesi, onlara güzel davranması ve iyilikte bulunmasıdır. Diğer görüşe göre de bu kıssanın melekler, insan, cin, şeytan ve hayvanlar gibi her türlü varlık ile peygamberler, sâlihler, âlimler, cahiller, erkek ve kadınlar gibi birçok insan tipini ve bunların davranışlarını ele alması; din ve dünya işleriyle ilgili temel konuları işlemesi sebebiyle "en güzel kıssa" olarak adlandırılmıştır.[271]

Bu sûrede yer alan âyetlere baktığımızda sûrenin Allah Rasulüne Mekke'de artık yaşam hakkı tanımadıkları, alaya alıp hakaret ettikleri, Kureyş'in peygamberi öldürme, sürgün etme ya da hapsetme planları yapıp, her türlü tuzağı kurdukları bir zamanda indiğini görmekteyiz. Kur'ân'da Hz. Yûsuf'un hayatı ve onun özellikleri şu iki sebeple anlatılmış olabilir: Birincisi, Hz. Muhammed'in Peygamberliğine delil getirip müşrikleri susturmak ve vahyin kaynağının Allah olduğunu bildirmektir. Diğeri ise Hz. Yûsuf üzerinden Kureyşlilere kurdukları tuzaklara rağmen sonunda hüsrana uğrayacaklarının mesajının verilmesidir. Hz. Yûsuf'un kardeşleri tarafından memleketinden çıkarıldıktan sonra Mısır'a gidip güç kazanması gibi bu sûrenin inmesi üzerinden iki yıl geçtikten sonra da Hz. Muhammed (s.a.v.) Medine'ye hicret etmek zorunda bırakılmış, orada İslam devleti kurulmuş ve Müslümanlar güçlenmişlerdir.[272]

Yahudi alimleri, Mekke müşriklerinin reislerine İsrailoğullarının hangi sebepten dolayı Mısıra geçtiklerini Hz. Muhammed'e sormalarını isterler. Onların sormaları üzerine bu sûrenin indiği rivayet edilir. Nitekim *"Andolsun ki, Yûsuf ve kardeşleri kıssasında soranlara ibret alacak âyetler vardır."* âyetinde "soranlar" ifadesi buna işaret etmektedir. Muhammed İbn-i İshak'ın görüşüne göre ise iniş sebebi Rasûlullah'ın teselli edilmesiydi. Rasûlullah'ın kavminin yaptığı eziyet ve hasetten dolayı Allah, Hz. Yûsuf'un karşılaştığı sıkıntıları ve sonunda ona bahşettiği ikram ve ihsanını açıklayarak Hz. Muhammed'i teselli etmektedir.[273] Hz. Yûsuf'un kıssasında ve onun kardeşleriyle beraber olanların haberinde bunu soranlar ve bu konuda bilgi

[271] Celal Kırca, "Ahsenü'l-Kasas", **DİA**, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, c.2, s.178.
[272] Neşe Gürer, **"Kur'ân'da Peygamberlerin Karakter Özellikleri"**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2019, s.72.
[273] Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.4, s.159.

sâhibi olmak isteyenler için ibret, öğütler ve âyetler bulunmaktadır. Gerçekten öğrenilmeye değer bir haberdir.

1.7.2. Hz. Yûsuf'un Rüyası

Hz. Yûsuf ve kardeşi Bünyamin, Hz. Yakûb'un on iki oğlundan anneleri bir olan en küçük oğullarıydı. Hz. Yakûb oğullarından en çok Yûsuf'u sever, zamanın çoğunu ona ayırırdı. Bu sevgi kardeşlerin kıskanmasına sebep oldu ve onları kötülüğe yönlendirdi.[274]

Kur'ân'da Yûsuf'un rüyasıyla başlayan kıssada, daha öncesine dair bilgi yoktur. Kitâb-ı Mukaddeste ise Yakûb'un hayatının devamında Yûsuf'un 17 yaşında bir genç olduğu ile konuya girilir. Yûsuf on yedi yaşlarında abileri ile beraber sürü güder, onlara yardımcı olur. Yûsuf, abilerinin yaptıkları kötülükleri babasına ulaştırır. Bu nedenle kardeşlerinin hoşnutsuzluğunu kazanır. Yûsuf, Yakûb Peygamber'in yaşlılığında dünyaya gelmesi sebebi ile oğlu Yûsuf'a daha düşkündür. Babalarının Yûsuf'a olan sevgisi kardeşlerini rahatsız ediyor hatta bu sebeple onlar Yûsuf'tan nefret ediyorlar, ona tatlı söz söylemiyorlardı. Yûsuf bir gün bir rüya görür ve gördüğü rüyayı kardeşlerine anlatır. Yûsuf'un anlattığı bu rüya kardeşlerinin Yûsuf'a olan nefretini daha da artırır.[275]

Kur'ân'da rüya şu şekilde geçmektedir: "*Bir zamanlar Yûsuf, babası Yakûb'a demişti ki: "Babacığım! Ben rüyamda on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederken gördüm."*[276] Hz. Yûsuf rüyasını babasına anlattı. Hz. Yakûb rüyanın yorumundan oğlunun ileride yüce bir makama geleceğini anladı. Fakat diğer oğullarının, kolay yorumlanabilen bu rüyayı duydukları takdirde küçük Yûsuf'u kıskanacaklarını ve ona kötülük edeceklerini tahmin ettiğinden rüyasından kimseye anlatmaması konusunda uyardı.[277] Hz. Yakûb'un karısı (Hz. Yûsuf'un üvey annesi) konuşmaları dinler ve rüyayı oğullarına söyler. Bu rüya Hz. Yûsuf'a duyulan kıskançlık ve kini daha çok artırır.[278]

---

[274] İsmail L. Çakan, **Kur'ân-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi**, s.121.
[275] Yaratılış, 37/1-9.
[276] Yûsuf, 12/4.
[277] Yûsuf, 12/5.
[278] Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c.1, s.273

Hz. Yûsuf'un bu rüyayı on yedi yaşında iken cuma ve kadir gecesinde gördüğünü İbn Abbas rivayet etmiştir. Hz. Yûsuf'un rüyasında gördüğü güneş babası Yakûb'u, ay annesi Rahile'yi, yıldızlar da on bir kardeşini temsil ediyordu. [279] Hz. Peygamber'e Büstâne adındaki bir Yahudi geldi. Hz. Muhammed'e Yûsuf'un kendisine secde ettiğini gördüğü yıldızların isimlerini söylemesini istedi. Hz. Peygamber bir zaman susup soruyu cevaplamadı. Daha sonra gelen Cibrîl (a.s.)'den isimleri öğrenen Hz. Peygamber Büstane'ye: "Eğer sana onların isimlerini haber verirsem, bana iman eder misin?" buyurdu. Adam; evet, dedi. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.v.) Cebrail'in öğrettiği şekilde hepsini ona söyledi. Büstâne yemin ederek onların isimleri olduğunu doğruladı.[280]

Yûsuf kıssasının anlatımında Tevrat ve Kur'ân arasında birçok farklılıklar bulunmaktadır. Tevrat'a göre Yûsuf kardeşlerinin kötü sözlerini babalarına aktarırken Kur'ân'da böyle bir ifade yer almaz. Kur'ân'da Yûsuf'un bir rüyasından bahsedilir, Tevrat'ta ise iki rüya söz konusudur. Tevrat'ın anlatımında her iki rüyayı kardeşlerine anlatan Yûsuf'a kardeşleri şöyle cevap verir: "Bize kral olup üzerimizde hüküm mü vereceksin?" Babasına rüyayı anlattığında babası onu şu sözlerle azarlamıştır: "Gerçekten ben, annen ve kardeşlerin senin karşında eğilip sana saygıda mı duracağız?"[281] Kur'ân-ı Kerîm'de ise Yûsuf rüyasını babasına anlattığında Yakûb ona, *"Yavrum! Rüyanı kardeşlerine anlatma, sonra sana bir tuzak kurarlar. Rabb'in seni seçecek ve sana rüyaların yorumunu öğretecek. Daha önce ataların İbrâhim'e ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana ve Yakûb soyuna da nimetini tamamlayacak" demişti."*[282]

Hz. Yakûb'un oğluna rüyasını kimseye bahsetmemesi konusunda uyarması; insanın kıskançlığa ve kine neden olabilecek mühim olan işlerin gizli bir şekilde, dillendirilmeden yapılması gerektiğini açıklamaktadır. Haset ve kıskançlığın insanlar

[279] Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el- Mâverdî (ö. 450/1058), **Tefsîrü'l-Mâverdî**, tah: Seyyid b. Maksud b. Abdurrahim, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts. c.3, s.6-7.
[280] Mâverdî, **Tefsîrü'l-Mâverdî**, c.3, s.7.
[281] Tekvin, 37/5-10.
[282] Yûsuf, 12/5-6.

arasında özellikle de çocuklar arasında düşmanlığa neden olacağına dikkat çekmektedir.[283]

Hz. Yakûb, Hz. Yûsuf'un rüyasını kardeşlerine anlattığında onların Şeytanın vesveselerine kapılarak ona haset edeceklerini, kıskançlık nedeniyle Yûsuf'a zarar vereceklerinden endişelenmişti. Çünkü Şeytan Âdemoğulları için apaçık bir düşmandır. Ayrıca Hz. Yakûb, Hz. Yûsuf'a kendisine rüyaları yorumlama yeteneğinin verileceğini söylemişti. Ataları Hz. İbrâhim, Hz. İshak ve Hz. İsmâil'e gönderilen ilahi yardımlar gibi Hz. Yûsuf'a da ilahi nimetler verileceğini ifade etmektedir.[284] Kur'ân'da açıklanan bu tepki bir peygambere ve asil babanın göstermesi gereken bir davranış olduğunu görmekteyiz. Hz. Yakûb kendisi de peygamber olduğundan rüyanın Peygamberî olduğunu ve deruni işaretlerini sezdiğini Kur'ân bize bildirmektedir.[285]

Ayette geçen "sana olayları tevilini öğretecek" ifadesinden üç yorum ortaya çıkmıştır. Bunlar, rüyaların tabiri olduğu, ilim ve hikmet olduğu diğeri de bir olayın nihai anlamı yani ana fikridir.[286] Müfessirlerin çoğu ise bu ifadenin Hz. Yûsuf'a ilerde verilecek olan rüyayı tabir etme yeteneğini kastettiği görüşünü kabul etmektedirler. Âyetleri incelediğimizde bu görüşlerin hepsinin de Hz. Yûsuf'ta var olduğunu görmekteyiz. Âyetin kastettiği manayı ancak Allah bilir.

Tevrat ve Kur'ân-ı Kerîm'deki bilgiler birbirine benzerlik gösterse de aralarında önemli farklar bulunmaktadır. Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, Tevrat kıssayı romantik bir hikâye tarzında anlatırken, Kur'ân-ı Kerîm, üzerinde hiçbir değişiklik yapmadan yaşandığı şekliyle vermektedir. Bu farklılıklar Kur'ân'ın korunduğunu, bozulmadan günümüze kadar geldiğini buna karşılık Tevrat'ın ise tahrif olduğunu ortaya koymaktadır.

Hz. Yakûb ve Hz. Yûsuf hakkındaki diğer bilgileri inşallah ikinci bölümde vereceğim.

---

[283] Muhammed İzzet Derveze (1888-1984), **Tefsîrü'l-Hadîs**, Daru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabi, Kahire, h.1383, c.4, s.11.
[284] Taberî, **Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân,** c.15, s.558.
[285] Esed, **Kur'ân Mesajı**, 374.
[286] Mâverdî, **Tefsîrü'l-Mâverdî**, c.3, s.8.

1.8. HZ. EYYÛB'UN HAYATI

Hz. Eyyûb baba tarafından Hz. İshak'ın, anne tarafından Hz. Lût'un soyundandır. Eşi ise Hz. Yakûb'un kızı Liya olduğu denildiği gibi Hz. Yûsuf'un oğlu Efraim'in kızı Rahme olduğu da söylenmiştir.[287]

Kur'ân'da anlatılan peygamberlerden biri de Hz. Eyyûb'tür. Hz. Eyyûb'un adı Kur'ân'da dört farklı sûrede olmak üzere toplam sekiz yerde doğrudan; Nisâ ve En'âm sûrelerinde de nebi olduğundan bahsedilmiştir. Sâd ve Enbiyâ sûrelerinde ise Hz. Eyyûb'un yaşadığı bazı olaylar bildirilmiştir. Kur'ân, sabır ve tahammülün timsali Hz. Eyyûb'un peygamber olarak görevlendirildiğini, üstün ahlaka sahip olduğunu Allah'ın onu imtihana tabi tuttuğunu, bir hastalığa yakalandığını zikir ile ibadete devam ettiğini ve sonunda sağlığına, ailesine ve servetine kavuştuğunu bize bildirmiştir.[288]

Allah Teâlâ Hz. Eyyûb'a çok büyük araziler, hayvanlar, bağlar ve bahçeler ihsan etmiştir. O, takva sahibi, fakirlere karşı merhametli, kimsesizleri koruyup kollayan, misafirine karşı cömert, ihtiyacı olanların yardımına koşan ve Allah'ın kendisine bağışladığı nimetlere şükreden, muttaki bir insan, sürekli kavmini Allah'a kulluğa çağıran bir peygamberdir.[289]

Allah Teala onu kendisine çokça verdiği nimetlerle, çok sayıda çocuklarla ve bedeninin sağlığıyla imtihan etmek istedi. Allah, büyük sermeye sahibi olan Hz. Eyyûb'un bütün malını ardından yakınlarını ve evlatlarını elinden aldı. Hz. Eyyûb daha sonra da bir hastalığa mübtelâ oldu. Bütün bunlara karşı Hz. Eyyûb sabır zırhına bürünerek Allah'a şükredip ibadetine devam etti. [290] Kitab-ı Mukaddes'te yer alan, Hz. Eyyûb'un başına gelen musibetlere önceleri büyük bir sabır ve tevekkülle katlanıp daha sonra isyan ettiğine dair bilgiler İslâm'ın nübüvvet anlayışına terstir. Çünkü İslâm inancına göre peygamberlerde bulunan temel özelliklerden biri de ismet sıfatıdır. Bu özellik büyük küçük bütün günahlardan, küfür ve şüpheden, yalandan uzak olmaları anlamına gelmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Eyyûb'un sadece içinde bulunduğu

[287] Ebu Ca'fer Muhammed b. Cerîr Taberî (ö. 310/923), **Tarihü't-Taberî**, Dâru't-Türas, Beyrut, h.138, c.1, s.322.
[288] Nisâ, 4/163; En'âm 6/84; Enbiyâ 21/83,84; Sâd, 38/41, 42,43, 44
[289] Taberî, **Tarihü't-Taberî** c.1, s. 323; Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c.1, s. 307.
[290] Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.361.

durumu dua şeklinde rabbine arzettiği bildirilmiştir. Onun isyan ettiğine ve günahkâr olduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. [291]

Allah Teala, hastalığı sırasında gösterdiği üstün sabrı ve tevekkülü neticesinde sabır timsali Hz. Eyyûb'a sağlığını, misliyle mal ve evlat verdiğini bildirmektedir. *"Hastalığından dolayı, mal ve evladı azalan Eyyub'a da ailesini ve onunla beraber bir mislini, katımızdan bir rahmet ve aklı başında olanlara bir öğüt ve ibret olmak üzere bağışladık*."[292]

Hz. Eyyûb'un hastalığının, insanları kendisinden nefret ettirecek kadar tiksindirici olduğu gibi bilgileri bir peygamberin saygınlığı ve sosyal konumuyla bağdaştırmak mümkün değildir. Kur'ân'da ve güvenilir hadis kaynaklarında bu tür bilgiler yer almamaktadır. İslâmî kaynaklarda bulunan bu konudaki bilgiler tümüyle İsrâilî kaynaklardan alınmıştır.[293]

1.9. HZ. ŞUAYB'IN HAYATI VE KAVMİYLE MÜCADELESİ

Hz. Şuayb'ın soyu, Hz. Mûsâ ile ilişkisi, peygamber olarak gönderildiği toplum ve âkıbeti ihtilaflıdır. İbn Sa'd Hz. İbrâhim'in soyundan geldiğini belirterek adını Şuayb b. Yevbeb b. Ayfâ b. Medyen b. İbrâhim şeklinde verirler. İbn Sa'd onun Hz. Sâlih'ten sonra, Hz. Mûsâ ve Hârûn'dan önce gönderildiğini nakleder.[294] Taberî ise Şuayb'ın Hz. İbrâhim'e inanan ve kendisiyle Şam'a hicret eden birinin soyundan geldiğini veya Lût'un kızının oğlu yahut torunu olduğunu söyler.[295]

Kur'ân'da Hz. Şuayb'ın Medyen ve Eyke halkına peygamber olarak gönderildiği bildirilmiştir. Hz. Şuayb öncelikle halkı Allah'a kulluk etmeye davet etti. Hz. Şuayb'ın, Medyen halkını önce tevhide çağırmasından onların Allah'a inanmayan ve Allah'a şirk koşan bir topluluk olduğu anlaşılmaktadır. Kur'ân'da bu husus şöyle

[291] Ömer Faruk Harman, "Eyyûb", **DİA**, TDV Yayınları, İstanbul, 1995, c.12, s.17.
[292] Sâd, 38/43.
[293] Harman, "Eyyûb", c.12, s.17.
[294] Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (ö. 230/845), **Tabakâtü'l-Kübrâ**, thk. Muhammed Abdullah Kadir, Daru'l-Kütübi'l- İlmiyye, Beyrut, h. 1410, c.1, s.46.
[295] Taberî, **Tarihü't-Taberî**, c.1, s.325.

zikredilmektedir. *"Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik): "Ey kavmim, dedi, Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka bir ilâhınız yoktur."*[296]

Hz. Şuayb kavmine ölçüyü, tartıyı tam yapmalarını, insanların haklarını eksik vermemelerini tavsiye etti. Mü'minlerin dürüst davranarak helalinden kazanacakları malın kendileri için daha hayırlı olduğunu belirtti.[297] Onları yeryüzünde fesat çıkarmaktan, zulüm ve benzeri kötülüklerden, para kesmekten, halkı Allah'ın yolundan men etmeye çalışmaktan sakındırdı.[298] Hz. Şuayb'ın Allah'ın emirlerini kavmine tebliğ ederken tatlı dil ve güzel anlatım kullandığı, bundan dolayı da "hatîbü'l-enbiyâ" diye nitelendirildiği söylenir.[299]

Hz. Şuayb'ın hangi kavme gönderildiği konusunda çeşitli fikirler söylenmiştir. Bir görüşe göre Medyen ve Eyke halkının farklı kavimler olduğunu, ikisine de peygamber olarak gönderildiğini söylemişlerdir.[300] İbn Kesîr iki halktan oluşan tek kavim olduğunu her ikisinin de ticari ahlaksızlıklar yaptığını ifade etmiştir.[301] Bir diğer görüşe göre ise Hz. Şuayb önce Medyenlilere onların helakinden sonra da Eykelilere gönderilmiştir.[302] Ancak bu konuda net bir bilgi bulunmamaktadır. Mevdûdî, Hz. Şuayb'ın her iki millete gönderilmesinin sebebini onların aynı nesepten gelmiş olmalarına, aynı bölgede bulunmalarına ve aynı dili konuşmalarına bağlamaktadır. Aynı yörelerde yan yana yaşamış ve birbirleriyle evlilik gibi sosyal ilişkiler içinde bulunmuş olmalarının da mümkün olduğunu söylemiştir. Bu iki kabilenin akraba olduklarını, ikisinin de ticaretle uğraştıklarını ve aynı kötü hayat, sosyal ve ahlaki bozukluk içinde olduklarını ifade etmiştir.[303]

İbrahim'in (a.s) dinine inanan Medyen ve Eyke kavmi bir süre sonra bu dini tahrif edip batıl inanışlara sapmışlar. Tevhid inancını terk edip Allah'a şirk koşmuşlar.

---

[296] A'râf, 7/85.
[297] Hûd, 11/84; Ankebût, 29/36; Şuarâ 26/176-190.
[298] Taberî, **Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân**, c.12, s.554-555.
[299] Taberî, **Tarihü't-Taberî**, c.1, s.327; Kurtubî, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân**, c.7, s.248.
[300] Âlûsî, **Ruhü'l-Me'âni**, c.10, s. 362.
[301] Ebü'l-Fidâ' İsmâîl b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî (ö. 774/1373), **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm**, thk. Sâmi b. Muhammed b. Selâme, Daru Tayyibe li'n-Neşri ve't-Tevzî'i, h. 1420, c.6, s.158-159.
[302] Ebü'l Kasım Muhammed b. Ali b. Asâkîr (ö. 571/1176), **Tarihu Dımaşk**, thk. Amr b. Garame el-Amri, Daru'l-Fikri li't-tibâ'ati ve'n-Neşr'i ve't-Tevzî'i, h. 1415, c.23, s.75.
[303] Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, c.c.4, s.64-65.

Ticarette birçok hile yapıp haksız kazançlar elde etmişler. Müslüman olduklarını söyledikleri halde batıl inanışları kabul etmişler.[304] İnsanların yollarını kesip, mallarını vermeyen insanları ölümle tehdit edip onlara zulmetmişler.[305]

Hz. Şuayb tüm engellere rağmen tebliğine devam edince, kavmi şöyle dedi: *"Ey Şuayb, söylediklerinden birçoğunu anlamıyoruz. Seni de içimizde çok zayıf, aciz biri olarak görüyoruz. Eğer itibarlı kabilen, güçlü birkaç akraban olmasaydı, seni taşlayarak öldürürdük. Bizim üstümüzde güçlü, kuvvetli, otoriter biri de değilsin." dediler."*[306] Bu âyetler, kavminin Hz. Şuayb'ı anlayamadığını ve onun tebliğe devam etmesi halinde taşa tutulacağını dile getirdiğini ifade etmektedir. Bunu ise akraba olmaları dolayısıyla yapmadıklarını ifade ederek Şuayb'ın, yanlarında bir itibar ve saygınlığının olmadığını ifade etmişlerdir.

Hz. Şuayb'ın onlara Allah'ı hatırlatması, kendilerini Allah'ın azabı ile korkutmasının bir yararı olmadı. Yüce Allah'ın verdiği rızık bolluğu ve geçim rahatlığı ancak onların Allah'a karşı küfürlerini artırıp azaplarını hızlandırdı. Hz. Şuayb'a inanmayan ve onun uyarılarını dikkate almayan bu kafirler şiddetli bir deprem, şiddetli bir ses ve gölge günü azabı ile helak oldular. [307]

Kavminin helakından sonra Hz. Şuayb ve ona iman edenlerin nereye gittikleri ve nasıl yaşam sürdükleri hakkında bir malumat bulunmamaktadır. Ancak bazı rivayetlerde Hz. Şuayb ve arkadaşlarının Mekke'de vefat ettikleri ve oraya defnedildikleri bildirilmektedir.[308]

1.10. HZ. SÜLEYMAN'IN HAYATI

Hz. Süleyman Kur'ân-ı Kerim'de 16 ayette ismen zikredilmiştir. Onun kıssası, Enbiya, Neml, Sebe ve Sad surelerinde çeşitli yönleriyle anlatılmaktadır. Hz.

[304] Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.377.
[305] İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm,** c.6, s.277
[306] Hûd, 11/91.
[307] Arâf, 7/91; Ankebût, 29/37; Hûd, 11/94; Şuarâ, 26/189.
[308] İbn Asâkîr (ö. 571/1176), **Tarihu Dımaşk**, c.23, s.79-80.

Süleyman, babası Hz. Davud gibi İsrailoğullarına Peygamber olarak gönderilmiştir. Ona da peygamberlikle beraber hükümdarlık verilmiştir.[309]

Kur'ân-ı Kerîm başta olmak üzere tefsir, hadis, tarih ve kısas-ı enbiyâ kitaplarında bir hükümdar-peygamber olarak Hz. Süleyman'dan ve onun üstün özelliklerinden bahsedilmektedir. Kur'ân'da Hz. Süleyman'ın Hz. Dâvûd'un oğlu ve vârisi olduğu, üstün kılındığı, şükreden, salih, hakîm, anlayışlı bir kul olduğu bildirilmekte, keskin zekâsı, engin bilgisi ve hikmetiyle karmaşık meseleleri kolayca çözüme kavuşturma yeteneğinden söz edilmektedir.[310] Kur'ân, Hz. Süleyman'ın güzel bir kul olduğunu, daima Allah'a yöneldiğini, Allah katında büyük değeri ve güzel yeri bulunduğunu belirtmektedir.[311]

Hz. Süleyman, Allah'tan, kendisinden sonra kimsenin sahip olamayacağı güçte bir saltanat verilmesini istemiş. "*Dedi ki: Rabbim! Beni bağışla ve bana, benden sonra kimseye nasip olmayacak bir hükümranlık lütfet. Şüphesiz, sen çok ihsan sahibisin."*[312] Allah da onun bu duasını kabul etmiş ve ondan başka hiçbir insana vermediği bazı imkanları ve bu imkanların meydana getirdiği eşsiz bir saltanatı bahşetmiştir. Hz. Süleyman'a verilen bu imkanları şöyle sıralayabiliriz.

Allah Teala onun emrine rüzgârı vererek, rüzgâr onun istediği yönde esmiş, onu ve kalabalık ordusunu kısa bir sürede istediği yere götürmüştür. Bu rüzgârın sabah gidişi bir ay, akşam dönüşü de bir ay sürmektedir.[313] "*Bunun üzerine, biz rüzgârı onun faydalanması için koyduğumuz kurala boyun eğdirdik. Onun yaptığı plan dahilinde, ulaşması gereken hedefe doğru kolayca akar giderdi."*[314] Kur'ân'da rüzgâr vasıtasıyla yapılan bu yolculuğun ne şekilde yapıldığı bildirilmemektedir.

Kur'an'da, Allah Teala'nın Hz. Süleyman için bakır madenini su akar gibi akıttığı bildirilmektedir. *"Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık."*[315] Bu bakır

[309] Taberî, **Tarihü't-Taberî**, c.1, s.486.
[310] Neml, 27/15, 16, 19, 20, 27, 34, 40; Sâd, 38/30.
[311] Sâd, 38/30, 40.
[312] Sâd, 38/35.
[313] Sebe, 34/12.
[314] Sâd, 38/36.
[315] Sebe, 34/12.

madeni sayesinde Hz. Süleyman, bina inşaatı ve gemi yapımında çağına göre ileri seviyeye çıkarmıştır.

Allah Teala'nın Hz. Süleyman'a bahşettiği mucizelerden biri de ona kuşların, böceklerin ve hayvanların dilini öğretmesidir. Hz. Süleyman'ın bu canlılarla nasıl konuştuğu hakkında bir bilgi yoktur. Onun karıncalarla konuşmasıyla ilgili olay Kur'ân'da şöyle geçmektedir: *"Nihayet karınca vadisine geldiklerinde bir karınca dedi ki: Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin ki Süleyman ve orduları farkında olmadan sizi ezmesinler."* "*Bunun üzerine Süleymân onun sözüne gülümseyerek tebessüm etti."*[316]

Allah, gözle görünmeyen bazı varlıkları onun emirlerini yerine getirmek üzere Hz. Süleyman'ın hizmetine vermiştir. Bu mahiyetini bilmediğimiz varlıklar, ülkenin savunmasında, inşaat işlerinde ve ağır işlerde çalıştırılmıştır. "*Bu cinler, Süleyman'ın isteğine göre mabedler veya kaleler, heykeller, havuz gibi çanaklar, sağlam yerinden kalkmaz kazanlar yaparlardı."*[317]

Hz. Süleyman asâsına dayalı vaziyette iken vefat etmiş ve emrinde çalışan cinler ve şeytanlar, ancak ağaç kurdu asâyı içinden yiyip zayıflattığı ve Hz. Süleyman yere yıkıldığı zaman öldüğünü anlamışlardır.[318] Hz. Süleyman'ın kırk yıl saltanat sürdüğü ve elli üç yaşında bazı kaynaklarda da elli iki yaşında vefat ettiği bildirilmektedir. Babası Hz. Davud'un kabrinin yanına defnedilmiştir. [319]

1.11. HZ. MUHAMMED (S.A.V.)

Hz. Muhammed 571 senesinde, Mekke'de dünyaya gözlerini açmıştır.[320] Babasının adı Abdullah, annesinin adı Âmine'dir. Bazı kaynaklara göre Peygamberimizin M. 569'da doğduğu rivayet edilmektedir.[321]

---

[316] Neml, 27/18-19.
[317] Sebe, 34/13.
[318] Sebe, 34/14.
[319] Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c.2, s.225.
[320] İbrahim Sarıçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, TDV Yayınları, Ankara, 2001, s.40.
[321], Muhammed Hamîdullah, **İslâm Peygamberi**, çev: Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1993, c.1, s.39.

Hz. Muhammed'in anne babası hakkında Kur'ân-ı Kerim'de bir bilgi bulunmamaktadır, ancak tarih ve siyer kitaplarında çok fazla bilgi yer almaktadır. Hz. Muhammed (s.a.v.) babasını doğmadan önce[322] annesini de altı yaşındayken[323] kaybetmesi Kur'ân tarafından bir yetim olarak zikredilmesine sebep olmuştur.[324] Hz. Muhammed'in annesinin vefatından sonra dedesinin ailesiyle dedesinin vefatından sonra da amcasıyla yaşaması onun yetimlik acısını hafifletmiştir.

Hz. Muhammed'in gençliğinde başından bazı önemli olaylar geçmiştir. Bunlar Ficâr savaşına katılması, Hılfülfudûl antlaşmasına katılması ve Kâbe hakemliğidir. Ficâr savaşında Hz. Muhammed savaşmayıp amcalarının eşyalarını koruduğu ve atılan okları toplayıp amcalarına verdiği söylenir.[325]

Mekke halkından ve Mekke'ye gelen kimselerden haksızlığa uğrayanların hakkını savunacaklarına dair karar alınan Hılfülfudûl antlaşmasına yirmi yaşında katılan Hz. Muhammed sonraları bu olaydan övgüyle şöyle bahsetmiştir: "Ben, Abdullah b. Cüd'an'ın evinde bir antlaşma yapılırken bulundum ki, bu antlaşmayı güzel ve kızıl develer değişmem. Böyle bir fazilet antlaşmasına tekrar çağrıldığım takdirde tereddüt göstermeden katılırım." demiştir.[326]

Kâbe hakemliği ise Hz. Muhammed'in 35 yaşında iken Kâbe'nin hasar gören duvarlarını tamiri sırasında meydana gelmiştir. Rivayete göre Hz. Muhammed Hacerülesved taşının konulmasında çıkan tartışmanın büyümesini engellemiş ve sorunu adaletli bir şekilde çözmüştür.[327]

Hz. Muhammed'in gençliğine incelediğimizde Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bi'set öncesinde toplumun ahlakını iyileştirmek ve sosyal değişimi gerçekleştirmek için gayret sarf ettiğini, Kâbe hakemliği olayında ise onun ne kadar adaletli ve güvenilir bir insan olduğunu görmekteyiz. Bu örneklerden onun, toplumun değişimine ve gelişimine katkı sağlayan olaylara kayıtsız kalmadığı anlaşılmaktadır.

[322] İbn Sa'd, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, c.1, s.80.
[323] İbn Sa'd, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, c.1, s.93.
[324] Duhâ, 93/5.
[325] İbn Sa'd, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, c.1, s.102-101.
[326] Sarıçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s.47.
[327] İbn Sa'd, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, c.1, s.116.

Onun çevresiyle olan ilişkilerinde gösterdiği güvenden dolayı arkadaşları onu "Muhammed'ül-Emîn" lakabıyla çağırmışlardır. Mekke'de sadece "el-Emîn" diye çağrıldığı zamanlar da olmuştur.[328] Hz. Muhammed, zeki, sakin, kendinden emin ölçülü ve dengeli tutuma sahip, sözü dinlenir, herkes tarafından sevilen ve takdir edilen, doğruluğundan ve samimiyetinden şüphe edilmeyen bir ahlaka sahipti. Hiçbir zaman yalan söylemediğini herkes bilirdi.[329] O câhiliye devrinin yaygın kötülüklerinin hiçbirine bulaşmadan temiz bir hayat yaşamıştır.

[328] Sarıçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s.56.
[329] Sarıçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s.56.

İKİNCİ BÖLÜM

PEYGAMBERLERİN AİLELERİYLE İMTİHANI

2.1. HZ. ÂDEM 'İN ÇOCUKLARIYLA İMTİHANI

Hz. Âdem'in iki oğlunun kıssası, Hz. Muhammed (s.a.v.) ve bazı sahabeleri öldürme planları yapan Yahudileri, ince ve anlamlı bir şekilde eleştirmektedir. İki olay arasında büyük bir benzerlik bulunmaktadır. Yahudilerin Hz. Peygamber'i ve bazı sahabeleri öldürme planları, Hz. Âdem'in suçlu oğlunun Allah'tan sakınan kardeşini öldürme nedenleri aynıydı. Kıskançlık, haset ve çekememezlikti. Allah lütuf ve nimetini, takva sahibi olmayan kitap ehlinden alıp Araplara verdiği için Yahudiler Hz. Peygamber'i ve ashabını kıskandılar. Sorunu düşünüp neden mahkûm edildiklerini düşünüp yanlışlarını düzeltmek yerine, kendilerini öncekinden daha fazla mahkûm edeceğini bile bile hasetlerine devam ettiler.[330]

Ehl-i kitap kıskançlık ve hasetleri nedeniyle Hz. Muhammed'in peygamberliğini inkâr edip kabul etmediler. Allah Teâlâ, kıskançlığın doğurduğu sonuçları Hz. Âdem'in bu iki oğlunun kıssası ile bildirmektedir. Bu kıssanın amacı zulüm ve kıskançlığın kötü bir sonuca götürdüğünü, dünyayı ve ahireti kararttığını insanlara haber vermektir.[331]

Müfessirler âyette geçen "Âdem'in iki oğlu" ifadesini farklı anlamlarda yorumladılar. Çoğu müfessirler bu iki kişinin Âdem'in gerçek oğulları olan Hâbil ve Kâbil olduğunu söylediler. Dahhâk ve Hasen ise bunların beni İsrailoğulları'ndan herhangi iki kişi olduklarını söylemişlerdir.[332] Tabiinden Hasan-ı Basri ve bazı

[330] Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, c.1, s.419.
[331] Ebu Abdillah Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn er- Râzî (ö. 606/1210), **Mefâtîhu'l-gayb**, Daru İhyâi't-Türasi'l-'Arabi, Beyrut, h. 1420, c.11, s.337.
[332] Yazır**, Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.3, s.157-158.

müfessirler de ikinci görüşü savunmuşlardır. Onlara göre İnsanların tümü Âdem'in soyundan geldiği için Âdemoğlu şeklinde anılmıştır. İsrâiloğulları'nın taşkınlıkları, bazı kötü huyları ve özellikle kıskançlıkları bu iki kişinin şahsında anlatılmıştır. [333]

Yüce Allah yeryüzüne indirdiği Hz. Âdem ve Hz. Havva'ya neslinin devamı için birçok çocuk verdi. Cennette çocukları olup olmadığı konusunda iki farklı rivayet vardır. Bir rivayete cennette çocuğu olmamıştır. Diğer rivayete göre de Hâbil ve kardeşi cennette doğmuştur.[334]

Hz. Âdem, gittikçe çoğalan neslini Allah'tan aldığı emirlere göre yönetiyordu. Büyük bir topluluk olmuşlardı. Çok geçmeden insan yaratılışında var olan zaaflar ortaya çıkmaya başladı. Kur'ân isim vermeden Hz. Âdem'in iki oğlu arasında geçen önemli bir olaydan bahsetmektedir. Ehli kitapta bu oğullarının ismi Hâbil ve Kâbil olarak geçmektedir.[335]

2.1.1. Hâbil ve Kâbil'in Allah'a Kurban Sunmaları

Hz. Havva her hamileliğinde bir erkek bir kız doğuruyordu. O dönemde başka insanlar olmadığından Allah Teâlâ farklı batında doğan kardeşlerin evlenmelerini emretmişti. Hz. Âdem Kâbil'e Hâbil'in kız kardeşiyle, Hâbil'e de Kâbil'in kız kardeşiyle evlenmelerini emretti. Hâbil kabul etti ancak Kâbil kabul etmedi. Bunun üzerine Hz. Âdem onların kurban sunmalarını, kurbanı kabul olanın isteğinin yerine getirileceğini söyledi.[336]

"Kurban", kendisi sayesinde Allah'a yaklaşılan şeye denir. Kesimlik hayvanlardan da olur başka şeylerden de olur. Yahudilerde un, yağ ve süt sunumları, ilk toprak ürünlerinden yapılan terdîd (tekrar) sunumu. Yüce Rabbe şükür için kesilen selamet kurbanlarıdır. Hıristiyanlarda kurban, kâhin tarafından takdis edilen ekmek ve şaraptır. Müslümanlarda ise daha çok Kurban Bayramı'nda kesilenlerde olduğu gibi

[333] Hareddin Karaman, **Kur'ân yolu**, c.2, s.254.
[334] İbn Kesîr, Ebu'l-Fida, **Kasasü'l-Enbiyâ**, çev: Mahmut Varhan, Hasan Ali Saygın, Polen y. İstanbul, 2011, s.157.
[335] Tekvin, 4/1-2.
[336] Sâbûnî, **Safvetü't-Tefasir**, c.2, s.87.

ibadet niyetiyle kesilen hayvanlara denir**.** Âdem'in iki oğlundan her biri ise sahip oldukları bir şeyi kurban etmişlerdi.[337]

Hâbil'in bir sürüsü vardı. Kâbil ise ziraatla uğraşıyordu. Onlardan her biri Allah'a bir kurban sundular. Hâbil sürüsü içerisindeki en güzel koyunu seçip, kurban olarak sundu. Kâbil ise, ekini içindeki en kötü buğdayları seçip, onu kurban olarak sundu ve her ikisi de bu kurbanları ile, Allah'a yaklaşmayı istediler.[338] Hâbil'in sunduğu kurban kabul edilir ama Kâbil'in sunduğu kurban kabul edildi. Kâbil bunun sebebini Hz. Âdem'in kendisi için değil de Hâbil'e dua etmesinden kaynaklandığını söyler.[339]

Kurbanın kabul edilip edilmediğini, nasıl anlaşıldığı sorusu tefsirlerde tartışma konusu yapılmıştır. Bu konuda Kur'ân'da açık bir işaret yoktur. Muhammed Abduh bunun Allah'ın Hz. Adem'e vahiyle bildirdiğini ifade etmiştir (tahmin etmiştir). [340] Rivayete göre Allah Hâbil'in kurbanını kabul edip cennete kaldırmıştır.[341] Başka rivayette ise o dönemler Allah'a yaklaşmak amacıyla sunulan kurbanı verecek fakir bulunmadığından gökten bir ateşin kurbanın üzerine indiği, sonra onu yakıp bitirdiği söylenmiştir.[342] Suyutî ise semadan bir ateşin inip kabul olan Hâbil'in kurbanını yediğini söylemiştir.[343] Kur'ân'da *"Yahudilerin, ateşin yiyeceği bir kurban getirmeden hiçbir peygambere inanmadıkları bildirilmiştir."*[344] Bu da bize böyle bir inancın var olduğunu göstermektedir.

Taberî kitabında şöyle açıklamıştır: "Allah'a kurban sunulduktan sonra gökten ateş renginde kızıl bir şey inerdi. Kabul olmayan kurbana dokunmazdı. Ancak kabul olunan kurbanın üstüne konar ve onu yok ederdi. Kabul edilmeyen kurban olduğu gibi kalırdı. Böylece kabul edilen kurban anlaşılırdı." Taberî bu durumun İsrailoğulları

[337] Muhammed Reşîd Rızâ (ö: h. 1354), **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Hakîm=Tefsîrü'l-Menâr**, el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'Amme, 1990, c.6, s.282-283.
[338] Râzî, Mefâtîhu'l-gayb, c.11, s.337.
[339] İbn Kesîr, **Kasasü'l-Enbiyâ**, s.158.
[340] Reşîd Rızâ, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Hakîm=Tefsîrü'l-Menâr**, c.6, s.283.
[341] Şevkani, **Fethu'l Kadir**, s.141.
[342] Râzî, Mefâtîhu'l-gayb**,** c.11, s.338; İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm**, c.3, s.84.
[343] Celaleddin Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Mahallî (ö. 864/1459), Celaleddin Abdurrahman b. Ebubekir Es-Suyûtî (ö. 911/1505), **Tefsîrü'l-Celâleyn**, Beyrut, 11. Baskı, 1999, s.112.
[344] Âl-i İmrân, 3/183.

zamanına kadar devam ettiğini daha sonra bunun kaldırıldığını, kıyamete kadar kimin kurbanının kabul edilip edilmediğini kimsenin bilmediğini söylemiştir.[345]

Kur'ân'da Hâbil ve Kâbil arasındaki olay şöyle geçmektedir: *"Onlara Âdem'in iki oğlunun haberini gerçeğe uygun olarak anlat: Hani ikisi de birer kurban sunmuşlar, birininki kabul edilmiş, diğerininki kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, diğerine, "Andolsun seni öldüreceğim!" dedi. O da dedi ki: "Allah ancak takva sahiplerinden kabul eder."*[346]

Bir görüşe göre Allah takvasından, ihlasından ve malının en iyisini kurban olarak takdim ettiğinden dolayı onlardan birinin kurbanını veya kurban takdimini kabul etti. Diğeri ise takva ve ihlas sahibi olmadığı ve malının kötü olanını takdim ettiğinden Allah onun kurbanını kabul etmedi.[347] Diğer görüşe göre ise Kâbil kendi kendine kurbanı kabul olsun ya da olmasın ikiz kız kardeşini Hâbil'e vermeyeceğini düşünmüş. Kâbil'in muttaki ve itaatkâr bir kimse olmadığı ve bu sebepten dolayı, Allah'ın onun sunduğu kurbanı kabul etmediği de ifade edilmiştir.[348]

Kurbanı kabul edilmeyen Kâbil kardeşine karşı büyük nefret ve kıskançlık duyar. Yalnız başlarına kaldıklarında kardeşini öldürmekle tehdit eder. Birinin hırsına, nefretine ve kıskançlığına karşın, diğeri ise uysal, temiz kalpli ve Allah'tan sakınan biriydi. Bu iki kardeşin kişiliğinde melek-şeytan kutuplaşması vardı. Kâbil, azgınlığının sebebini Âdem'i sorumlu tutan Şeytan gibi, kurbanın kabul edilmeyişinden kardeşini sorumlu tutup diretti. Kardeşi ise tehdit ve töhmetten değil Allah'tan korktuğunu ona söyleyerek Melekler gibi Allah'a sığındı.[349]

Kâbil'in "Andolsun seni öldüreceğim" sözüne karşılık Hâbil şöyle dedi: "Allah ancak emirlerine bağlı olarak hareket eden takva sahiplerinin kurbanını kabul eder. Oysa sen Allah'ın emirlerine bağlı olmayan bir halde, takvadan uzaksın. Kalbinden takva elbisesinin eserinin silinmiş olması, senin kendi nefsinin yüzündendir, yoksa benimle ilgili bir durum değildir. O halde Allah'tan sakınmaya ve işlerinde O'na karşı

[345] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.108.
[346] Mâide, 5/27.
[347] Reşîd Rızâ, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Hakîm=Tefsîrü'l-Menâr**, c.6, s.283.
[348] Râzî, Mefâtîhu'l-gayb**,** c.11, s.339.
[349] İsmail L. Çakan, **Kur'ân-ı Kerim'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi**, s.39.

samimi olmaya yönel, O'na karşı iyi şeylerle yaklaş, o zaman senden de kabul eder. Allah iyidir ve ancak iyiyi olanı kabul eder.” [350]

Bu âyette sunduğu kurbanı kabul olunan kişinin, öldürülmesi ve kin duyulması gerektirecek bir suçunun olmadığı bildiriliyor. Yani bir kişinin kendi kardeşini öldürecek kadar kin beslemesine bir neden bulunmadığı açıklanmıştır. Bu âyet, bir taraftan kurbanların ve ibadetin Allah tarafından kabul olunması gerçeğini bize gösterirken; diğer taraftan da adam öldürme, zulmetme ve kıskanma davranışlarının yanlışlığıyla ilgili öğütler vermektedir. Ayrıca bunun gibi suç işleyenlerin kesinlikle Allah tarafından cezalandırılacaklarına dikkat çekmektedir. Bu, âlemlerin Rabbi olan Allah'ın Rablığının bir gereğidir. Allah, evreni bir düzen ve nizama göre kurmuş, amelleri adalet terazisinde değerlendirerek haksızlık edenleri elem dolu bir azapla cezalandırır. Bu düzenle amaçlanan zalim kişileri zulüm yapmaktan caydırmaktır. Aksi takdirde zalimin kendi elleriyle kazandığı azabı, ateş cezasını zalime tattırmaktır.[351]

2.1.2. Hâbil'in Karşılık Vermemesinin Sebebi

Alemlerin rabbi olan Allah insanları yaptığı bütün fiillerden sorumlu tutup onların işlediği hiçbir iyiliği ve kötülüğü karşılıksız bırakmamıştır.[352] Allah’tan sakınan kişiler, bunu bildiklerinden haksızlık ve zulümden sakınıp helak olmaktan korkarlar. Hz. Âdem’in öldürülen oğlu, Allah'ı bilen ve ondan korkan bilgin bir muttakiydi. *“Allah sadece korunanlardan kabul eder.”* ifadesi onun takva sahibi olduğunu gösterir. Allah'ı bilen bir bilgin oluşunu ise, “Çünkü ben âlemlerin Rabbi olan Allah korkarım.” ifadesinden anlıyoruz. Burada Allah'tan korktuğunu ifade etmiş, yüce Allah da olduğu gibi aktarmakla onayladığını göstermiştir. Şüphesiz yüce Allah Fâtır Sûresi 28. âyette şöyle buyurmuştur: *“Kulları içinde ancak bilginler, Allah'tan korkarlar.”* Bu nedenle yüce Allah’ın onun söylediği “Çünkü ben âlemlerin Rabbi

[350] Nesefî, **Medârikü’t-tenzîl ve Hakâiku’t-te’vîl**, c.1, s.441-442; Reşîd Rızâ, **Tefsîrü’l-Kur’âni’l-Hakîm=Tefsîrü’l-Menâr**, c.6, s.283.
[351] Tabatabaî, **el-Mîzân fî tefsîri’l-Kur’ân**, c.5, s.459.
[352] Zilzâl, 99/7-8.

olan Allah 'tan korkarım.” sözünü aktarıp onaylaması, onun ilim sahibi olduğunu göstermektedir.[353]

“Andolsun ki sen öldürmek için bana el uzatsan bile, ben öldürmek için sana elimi kaldıracak değilim! Zira ben âlemlerin rabbi olan Allah'tan korkarım.”[354] Muttaki kardeşin verdiği bu cevap, cinayet işlemeye azmetmiş bir kardeşe karşı en ileri seviyedeki bir öğüdü ve şefkati çok güzel bir şekilde göstermektedir.[355] Takva sahibi imanlı kardeş, kardeşin ruhunu kinden ve kötü niyetlerden temizlemek için çok çaba harcadı. Saldırgan onu korkutup öldürmekle tehdit etmesine rağmen, güven ve huzur içinde sadece Allah'tan korkup O'na sığındı.

Hâbil'in öldürmek kastıyla elini uzatmayacağını söylemesi, bilerek adam öldürmenin çirkinliğini Kâbil'e anlatmak içindi. Bu sözleri kardeşi kendisini öldürmeye yeltenmeden önce kardeşine söylemişti. İlim adamları şöyle demiştir: Kişinin, müdafaa amaçlı da olsa karşısındakini ilk etapta öldürmeye yeltenme hakkı yoktur. Kişinin yapacağı ilk şey kendisini kurtarmak için müdafaa etmektir. Eğer insan, kendisini kurtarmanın tek yolunun saldırganı öldürmek olduğuna inanıyorsa, ancak o zaman onu öldürmesi caiz görülmüştür.[356]

âyette muttaki kardeşin söyledikleri, öldürme girişimi karşısında elini kolunu bağlayıp direnmeden duracağı anlamında söylenmemiştir. âyette açıklanan kardeşi onu öldürmek için kötü niyet beslese de kendisinin bunu yapmayacağını, onun kendisini öldürme planlarına karşın, kardeşinden önce davranıp ona bir şey yapmayacağıdır.[357]

Hâbil, Kâbil'den çok güçlü olmasına rağmen Allah korkusundan dolayı onu öldürmekten çekindi. Bir görüşe göre o çağlarda karşı koymak, kendini savunmak uygun görülmediği, mübah olmadığı söylenmiştir. Bir yoruma göre ise aksine kendini savunmak farz idi. Çünkü burada canının ortadan kaldırılması söz konusudur. Aynı zaman da kendisini öldürmeye kalkışan kimseye karşı koymamak bir bakıma günahta

[353] Tabatabaî, **el-Mîzân fî tefsîri'l-Kur'ân**, c.5, s.461.
[354] Mâide, 5/28.
[355] Reşîd Rızâ, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Hakîm=Tefsîrü'l-Menâr**, c.6, s.284.
[356] Râzî, Mefâtîhu'l-gayb**,** c.11, c.339.
[357] Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, c.1, s.419.

ona ortak olmak anlamına gelmektedir. Burada "Senin bile bile beni öldürmeye kalkıştığın gibi, saldırmak ve öldürmek kastıyla sana ilk el uzatacak olan ben olmayacağım." Anlamında söylenmiştir.[358]

Bu kıssayla ilgili olarak yapılan bir değerlendirmede Âdem'in katil olan oğlunun, saldırganlıkta ve zulüm yapmakta aşırı gittiği, öldürülen oğlunun da pasif olup zulme boyun eğmekte aşırı gittiği söylenmiştir. Kendini müdafaa etmek maksadıyla karşılık vermediği, aksine canını ona teslim ettiği, kardeşinin kendisini öldürme arzusuna boyun eğdiği söylenmiştir. Tabatabaî bu değerlendirmenin dayanaksız olduğunu şöyle açıklamıştır: Ölen kardeş kendisini müdafaa etmeyeceğini veya kendini kurbanlık koyun misali katil kardeşin önünü koyacağını söylememişti. Aynı şekilde âyette de kendini isteyerek müdafaa etmediğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Katil haince bir tuzak kurup onu öldürmüş olmalı. Ya da maktul kendini müdafaa ettiği halde öldürülmüş de olabilir. Gerçeği ancak Allah bilir.[359]

2.1.3. Kâbil'in Hâbil'i Öldürmesi

Hâbil'in söylediği yumuşak sözler Kâbil'in kalbini yumuşatmaya yetmedi. Hâbil, korkutup sakındırmayı da unutmadı ve şöyle dedi: "Seni, Allah'ın kurbanını kabul etmemesine sebep olan günahına ek olarak beni öldürme günahını da yüklenmiş halde bırakıyorum. Böylece günahın da azabın da kat kat artar. Zalimlerin cezası budur."[360]

Esed, *"Dilerim hem kendi günahlarını hem de benim günahlarım yüklenirsin."* Âyetini şöyle açıklamıştır; Sahih hadislerde, eğer bir kişi, dolaylı veya doğrudan kendisinin sebep olmadığı bir vakıa neticesinde öldürülürse tövbeye vakit bulamaması nedeniyle önceki günahları affolunur. Bir tahrikin olmadığı ölümlerde, katil hem cinayet günahını hem de suçsuz olan maktulün geçmişte olabileceği ve şimdi affedilen günahlarını da yüklenir.[361]

---

[358] Nesefî, **Medârikü't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl**, c.1, s.442.
[359] Tabatabaî, **el-Mîzân fî tefsîri'l-Kur'ân**, c.5, s.462.
[360] Seyyid Kutûb, **Fî-Zilâli'l-Kur'ân,** c.4, s.208
[361] Muhammed Esed, **Kur'ân Mesajı**, s.155.

İbni Kesîr ise böyle bir şeyin olamayacağını iddia etmiştir. Bu ancak bazı kişiler için, mahşer zamanında ölen kişi, katil kişiden kanını talep ettiğinde katilin sevaplarından zulme uğradığı kadarıyla maktule verilir. Eğer ölen kişi hakkını katilin iyiliği tükendiği için tamamıyla alamadığı taktirde ölen kişinin bazı günahları katilin üzerine yüklenir.[362]

Elmalılı, *"Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez."*[363] Âyetinden yola çıkarak katilin, öldürdüğü kişinin günahlarını yüklenemeyeceğini söylemiştir. Bunu şu örnekle açıklamıştır: Birbiriyle kavga edenlerin tüm söyledikleri kavgayı başlatan şahsa aittir. Kavgayı başlatan kişi kendi günahıyla beraber sebep olduğu için kavga ettiği arkadaşının günahını da yüklenir. Bu âyetteki "Benim günahımı da" demek, eğer sana karşılık verip el uzatırsam gireceğim günah anlamına geldiğini söylemiştir. Bir insan kendisinin veya başkasının günaha girmesini istemesi yanlıştır. Bu nedenle Allah'tan korkan birinin başkası hakkında iki günah dilemesi doğru bir davranış olamaz. Elmalılı buna iki şekilde açıklık getirmiştir, bunlar: Evvela bu ifadeden kastedilen, diğer kişinin günaha girmesini dilemek değildir. Bununla hem kendinin hem de diğer kişinin günaha girmesini engelleyecek bir nasihat vermektir. Diğer bir açıklama ise, isyan etmek caiz değildir, ancak isyan eden kişinin cezalandırılmasını dilemek caizdir. Bunun "ben günaha girmek istemediğim halde sen ısrarcı olursan ben de Allah'tan senin cezalandırılmanı isterim." anlamına geldiğini açıklamıştır.[364] Bu hususta şöyle de denilmiştir: Benim günahımı demek katilimin beni öldürme günahı demektir, senin günahının manası da kurbanının kabul olunmasını önleyen günahın demektir. Bu ise babasına karşı çıkmak, ona eza ve cefa vermek, haset yani çekememe ve kin gütme durumlarıdır. Bunu istemiş olması ise, Allah'ın hükmünü reddetmesiyle küfre girmesindendir ya da zalim olması sebebiyledir. Yani iki günahı da taşıyarak onların günahı ile dönersin demektir. Belki de kardeşinin günaha girmesini ve bedbaht olmasını istememiş. Eğer mutlaka böyle bir şey olacaksa, sana olmasını isterim, bana

[362]İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm**, c.3, s.88.
[363] Fâtır, 35/18.
[364] Yazır**, Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.3, s.158-159.

olmasını istemem demek istemiştir. Bizzat istenen şey kendine olmamasıdır yoksa kardeşine olması değildir.[365]

İbn-i Mesud ve İbn-i Abbas benim günahımı da kendi günahını da ifadesinden maksadın beni öldürmen durumunda, işlediğin öldürme günahı ve bundan önce işlediğin günah olduğunu rivayet ettiler. Cubbaî ve Zeccac ise kastedilen beni öldürmenin günahı ile, kurbanının kabul edilmemesine neden olan günah olduğu nakletmişlerdir. Başka bir görüşe göre ise beni öldürmenin günahı ile kastedilen bütün insanları öldürmüş gibi olmanın günahı olduğu söylenmiştir. Âyetin lafzı itibariyle, bu yorumların birine ilişkin bir kanıt elde etmemiz imkansızdır. Aklî değerlendirme yoluyla da buna benzer bir sonuca varılmaz. Bunlar sadece birer yorumdur.[366]

Hâbil kardeşini kararından vazgeçirmek için aşama aşama ilerleyen bir yol izledi. Önce kendi kurbanının kabul ediliş sebebini takva olduğunu açıklayarak onun kurbanının kabul edilmeyişinden kendi suçu olmadığını belirtti. Sonra onun işleyeceği cinayete misli ile mukabele etmekten uzak kalacağını söyledi. Daha sonra da ona alemlerin Rabbi Allah'tan korkması gerektiğini hatırlattı. Bundan sonraki aşamada ona Allah'ın karşılık verme ve takas konusundaki adaletinin gereği olarak zulmeden kişinin hem kendi günahını hem de zulmettiği kişinin günahını taşıyacağını hatırlattı. En son olarak da ona cehennem azabını, zalim ve günahkarların varacağı yerin cehennem olacağını söyledi.[367]

Bir gün Hâbil'in uyuduğunu gören Kâbil, bir taşı onun başına vurup onu öldürdü. Âdemoğulları arasında ilk cinayeti, ilk ölümü, ilk zulmü Kâbil gerçekleştirmiş oldu. Böylece *"Orada bozgunculuk yapacak ve kan dökecek birini mi yaratacaksın"*[368] diyen meleklerin ifadeleri gerçekleşmiş oldu. İbn Mes'ûd'dan rivayet edildiğine göre Peygamber şöyle buyurmuştur: "Haksız yere öldürülen herkesin kanının vebalinden bir hisse Âdem' in ilk oğluna ayrılır, çünkü o, adam öldürme çığırını açan ilk kişidir."[369] O hem dünyada hem de ahirette hüsrana uğrayanlardan

[365] el-Beyzâvî, **Envârü't-tenzîl ve Esrârü-'t-te'vîl**, c.2, s.123-124; Nesefî, **Medârikü't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl**, c.1, s.442.
[366] Tabatabaî, **el-Mîzân fî tefsîri'l-Kur'ân**, c.5, s.465.
[367] Reşîd Rızâ, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Hakîm=Tefsîrü'l-Menâr**, c.6, s.286.
[368] Bakara, 2/30.
[369] en-Nevevî, **Riyâzü's-Sâlihîn**, s.66.

oldu. Onun dünyada hüsrana uğraması, anne babasını kızdırması ve kötü bir kimse olarak kıyamete kadar zihinlerde kalmasıdır. Ahiretteki hüsranı ise onun büyük bir cezaya çarmış olmasıdır.[370]

2.1.4. Kâbil'in Kargadan Cenazeyi Gömme İşini Öğrenmesi

"Ardından Allah, kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini ona göstermek için yeri eşeleyen bir karga gönderdi. "Yazıklar olsun bana! Şu karga kadar olup da kardeşimin cesedini gömmekten âciz miyim?" dedi, ettiğine de pişman oldu."[371]

Rivayete göre Kâbil kardeşini öldürdüğü zaman şaşırdı, ona ne yapacağını bilemedi. Bir şeyleri gömmek kargaların adetidir. Bir karga geldi ve bir şeyi gömdü. O da kardeşini gömmeyi ondan öğrendi. Bu açıklama da akla yakındır fakat müfessirlerin ekseriyeti şöyle derler: Allah birbirleriyle dövüşen iki karga gönderdi. Kargalardan biri ötekini öldürdü. Daha sonra gagası ve ayaklarıyla bir çukur kazıp onu oraya attı.[372]

Diğer bir rivayette ise Kâbil, öldürdüğü kardeşini ne yapacağını anlamayınca cesedi ortada bıraktı. Sonra yırtıcı hayvanların ona zarar vermesinden endişelendi, onu çuvala koyup bir yıl sırtında taşıdı [373] veya onu dağda bıraktı veya kardeşinin ölüsünü üç sene omuzunda taşıdı. Ceset kokmaya başlayınca etrafını yırtıcı hayvanlar sardı. Tam o esnada Yüce Allah iki karga gönderdi.[374] Bir insanın bir ölüyü sırtında bir yıl taşıması mümkün değildir. Ceset hem ağırdır hem de kokmaya başlar. Ayrıca kişi öldürdüğü birini neden sırtında taşıyarak kendine eziyet etsin. Bunlar efsaneleştirilerek anlatılan hurafe bilgilerdir.

Başka bir rivayete göre ise Kâbil, cesedi nasıl gömeceğini biliyordu. İnsanın bu kadar küçük bir şeyi yapamaması mümkün değildir. Fakat bunu, kardeşini önemsemediğinden ve ona hakaret olsun diye öylece ortada bıraktı. Sonra bir karganın, başka bir kargayı gömdüğünü görünce, kalbi yumuşadı ve şöyle dedi: "Bu karga,

---

[370]Razi, **Mefâtîhu'l-Gayb,** c.11, s.340.
[371] Mâide, 5/31.
[372]Mahallî, Suyûtî, **Tefsîrü'l-Celâleyn**, s.112; Şevkani, **Fethu'l Kadir**, s.142; İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm**, c.3, s.90; Beyzâvî, **Envârü't-tenzîl ve Esrârü-'t-te'vîl**, c.2, s.124; Reşîd Rızâ, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Hakîm=Tefsîrü'l-Menâr**, c.6, s.286.
[373]Mahallî, Suyûtî, **Tefsîrü'l-Celâleyn**,, s.112; Zemahşerî**, Keşşâf**, c.2, s.422.
[374] Râzî, Mefâtîhu'l-gayb**,** c.11, 341.

diğerini öldürüp sonra da onu toprağa gömdü ben ise kardeşimin cesedini ortada bıraktım." Karganın kendisinden daha çok şefkatli olduğunu görünce üzüldü.[375]

Katilin cesedi defnetmemesi onun daha önce ölü gömmeyi görmediğini göstermektedir. Şayet görmüş olsaydı bunu yapabilirdi. Bu da bize Âdemoğullarından ilk ölümün gerçekleştiğini göstermektedir. Ya da bu katilin bir ölünün gömülmesini daha önce hiç görmemesinden kaynaklanmaktadır. Katilin pişman olması tövbe pişmanlığı olmadığından Allah onun pişmanlığını kabul etmedi. İşlediği cinayetin sebepsiz yere işlenmesi sonucu karşılaşacağı eziyet, duyacağı üzüntü ve yorgunluk nedeniyle pişmanlık duyuyordu. Karganın kendi cinsi kargayı gömmesi olayını bazıları bunun kargaların bir adeti olduğunu bazıları da Allah'ın emriyle gerçekleşen olağan üstü bir olay olduğunu açıklamışlardır. Ne şekilde olursa olsun her durum, canlılara tabiatlarını veren Allah'ın hükmü dahilinde gerçekleşmiştir.[376]

Kâbil kardeşini öldürünce daha önce beyaz olan vücudu kararmış. Hz. Âdem ona kardeşinin nerede olduğunu sorduğunda Kâbil bilmediğini onun vekili olmadığını söylemiş. Hz. Âdem, "Belki de onu sen öldürdün de bundan dolayı bedenin morardı." demiş. Hz. Âdem'in, bundan sonra yüz sene boyunca hiç gülmediği Kâbil'e lanet ve beddua okuduğu söylenir. Ayrıca Hz. Âdem'in bir şiir okuyarak ağıt yaktığı da söylenir. Zemahşerî bunun tamamen yalan olduğunu Hz. Âdem'e mal edilmiş cılız ve bozuk sözlerden oluşan bir şiir olduğunu ifade etmiştir.[377] Şiiri incelediğimizde bir peygamberin söylemeyeceği kelimelerin olması bunun uydurulmuş bir şiir olduğunu açık bir şekilde görürüz. Bir peygamberin hiç gülmemesi ve sürekli lanet ve beddua okuması da bu bilgilerin hurafe olduğunu ortaya koymaktadır.

Tabatabaî olaya farklı bir açıdan bakmıştır. Bu âyette insanın duyu organlarından yararlanarak algıladıklarını somut hale getirdiği anlatılmaktadır. İnsanoğlu algılama yöntemiyle eşyanın özelliklerini ve niteliklerini kavrayarak hayata dair istediklerini yapacak malzemeleri üretmiş olur. Bu da sezgileri ve algıları sayesinde insanın bilgilere sahip olduğunu savunan bilimsel araştırmaların haklı olduğunu gösterir. İnsan davranışları ve bunlarla alakalı âyetler üzerinde

[375] Râzî, Mefâtîhu'l-gayb**,** c.11, s.341.
[376] Kutûb, **Fî-Zilâli'l-Kur'ân**, c.4, s.211-212.
[377] Zemahşerî**, Keşşâf**, c.2, s.424.

düşünüldüğünde, insanın sahip olduğu teorik bilgilerin ve bunların birer yansıması olarak beliren aklî marifetlerin başlangıç noktasının algı ve sezgilere dayandığı görülür. İnsana eşyanın özelliklerini Allah Teâlâ bu yöntemle öğretmiştir. "Allah, ona kardeşinin cesedini nasıl gömeceğini göstermesi için bir karga gönderdi. " âyeti buna örnek gösterilmektedir.[378]

2.1.5. Kâbil'in Pişmanlığı (Tövbesi) Neden Fayda Vermedi?

Hâbil'in öğütlerinin katilin üzerinde nasıl bir etki bıraktığını Allah, şöyle açıklamaktadır: *"Nefsi ona kardeşini öldürmeyi kolaylaştırdı."*[379] Kötü nefis, cinayeti kendisine güzel gösterip onu özendirdi, Kâbil saldırdı ve suçu işledi zalimlerden oldu. Her insanın nefsinde hem ahlaksızlıkları, kötülükleri emreden güzel gösteren bir güç vardır, hem de bunlardan uzak durmasını, güzel ve iyi olanı seçmesini emreden olumlu bir güç vardır. Bu olumlu güç takva duygusu vicdandır. Kim Allah'ın uyarılarını görmezlikten gelirse ona Şeytan musallat olur, onunla arkadaş olur, onun isteklerini yaparak takva duygularından uzaklaşır, nefsinin kölesi olur.[380] Kâbil de nefsinin kendisine güzel gösterdiği cinayeti işler ancak sonrasında pişman olur.

Katil kardeş pişman olduğuna göre tövbe edenlerden olmuş demektir. Onun tövbesi neden kabul edilmedi? Bu soruya alimler farklı cevap vermişler: Birincisi, katil kardeş, maktulü nasıl gömeceğini kargadan öğrendiğinde cesedi bir yıl sırtında taşıdığı için pişmanlık duydu. İkincisi, kardeşini öldürmekle eline bir şey geçmemekle birlikte ailesiyle arası bozulduğundan onu öldürdüğüne pişman oldu. Üçüncüsü ise kardeşini öldürdükten sonra onu çölde, orta yerde bıraktığı için pişman oldu. Karga kargaya merhamet edip onu gömdü. Katil kardeşin yüreğinde bir şefkat bir merhamet görülmedi. Bunu gören katil kardeş merhamet bakımından kargayı kendinden üstün görünce kendinin bu kadar katı olmasına üzülüp pişmanlık duydu.[381] Katil, cesedi taşımaktan, karga kadar akıllı olamamasına, renginin morarmasına, babasının ona kızması sebebiyle pişman oldu. Onun pişmanlığı, kardeşini öldürmenin günah olduğuna değil de kendisine olduğu için tövbesi kabul olmadı.

---

[378] Tabatabaî, **el-Mîzân fî tefsîri'l-Kur'ân**, c.5, s.470.
[379] Mâide, 5/30.
[380] Musa Bilgiz, **Kur'ân Açısından Vicdan ve Değeri**, Beyan y. İstanbul, 2007, s.50.
[381] Râzî, Mefâtîhu'l-gayb**,** i, c.11, s.342.

Müfessirler, kitaplardaki bazı bilgilerin sahihliğine dikkat etmeden aldıkları için konuyla ilgili akla mantığa uymayan birçok bilginin tefsir kitaplarında yer almasına neden olmuşlardır. Kâbil'in kardeşinin cesedini omuzunda taşıması bunlardan biridir. Olayın kahramanları Hz. Âdem'in çocuklarıdır. Üzerinden binlerce yıl geçtiği düşünülürse bilgilerde farklılık olmasının doğal olduğu ve yıllar içinde bazı bilgilerin katılmış olması olağandır. Kur'ân-ı Kerîm'de ve sahih hadis kaynaklarında olmayan ancak tefsir kitaplarında olan, akla ve mantığa uymayan bu bilgiler İsrailiyatır.

Hz. Âdem'in bu elim olaydan çok etkilendiği muhakkaktır. Dünyada iken çocuğunun vefatını görmek gibi zor bir imtihan yeryüzünde ilk kez Hz. Âdem tarafından yaşanmış bir duygudur. Hz. Âdem'in oğullarından birinin nefsinin arzularına ve şeytanın aldatmalarına kanarak büyük günahlardan birisini irtikâp etmiş olsa bile Hâbil'in sözleri Hz. Âdem'in çocuklarının Allah'a, ahirete, hesaba, cezaya ve cehenneme inandıklarını, Allah korkusu ve takva gibi duygulara sahip olduklarını göstermektedir. Bunlar Hz. Âdem'in peygamber olduğunun bir delili olup bu inançları çocuklarına onun öğrettiğini kanıtlamaktadır.[382]

Araştırdığımız kaynaklara göre tarihteki birçok ilk bu kıssada mevcuttur. Kâbil'in hırs ve kıskançlık gibi insanlara ait duygularını bastıramaması onu insanlık tarihinin ilk katili yapmıştır. Kardeşini de ilk maktul ve ilk mazlum yapmıştır. Kurban ibadetinin tarihi de ilk bu kıssada geçmektedir. Kurban ibadetinin eskiden de var olduğunu Hâbil ve Kâbil'in Allah'a kurban sunmalarından anlıyoruz.

İnsanların birbirlerine saldırmaları hatta birbirlerini öldürmeleri başlangıçtan beri ataları Âdem oğulları arasında var olan, onların çoğalmaları ile birlikte gerçekleşen bir şeydir. Çünkü bu onların yaratılıştaki tabiatlarının bir sonucudur. Haset eden kişiler kendinden daha iyi, daha yararlı, itibarının ondan daha yüce ve yüksek olduğunu zannettiği kişileri kıskanırlar. Güçleri yeterse din yahut engel teşkil eden bir güç olmazsa bu kişilere saldırır ve onları öldürürler.

[382] Öztürk, **Peygamberlerin Aile Bireyleriyle İmtihanı**, s.159.

Hz. Âdem'in oğullarının kıssası ne zamanla ne mekanla ne de o iki kişiyle sınırlıdır. Tarih boyunca bunun gibi birçok örnek bulunmakta ve bu örnekleri devam etmektedir. Bu kıssa düşmanlık ve kötülüğün fıtratını ve yardım bekleyen düşmanın durumunu örnek olarak bize bildirmektedir. Üstün bir varlık olarak yaratılan insan bir karganın bilgisine muhtaç olabilmektedir. Hoşgörü ve iyilik fıtratın en güzel misalleridir. İyilik ve kötülük daima yüz yüze bulunmaktadır. İyi olsun kötü olsun herkes kendi yapısına göre davranış sergiler. Suç tiksindirici olsa da kötü insan tarafından ilgi uyandırır. Ancak şu bir gerçek ki insanoğlu yaratıldığından beri farklı konulardan imtihan olmaktadır. Hz. Âdem'in çocukları arasındaki bu olay bize dünya hayatının bir imtihan dünyası olduğunu iyi olanın kazandığını kötünün ise kaybettiğini anlatmaktadır.

2.2. HZ. NÛH'UN EŞİ VE İNANMAYAN OĞLU İLE İMTİHANI

2.2.1. Hz. Nûh'un Eşi

Hz. Nûh'un eşinin ismi Vahile'dir.[383] Vahile küfürde inat eden, Allah'a ve eşinin peygamberliğine iman etmeyen kafirlerdendi.[384]. Vahile gizlice iman edenleri kafirlere bildirip onlara yardım ederdi. Bu inananların çeşitli işkencelere maruz kalmasına sebep oldu. Nûh'un karısı onunla alay eden inkârcılar gibi davranıp kocasına deli demesi onu hafife alması ve vahyedilen gizli bilgileri öğrenip müşriklere bildirmesi peygambere yaptığı ihanetti.[385] Peygamber eşi olması, küfrü nedeniyle ona hiçbir kazanç sağlamadı. Halbuki dünya ve ahiret mutluluğunu kazanmaya çok elverişli bir konumda bulunmaktaydı. Ancak kocasına iman etmediği için kafirlerle beraber ilahi azaba çarptırıldı.[386] Kur'ân-ı Kerîm şöyle bildirmektedir. *"Allah, inkâr edenlere Nûh'un karısı ile Lût'un karısını misal vermektedir*: *Onlar kullarımızdan iki erdemli kişinin nikâhı altındaydılar ama kocalarının davasına hainlik ettiler.*

[383] Mahallî, Suyûtî, **Tefsîrü'l-Celâleyn**, s.561**.**
[384] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.138.
[385] Begavî, Muhyi's-Sünne, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesud b. Muhammed b. Ferrâ (ö.510), **Meʿâlimü't-tenzîl fî Tefsiri'l-Kur'ân**, thk. Abdurrezzak Mehdî, Daru İhyâi't-Türasi'l- 'Arabi, Beyrut, h. 1420, c.5, s.123.
[386] Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.135-136; Karaman, **Kur'ân Yolu**, c.5, s.412-413.

Dolayısıyla kocaları da Allah'tan gelen cezaya karşı onları koruyamadı ve kendilerine, Haydi, diğer girenlerle birlikte girin bakalım ateşe!"[387] dendi.

Bu âyette de anlaşıldığı gibi asıl olan imandır, imanın olmadığı yerde akrabalığın bir faydası olmaz. âyette geçen hainlikten maksat, bu iki kadının kocalarının peygamberliğine iman etmemeleridir. Bu iki kadının, kocalarını başka erkeklerle aldatmaları söz konusu değildir. İbn Abbas'tan "Hiçbir peygamber hanımı zina etmemiştir" diye rivayet edilmiştir. Böyle bir durum nübüvvetle bağdaşmaz, Bunların hainliklerinin, dinî bakımdan olduğu söylenmiştir.[388]

Ayette Hz. Nûh ve Hz. Lûtun eşleri inkâr edenlere misal getirildikten sonra o eşlerin kocalarına ihanetlerinden bahsedilmektedir. Onlar, o peygamberlerin nikâhları altında ve onlarla aynı çatı altında yaşadıkları halde iman etmemişlerdi. Çünkü İnsanın kendi içinde bir cevher yoksa iyi kimseyle birlikte yaşaması ona anlam katmaz. Firavun'un karısı dünyanın en zalim ve en münkirlerinden birinin karısı olduğu halde kalbinde olan cevherden dolayı Hz. Musa'ya iman etmişti. Bu nedenle aynı sûrenin 11. âyetinde bu mübarek kadın iman edenlere örnek verilmiş. Firavun'un eşi Asiye, Allah'a yönelmiş ve şöyle dua etmiştir: *"Rabbim! Bana katından cennette bir ev yap, beni Firavundan ve onun kötü işlerinden koru ve beni zalimler topluluğundan kurtar"*[389] demişti. Allah, inkâr edenlere örnek olarak iki kadını, Firavun'un karısını da iman edenlere örnek verdikten sonra Hz. Meryem'i de yine aynı sûrenin 12. âyetinde inananlara örnek vermektedir. İnkâr eden kadınlar iyi bir ortamda yaşadıkları halde inkâr etmişlerdi. Oysa iman eden kadınlardan biri, Firavun'un sarayında yani iman açısından kötü bir ortamda, Meryem ise mabette yani iyi bir ortamda yetişmişti. Bu da bize iman ve küfür konusunda ortamın önemli olduğunu ancak tek başına belirleyici bir etken olmadığını göstermektedir.[390]

Allah'ın bu kadınları örnek vermesindeki amaç; müminlere ferdi sorumluluklarını anlatmak, inanç, niyet ve amelin ne kadar önemli olduğunu ifade etmektir. Bu âyet Hz. Peygamber'in eşlerinden bazılarını uyararak peygamber eşi

[387] Tahrîm, 66/10.
[388] Begavî, **Meʿâlimü't-tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'ân**, c.5, s.123; Râzî, Mefâtîhu'l-gayb, c.30, s.575.
[389] Tahrîm, 66/11.
[390] M. Sait Şimşek, **Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2012, c.5, s.269-270.

olmanın kendilerini kurtaramayacağını Nûh ve Lût'un eşlerinin yaptıkları hatalara düşmemeleri gerektiğini açıklamıştır. Zira üstünlüğün ancak onların ihlâs sahibi olmaları şartıyla kendilerine fayda verebileceğini bildirmiştir. Kulun Allah katında sadece salihlik sayesinde tercih göreceği, bunun dışındaki şeylerin Allah nezdinde tercih sebebi olmadığı açık ve net bir şekilde açıklanmaktadır.[391]

Allah, Hz. Nûh'un ve Hz. Lût'un eşlerinin durumuyla kâfirlerin, kendileriyle arasında nesep veya akrabalık bağı bulunan Müslüman kişinin peygamber dahi olması bu nesep veya akrabalığın düşmanlıkları sebebiyle onlara hiçbir fayda sağlamayacağını göstermektedir. Onlar inkârları ve Müslümanlara karşı düşmanlıkları sebebiyle cezalandırılacaklar.[392] Ayrıca Firavun'un eşi Asiye'yi misal vererek, iman eden bir kadının kocası inkârcı olsa dahi kendisine herhangi bir zarar veremeyeceğine de dikkat çekmiştir. Burada anlatılmak istenen takva derecesi ne olursa olsun, ahirette hiç kimsenin yakınlarına, eşine, çocuklarına Allah'ın izni dışında bir faydasının olmayacağıdır. Çünkü İslam, inanan ile inanmayanları ayırarak, mü'minleri bir aile kabul eder; inkârcıları ise akraba bile olsalar mü'minlerin ailesinden kabul etmeyeceğini bildirmiştir.

2.2.2. Hz. Nûh'un İnanmayan Oğlu

Hz. Nûh'un oğullarından biri Allah'a ve babasının peygamberliğine iman etmemişti. Bu oğlunun adıyla ilgili farklı görüşler bulunmaktadır. Alimlerin çoğu çocuğun adının Kenan olduğunu, bazıları ise Sam olduğunu söylemişlerdir.[393] İnanmayan bu oğlu dışında aile fertleri gemiye binmişti. Hz. Nûh, Tûfanın başlangıcında bu oğlunu babalık şefkatiyle gemiye çağırdı. Israrla onu gemiye davet etmesine rağmen oğlu onu dinlemeyip küfründe inat etti. Oğlu meydana gelen olayları, her zamanki tabii afetlerden biri olduğunu, kurtulmak için gemiye ihtiyacının olmadığını düşünüyordu. Oysa bu, her zaman gerçekleşen doğal bir olay değildi. Azgınlıkta aşırı gitmiş bir kavmi yok etmek amacıyla Yüce Allah tarafından gönderilen, insanlık tarihinde benzeri görülmemiş büyük bir tufandı. Bu tufanda, ilahi

[391] Zemahşeri, **Keşşâf,** c.6, s.812; Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.7, s.419-422.
[392] Nesefî, **Medârikü't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl**, c.3, s.508.
[393] İmam Ebu'l Ferec Cemalüddin Abdurrahman Ali b. Muhammed el- Cevzî (ö.597/1201), **Zâdü'l-Mesîr fî 'İlmi't-Tefsîr**, (trc.) Abdülvehhab Öztürk, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2009, c.3, s.109.

gözetimde yapılan gemiye binenler hariç her şey yok olacaktı. Nûh'un oğlu, Peygamber babasına dağa çıkarak boğulmaktan kurtulabileceğini söylemişti. Hz. Nûh kurtulabilmenin iman edip gemiye binmekle olduğunu bu suyun sanıldığı gibi sıradan bir su olmadığını Allah'ın gönderdiği büyük bir azap olduğunu, kendisini değil bu dağın, hiçbir şeyin kurtaramayacağını söyledi. Kalbi katılaşmış bu oğula peygamber babanın nasihatleri hiç etkilemiyordu. O sırada baba ile oğul arasına büyük dalgaların girmesiyle küfründe inat eden oğul da tufanda yok oldu.[394]

Kur'ân'da şöyle geçmektedir: *"Derken gemi onları, dağlar gibi dalgalar arasında götürmeye başladı. Nûh, uzak duran oğluna, "Haydi yavrum gel, sen de bizimle birlikte gemiye bin, kâfirlerle beraber olma!" diye seslendi. Oğlu, "Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım" diye cevap verdi. Nûh dedi ki: "Bugün Allah'ın hükmünden ancak O'nun esirgedikleri kurtulacaktır" derken aralarına dalga giriverdi, böylece o da boğulanlardan oldu."*[395]

Hitap edilen çocuğun Hz. Nûh'un oğlu olup olmadığı ile ilgili farklı görüşler ortaya çıkmıştır.

Birinci görüşe göre hitap edilen kişi Hz. Nûh'un gerçek oğludur. Bunun delili, Allah'ın "Nûh oğluna bağırdı" buyurmuş olmasıdır. Aynı şekilde Hz. Nûh bu çocuğa "oğlum" diye hitap etmiştir. Bu ifadeyi Hz. Nûh'un büyüttüğü evlatlık anlamına alıp bu sebepten de ona "oğul" denilebileceğini savunmak zaruret olmadığı halde sözü gerçek anlamından mecazi anlamına götürmek olur. Bu ise caiz değildir. Evlatlık olarak savunanlar bir peygamber çocuğunun kâfir olmasını kabul etmeyenlerdir. Ancak peygamber ailesinden de inkâr edenlerin olması mümkündür. Buna Hz. Peygamber'in babasını ve Kur'ân'da açıkça zikredilen Hz. İbrâhim'in babasını misal olarak verebiliriz.

İkinci görüşe göre hitap edilen kişi Hz. Nûh'un üvey oğludur. Yani Hz. Nûh'un karısının oğlu olduğunu savundular. Bu görüşü savunanlar Hz. *Nûh'un "Ya Rabbi*

[394] Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.4, s.417; Karaman, **Kur'ân Yolu**, c.3, s.172-173.
[395] Hûd, 11/42-43.

benim oğlum da benim ailemdendir."[396] Âyetinde Hz. Nûh'un oğlu için "bendendir" demediği "benim ailemdendir" dediğini kendilerine delil gösterdiler.

Diğer görüşte olanlar bunun Hz. Nûh'un oğlu olmadığını, eşinin gayrı meşru oğlu oluğunu savunmuşlardır. Bunlar *"Allah kâfirlere misal olarak Nûh 'un karısı ile Lût'un karısını gösterdi. Onlar hâinlik ettiler."*[397] âyetini kendilerine delil gösterdiler. Bu kabul edilmesi mümkün olmayan çirkin bir iftiradır. Peygamber makamları böyle rezilliklerden korunmuşlardır. "Hainlik ettiler" ifadesinde bu görüşü savunanların söylediği gibi bir anlam yoktur. Hainlikten Hz. Nûh'un karısının Hz. Nûh'a deli demesi, Lût'un karısının da evine gelen misafirleri kavmine haber vermesi kastedilmektedir. *"Kötü kadınlar, kötü erkeklere; kötü erkekler, kötü kadınlara; temiz kadınlar ise temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yakışır."*[398] âyeti ile, *"Zina eden erkek, zina eden veya müşrik olan kadından başkasını nikâhlamaz"*[399] âyeti üçüncü görüşün yanlış olduğunun delilleridir.[400]

"Nûh, gemiden uzakta bulunan oğluna: Yavrucuğum! Sen de bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma!"[401] dedi. Hz. Nûh oğluna, gemiye binerken ve henüz hareket etmeden önce seslendi. Oğlu bu sırada ne gemiye binen ailesinin ne de kâfirlerin yanındaydı. O tek başına uzakta duruyordu. Nûh ona, helak edilecek kâfirlerin yanında değil de kendisinin ve kurtulan aile fertlerinin yanında olmasını söyledi. Ancak oğlu bir dağa sığınıp kurtulacağını zannetti.

Hz. Nûh gemiye çağırıp da gelmeyen oğluna yaptığı çağrının ardından Rabbine nida etti. Allah'a seslenmesi dua etti anlamında kullanılmıştır. Allah ona ailesini kurtaracağını vadettiğinden Hz. Nûh da *"Ey Rabbim! Bu oğlum benim ailemdendi. Onları gemiye bindirmemi emrederken onların kurtulacağını bana vaat etmiştin. Sen vaadinden dönmezsin."*[402] dedi. "*Allah Ey Nûh! O senin ailenden değildir."*[403] Yani o, kurtulmaları için gemiye bindirmeni emrettiklerimden değildir. Çünkü mü'minle kafir

[396] Hûd, 11/45.
[397] Tahrîm, 66/10.
[398] Nûr, 24/26.
[399] Nûr, 24/23.
[400] Râzî, Mefâtîhu'l-gayb, c.13, s.29-30.
[401] Hûd, 11/42.
[402] Hûd, 11/45.
[403] Hûd, 11/46.

arasında dostluk bağı yoktur. Allah bunun gerekçesini şu âyetle bize bildirmektedir: *"Çünkü o iyi olmayan bir amelin sahibidir. Bilmediğin bir şeyi benden isteme."*[404] Yani uygun olmayan bir iş yapmıştı. Babasına iman etmeyip küfrü seçmişti. Âyetin bu kısmında bize dini yakınlığın, nesep yakınlığından daha üstün ve daha baskın olduğu gerçeği bildirilmektedir. Ayrıca Yüce Allah Hz. Nûh'u, doğru ve yerinde olduğunu bilmediğin herhangi bir şey hakkında benden bir talepte bulunma diye uyarmıştır.

"Nûh: Ey Rabbim! Bilmediğim bir şeyi senden istemekten sana sığınırım. Eğer sen beni bağışlamaz, bana merhamet etmezsen, zarara uğrayanlardan olurum, dedi."[405]Yani bundan sonra caiz ve uygun olduğunu kesin olarak bilmediğim bir şeyi senden istemekten sana sığınırım. Babalık şefkatim ve Rabbani rahmetine olan tamahımın sevk ettiği bu isteme günahımdan dolayı beni affetmez ve tövbemi kabul edip bana merhamet etmezsen, bütün çocuklarımın kurtulmasıyla ve sana itaat ederek saadete ermeleriyle elde etmeye çalıştığım kazançta hüsrana uğrayanlardan olurum demektedir. Hz. Nûh yaptığı hatanın farkına varıp Allah'tan af dilemiştir.[406]

Hz. Nûh'un hatasından çıkarılması gereken ders şudur;

Birincisi Hz. Nûh'un, oğlu için istediği şey aslında Allah'a isyan, O'nun emir ve yasaklarına karşı gelmek değildir. Allah'ın onu günah sayması, kendisine verdiği makama layık doğru bir ilim ifade etmemesinden dolayıdır. Çocuklara karşı insan fıtratına konan merhamet ve şefkat duygusu onu zanna tabi olmaya sevk etti. Rablerinin zaman zaman kendilerini terbiye etmesine, kemale eriştirmesine ihtiyaç duydukları için bazen böyle hatalara düşerler. Böylelikle irfan basamaklarına tırmanırlar.

İkincisi İman ve salahın irsiyet ve neseple alakası yoktur. Bunlar kişilerin kabiliyetlerine, kendilerini kuşatan sebeplere, sahip oldukları düşünce ve amellere bağlıdır. Şayet nesebe bağlı olsaydı, Hz. Âdem'in bütün çocukları babaları gibi olurdu. Onlar da unutkanlık ve gevşeklik yüzünden hata işlerler, peşinden tövbe ederler, sonra

[404] Hûd, 11/46.
[405] Hûd, 11/47.
[406] Beyzâvî, **Envârü't-tenzîl ve Esrârü-'t-te'vîl**, c.3, s.137.

da Rableri onları seçerdi. Ayrıca gemide Hz. Nûh'la birlikte kurtulan Nûh'un mü'min çocuklarının sülalesinin hepsi de salih mü'minler olurdu.

Üçüncüsü Allah insanları dünyada ve ahirette neseplerine göre değil, iman ve amellerine göre değerlendirir. Peygamberlerden bile olsa hiç kimseye babaları ve salih ecdadı hatırına muamele edilmez.[407]

Nûh'un oğlunun aileden sayılmaması onun iman etmemesinden kaynaklanmaktadır. Aynı nesebe bağlı olmak ailenin haklarına sahip olmakta yeterli bir sebep sayılmadı. Hz. Nûh oğlu için Allah'a niyazda bulununca Yüce Allah zalimlerin, inkâr edenlerin kurtulamayacağını bildirdi. Hz. Nûh'u bilmediği bir şeyi kendisinden istememesi konusunda uyaran Yüce Allah, onun gibi büyük bir peygamberin bu tür isteklerden uzak durmasını ve cahillerden olmaması gerektiğini haber verdi. Hz. Nûh'un bu uyarıya verdiği karşılık onun Allah'a teslimiyetinin ne derece güçlü olduğunu göstermektedir.

Hz. Nûh bir beşerdi. Çocuk sevgisi gibi insani duygularının olması nedeniyle Allah'a yalvarıp oğlunun kurtuluşu için dua etti. Allah Teâlâ bir peygamberin inkâr eden bir kimse için böyle bir temennide bulunmasının yanlış olduğunu bildirdi. Hz. Muhammed'e de buna benzer bir uyarı şu âyetle yapılmıştır: *"Cehennem halkı oldukları belli olduktan sonra akraba bile olsalar, Allah'a ortak koşanlar için af dilemek ne peygamberin ne de müminlerin yapacağı bir iştir."*[408] Rivayete göre Hz. Muhammed (s.a.v.) amcası ve annesi için, mü'minler de ölen akrabaları için bağışlanma dilemişler. Allah bu âyetle bunu yasaklamıştır. Hz. Nûh'un bu duayı gemi karaya oturduktan sonra oğlunun kurtuluşundan ümidi kalmayınca yaptığı, bu isteğinin ise oğlunun ahirette bağışlanması için olduğu söylenmiştir.[409]

Bir eş, bir baba olarak Hz. Nûh, en büyük üzüntüyü yakınlarının ona gösterdiği tepkilerden dolayı yaşamıştır. Kavminin ona yaptığı eziyet ve kötülüklere karşı ailesinin teselli verip, destek vermesi gerekirken eşi ve oğlu tarafından yalnız bırakılması bir baba ve eş olarak imtihanın boyutunun ne kadar ağır olduğunu

[407] Reşîd Rızâ, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Hakîm=Tefsîrü'l-Menâr**, c.12, s.72.
[408] Tevbe, 9/113.
[409]Karaman, **Kur'ân Yolu**, c.3, s.173-174.

açıklamaktadır. Eşi ile ilgili olarak yaşadıkları, ona ve diğer müminlere iman hakikatinin her şeyden üstün olduğunu göstermektedir. Oğlunun iman etmesi için gösterdiği çabası, Tûfanda boğulurken, babalık duygusuyla Rabbine oğlunun affedilmesi için yalvarması ve bu nedenle Allah tarafından cahillerden olmaması konusunda uyarılması, peygamber dahi olsa inkâr eden kimselere yapılacak hiçbir şeyin olmadığını göstermektedir.

Bu kıssadan aile fertleriyle ilgili çıkarılacak birçok ders vardır. Öncelikle Müslümanlar dini tebliğ ederken ilk olarak kendi ailesini hakka davet etmelidirler. Aile fertlerinin bu davete uymamaları onları davalarından vazgeçirmemelidir. Aynı şekilde bir âlimin, ailesinden iman etmeyen fertleriyle veya aile fertlerinin yanlış davranışları üzerinden eleştirilmesi yanlıştır. Rüşt yaşına ermiş kişiler, yaptıkları amellerden kendileri sorumludurlar.[410]

2.3. HZ. İBRAHİM'İN AİLESİ İLE İMTİHANI

2.3.1. Hz. İbrâhim'in Babasını Hak Dine Daveti

Hz. İbrâhim'in babasının adı Tevrat'ta Târah olarak geçmektedir.[411] Tarih kitaplarında da Tevrat'tan alınan bilgiye göre Hz. İbrâhim'in babasının adı Târah olarak geçer. Kur'ân-ı Kerîm'de ise Âzer olarak geçmektedir. *"İbrâhim, babası Âzer'e, "Putları tanrılar mı sayıyorsun?"*[412] *dedi.* Hz. Muhammed de (s.a.v.) onun isminin Âzer olduğunu söylemiştir. (Hz. İbrâhim'in annesinin ise adı Nuna veya Ebyuna olduğu söylenmektedir.)[413] Âzer isminin İslam öncesi döneme ait Âsar veya Zârah isimlerinin Arapça şeklidir.[414] Bir görüşe göre ise Âzer ve Târah diye iki ismi olabileceğini ya da babası Târah, Âzer ise amcasının ismi olabileceği kabul edilmektedir.[415] Bazı rivayetlerde de Âzer isminin Târah'ın bakmakla sorumlu putun ismi olduğu söylenmektedir.

Daha öncede söylediğimiz gibi Hz. İbrâhim peygamber olarak

[410] Öztürk, **Peygamberlerin Aile Bireyleriyle İmtihanı**, s.169.
[411] Tekvin, 11/20-26
[412] En'âm, 6/74.
[413] Köksal, **Peygamberler Tarihi**, C.1, S.141-142.
[414] Esed, **Kur'ân Mesajı**, s. 192.
[415] Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.3, s.387.

görevlendirilince önce babasını hak dine tebliğ etmiş ve ona şöyle demişti: *"Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan bir şeye niçin taparsın?"*[416] Putların, duymayan, görmeyen ve kendilerine itaat edenleri isyan edenlerden ayırt edemeyen cansız varlıklar olduğunu, onlara ibadet etmenin bir anlamının olmadığını anlatmaktadır. Putların ne fayda ne de zarar vermeye gücünün olmadığını onlardan herhangi bir menfaat beklemenin veya onlardan herhangi bir zararın gelmesinden endişe duyup, onlara ibadet etmenin bir anlamının olmadığını açıklamaktadır.

"Babacığım! Doğrusu sana gelmeyen bir ilim bana gelmiştir." Bu sebeple bana uy ki seni düz yola çıkarayım."[417] Bu âyette Hz. İbrâhim şöyle diyor: Her ne kadar ben, senin oğlun olduğum için beni kendinden küçük görsen de ancak, ben senin bilmediğin, sahip olmadığın, Allah katından bir ilme sahibim.[418] Hz. İbrâhim babasını bilgisiz, kendisini de bilgili olarak adlandırmadı. Sadece yanında kendisinde olmayan bir bilginin olduğunu söyledi. Yani kendisinde doğru yolu gösteren bir ilmin olduğunu, kurtuluşa ve doğru yola girmenin ancak kendisinde bulunan bilgi ile mümkün olduğunu açıkladı.[419] Bu âyet insanları doğru yöne yönlendiren inançla ilgili bilgilerin vahiy kaynaklı olduğunu küçüğün de büyüğe nasihat verebileceğini göstermektedir. Şayet evlat, ilahi bir kaynak ile bağlantı halinde ise babanın onu takip etmesi küçük düşürücü bir durum değildir. Aksine baba, o yüce kaynağın uyarılarını dikkate almakla hidayet yoluna girmiş olur. Şeytanın emirlerini yerine getirip ona itaat etmek, "şeytana tapmak*"* demektir. Kur'ân, akla, hakikate ve ahlâka aykırı olan her türlü hareketi şeytanî hareket; şeytanî sâiklere teslimiyet yönünde ortaya konan her bilinçli eylemi de "şeytana kulluk" veya "şeytana tapma" olarak değerlendirir.[420] Hz. İbrahim'in babası şeytana tapmıyordu ancak şeytana uyup ona itaat ettiği için Hz. İbrâhim onu şeytana tapmakla bir saymış ve ona şöyle demiştir: *"Babacığım! Şeytana kulluk etme! Çünkü şeytan, Rahmânın buyruğuna uymamıştır."*[421] Hz. İbrâhim babasını uyarırken olabildiğince yumuşak ve kibar bir dil kullanmıştır. Babasına putlara taparak Allah'a

[416] Meryem, 19/42.
[417] Meryem, 19/43.
[418] İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm**, c.5, s.234.
[419] Nesefî, **Medârikü't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl**, c.2, s338.
[420] Esed, **Kur'ân Mesajı**, s.513.
[421] Meryem, 19/44.

isyan eden şeytanı kendisine dost edindiğini, bu nedenle Allah'ın kendisini cezalandırmasından ve gazabına uğramasından endişelendiğini ve üzüldüğünü ifade etmiştir.

Bu âyetlerde, çocuğun anne babaya nasıl davranması gerektiğini anlatan önemli detaylar vardır. Hz. İbrâhim babasına hitap ederken sevgisini adeta kelimelerde göstererek, her konuşmasının başında "babacığım" diye seslenmiştir. Babası kendisine kaba ve tehditkâr davranmasına rağmen daha da önemlisi müşrik olmasına rağmen babasına karşı sevgi ve saygıyı eksik etmemiştir. Hz. İbrâhim, bu saygı ve sevgi dolu konuşmasıyla babasına "Niye işitmeyen, görmeyen ve sana hiçbir yararı olmayan putlara tapıyorsun?" diye sordu. Hz. İbrâhim, çağrısına başlarken ilk önce putların acizliğinden ve insana hiçbir yararı olmayan bir eşya olduğundan ve onlara tapmanın anlamsızlığından bahsediyor. Ardından bu dediklerini kendi kafasından uydurmadığını hangi kaynağa dayandığını, gücünü nereden aldığını belirtiyor. Hz. İbrâhim'in konuşmaya başlarken "Ey babacığım" diye hitap etmesi onu çok sevdiğini, onu doğru yola iletmeyi ne kadar çok istediğini, 'Ben korkuyorum demesi' sözü, babasının menfaatini korumada kalben ne kadar bağlı olduğunu göstermektedir.[422]

Bu son derece kibar ve sevgi dolu davet bile putperest babanın iman etmesini sağlayamadı. Putperest babanın kararmış kalbi hak dinin çağrısına tamamen kapanmıştı. Hz. İbrâhim'in samimiyet dolu, şefkat ve merhametle yoğrulmuş olan bu ifadeleri karşısında babası sinirlendi ve şöyle dedi. *"Eğer vazgeçmezsen, andolsun seni taşlatırım; şimdi uzun bir süre gözüme görünme!" dedi.* [423] Onun bu fikirlerini yanlış ve tehlikeli gören babası, putları eleştirmeyi bırakmadığı taktirde onu taşlayacağını eğer sağ kalmak, canını kurtarmak istiyorsa yüzüne görünmemesini, uzun bir müddet kendisinde uzak kalmasını istedi ve ardından Hz. İbrâhim'i kovdu.[424] İşte müşrik babası yukardaki terbiyeli ve nazik sözlere, doğru yola gelme çağrısına böylesine kaba, sert ve küstahlıkla karşılık verdi. Hz. İbrâhim bu kaba davranış karşısında saygı ve sevgisini kaybetmedi, babasına kızıp öfkelenmedi, terbiyesini bozmadı.

[422] Râzî, Mefâtîhu'l-gayb, c.21, s.545.
[423] Meryem, 19/46.
[424] Beyzâvî, **Envârü't-tenzîl ve Esrârü-'t-te'vîl**, c.4, s.12.

Hz. İbrâhim babasına bir eziyet ve bir kötülük yapmayacağını babalık hakkı nedeniyle bundan sonra kendisine rahatsız edecek bir şey demeyeceğini söyledi. Tehditlerine ve korkutmalarına karşılık vermeyip aksine Allah'tan babasını affetmesi, doğru yola iletmesi ve ona merhamet etmesi için dua edeceğini babasına bildirdi. Hz. İbrâhim Allah'ın kendisine karşı hep lütufkâr olduğunu, babasına ve kavmine kendilerinden uzak bir yerde tek başıma Rabbine kulluk edeceğini söyledi.[425] Hz. İbrâhim onların düzelmeleri konusunda umudunu yitirdiğinden kavmi arasında yaşamanın anlamı kalmamıştı. Bu nedenle kavmini terk etmesi gerekiyordu. "Ben Rabbime gidiyorum O bana doğru yolu gösterecektir," dedi ve onları putlarıyla baş başa bırakıp yurdunu terk etti.[426]

Hz. İbrâhim sözünde durarak onun bağışlanması için dua etti. Ancak bu babasının putperest kalacağını ve inkâr eden biri olarak öleceğini vahyedilince dua etmeyi bıraktı. Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İbrâhim'in babasına yaptığı duadan iki kez bahsedilmektedir. Biri *"Rabbimiz! Hesap kurulacağı gün beni, anamı, babamı ve müminleri bağışla!"*[427] Diğeri de *"Babamı da bağışla; kuşkusuz o doğru yoldan sapanlardan oldu. Kulların diriltecekleri gün beni utandırma*,"[428] şeklinde dua etmiştir. Hz. İbrâhim'in babasını affetmesi için dua etmesinin sebebini, babasına verdiği sözden dolayı olduğunu Kur'ân şöyle zikreder: *"Mutlaka senin bağışlanmanı dileyeceğim. Ancak Allah'tan gelecek hiçbir azabı senden uzaklaştırmaya gücüm yetmez."*[429] Yani ben, senin hidayet ve kurtuluşunu sağlayamam ancak Allah'a dua edebilirim. Bir kimse, iman edeceğini inandığı bir kimse için, affına vesile olacak şeye yöneltmesi için Allah'a dua etmesinde bir sakınca yoktur. Dua, tebliğde önemlidir ancak bir insan, Allah'ın varlığını ve birliğini ne kadar mantıklı ve güzel anlatırsa anlatsın hidayete erdirecek olan Yüce Allah'tır.[430] *"Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin; bilakis, Allah dilediğine hidayet verir."*[431] buyrulmaktadır. Hz. İbrâhim çok duyarlı biriydi. Babasına verdiği sözü tutup onun bağışlanması için Allah'a dua

[425] Meryem, 19/47-48.
[426] Şimşek, **Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri**, c.4, s.296.
[427] İbrâhîm 14/41.
[428] Şuarâ 26/86.
[429] Mümtehine, 60/4.
[430] Bakara, 2/272; Yunus, 10/99-100; Nahl, 16/37; Fâtır, 35/8.
[431] Kasas, 28/56.

etti. Ancak onun Allah düşmanı olduğu kendisine bildirilince dua etmeyi bıraktı.[432] İbn Abbas Hz. İbrâhim'in, babası ölünceye kadar ona dua etmeyi sürdürdüğünü öldüğünde onun Allah düşmanı olduğunu öğrenince ona dua etmeyi kestiğini rivayet etmiştir. [433]

Kur'ân'da bir peygamberin en yakın aile fertlerinin dahi Allah'a şirk koşanlardan olabileceğinin bildirilmesi dinin, peygamberlerin kendi uydurması olmadığını, Allah tarafından gönderilen bir din olduğunu göstermektedir. Ayrıca Peygamberlerin birine hidayete erdirme ve birini cennete sokma gibi bir gücünün olmadığını; peygamberin vazifesinin yalnız Allah'tan gelen vahyi tebliğ etmek olduğunu anlatmaktadır. Hidayet sadece Allah tarafından verilmektedir.[434]

Hz. İbrahim babasının iman etmesi için gösterdiği çaba, yaptığı dualar ve ona hitap ederken kullandığı sözcükler dikkat çekicidir. Babasının bağışlanması ve doğru yolu bulması için sonuna kadar çabalamıştır. Ancak çabalarının bir işe yaramadığını ve babasının iman etmeyeceğini anlayınca bütün bağlarını kesmiştir. Bu da Hz. İbrahim'in babasıyla olan imtihan boyutunun çok çetin olduğunu göstermektedir. Hz. İbrahim'in babasıyla olan ilişkisi, babasıyla veyahut büyükleriyle sorunlar yaşayan tüm Müslümanlar için en güzel örnektir.

2.3.2. Hz. İbrâhim'in Eşleri ve Çocukları

Kur'ân'da Hz. İbrâhim'in ne zaman, nerede evlendiği konusunda bir malumat bulunmamaktadır. Ancak ilgili âyetlere bakarak tahminlerde bulunuruz. Hûd Sûresi 69-70 ve Zâriyât 28-32 âyetlere baktığımızda onun Lût Tûfanından önce evli olduğu anlaşılmaktadır.

İlk olarak amcasının kızı Sâre ile evlenmişti. Sâre ve Hz. İbrâhim çocuk sahibi olmayı çok istemelerine rağmen evlilikleri üzerinden yıllar geçtiği halde çocukları olmadı. Hz. İbrâhim Yüce Allah'a kendisine salih bir evlat vermesi için yalvarıp dua ediyordu. Evlat sahibi olmayı Sâre de istiyordu. Çocuklarının olmamasını kendi kısırlığı olduğunu düşünen Sâre hizmetçileri Hâcer'i bir oğul vermesi için Hz.

[432] Tevbe, 9/114.
[433] Reşîd Rızâ, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Hakîm=Tefsîrü'l-Menâr**, c.11, s.49.
[434] Öztürk, **Peygamberlerin Aile Bireyleriyle İmtihanı**, s.83.

İbrâhim'e bağışlayıp onunla evlenmesini istedi.[435] Bu evlilikten (Hâcer'den) Hz. İsmâil doğdu. Hz. İshak ise daha sonraları yaşlı olmasına rağmen Sâre'den doğdu.[436]

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. İsmâil'in mi? Yoksa Hz. İshak'ın mı? İlk çocuk olduğu konusunda açık bir âyet olmasa da biz Saffat Sûresinin 112. âyetinde Kurban olayından sonra Hz. İshak'ın müjdelendiğini görmekteyiz. *"Ona, iyilerden bir peygamber olarak İshâk'ın müjdesini verdik."* Bu bize Hz. İsmâil'in ilk çocuk olduğunu göstermektedir.

2.3.3. Hz. İsmâil'in Babası Tarafından Mekke'ye Götürülüşü

Hâcer'i kendi isteğiyle Hz. İbrâhim ile evlendiren Sâre, Hz. İsmâil'in doğumu üzerinden çok geçmeden Hâcer'i kıskanmaya başladı. Zaman geçtikçe Sâre'nin kıskançlığı arttı. Hz. İbrâhim, ne yaptıysa Sâre'nin kıskançlık ateşine engel olamadı. Sâre onlarla beraber yaşamak istemiyordu. Hz. İbrâhim, Allah tarafından Hâcer ve İsmâil'i ileride Kâbe'nin inşa edileceği yere götürülmesi vahyolundu. Hz. İbrâhim Hâcer'i ve İsmâil'i ıssız çölde bırakıp döneceği sırada Hâcer Hz. İbrâhim'e "Bizi böyle ıssız yerde nasıl bırakır gidersin." demesi üzerine "Sizi buraya bırakmamı Allah emretti." Cevabını verir. Hâcer, "Öyleyse Allah biz korur, biz yüce emre razıyız." dedi.[437]

Hz. İbrâhim ayrılırken şöyle dua eder: *"Ey Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını ekilebilir toprağı olmayan vadiye, senin Kutsal Ev'inin yakınına yerleştirdim. Ey Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılsınlar diye böyle yaptım. Artık sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir ve meyvelerden onlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler."*[438] Hz. İbrâhim zürriyetinden bir kısmını Allah'ın saygın evinin bulunduğu bu ekin ekilmez vadiye namazı kılsınlar diye bıraktığını belirtiyor. Zürriyetinden bir kısmı İsmâil ile onun çocuklarıdır. "Artık sen, insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir" demiştir. Bu duada istenilen şey hem dini hem de dünyevi istekleri barındırmaktadır. Dini yönü, insanların bu kutsal topraklara Allah'a olan itaatleri sebebiyle gitmeleridir. Dünyevi yönü ise insanların ellerindeki malları oraya götürüp ticaret etmek gayesiyle gitmeleridir. İşte bu amaçlar nedeniyle

[435] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.193.
[436] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.201.
[437] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.195-196.
[438] İbrâhîm 14/37.

orda bulunanların geçimleri bol, yiyecekleri ve giyecekleri de çok olur.[439]

Bir rivayete göre Allah, önce Hâcer ve İsmâil'e zemzemi bahşetti. Hâcer suyun önünü kapatıp havuz yaptı ve suyu veren Allah'a şükretti. Ancak insan insana muhtaç olduğundan Yüce Allah Cürhümîler kabilesini gönderdi. Cürhümîler suyu gördüklerinde önce suyu kullanmak için Hâcer'den izin istediler sonra da onlara komşu olmak istediler. Cürhümîler Hâcer ile hayvanlarını, Hâcer de onlarla suyunu paylaşarak birbirlerine komşu oldular. Bu şekilde her iki taraf ihtiyacını karşılamış oldu. Böylece Allah, Hz. İbrâhim'in emre itaati ve Hâcer'in teslimiyeti neticesinde Hz. İbrâhim'in yaptığı duayı kabul ederek Hâcer ve İsmâil'i yalnız bırakmadı.[440]

Bu sûre nazil olduğunda Arabistan'ın her tarafından birçok kişi hac ve umre yapmak maksadıyla Mekke'ye gidiyordu. Günümüzde de dünyanın her yerinden insanlar buraya gelmektedir. Bu Allah'ın Hz. İbrâhim'in duasını kabul ettiğini göstermektedir. Hayvan yetiştirmek için bile bitki yetişmeyen, tümüyle kurak olan bu bölgede, her zaman çeşitli sebze ve meyveler bulunur. Yetiştikleri bölgede bile bu kadar çok bulunmamaktadır.[441] Yüce Allah kullarına çeşitli ve sayısız nimetler bağışlamıştır. Bu da bize Allah için namazı tam kılmanın ve O'na şükretmenin gerekliliğini göstermektedir.

Hiç kimsenin her şeye kadir ve merhametli olan Allah'a güvenip Hz. İbrâhim'in yaptığı gibi çoluk çocuğunu ve ailesini perişan olacakları ıssız bir yere bırakıp Hz. İbrâhim gibi yapması doğru değildir. Hz. İbrâhim Rabbinin emriyle bunu yapmış, onlar için dua edip onları Allah'a emanet etmiştir. Hz. İbrahim'in Allah'ın emriyle oğlunu ıssız yere yerleştirmesi Allah'a olan bağlılığını göstermektedir. Allah Teala İbrahim ailesini oraya yerleştirerek ilerde orada Kabe'nin inşa edilmesi için bir zemin oluşturmuştur. Hacer'in teslimiyeti ve Allah'a olan inancı neticesinde zemzemin bahşedilmesi, Allah'a olan güvenimizi kaybetmediğimizde her şeyin hayırla biteceğini gösteren güzel bir örnektir.

[439] Râzî, Mefâtîhu'l-gayb, c.19, s.104-105.
[440] Mehmed Vehbi, **Hülâsat'ül-Beyân**, c.7, s.2711-2712.
[441] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.224.

2.3.4. Hz. İbrâhim'in İsmâil'i Kurban Etme Teşebbüsü

Hz. İbrâhim'in imtihan olduğu olaylardan bir diğeri de oğlunu kurban etme meselesidir. Yıllarca özlemini çektiği ve hanımları arasındaki kıskançlıktan dolayı yanında dahi büyütemediği evladı ile imtihana tabi tutuldu. Allah'ın Hz. İbrâhim'e oğlu İsmâil'i kurban olarak kesmesini emretmesi Allah ile çok özel sevgiye dayanan bir ilişkisi olan Hz. İbrâhim'in Allah tarafından özel denenişidir. Hz. İbrâhim bunu niçin yaptı? Allah adına ve kendi adına; Allah adına, çünkü Allah imanını böyle kanıtlamasını istedi. Kendi adına, çünkü o bu kanıtı sağlayabilmek istedi.[442]

Kur'ân-ı Kerîm kurban etme olayını şöyle anlatmaktadır: Hz. İbrâhim, oğlu yaşantısında ona eşlik edebilecek çağa geldiğinde yani bir rivayete göre yedi diğer bir rivayette de on üç yaşına geldiğinde rüyasında onu boğazladığını görür. Bu rüyanın İsmâil'i kurban etmek için Allah'tan gelen bir emir olduğunu düşünür. Çünkü peygamberlerin rüyası haktır. Hz. İbrâhim yavrusuna sorar: *"Yavrum! Ben uykuda iken seni boğazladığımı görüyorum, bir düşün ne dersin?"*[443] Hz. İbrâhim zorla yapmaya kalkışmayıp görüşünü sorarak bildiriyor. Halim huylu oğul, babasına kendisine emredileni yapmasını söyler. Baba oğul Allah'ın emrine itirazsız kendilerini teslim ettiler.[444]

Hz. İbrâhim biricik yavrusunu kurban edeceği anda yüzünü görmemek için yüzükoyun yatırdı. Biricik yavrusunun güzel yüzünü görse ona olan şefkat ve merhametinden Allah'ın emrini yerine getirememekten korkuyordu. Allah Teâlâ Hz. İbrâhim ve oğlunun bu teslimiyetine karşılık onlara kurban etmeleri için büyük bir kurban gönderir. Böylece Hz. İbrâhim oğlu yerine bu kurbanı keser. Bu büyük kurban konusunda çeşitli fikirler söylenmiştir. Rivayetlere göre bu kurbanlık bir koçtu. "Büyük bir kurbanlık" ifadesi ile Kitâb-ı Mukaddes'e göre de İslâmi kaynaklara göre de Allah'ın bir melek vasıtasıyla Hz. İbrâhim'e oğlunun yerine kurban etmesi için gönderdiği "Koç" kastedilmektedir. Hz. İbrâhim'in hatırı için gönderilmesi ve sabırlı, fedakâr oğlunun canının bedeli için bir fidye olması nedeniyle "Büyük bir kurbanlık"

[442] İlhami Güler, **Allah'ın Ahlakiliği Sorunu**, Ankara Okulları Y. Ankara, 1998, s.70-71.
[443] Sâffât, 37/102
[444] Mahallî, Suyûtî, **Tefsîrü'l-Celâleyn**, s.449-4450.

denilmiştir.[445] İbn Abbas Cennette kırk yıl otlatılmış büyük bir koç olduğunu söylemiştir. Said bin Cübeyr ise kurbanın Âdem'in oğlunun kurban ettiği koç olduğunu, fidye olarak verilinceye kadar cennette kaldığını rivayet etmiştir.[446] Bazıları cennetten gelme, beyaz, besili, iri gözlü bir koç olduğunu söylerken, bazıları da bir dağ keçisi olduğunu söylemişlerdir. "Büyükten" kastın maddi bir büyüklük değil manevi bir büyüklüğün olduğunu söylemişlerdir.[447] Muhammed Esed, sözü edilen kurbanın her yıl hac ziyaretinde binlerce Müslüman tarafından kesilen kurbanlar olduğunu söylemektedir.[448]

Hz. İbrâhim'in oğullarından birini kurban etmeye kalkıştığını Müslümanlar da Ehli Kitap da kabul etmektedir. Kur'ân'da hangi çocuğun kurban edilmek istendiği belirtilmemiştir. Tevrat'ta ise bu çocuğun İshak olduğu söylenmiştir.[449] Kur'ân'da bu belirtilmediğinden İbrâhim'in oğullarından İsmâil'dir diyenler olduğu gibi İshak'tır diyenler de olmuştur. İsmâil olduğunu söyleyen alimler İbn Ömer, Hasan Basri, Abdullah bin Selam, Said bin Müseyyeb'dir. Ömer bin Hattab, İbn Mes'ud, Ali bin Ebu Talib, Ebu Hureyre, Abbas bin Abdülmuttalib gibi alimler ise İshak olduğunu kabul etmişler.[450]

Kurban olayı anlatıldıktan sonra Salihlerden bir peygamber olarak Hz. İshak müjdelenmiştir.[451] Hz. İshâk'ın doğumu müjdelendiğinde İshâk'ın da Yakûb isminde çocuğu olacağı bildirilmiştir.[452] Hz. İbrâhim rüyasında ileride çocuğu olacak olan oğlunu boğazlarken görmüş olsaydı, Allah'ın onun gerçekten kurban edilmesini istediğine ihtimal vermezdi. Zira, bu çocuk kurban edildiği takdirde onun Yakûb adında bir evladının olması mümkün olmazdı. Bu bize kurban edilen çocuğun oğlu İsmâil olduğunu göstermektedir.[453] Saffat 101. âyette müjdelenen ve halim huylu olan

[445] Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, c.5, s.28-30.
[446] Cevzî, **Zâdü'l-Mesîr fî 'İlmi't-Tefsîr,**, c.5, s.225.
[447] Yazır**, Hak Dîni Kur'ân Dil**, c.6, s.212.
[448] Esed, **Kur'ân Mesajı**, s.754.
[449] Tekvin, 22/9-13.
[450] Cevzî, **Zâdü'l-Mesîr fî 'İlmi't-Tefsîr**, c.5, s.223.
[451] Şevkani, **Fethu'l Kadir**, s.593.
[452] Hûd, 11/71.
[453] Şimşek, **Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri**, c.4, s.299; İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm**, c.7, s.27.

çocuk Hz. İsmâil'dir. Kurban edilen çocuk Hz. İsmâil'dir.[454]

Mevdûdî, Hz. İsmâil'in kurban oluşuyla ilgili bu ihtilafın ortaya çıkmasının sebebini Yahudilerin sinsi ve planlı bir propagandası olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Müslümanlar başından beri ilmi konulara dikkat etmediklerinden Yahudilerin rivayet ettikleri bilgileri birer tarihi gerçek olarak kabul etmişler. Bunları yeteri kadar araştırıp ölçmediklerinden böyle bir ihtilaflar Müslümanlar arasında çıkmıştır.[455]

Emre itaatteki inceliği çok iyi kavramış olan Hz. İbrâhim, Allah'a olan bağlılığını, tevekkülünü ve teslimiyetini halim huylu oğluyla bir kez daha gösteriyor. Zaten "Müslüman" kelimesinin kelime anlamlarından biri "Yüce Allah'a teslim olan kimsedir." Allah da Hz. İbrâhim'in ne Hıristiyan ne de Yahudi olduğunu, ancak onun dosdoğru bir Müslüman olduğunu söylüyor.[456] Hz. İbrâhim faziletini itiraf etmeyen millet yok gibidir. Yahudi, Hırıstiyan, Müslümanlar ona saygı gösterip üstünlüğünü kabul ederler. Bu büyük makam, böyle alemdeki insanların çoğunun fazilet ve yüksek mertebesini kabul etme şerefi, Hz. İbrâhim kadar hiç kimseye kısmet olmamıştır.

Hz. İbrâhim Allah'ın birliğini ispat ve şirki çürütmek için babasıyla, kavmiyle, zamanın hükümdarıyla, kafirlerle ve Allah'ın emrine oğlunu adaması gibi birçok konuda imtihan olmuştur. Hz. İbrâhim kulluk ahdini yerine getirdiğini şu iki âyet bize gösteriyor. Rabbi İbrâhim'i birtakım emirlerle denemiş, o da onları yerine getirmişti.[457] Rabbi ona: "Teslim ol" buyurduğunda, "Alemlerin Rabbine teslim oldum" demişti.[458] Hz. İbrâhim kalbini ilme, dilini delile, vücudunu ateşe, oğlunu kurbana, malını misafirlere ikrama ve iyilik etmeye teslim ve tahsis ederek kulluk ve Allah sevgisinde başarılı olmuştur.[459]

Hz. İbrahim aile konusunda birçok yönden örnek olan bir Peygamberdir. Öncelikle bir evlat olarak babasına olan saygı ve sevgisini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Putperest babasını Hakka davet ederken babasının kaba davranmasına

---

[454] Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî (ö. 465/1072), **Letâ'ifü'l-işârât**, el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'Amme, Mısır, c.3, s.238.
[455] Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, c.5, s.30-31.
[456] Âl-i İmrân, 3/67.
[457] Bakara, 2/124.
[458] Bakara, 2/131.
[459] Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.3, s.385-386.

rağmen Hz. İbrahim nezaket ve saygıyla karşılık vermiştir. Hz. İbrahim'in hayatında ailesine ve evlatlarına karşı üstün bir ilginin var olduğunu, evlat sevgisinin Allah sevgisine götürdüğünü görmekteyiz. Çocuklarıyla ilgili birçok imtihanı başarıyla bitiren Hz. İbrahim'in ailesi insanlık için büyük bir örnek teşkil etmektedir.

2.4. HZ. LÛT'UN EŞİ İLE İMTİHANI

2.4.1. Meleklerin Hz. Lût'a Misafirliği

Hz. Lût'a ilâhî azap ile gönderilen melekler insan kılığında ilk önce Hz. İbrâhim'e gittiler. Melekleri insan kılığında gören Hz. İbrâhim korktu. Zira meleklerin insan kılığında gelmeleri bir tehlikenin olacağına işarettir. Melekler Hz. İbrâhim'e önce müjdeli olan haberi yani Hz. İshâk'ın ve sonra Hz. Yakûb'un doğacağını bildirdiler. Daha sonra da Lût kavmini helâk edecekleri haberi bildirdiler. Hz. İbrâhim orada Lût ve ailesinin olduğunu onların kurtulması gerektiğini söyleyince[460] melekler şöyle dediler: *"Biz orada kimlerin bulunduğunu çok iyi biliyoruz; onu ve karısı dışındaki bütün ailesini elbette kurtaracağız, karısı geride kalanlar arasında yer alacak" dediler.*[461] Çünkü onların iğrenç işlerini ve sapıklıklarını tasdik eden karısının gönlü kavminden yanaydı.[462]

Lût kavmini helâk etmek üzere gelen meleklerin önce Hz. İbrahîm'e uğramaları şöyle yorumlanmıştır: Allah melekleri müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdi. Ancak müjde rahmetin, azap ve uyarı ise gazabın eseridir. Allah'ın rahmeti gazabını geçtiğinden müjdeyi azaptan önce zikretmiştir. Ayrıca âyetlerde dikkat çeken bir diğer husus da sudur: Melekler Hz. İbrahîm'e müjde getirince bunu bir sebebe bağlamadılar. Çünkü Allah nimetini karşılıksız verir. Ancak cezadan bahsedilirken, zalim bir kavim olmaları sebebiyle helak edeceklerini bildirdiler. Adaletiyle hüküm veren Allah, azabı ise bir suç nedeniyle verir.[463]

Hz. İbrâhim'den ayrılan melekler Sodom'a gelerek Hz. Lût'a misafir olurlar. Meleklerin çok güzel delikanlılar şeklinde gelmeleri Hz. Lût'u telaşlandırdı. Çünkü o

[460] Mevdûdî, **Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı**, s.748.
[461] Ankebût, 29/32.
[462] Kutûb, **Fî-Zilâli'l-Kur'ân**, c.11, s.353-354.
[463] Râzî, Mefâtîhu'l-gayb, c.25, s.51.

tanımadığı misafirlerin melek olduğunu bilmediğinden sapık ruhlu kavminin bu güzel yüzlü delikanlılara sarkıntılık yapmalarından endişelendi. *"Elçilerimiz Lût'a geldiklerinde, Lût, onlar yüzünden tasalandı, onlar hakkında çaresizlik içine düştü."*[464] Hz. Lût kendi toplumunun ahlâksızlığını biliyordu. Sapık ruhlu kavim, Hz. Lût'un evinde güzel yüzlü delikanlıların olduğunu duyunca Hz. Lût'un evine saldırırlar, misafirleri isterler.[465] Bunun üzerine Hz. Lût kendilerinin Allah'tan korkmalarını, onların kendi evine misafir geldiklerini, namuslarını koruma vazifesinin kendisine ait olduğunu söyledi. *"Bunlar benim misafirlerim. Onlara kötü davranarak beni ayıplanacak duruma düşürmeyin."*[466] "Yani misafirlerimin rezil kılınmasıyla beni rezil etmiş olursunuz. Çünkü misafirlerime kötülük edenler, bana kötülük etmiş olurlar." dedi. Sonra kızlarının (nikahlamasını) kendileri için daha temiz olduğunu belirterek evlerine dönmeleri için yalvardı. "*Lût, Eğer düşündüğünüzü yapacaksanız, işte kızlarım, onlarla evlenin! dedi."*[467] Onlar kızlara meyil etmediklerini, gayelerinin genç delikanlılara sahip olmak olduğunu utanmadan söylediler. *"Onlar, İyi biliyorsun ki kızlarında bizim gözümüz yok. Sen bizim ne istediğimizi çok iyi biliyorsun dediler."*[468]

Hz. Lût'un, ısrarla misafirlerini isteyen kavmine kızlarının kendileri için temiz olduğunu söylerken, kastettiği kavminin kızlarını veya kendisinin evli olmayan kızlarını nikahlamalarıdır.[469] O dönemde kafirlerle inanmış kadınların evlenmeleri caizdi.[470] Başka bir görüşe göre de Hz. Lût'un kavmine "işte kızlarım" ifadesinden maksat kavminin kızları ve hanımlarıdır. Alimlerin çoğu bu görüştedir. İbni Abbas'ın dediği gibi her peygamber ümmetinin babası sayıldığından kavminin kadınlarından kızlarım diye bahsetmiştir. İbni Cüreyc ise Hz. Lût'un kavmine kadınları nikâhlamalarını emredip zinayı yasakladığını ifade etmektedir. Yani haram olan yoldan değil de helal yoldan, kızlarıyla(kadınlarla) evlenerek ihtiyaçlarını gidermelerini

[464] Ankebût, 29/33.
[465] Şimşek, **Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri**, c.4, s.96.
[466] Hicr, 15/68.
[467] Hicr, 15/71.
[468] Hûd, 11/79.
[469] Ömer Faruk Harman, "Lût", **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Ankara, 2003, c.27, s.227.
[470] Nesefî, **Medârikü't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl**, c.2, s.196.

emretti. Bununla onları hem dünyada hem de ahirette kendileri için faydalı olana yönlendirdi.[471]

Sapıklardan bazıları Cebrail (a.s.)'e el uzatınca o anda Cebrail (a.s.) bir üfürdü ve onlar kör oldu. *"Andolsun ki, onlar Lût'tan misafirlerini kendilerine teslim etmesini istediler. Bunun üzerine biz de onların gözlerini kör ettik."*[472] Kör olan bu kişiler feryatlarla dışarı çıktılar. Hz. Lût'un kendi büyücülüğü ile yetinmeyip erkek kılığında eve üç cadı aldığını, kendilerini kör ettiklerini kapının önünde bekleyenlere söylediler. Onları gören diğer kişiler korkarak kaçtılar.[473] Hz. Lût dayanamadı, çaresizlik içinde Allah'a yalvarıp bozgunculara karşı yardım istedi. *"Şu ahlâkı bozan topluluğa karşı bana yardım et." Rabbim beni ve ailemi, bunların yapmakta olduklarının vebalinden kurtar."*[474] diye dua etti. Hiçbir peygamber bir kavmin hidayetinden ümit kesmedikçe ve bu kavmin yok olmasının, hayırlı olduğuna emin olmadıkça bu kavmin helâk olması için dua etmemiştir. Nitekim Hz. Nûh da kavminden ümidini kestikten sonra Allah'a, onların helak olması için dua etti ve duası kabul edildi.

O ana kadar yaşananlara ses çıkarmayan insan kılığındaki melekler, Hz. Lût'a kendilerinin Allah'ın elçileri olduğunu ve Sodom halkını imtihan ve helak etmeye geldiklerini açıkladılar. Hz. Lût'a artık korkmamasını, kendisini ve karısı dışındaki ailesini ve inananları kurtaracaklarını, kafirlerin hepsini helak edeceklerini söylediler.[475] *Bunun üzerine melekler dediler ki: "Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir kısmında ailenle yola çıkıp yürü. Hanımından başka, sizden hiçbiri geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek olan azap, şüphesiz ona da isabet edecektir. Onlara vaad olunan helâk zamanı, sabah vaktidir. Sabah yakın değil mi?"*[476] ardından azabın mahiyetini şöyle açıkladılar: "Onların işledikleri hayasızlık yüzünden biz bu kasaba halkının üstüne mutlaka gökten bir azap İndireceğiz." Yani biz Sodom kasabası halkına işlediği kötülükler sebebiyle gönüllerini tir tir titretecek şiddetli, büyük bir azap indireceğiz.[477]

---

[471] Zuhaylî, **Tefsîrü'l-Münîr**, c.6, s.360.
[472] Kamer, 54/37.
[473] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.208.
[474] Ankebût, 29/30; Şuarâ 26/169.
[475] Ankebût, 29/33-34.
[476] Hûd, 11/81.
[477] Zuhaylî, **Tefsîrü'l-Münîr**, c.10, s.516.

2.4.2. Lût Kavminin Helak Edilmesi

Hz. Lût ve ailesi şehirden ayrıldıktan sonra, peygamberlerini yalanlayan, onu tehdit eden, meleklere bile saldırmaya yeltenen bu çirkin karakterli insanların helak vakti gelmişti. Bütün şehirde İslâm ve imanın nuruyla aydınlanmış olan sadece Hz. Lût'un evi vardı. *"(Onların üzerine) Rabbinin katında haddi aşanlar için işaretlenmiş (taşlar attık). Orada bulunan mü'minleri çıkardık. Zaten orada bir ev halkından başka Müslüman da bulmadık"*[478] Ancak onun ailesinden de karısı ona iman etmemişti. Herkes fısk ve fücura yakalanmıştı. Bu nedenle Yüce Allah sadece Hz. Lût'un ailesini (karısı dışında) kurtardı, diğerlerine de büyük azabını göndererek onları helak etti.[479] *"Biz de onu ve karısı dışındaki aile fertlerini kurtardık. Karısı geride kalanlardan (kâfirlerden) idi.*[480] *Lût'un ailesine zarar gelmeyecek, onların hepsini kurtaracağız. Fakat karısı hariç! Biz onun da geride kalanlardan olmasını takdir ettik."*[481] Bir kavme azap indiği zaman Allah kavmin içindeki inananları kurtarmaktadır. Nitekim Hz. Lût'u ve ona inanan aile halkını kurtarmıştır. Cenab-ı Hak Lût kavmini ve kavminin işledikleri kötülüklere razı olan ve Lût'un misafirlerini kavmine bildiren ve dolayasıyla kavminin hükmüne tabi olan hanımını helâk ettiği gibi bütün fuhuş işleyen bozguncu zalimleri de helâk etmiştir. Çünkü şerre delâlet eden onu bizzat işleyen gibidir. Hayra delâlet eden de onu bizzat işleyen gibidir.[482]

"Güneş doğarken onları o korkunç ses yakaladı." Bu ses Hz. Cebrail'in sesiydi. Tam güneş doğmaya başladığı bir sırada, güneş ışınları parlamaya başladığında, gün ışımasıyla beraber,[483] Cebrail (a.s.) kanadını Lût kavminin yaşadığı kasabanın altına koydu ve sonra onu göğe kaldırdı. O kadar ki dünya seması halkı, horozların seslerini ve köpeklerin ulumalarını duyuyorlardı. Cebrail (a.s.) daha sonra bu kasabayı insanların üzerine ters çevirdi. Akabinde bu kasabanın üzerine gökten taş yağdırıldı. Hasan-ı Basrî (v. 110/728) taşların beyaz ve kırmızı olarak işaretlenmiş olduğu, taşların dünya taşı olmadığı ve her taşın üzerine onun kime atılacağı yazılı

[478] Zâriyât, 51/34-35.
[479] Mevdûdî, **Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı**, s.753.
[480] A'raf, 7/83.
[481] Hicr, 15/59-60.
[482] Zuhaylî, **Tefsîrü'l-Münîr**, c.10, s.517.
[483] Neseffî, **Medârikü't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl**, c.2, s.196.

olduğunu söylemiştir.[484] Bu taşların çokluğu ve şiddetli yağmasından dolayı Allah onları yağmura benzetmiştir.[485] Kamer Sûresi'nde azabın yağmurla birlikte fırtına şeklinde olduğundan bahsedilir. *"Onları yakalayan azap, taşlar yağdıran fırtına seklindeydi. "Lût kavmi de uyarıları yalanladı. Biz de üzerlerine (taşlar savuran) bir fırtına gönderdik".*[486] Bir yandan fırtınadan sağa sola savrulurken, bir yandan da gökten yağan taşlardan korunmaya çalışan kavim helak olmaktan kurtulamadı. Hicr, Zariyât ve Hûd sûrelerinde bu taşların özellikleri verilmektedir. *"Böylece ülkelerinin üstünü altına getirdik. Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık."*[487] *"Emrimiz gelince, oranın altını üstüne getirdik ve üzerlerine sağanak halinde balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık. O taşlar Rabbin katında işaretlenerek yağdırılmıştır. Onlar zalimlerden uzak değildir."*[488] Bu taşlar kilden ve çamurdan yapılmış, cehennemde pişirilmiş, taşlardır. Her taşın üzerine kime ve nereye gideceği Allah tarafından belirlenmiş özel taşlardır. Tesadüfen gerçekleşmiş tabii bir olay olarak düşünülmemeli her şey Allah'ın takdiriyle meydana gelir.[489]

Mevdûdî, azabın bir yanardağın patlaması ve şiddetli bir deprem şeklinde olduğunu, depremin Sodomluları yok ettiğini iddia etmiştir. Sıcak ve yanan taşların yanardağın patlaması nedeniyle yağdığını, bu pişirilmiş taşlardan kastedilenin volkanın bünyesinden ortaya çıkan lav ve taşlar olduğunu savunmuştur. Bu deprem ve volkanik patlamanın izlerinin Lût gölünün çevresinde halen var olduğunu ifade etmektedir."[490] Mevdûdî'nin bunu bir deprem ve volkanik patlama şeklinde yorumlaması helak olayını basit bir doğa olayı gibi göstermektedir. Halbuki Allah bir kavmi işledikleri günah sebebiyle onları büyük bir azapla helak etmiştir. âyette *"Oranın altını üstüne getirdik."* (Hûd, 11/82) ifadesi olayın ne derece korkunç olduğunu ortaya koymaktadır.

Seyyid Kutûb bu olayın volkanik bir patlama ve deprem şeklinde olduğunu açıklayarak Mevdûdî'ye benzer bir görüş savunmakla beraber, bu olayın Allah'ın özel

---

[484] Zemâhşerî, **Keşşâf**, c.3, s.458.
[485] Sâbûnî, **Safvetü't-Tefâsîr**, c.3, s.117.
[486] Kamer, 54/33-34.
[487] Hicr, 15/74.
[488] Hûd, 11/82-83.
[489] Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.4, s.429.
[490] Mevdûdî, **Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı**, s.753.

bir planı sonucu meydana geldiğini, Lût kavmini bu şekilde helak etmek isteyen Allah'ın iradesiyle, bu olayın gerçekleştiğini savunmuştur. Bu Allah'ın ilahlığının evrene yansıyan bir tezahürüdür. Evrende olup biten her olay, O'nun takdiri ve canlıların tümü ile uyumlu olarak meydana geldiğini ifade etmektedir.[491]

Bize göre bu olay tamamen doğal bir felaket olarak değerlendirilmemelidir. Yağan taşların kodlanmış olduğunu kime düşeceğini önceden belli olduğunu âyetlerde görüyoruz. *"Üzerlerine taşlanmış çamur yağdırmak için. (Ki bu taşların her biri,) Rabbinin katında ölçüyü aşanlar için (herkese ayrı ayrı) işaretlenmiştir."*[492] Bu yağmur rastgele yağan bir yağmur değildi. Belli bir plan ile günahkârları yok etmek üzere yağdırılan bir yağmurdu. Allah deprem ve yanardağ patlaması seklinde yağan bu lavları sahibini bulacak şekilde yağdırmıştı. Bu yağmurun bu kavim için yaratılmış bir olay olduğunu görmekteyiz.

2.4.3. Hz. Lût'un İnanmayan Eşi

Hz. Lût'un eşinin adı Vaîle olarak geçmektedir.[493] Kurtubî (h. 671) ise tefsirinde bir rivayete göre Hz. Lût'un eşinin adının Vâlia olduğunu diğer rivayette ise Vâlihe olduğunu bildirmektedir.[494]

Hz. Lût Ürdün'e yerleştikten sonra buranın halkından olan bir kadınla evlendiği tahmin edilmektedir. Büyük ihtimal sapıtmış kişilerden birinin kızıydı. Bu kadının Peygamber ve kavminin anlaşmazlıklarında eşini değil de kavmini desteklediği anlaşılmaktadır.[495] Hz. Lût'un eşi de Hz. Nûh'un eşi gibi peygamber olan eşine inanmamış, ona ihanet etmiştir. Daha önce anlattığımız gibi bu iki kadının ihaneti zina değildir dini bakımdandır. Hz. Lût'un eşinin ihaneti, Hz. Lût'un misafirlerini ahlaksız kavmine gizlice bildirmesidir. Gece vakti ateş yakarak, gündüzleri ise duman çıkararak Hz. Lût'un yanına temiz misafirlerin geldiğini kavmine bildirmeyi alışkanlık haline getirmişti.[496] Bu kadının, halkının bu misafirlere neler edeceklerini bilmesine rağmen

[491] Kutûb, **Fî-Zilâli'l-Kur'ân**, c.15, s.67.
[492] Zâriyât, 51/33-34.
[493] Mahallî, Suyûtî, **Tefsîrü'l-Celâleyn**, s.561**.**
[494] Kurtubî, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân**, c.18, s. 201.
[495] Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, c.2, s.57-58.
[496] Begavî, **Meʿâlimü't-tenzîl fî Tefsîri'l-Kur'ân**, c.5, s.123.

onlara haber vermesi, halkının yaptığı bu tiksindirici davranışları onaylaması ve bu konuda onları desteklemesi anlamına gelmektedir.[497]

Allah, ahirette hiç kimsenin soyundan gelen birine veya akrabasına yardımının dokunamayacağını, aynı zamanda kafirlerin de mü'minlerle olan akrabalıklarından dolayı bir menfaat göremeyeceklerini, Hz. Nûh ve Hz. Lût'un eşlerini misal vererek bildirmektedir.[498] *"Allah, kâfirlere, Nûh'un eşi ile Lût'un eşini örnek olarak vermektedir. Bu iki kadın, kullarımızdan iki iyi kişinin nikâhında iken onlara hainlik ettiler. Kocaları, Allah'tan gelen hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara, "Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin!" denilecek."*[499] Bu âyette kadının ömrünü bir peygamberle geçirmesine rağmen ona inanmadığı, hep kavminden yana olduğu, peygamber karısı olmasının ona hiçbir şey kazandırmadığı bildirilmektedir. Bu da bize akrabalığın Allah katında bir öneminin olmadığını ve herkesin kendi iman ve ahlâkına göre değerlendirildiğini göstermektedir.

Hz. Lût'un ailesi hariç hiç kimse ona inanmamıştı. Bu nedenle melekler Hz. Lût'a, karısı hariç ona inanan aile fertleriyle gecenin bir bölümünde şehri terk etmesini, kavminin başına gelen sesleri duyduğunda, üzücü ve rahatsız edici seslerden korkup arkalarına bakmadan yola devam etmelerini istediler. *"Gecenin bir bölümünde aile fertlerini, mü'minleri yola çıkar. Sen de arkalarından yürü. Sizden hiç kimse, geride kalanlarla ilgilenerek geri kalmasın, gözü geride olmasın. İstenen, emredilen yöne doğru gidin." dediler."*[500] Diğer bir âyette ise şöyle geçmektedir. *"Sen, gecenin bir kısmı olunca ailenle birlikte hemen buradan çık git. İçinizden hiç kimse geri kalmasın, eşin başka. Çünkü ona da onlara gelecek olan musibet gelecektir."*[501] Lût ilâhî emir uyarınca geceleyin ailesini alıp şehirden çıktı. Hz. Lût'un karısı ona iman etmemiş, evine gelen misafirlerden rahatsız olduğu ve gizli bir şekilde onları halkına haber verdiği için Lût kavmi ile birlikte onun da helâk olacağı bildirildi.[502]

[497] Kutûb, **Fî-Zilâli'l-Kur'ân**, c.15, s.70-71.
[498] Kurtubî, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân**, c.18, s. 201.
[499] Tahrîm, 66/10.
[500] Hicr, 15/65.
[501] Hûd, 11/81.
[502] Karaman, **Kur'ân yolu**, c.4, s.168.

Zemahşerî, Hz. Lût'un karısının onunla beraber çıkıp çıkmadığı konusunda iki görüşün olduğunu söylemektedir. Bir görüşe göre Hz. Lût onu kendisine iman edenlerle beraber şehrin dışına çıkarmış ve karısı dışında herkese geriye dönüp bakmamalarını emretmiş. Daha sonra karısı azabın gürültüsünü duyunca geriye dönüp bakmış ve "vah kavmim!" diye feryat etmeye başlamış. O anda bir taş da ona isabet ederek onu öldürmüş. Diğer görüşe göre ise Hz. Lût'a karısını kavminin yanında şehirde bırakması emredilmiş. Kadının gönlü onlarla beraber olduğu için, Hz. Lût onu beraberinde götürmemiş.[503]

Bunlara benzer diğer yorumlar şöyledir: Hz. Lût'un karısı onlarla beraber yola çıktı ancak Hz. Lût'un "Kimse ardına dönmesin." uyarısına uymayıp geride kalanlara baktı. Geride kalanlara ya acıdı ya da "İşte ben kurtuluyorum." diyerek kibirlendi. Geride kalanların başına gelen ona da geldi.[504] Esed, bu kadının Sodom'un günahkâr halkıyla birlik olup kocasının davetine sırt çevirdiğini ve böylece bilerek, isteyerek geride kalıp kendi halkını tercih ettiğini açıklamaktadır.[505] Başka bir görüşe göre ise Hz. Lût'un eşinin kafirlikte onlara destek olduğu için aile efradından ayrı tutulduğu, kavminin başına inen azaptan kurtulamadığı, yurdunda kalıp kafirlerle birlikte helak olanlardan olduğu söylenmektedir.[506]

Hz. Nûh ve Hz. Lût'un eşi, hayır ve kurtuluşa çalışan kocalarının başarılarını kolaylaştıracakları yerde hak düşmanlarının fesatlarına yardım edecek gizli ihbarlar ile fitneyi körükleyip emanete hıyanet etmiş ve Allah'ın gazabına uğramışlardır. Hz. Lût, karısını ülkesinden çıkarıp Allah'ın azabından kurtaramadı. Zira herkes kendi amelinin karşılığını görür.[507] İnkarcının akrabası olan mü'min kişi, Allah'ın peygamberi dahi olsa, akrabasının mü'minlere olan düşmanlığı ve peygamberi inkâr etmesi nedeniyle onunla ilgili akrabalık bağlarını kopartır.[508]

Hz. Lût ile beraber on dört kişi kurtularak bir günlük yol alıp Hz. İbrâhim'in yanına vardılar. Hz. İbrâhim ne kadar malı varsa yarısını Hz. Lût'a verdi. Hz. Lût,

---

[503] Zemâhşerî, **Keşşâf**, c.3, s.458.
[504] Ömer Müftüoğlu, **Kur'ân'da Hz. Lût Kavmi**, Eskişehir İslami İlimler Vakfı Yayınları, Eskişehir, 1997, s.213
[505] Esed, **Kur'ân Mesajı**, s. 228.
[506] Sâbûnî, **Safvetü't-Tefâsîr**, c.2, s.312.
[507] Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.7, s.432.
[508] Zemâhşerî, **Keşşâf**, c.6, s.810.

vefatına kadar orada yaşadı.[509] Allah'ın Sodom halkına tattırdığı azaba çok üzüldüğü, kavminin helakından sonra çok yaşamayıp yedi yıl sonra Allah'ın rahmetine kavuştuğu, kabrinin Hz. Sâre ile Hz. İbrâhim'in gömüldükleri kabirlerin yakınında bulunan bir köyde olduğu söylenmektedir. [510] Diğer bir rivayette ise kabrinin, el-Halîl (Hebron)'in doğusunda Benî Naîm köyü civarında olduğu söylenir.[511]

Bu kıssa ile bir peygambere akrabalığın önemini o kişinin mümin olmasıyla anlam kazandığını anlıyoruz. Hz. Lût'un eşinin kafir olarak helâk edilmesi, Allah'ın "seçkin ve hayırlı" kimseler kıldığı peygamberlerin akrabası olma gibi bağların insanlara ahirette herhangi bir ayrıcalık tanımayacağını göstermektedir. Kişinin Allah'a olan imanı, itaati, teslimiyeti ve salih ameli insanın hidayetini vesiledir. Eğer kişinin imanı yoksa peygamber yakını da olsa o kimse için kurtuluş yoktur. Herkes kendi yaptığının karşılığını görecektir.

Kişi aile kurduğunda öncelikle seçtiği eşin özelliklerine çok dikkat etmesi gerekir. Bununla beraber bir kişi, eşinin durumundan dolayı da sorumlu değildir. Eşlerin hataları bir diğerine mal edilmemelidir. Aynı şekilde bir kimse atasının dindar ve hayırsever olduğundan bahsederek bireysel sorumluluktan kurtulamaz çünkü sorumluluk bireyseldir. Ancak dindar kişiler, eşlerine nasihat ederek veya kendi yaşantılarıyla örnek olarak onlara yardımcı olurlar. Nitekim Hz. Nûh ve Hz. Lût, evlilik hukukuna rağmen ihanet eden eşlerine bir yarar.[512]

2.5. HZ. YAKÛB VE HZ. YÛSUF'UN AİLESİ İLE İMTİHANLARI

2.5.1. Hz. Yûsuf'un Babasından Koparılma Planları ve Kuyuya Atılması

Yûsuf görmüş olduğu rüyayı babasına anlattığında, Yakûb'un oğluna neler söylediği Kur'ân'da bildirilmektedir. Yûsuf'un gördüğü rüyanın yorumu, kardeşlerinin kendine boyun eğmesi, ona saygıda bulunmaları ve bundan dolayı secde etmeleridir. Hz. Yakûb, oğulları bu rüyayı öğrendiklerinde ona haset edip zarar vereceklerinden endişelendi. Onların şeytana uyup Hz. Yûsuf'a kötülük yapacaklarını

[509] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.209.
[510] Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c.1, s.258.
[511] Harman, "Lût", **DİA**, c.27, s.227.
[512] Öztürk, **Peygamberlerin Aile Bireyleriyle İmtihanı**, s.112.

düşündü. Bu nedenle Hz. Yûsuf'u rüyasını kardeşlerine anlatmaması hususunda tembihledi. [513]

Kardeşleri, Yûsuf ve kardeşinin daha zayıf olduklarını kendilerinin ise tam tersine güçlü bir topluluk olduklarını iddia etmişlerdi. Babalarının o ikisini daha fazla sevmelerine şaşırıp onun bu konuda yanılgı ve apaçık sapıklık içinde olduğunu savunmuşlardı.[514] Aslında babanın en küçük çocuğu daha çok sevmesi abartılmamalıdır. En küçüğe daha fazla ilginin gösterilmesi insanın fıtratında var olan bir duygudur. Yûsuf ve kardeşlerine baktığımızda bu durumu görmekteyiz. Hz. Yûsuf'un ahlaken kardeşlerinden üstün olması, akıllı ve zeki çocuk olması bir de küçük yaşta annesini kaybetmesi Hz. Yakûb'un onu çok sevmesini ve diğer çocuklardan ayrı tutmasını gerekli görmüştü.

Kardeşleri, babalarının Yûsuf'u sevmesini ve onun üzerine titremesini çekememekteydiler. Onlar babalarının sevgisini sadece kendilerine yönlendirmek ve kendilerini sevmeleri için Yûsuf'u babalarından ayırma ve ortadan kaldırma planları yapmak için çalıştılar. Hz. Yûsuf'u öldürmeyi veya dönmeyeceği uzak bir yere atmayı planladılar.[515] Kardeşlerden biri Hz. Yûsuf'u öldürmemelerini, onu bir kuyuya atmalarını onlara önerdi. Bu kişinin isminin Yehuza olduğu rivayet edilir.[516] Oradan geçen yolculardan biri onu alır böylece kendilerinin rahata kavuşacaklarını ve babalarının sevgilerini kazanacaklarını umdular.[517] Hz. Yûsuf''u öldürmeye imkânları yoktu. Çünkü Allah, ona tamamlaması gereken bir görev verecekti. Allah onu peygamberlikle görevlendirecek, Mısır ülkesine yerleştirip orada kendisine hüküm verecekti. Yüce Allah, kardeşlerinden birinin sözü ve onu bir kuyunun derinliklerine atmaları işaretiyle onları Hz. Yûsuf'u öldürmekten vazgeçirmiştir. Bu kuyunun Beyt'ül-Makdis kuyusu olduğu rivayet edilmiştir.[518]

Kur'ân'da, kardeşleri Yûsuf'u öldürdükten veya bir yere bıraktıktan sonra yaptığı bu kötü işten dolayı Allah'tan bağışlanma dileyip, iyi kul olacaklarını vaat

[513] İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm**, c.4, s.371.
[514] Yusûf, 12/8.
[515] İbn Kesîr, **Kasasü'l-Enbiyâ**, s.359.
[516] Mahallî, Suyûtî, **Tefsîrü'l-Celâleyn**, s.236; Şevkânî, **Fethu'l-kadîr**, s.304.
[517] Yûsuf, 12/10.
[518] İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm**, c.4, s.372; Şevkânî, **Fethu'l-kadîr**, s.304.

ettikleri bildirilir.[519] Bu durum ancak akıl tutulmasıyla açıklanabilecek bir davranıştır. Öldürmenin dinî, beşerî bütün sistemlerde suç olduğunu bilerek bu kararı almaları, kıssanın başında Hz. Yakûb'un dediği gibi şeytanın tuzağına düşmektir. Hz. Yakûb'un, oğullarına gerekli dini eğitimi verdiği halde onlar bunun hakikatine anlayamamışlar. Günah işledikten sonra af dilemek güzel bir davranıştır, ancak tövbeyi bu şekilde anlamak ve uygulamak doğru bir davranış değildir.[520]

Babalarından Yûsuf mutlu olsun oynayıp eğlensin diye güya ona değer vererek, onu rahatlatmak ve neşelendirmek için izin almışlardı. Hz. Yakûb, Yûsuf'u onlarla beraber göndermeden önce kucaklamış, öpmüş ve ona dua ederek uğurlamıştı. Onlar, babalarından uzaklaşır uzaklaşmaz babalarının yanında Yûsuf'a gösterdikleri o sahte iyi abi rollerini bir kenara bırakıp hemen ona eziyet etmeye başladılar. Sözlü hakaretle başlayan eziyet dövmeye dönüştü. Sonra içine atmayı düşündükleri kuyunun yanına geldiler. Yûsuf, abilerinden birine sarılıp ondan yardım istediğinde, sarıldığı kişi acımasızca onu dövdü. Suyu az olan kuyuya, bir ipe bağlayarak attılar.[521] Kardeşler arasına şeytanın girmesiyle haset, kin ve kıskançlık onların gözünü bürümüştü. Onların Yûsuf'a duydukları bu büyük nefret, kalplerini tamamen karartmıştı. Artık onlar vahşi bir canavara dönüşmüş gibilerdi. Sevgi ve merhamet dolu savunmasız küçük kardeşlerini hiç acımadan ölüme terk etmişlerdi. Bu olay Hz. Âdem'in oğulları arasındaki kardeş kıskançlığını bize hatırlatmaktadır. Kardeşler arasındaki hırs ve kıskançlığın her zaman var olduğunu, şeytanın vesveseleriyle de kötü neticelere vardığını bize göstermektedir.

Hz. Yûsuf kuyunun derinliklerinde, ölümle karşı karşıya geldiğinde, kendisine hiçbir kardeşinin yardım etmeyeceğini, anlamıştı. Ancak Yüce Allah, Hz. Yûsuf'un zor anlarına yetişti. Bu sıkıntılı anda kalbine huzur ve sükûn indirmiş, kalbine bir kuvvet vererek buradan kurtulacağını ilham etmişti. Ayrıca bir gün bu yapılanların hesabının sorulacağı ve kardeşlerinin kendisine yaptığı bu kötülüğü onların yüzüne hatırlatılacağı, kendisinin mertebesinin yükseltileceği ilham edilir.[522]

---

[519] Harman, "Yûsuf", **DİA**, c.44, s.1-5.
[520] Öztürk, **Peygamberlerin Aile Bireyleriyle İmtihanı**, s.190-191.
[521] İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm**, c.4, s.373-374.
[522] İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm**, c.4, s.374.

Yûsuf'u bir kuyunun dibine bırakan kardeşleri akşam ağlayarak eve döndüklerinde babalarına Kur'ân ifadesiyle şöyle dediler: *"Ey babamız! Biz yarış için uzaklaşmış, Yûsuf'u da eşyamızın yanında bırakmıştık; onu kurt yemiş! Ama biz doğru söyleyen kimseler olsak da sen bize inanmazsın."*[523] Gömleğini üzerine yalandan bir kan lekesi ile babalarına gelip Hz. Yûsuf'un öldüğünü, bir kurdun onu yediğini söylediler. Kurdukları bu planda gömleği yırtmayı unutmuşlardı. İbn Abbas, onların bir koyun kestiğini ve kanını Hz. Yûsuf'un gömleğine sürdüğünü söyler. Hz. Yakûb'un buna inanmadığı, eğer bir kurt yemiş olsaydı gömleğinin mutlaka yırtılacağını söylediğini rivayet etmektedir.[524]

Hz. Yakûb söylenenlere inanmadı ancak sabırla katlandı. *Gömleğinin üstünde uydurma bir kan izi de gösterdiler. Yakûb, "Hayır! Nefsiniz sizi kötü bir iş yapmaya sürüklemiş; artık (bana düşen) güzelce sabretmektir. Anlattığınız şeyler karşısında, (bana) yardım edecek olan ise ancak Allah'tır" dedi.*[525] Hz. Yakûb oğullarının kıskançlık sebebiyle kardeşleri Yûsuf'a bir şey yapacaklarını hissetmişti. Onlar kardeşini kıra götürmek için babalarından izin istediklerinde Hz. Yakûb onun ayrılığına dayanamadığını ve bir kurdun yemesinden endişelendiğini söylemişti. Bu babalarına biz yarış yaparken kurt onu yedi yalanı için bir fikir olmuştu. Hz. Yakûb izlenimlerinden ve yüreğinde hissettiği sesten kurtların yavrusunu yemediğini düşünüyordu. Oğullarının kıskançlığını bilmesinden ve gömleğin yırtılmamış olmasından bu işin onların bir oyunu olduğunu anlamıştı. Hz. Yakûb bu yalana inanmamakla beraber yapacak bir şeyin olmadığını biliyordu. Bu nedenle Yûsuf'u kaybetmiş olmaya sabretme konusunda yardımına sığınılacak kişinin yalnızca Allah olduğunu ve Allah'tan yardım isteyeceğini ifade etti. Hz. Yakûb'un bu tavrı onun ne kadar sabırlı ve oğluna kavuşma konusunda ümitli olduğunu göstermektedir. Artık bana düşen güzel sabırdır diyen Hz. Yakûb'un gösterdiği sabır, kendine hâkim, ağlanıp dövünmeden inanan insanlara yakışır şekilde, tüm felaket ve zorluklara sakince dayanma gücü verir. Hz. Yakûb oğlunun bu hasretine ve diğer çocuklarının Yûsuf'a yaptıkları kötülüğe bu sabırla dayanmıştır.[526]

---

[523] Yûsuf, 12/17.
[524] Taberî, **Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân**, c.15, s.580.
[525] Yûsuf, 12/18
[526] Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.4, s.508-510; Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, c.2, s.420.

Merfû bir hadiste sabr-ı cemîl "kişinin şikayetini (Allah'tan başka) hiç kimseye arz etmediği sabır" olarak ifade edilmiştir. Hz. Yakûb *"Ben üzüntü ve kederimi yalnızca Allah'a açarım."*[527] dediği âyette bildirilmiştir. Bu ifadenin, "Size surat asmayacağım, sizinle mutsuz bir yüzle birlikte olmayacağım, aksine size karşı daha önce nasılsam öyle olacağım." manasına geldiği söylenir. Rivayete göre Yakûb'un kaşları gözlerine düşmüş, kaşlarını zar zor kaldırabiliyormuş. Ona, "Bu halin nedir böyle?" diye sorulduğunda, o da "Zamanın uzunluğu ve hüzünlerin çokluğu" diye cevap vermiş. Bunun üzerine Allah Teâlâ kendisine, "Benden şikâyetin mi var?" diye vahyedince, "Ya Rabbi! Beni bağışla hata ettim!" diye dua etmiş.[528]

Bir peygamber olarak Allah'ın kendisine bildirdiği haberler, Hz. Yakûb'un bir gün Hz. Yûsuf'a kavuşma umudunu güçlendirmiştir. Ancak bir beşer olarak, "Ah Yusuf'um ah! demekten kendini alamamıştır. Rivayetlere göre Hz. Yakûb, Hz. Yûsuf'un ayrılığından sonra bir gününü dahi onu anmadan geçirmemiş, onun hasreti bir an kalbinden çıkmamıştır. Gözlerine perde ininceye kadar ağlaması devam etmiştir.[529]

2.5.2. Hz. Yûsuf'un Kuyudan Çıkarılışı ve Aziz'in Evine Götürülmesi

Hz. Yûsuf belli bir zaman kuyuda kaldı. Medyen'den Mısır'a giden bir kervan kuyudan su almak için kovasını kuyuya sarkıtır. Kovayı gören Yûsuf, hemen kovaya tutunur ve kuyudan çıkar. Kardeşleri bunu gördü ve onun kendilerinin kaçmış kölesi olduğunu söylediler. Hz. Yûsuf kardeşleri kendisini öldürür diye sesini çıkarmadı. Kardeşleri onu kervandakilere sattılar. Kervan onu Mısır'a götürüp Mısır pazarında köle olarak satarlar. Onu Kutfîr adındaki Mısır Azizi satın alır ve evine götürür. Mısır'ın azizi hazine sorumlusu olan vezirdi. Aziz onu eve götürür ve karısı Zeliha'ya ona iyi bakmasını tembihler.[530] Kur'ân'da şöyle anlatılır: *Onu satın alan Mısırlı adam karısına, "Ona değer ver ve güzel bak! Umulur ki bize faydası olur veya onu evlât ediniriz" dedi. İşte böylece Yûsuf'a orada bir yer sağladık ve bunu olayların yorumunu ona öğretelim diye de yaptık. Allah, emrini yerine getirmeye kadirdir. Fakat insanların*

[527] Yûsuf 12/86.
[528] Zemâhşerî, **Keşşâf**, c.3, s.552.
[529] Şehabeddin Muhammed b. Abdullah Hüseynî el-Âlûsî, **Ruhü'l-Me'âni**, Daru Kütübü İlmiyye, Beyrut, h.1415, c.7, s.39.
[530] Mahallî, Suyûtî, **Tefsîrü'l-Celâleyn**, s.237.

çoğu bunu bilmezler.[531] Vezirin, Hz. Yûsuf ile ilgili eşine dediklerine baktığımızda onu gördüğü andan itibaren zekâ ve kabiliyetini sezdiğini ve onun gelecekte büyük işler yapabileceği kanaatine vardığını görüyoruz. Bu nedenle ona köle gibi değil, evlât muamelesi yapmış ve onu kendi çocuğu gibi yetiştirmiştir.

Yüce Allah Hz. Yûsuf'a vezirin evinde iyi bir mevki vermiş, önemli bir devlet adamının yanında dönemin medeni şehrinde eğitim alması ve yetişmesini nasip etmişti. Göçebe hayat yaşayan, mükemmel bir ahlak ve terbiye alan peygamber çocuğu Hz. Yûsuf, vezirin evinde devlet işleri ve ülke yönetimi hakkında mühim bilgileri öğrendi. Bu bilgiler yanında Allah, Hz. Yûsuf'a rüya tabiri ilmini de öğretti.[532]

2.5.3. Hz. Yûsuf'un Zindana Atılması

İffet ve ahlakıyla Kur'ân'da ismi geçip hayatı anlatılan Hz. Yûsuf dürüstlük ve erdemin temsilcisi haline gelmiştir. Yüce Allah Yûsuf kıssası ile insanlara iffetli ve erdemli olmanın, insanın nefsinde kötü arzuların hiç uyanmaması olmadığını, bu arzu ve isteklere karşı, nefsin yenik düşmemesi anlamına geldiğini bildirmiştir.

Hz. Yûsuf'un kötü ahlaktan korunduğu Kur'ân'da şu şekilde geçmektedir: *"Andolsun ki, kadın ona meyletmişti. Eğer Rabbinin gerçeğe dikkat çeken delilini görmeseydi, o da ona meyletmiş olacaktı. Böylece biz, kötülüğü ve fuhşu ondan uzak tutuyorduk. Çünkü o, ihlaslı kullarımızdandı."*[533]

Kadın tarafından Yûsuf'a gelen korkunç, çirkin ve ahlaksız teklif ilk defa olamazdı. Bu kadar cüretkâr ve her şeyi göze alarak ileri gittiğine göre artık son ve en büyük davetlerden biriyle Hz. Yûsuf'u çağırmıştı. Kadın ona gönlünü vermiş bütün çabalarıyla onu elde etmeye çalışmıştı.[534] Hz. Yûsuf'un bu teklifi derhal reddetmesi Allah'a olan bağlılığı ve Rabbinin O'na bahşettiği bürhân sayesinde olmuştur. Hz. Yûsuf kadının fuhuş teklifini reddederken öncelikle Allah'ın kendisine verdiği nimetleri hatırlatıyor daha sonra da kadına kocası Aziz'in yaptığı izzet ve ikramı hatırlatarak Allah'tan korkmuyorsan kocandan kork diye uyarıda bulunmuştu.

[531] Yûsuf, 12/21
[532] Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.316.
[533] Yûsuf 12/24.
[534] Yûsuf 12/23.

Çağırmakta olduğun suçu işleyenlerin, Allah'ın emrine karşı gelenlerin, başarıya ulaşamayacağını hatırlatmıştı. Hz. Yûsuf'un kadının teklifine yaklaşmadığı âyette çok açık bir şekilde ifade edilmiştir.[535]

Allah Peygamberleri, insanları kötülüklerden uzaklaştırmak için gönderdi. Şayet Peygamberler insanları kötülüklerden men edip kendileri bunu yapsalardı büyük bir çelişki yaşanmış olurdu. Allah bunun gibi davranışları bu âyeti ile kınamıştır *"Ey bilginler, kitabı okuduğunuz halde, insanlara iyiliği emredip, kendinizi unutuyor musunuz?"* Hz. Yûsuf bir peygamberdi. Peygamberler her haliyle insanlara birer örnektir. Günah olan bir fiile peygamberlerin yaklaşması mümkün değildir. Bazı rivayetlerde bir peygamberin yapması mümkün olmayan davranışlar uydurulmuş, hoş olmayan sözler söylenmiş. Bunların hepsi israiliyattır, aslı astarı olmayan uydurma hikayelerdir.

Hz. Yûsuf ile Azîz'in karısının haberi insanlar arasında konuşularak Mısır'da yayıldı. Şehirde üst tabakadaki emirlerin eşleri gibi bazı kadınlar; Azîz'in karısının yaptıklarını kınadılar. Vezirin karısı dedikoduları duyunca kendi yaptıklarını haklı göstermek amacıyla kadınları yemeğe davet edip bir tertip uygular. Kadınlar meyve yiyeceği sırada Hz. Yûsuf'u karşılarına çıkarır. Kadınların Yûsuf'un güzelliğinden şaşırıp ellerindeki bıçakla meyve yerine şaşkınlıkla ellerini keserler ve şöyle derler: *"Hâşâ! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir" dediler"*[536] Bir görüşe göre kadınlar Yûsuf'un güzelliği karşısında şaşkına döndüler. Diğer görüşe göre ise kadınlar Hz. Yûsuf'taki peygamberlik heybetini, iffet ve namusluluk alâmetini görünce ondaki beşerî şehvetin ve insanî vasıfların izlerini reddedip, onun melekler gibi masum olduğunu söylediler.[537]

Yûsuf'un güzelliği ile ilgili ondan daha güzel hiç kimsenin dünyaya gelmediği söylenmiştir. Rivayete göre Allah kadınlar içinde en güzel olarak Sâre'yi yarattı. Sâre Hz. İbrâhim'in eşiydi. Sâre'den bu güzellik Hz. İshak'a ondan Hz. Yakûb'a ondan da son olarak Hz. Yûsuf'a geçti.[538]

---

[535] Kutûb, **Fî-Zilâli'l-Kur'ân**, c.8, s.383; Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.4, s.470
[536] Yûsuf 12/31.
[537] Râzî, Mefâtîhu'l-gayb, c.18, s.449.
[538] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.263.

Vezirin karısı, konuklarının Hz. Yûsuf'un göz alıcı güzelliğine hayran kaldıklarını görünce, onlara işte beni kendisiyle kınadığınız, ayıpladığınız genç budur dedi. Siz bir kere görünce parmaklarınızı kestiniz bense onu her gün görüyorum. Vezirin karısı bu tertiple kendi yaptıklarına bir mazeret bulup kendini haklı çıkarmaya ve yenilgiyi kabul etmeyeceğini hem kadınlara hem de Hz. Yûsuf'a göstermek istedi. Onu baştan çıkarmak isteyenin kendisi olduğunu, ancak onun iffeti ve vakarıyla kendisine teslim olmadığını itiraf etti. Eğer isteğini yerine getirmezse Yûsuf'un zindanlara atılacağını ve hor görülenlerden olacağını söylemekten de geri durmadı.[539]

Hz. Yûsuf ise durumunu Allah'a arz edip ondan yardım istedi ve şöyle dua etti: *"Ey Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir. Eğer onların hilelerini benden çevirmezsen, onlara meyleder ve câhillerden olurum!"*[540] Âyeti incelediğimizde Hz. Yûsuf'un "bunların isteklerinden" diyor, "bunun isteklerinden" demiyor. Bu âyetten sadece azizin karısı değil diğer kadınların da Hz. Yûsuf'u kendilerine davet ettikleri anlaşılmaktadır. Hz. Yûsuf onları hilelerinden kurtulmak için zindana girmeyi yeğledi. Allah'ın kendisine yardım etmesini ve kadınların fitnesinden kendisini korumasını istedi. Her şeyi duyan ve bilen Allah Teâlâ, duasını kabul ederek onu kadınların tuzağından kurtardı.[541]

Hz. Yûsuf'un suçsuz, iffetli ve temiz olduğuna dair deliller olsa da onlar, onu bir süre zindanda hapsetmeyi kendileri için daha uygun ve faydalı buldular. Çünkü söz yayıldığı zaman saray kadınlarını susturmak ve siyasi otoritelerini korumak istediler. Hz. Yûsuf, efendisi onun suçlu bulduğundan değil, iplerini kadının eline bir binek devesi misali teslim etmiş olduğundan karısına karşı uysal ve zayıf davranan azizin kişilik zaafının kurbanı olarak hapse atılmıştır.[542]

Hz. Muhammed (s.a.v) bir hadisi şerifte şöyle buyurmuştur: "Yedi sınıf vardır ki hiçbir gölgenin bulunmadığı sadece Allah'ın gölgesinin bulunduğu bir günde Allah onları kendi gölgesinde barındıracaktır. Bunlar: Adaletli devlet başkanı, Allah'a ibadet ederek yetişen genç, mescitten çıkıp oraya tekrar dönünceye kadar kalbi mescitlere

[539] Yûsuf12/32
[540] Yûsuf 12/33.
[541] Yûsuf 12/34.
[542] Esed, **Kur'ân Mesajı**, s.378.

bağlı olan kimse, birbirini Allah için seven, bir araya gelen ve ayrılan iki kişi, makam ve güzellik sahibi bir kadın kendisini birlikte olmaya davet ettiği halde "Ben Allah'tan korkarım" diyerek bu teklifi reddeden kişi, sadaka verirken sağ elinin verdiğini sol eli duymayacak şekilde gizlice veren kimse ve kimsenin bulunmadığı yerde Allah'ı zikredip ağlayan kimsedir."[543]

Hz. Yûsuf hür olup günaha girmektense, edep ve iffetini muhafaza edip kendisine zindanı seçti. Sonu zindan dahi olsa hiçbir şekilde tevekkülünü kaybetmedi, ahlaklı ve iffetli yaşantısından taviz vermedi. Hz. Yûsuf, yüzünün güzelliği ve iradesi ile imtihan edildi. Güzel ahlak ile donatılmış olan bu delikanlı, benliğini şehvetine esir etmiş bir kadının isteklerinden koruyarak bu imtihanı başarıyla geçti. Böylece kıyamet gününde arşın gölgesinde gölgelenecek olan yedi sınıftan biri oldu.

2.5.4. Hz. Yûsuf'un Zindan Arkadaşları ve Nübüvveti

Hz. Yûsuf'un iffeti ve namusluluğu biliniyordu. Gömlek arkadan yırtılmış olduğundan şahit onun suçsuz olduğuna şahitlikte bulunmuştu. Kadınlar ona olan hayranlıklarından ellerindeki bıçaklarla parmaklarını kesmişlerdi. Buna rağmen toplum arasında dedikodunun daha fazla yayılmaması ve saraylı hanımların yaptığı iffetsizliği örtbas etmek amacıyla mahkemeye bile gerek görmeden Mısır Azizi ve onun danışma meclisi belirsiz bir süre Yûsuf'un zindana atılmasına karar kıldılar. Mahkemeler her ne kadar adaleti savunmak için kurulmuş olsa da söz konusu üst sınıf olduğunda adaletin hiçbir şekilde yerine getirilmediğini görmekteyiz.[544]

Hz. Yûsuf'un suçsuz olduğu anlaşıldığı halde zindana atıldığı günlerde iki kişi daha zindana girmişti. Bunlardan biri kralın sâkîsi diğeri ise ekmekçisiydi. Bunlar kralı zehirlemek istemekle suçlandılar ve ikisi de henüz kesinleşmemiş suçları nedeniyle mahpustaydılar. Bu bir tesadüf değil, Allah'ın takdiriyle olmuştu. O her şeyi bilen ve her şeye hükmedendir. Hz. Yûsuf doğru sözlülüğü ve rüyaları yorumlamasıyla zindanda tanındı.[545] Bunlar Hz. Yûsuf'un iyi rüya yorumladıklarını öğrenince ondan gördükleri rüyanın yorumunu isterler. Kur'ân'da şöyle geçmektedir: "*Onunla birlikte*

[543] Ebu Abdurrahman Muhammed Nasruddin el-Elbânî (1914-1999), **Muhtasaru Sahîhi'l-İmam-ı Buhârî**, Mektebetü'l-Mâ'arif li'n-Neşri, Riyad, h. 1422, c.1, s.212, (Ezan, 36, Zekât, 17.)
[544] Zuhaylî, **Tefsîrü'l-Münîr**, c.6, s.491.
[545] Zuhaylî, **Tefsîrü'l-Münîr**, c.6, s.494.

zindana iki delikanlı daha girdi. Onlardan biri, "Ben rüyada şarap yaptığımı gördüm" dedi. Diğeri de "Ben de başımın üstünde bir ekmek taşıdığımı gördüm. Kuşlar ondan yiyordu. Bunun yorumunu bize bildir. Kuşkusuz biz seni bu işleri iyi bilen biri olarak görüyoruz" dedi.[546]

Hz. Yûsuf bunu onları Allah'ın dinine davet etmek için bir fırsat bildi. Önce, rüyalarını tabir edeceğini açıklayarak kafalarını kurcalayan rüyaları hakkında rahatlattı. Hz. Yûsuf'un bununla amacı psikolojik olarak onların aklını rüyalarından uzaklaştırmak ve kendisini dikkatli bir şekilde dinlemelerini sağlamaktı. Bu kişilere, kendilerine bugün gelecek yemeğin özelliklerini bildireceğini söyleyerek konuşmalarının doğru olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Arkasından bunun Allah'ın kendisine bildirdiği bilgi ve vahiy olduğunu belirtmektedir. Yani bu bilginin beşer ilminden olan kahinlik ve sihirbazlık olmadığını; kendisinin, ataları İbrâhim, İshâk ve Yakûb'un dinine uyduğunu ve sadece Allah'a kulluk ettiğinden Allah'ın da mükâfat olarak kendisine özel bir bilgi bahşettiğini açıklamaktadır.[547] Bu ifade ile bu iki kişiyi Allah'a iman etmeye teşvik edip, putlara ibadeti terk etmeye davet etmektedir. Daha önce başına gelenlere yani köle olarak satıldığında, vezirin evinde ve zindana atıldığında sessiz kalıp atalarından bahsetmeyen Hz. Yûsuf, zindan arkadaşlarını Allah'a imana davet ederken atalarından bahsetmektedir. Halbuki herkes tarafından atalarının isimlerini kullanarak itibar kazanabilirdi.[548] Belki de daha farklı bir konumda olurdu. Bu isimleri ona güvenlerini pekiştirmek amacıyla sözlerinin kaynağını ve Allah inancını anlatırken kullanan Hz. Yûsuf'un, güzel ahlakı ve imanı bir kez daha karşımıza çıkmaktadır.

Allah Kur'ân'da Yûsuf'un zindandan önceki dönemlerini anlatırken nübüvvetle ilgili hiçbir bilgi vermemektedir. Zindan arkadaşlarına yaptığı tebliğden çıkarılan sonuca göre peygamberliğin Hz. Yûsuf'a zindanda verildiği görülmektedir; bu nedenle onlara yaptığı bu konuşma peygamber sıfatıyla yapılan ilk tebliğdir. Konuşmasında usul ve yöntemi mükemmel bir biçimde kullanarak tebliğde bulunmuştur. Hz. Yûsuf, ilk önce imana ilişkin ayrıntıları ve itikadi esasları sunmamış,

[546] Yûsuf, 12/36.
[547] Yûsuf 12/37-38.
[548] Mevdûdî, **Tefhimü'l- Kur'ân**, c.2, s.433-434.

tevhid ile şirki birbirinden ayıran en temel konuyu yani iman edenle etmeyenin bir olamayacağını anlatmıştır. Mesajı öne sürdüğü deliller ve akli bir usulle başarılı bir şekilde sunarak zindan arkadaşlarının zihninde derin tesirler uyandırmıştır.[549]

Hz. Yûsuf, karşısındaki iki kişiye "arkadaşlarım" diye hitap ederek onların sevgisini ve ilgisini kazanarak kendine bağlıyor. Samimi bir bağ oluşturduktan sonra da çağrısının özünü ve inanç esasını tebliğ ediyor. Onları hemen kendi dinine davet etmeden, ilkin onlara genel bir soru soruyor: *"Ey benim zindan arkadaşlarım! Ayrı ayrı birçok tanrılar mı daha hayırlı, yoksa her şeye hâkim ve galip olan bir tek Allah mı?"*[550] Rabb olmaya gerçek anlamıyla lâyık olanın, her şeyden üstün ve tek olan Allah olduğunu, soru yönelterek düşünmelerini sağlamaktadır. Hayırlı olanın tek ilah olduğu, onun insanların yaşamında her şeyden üstün bir otoriteye sahip olduğunun benimsenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Ardından kendilerinin tapmakta oldukları tanrıların, atalarının uydurma tanrıları olduğunu söyledi. Hüküm vermenin yalnız Allah'ın takdirinde olduğunu, Allah'ın yalnız kendisine ibadet etmeyi emrettiğini bildirdi. [551] Hz. Yûsuf dinin esaslarını ve inanç sisteminin ana ilkelerini birkaç cümleyle mükemmel bir şekilde anlatarak şirki ve putperestlik sistemini şiddetli bir şekilde sarsmıştır

Hz. Yûsuf zindan arkadaşlarının rüyalarını yorumlar. İkisinden kurtulacağını sandığı kimseye (kralın sakisi) Hz. Yûsuf, efendisinin yanında kendisinden bahsetmesini söyler. Ancak kurtulan kişi efendisine Hz. Yûsuf'tan bahsetmeyi unutur ve Hz. Yûsuf yedi ile on iki yıl arasında zindanda kalır.[552] Zulme engel olma konusunda Allah'tan başka kimseden yardım talep edilebilir. Bu eleştirilecek bir durum değildir. Fakat bu durum peygamber makamındaki Hz. Yûsuf gibi amelleri Allah'a daha yakın olan "mükarrabin" kulları için günah kabul edilebilir. Sıddık kişilerin Allah'a yönelip O'ndan yardım istemeleri daha uygundur.[553] Buradan çıkaracağımız sonuç mü'min kimsenin, musibet ve imtihana tabi olduğunda sadece

[549] Mevdûdî, **Tefhimü'l- Kur'ân**, c.2, s.434.
[550] Yûsuf 12/38.
[551] Kutûb, **Fî-Zilâli'l-Kur'ân**, c.8, s.400-401.
[552] Mahallî, Suyûtî, **Tefsîrü'l-Celâleyn**, s.240.
[553] Zuhaylî, **Tefsîrü'l-Münîr**, c.6, s.503.

Allaha tevekkül edip, Allah dışında kimseden yardım istememesidir. Hele kâfirden hiç istememelidir. Sebepleri yaratan da kaldıranda Yüce Allah'tır

Bir zaman sonra Mısır Hükümdarı bir rüya görür. Hükümdar bu rüyasının tabirini emretti, ancak kavminden rüyayı güzel bir biçimde yorumlayacak kişi bulamadı. Zindandan kurtulan kişi Yûsuf'u hatırladı. Rüyayı yorumlayacak birini bildiğini, onun zindanda olduğunu söyledi. Böylece zindana Yûsuf'un yanına gitti ve ona*, "Ey Yûsuf, ey özü sözü doğru arkadaş!" dedi. "Rüyada görülen yedi zayıf ineğin yedi semiz ineği yemesi ve yedi yeşil başakla bir o kadar kurumuş başak ne anlama gelir, bunu bana yorumla! Ümit ederim ki bu soruyu soran insanların yanına dönerim de belki onlar da doğruyu öğrenirler."*[554]

Bu kişinin Yûsuf'a "ey özü sözü doğru arkadaş" diye hitap etmesinin sebebi kendisinin ve arkadaşının rüyasını ne derece doğru yorumladığını bizzat görmüş ve yaptığı yorumun aynen çıkmasıdır. Bundan dolayı, ona karşı ihtiyatlı konuşmuş ve "Belki dönüp insanlara haber veririm." demiştir; çünkü döneceği konusunda kesin olarak emin değildir. Belki gidip haber vermeden önce ölebilir ya da haber verdiği halde onlar bunu anlamaz ve Yûsuf 'un değerini tekrar bilmezler diye, ihtiyatlı konuşmuştur. Ya da "belki öğrenmiş olurlar" ifadesi, senin faziletini, ilimdeki konumunu öğrenirler de zindandan seni kurtarırlar, manasına da gelebilir.[555]

Hz. Yûsuf rüyayı şöyle tabir eder: Önce bereketli yılların olacağını sonra da bir kıtlığın olacağını ve alınması gereken tedbirleri te tek anlatır. Yedi sene bolluk yıllarında daha fazla ürün ekmelerini, hasat ettiği hububattan yiyecek ve tohumlukları ayırıp diğerlerini başak olarak saklamaları gerektiğini söyler. Hz. Yûsuf'un rüya yorumu hükümdara iletilir. Hükümdar yorumu beğenir ve onu kendisine getirilmesini ister ancak Hz. Yûsuf suçsuzluğu ispat edilmeden zindandan çıkmak istemez ve şöyle der: *"Haydi efendine geri dön de ona sor bakalım, o ellerini kesen kadınların maksatları ne imiş."*[556] Hz. Yûsuf'un önce kadınların durumunu sormasının sebebi, kendisine atılan ve zindana girmesine sebep olan iftiradan bütünüyle kurtulup adının temiz olduğunu ve efendisine (vezire) ihanet etmediğini ortaya çıkmasını istemesidir.

[554] Yûsuf 15/46
[555] Zemâhşerî, **Keşşâf**, c.3, s.618.
[556] Yûsuf 12/47-50.

Soruşturmanın yeniden yapılmasını ve gerçeğin ortaya çıkarılmasını sağlamak istemektedir. Hz. Yûsuf'un, kendisinin zindana girmesine sebep olduğu halde sahibesinin ismini vermeyip, sadece ellerini doğrayan kadınlardan bahsetmesi ise edebinin güzelliğini ve saygısını göstermektedir.[557]

Hükümdara Hz. Yûsuf'un isteği iletilince Hükümdar huzurunda bir mahkeme kurdurup, kadınları sorguya çekti. Hükümdar kadınlara dedi ki: *"Yûsuf'un nefsinden murat almak istediğiniz zaman durumunuz neydi?" Kadınlar, "Hâşâ! Allah için biz ondan hiçbir kötülük görmedik" dediler. Aziz'in hanımı da dedi ki: "Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben, onun nefsinden murat almak istemiştim. Şüphesiz ki o, doğru söyleyenlerdendir."*[558] Böylece Hz. Yûsuf'un temizliği güvenilir kişiliği herkes tarafından bilindi. Zindandan çıkarılıp Hükümdarın yanına götürüldü. Hz. Yûsuf haksız yere hapis cezasına maruz kalmıştı. Hükümdarın emri ile hürriyetine kavuştuğunda bu adaletsizliğe sebep olan vezir, Hükümdarın yanında önemini kaybetti. Hükümdar Hz. Yûsuf'un keskin zekâsı engin ilmine hayran kaldı. Ona nasıl bir iyilik yapabileceğini sorduğunda Hz. Yûsuf kendisine verilecek vazifeyi belirlemekle kalmayıp bu vazifeyi başarmak için gerekli ihtiyaçları kendisine verilmesini istedi.[559] Kur'ân ifadesiyle şöyle dedi: *"Beni ülkenin hazineleri üstüne bakan tayin et! Çünkü ben onları çok iyi korurum; bu işi bilirim" dedi."*[560] Hz. Yûsuf Hükümdardan hazinelerin başına geçme istediği ile tam bir hak talep etmiştir. O bu konuda hak ve adalet hükümlerinin yerine getirilmesinde kendisinin ehil olduğunu ifade etmektedir. O Mısır halkının gelecek olan kıtlığı rahat bir şekilde atlatması için bütün gücüyle çalışacaktı. Bu konudaki bilgisi ve tecrübesini daha önce vezirin yanında çalıştığı için kazanmıştı. Halkına ve insanlığa karşı bu sorumluluğu alan biri olarak yapılması gerekli her şeyi düşünerek planlar. Artık o ülkesinin hazinesinden sorumlu bir vezirdir. Doğru ve iffetli olmanın karşılığını almış bir peygamber ve de devlet adamıydı.

---

[557] Zemâhşerî, **Keşşâf**, c.3, s.622.
[558] Yûsuf 12/51.
[559] Muhammed Hamîdullah, **İslâm Peygamberi**, (çev) Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1993, c.2, s.875.
[560] Yûsuf 12/55.

2.5.5. Hz. Yakûb'un Hz. Yûsuf'a Kavuşması

Hz. Yûsuf Mısır'da vezirliğe başladıktan sonra bolluk yıllarında, kıtlık yıllarına hazırlık olmak için tasarruf tedbirlerine başlar. Fazla ürünleri başaklarında depolar. Kıtlık sadece Mısır'da değil diğer komşu ülkelerde de yaşanır. Hz. Yûsuf'un ileri görüşlülüğü ve aldığı tedbirler neticesinde sadece Mısır, bu kıtlık zamanlarını büyük bir açlık yaşamadan geçirir.

Hz. Yûsuf gibi namuslu ve kabiliyetli bir insanın idaresi altında Mısırlılar refaha kavuştu. Hz. Yûsuf kıtlık ve bereket yıllarının belli dönemlerde peş peşe geldiğini müşahede ettiğinden, ülkede büyük miktarlara varan hububat stoku yapmıştı. Bu kıtlık zamanlarında şiddetli bir geçim sıkıntısına düşen Hz. Yakûb Mısır'da zahire bulunduğunu öğrenince, Bünyamin dışındaki on oğlunu zahire almaları için Mısır'a gönderir.[561] Mısır'a vardıklarında erzak dağıtımını yapan Hz. Yûsuf'un huzuruna geldiler. Onu kuyuya atmalarının üzerinden çok yıllar geçmişti. O yıllarda henüz çocuk olan Hz. Yûsuf artık büyük bir adam olmuş değişmişti. Bu sebeple onlar onu tanıyamadılar ancak Yûsuf onları tanımıştı.[562] Kur'ân'da kardeşlerin ilk karşılaşması şöyle geçmektedir: *"Yûsuf'un kardeşleri (tahıl almak üzere) gelip huzuruna girdiler. Kardeşleri onu tanımadıkları halde Yûsuf onları tanımıştı. Yüklerini hazırlayınca, "Sizin baba-bir kardeşinizi de bana getirin" dedi, "Görüyorsunuz ki ben ölçeği tam dolduruyorum ve ben iyi bir ev sahibiyim. Eğer onu bana getirmezseniz artık bende size verilecek tahıl yoktur; bana hiç yaklaşmayın!"*[563]

Hz. Yûsuf, onlara kimliğini açıklamadı. Kardeşlerini en iyi şekilde karşılayıp misafir etmiştir. Onların tekrar gelmeleri için Hz. Yûsuf görevlilere, getirmiş olduğu ticaret eşyalarını onlardan habersiz buğday yüklerinin içine yerleştirmelerini emretti. Hz. Yûsuf'un ailesi çölde oturduğundan halihazırda yanlarında akçe bulunamaz diye bunu yapmıştı. Bunun tekrar gelmeleri için bir vesile olacağını uman Hz. Yûsuf kardeşlerini yeniden gelmeleri için teşvik etmektedir. Kardeşleri erzaklarını yükleyip yola çıkacakları esnada Hz. Yûsuf, onlara bir dahaki gelişlerinde bahsettikleri küçük kardeşlerini görmek istediğini, kardeşiniz ile birlikte tekrar geldiklerinde erzaklarını

[561] Hamîdullah, **İslâm Peygamberi**, c.1, s.547.
[562] Şevkânî, **Fethu'l-kadîr**, s. 312.
[563] Yûsuf, 12/58-60.

tam olarak vereceğini, bahsettikleri baba bir kardeşlerini getirmedikleri taktirde kendilerine bir ölçek bile zahire vermeyeceğini söyledi.[564]

Mısır'dan dönen Yakûb oğulları babalarının yanına giderler. Mısır vezirinden büyük ikram gördüklerini açıkladıktan sonra kendilerine tekrar erzak vermeleri için kardeşleri Bünyamin'i de onun huzuruna götürmeleri gerektiğini ve onu mutlaka koruyacaklarını anlattılar. Hz. Yakûb şöyle dedi: *"Daha önce kardeşi Yûsuf hakkında size ne kadar güvendiysem, bunun hakkında da size ancak o kadar güvenirim! En iyi koruyucu Allah'tır. O, acıyanların en merhametlisidir."*

Kardeşleri Hz. Yakûb'u ikna ederler. Bünyamin ile beraber ikinci kez Hz. Yûsuf'un karşısına çıkarlar. Hz. Yûsuf kardeşlerine ikram ve ihsanda bulunup güzelce ağırlar. Sonra ikişer ikişer odalarda yatırır. Bünyamin tek kalır, Hz. Yûsuf kendisiyle kalmasını söyler. Gece kardeşine sarılır ve kucaklar. Bünyamin'e kendisinin kardeşi Yûsuf olduğunu ve bunu diğer kardeşlerinden gizlemesini istedi. Ona üzülmemesini ve onu yanında alıkoymak istediğini, [565]bunun için pek hoş olmayan bir suçlamada bulunacağını söyledi. Kardeşi kendisi için uygun olduğunu nasıl uygun buluyorsa yapabileceğini söyledi. Hz. Yûsuf ona su kabını onun yüküne koyacağını, sonrada bağırıp onun çalındığını söyleyeceğim böylece önce sen onlarla gidecekken sonra dönüp bana gelmenin yolunu hazırlamış olacağım.[566]

Yûsuf'un kardeşlerinin yükü hazır olup tam çıkacakları sırada görevlilerden biri *"Ey kafile! Siz mutlaka hırsızsınız!"* diye bağırdı.[567] Yûsuf'un kardeşleri hırsızlıkla suçlandıklarını duyduklarında şaşırırlar. Onlar Peygamber Yakûb'un oğulları olduklarını, böyle bir şeyi yapmanın mümkün olmadığını söyleyip bunu reddettiler. Görevlilerin ısrarı sonunda onlar kaybedilen su kabı kendilerinden birinin yükünde çıkarsa şeriatları gereği ceza olarak onu Hz. Yûsuf'un yanında hizmet etmesi için bırakacaklarını söylediler. Arama sonunda su kabı Bünyamin'in yükünde bulunur.

Mısır kanunlarında hırsıza çaldığı eşyanın iki katı fiyat ödettirilip sopa vurulurdu. Hz. Yakûb'un yasalarında ise yakalanan hırsız çalınan eşyanın karşılığında

[564] Taberî, **Tarih-i Taberî**, c.1, s.288-289.
[565] Sabuni, **Safvetü't-Tefasir**, c.3, s.180.
[566] Zemahşeri, **Keşşaf**, c.3, s.652.
[567] Yûsuf, 12/70.

mal sahibine hizmet etmek zorunda kalırdı. Bu yasaya göre plan kuran Hz. Yûsuf, kardeşinin yanında kalmasını sağlayacaktı. Dikkat çekmemek amacıyla su kabını kardeşlerinin yüklerinden başlayarak aradı. Su kabı Bünyamin'in yükünde çıkınca onu alıkoydu.[568]

Kardeşleri kendilerini ondan ayrı tutmak ve temize çıkarmak için daha önce kardeşi de çalmıştı dediler. Bundan Hz. Yûsuf'u kastediyorlardı. Rivayete göre anne tarafından dedesinin putunu çalıp kırmış, bir başka rivayete göre de evden ekmek çalıp yoksullara veriyormuş. Bir rivayette de Hz. Yûsuf daha küçükken halası, Hz. İshak'a ait bir kuşağı onun elbiselerinin altına bağlamış. Sonra küçük Yûsuf halasının yaptığının bile farkında olmadığı halde kaybolan kuşağı onun elbiseleri arasından çıkardılar. Halasının bunu yapmasının amacı küçükken bakımını yüklediği ve çok sevdiği Yûsuf'tan ayrılmamaktı. Hz. Yûsuf kendini tanıtıp yalanlarını yüzlerine söylemedi, Allah'ın daha iyi bildiğini söyledi. [569]

Bünyamin'i geri getireceklerine dair babalarına vaat ettiklerini hatırladıklarında, Hz. Yûsuf'a yalvararak şöyle dediler: *"Dediler ki: Ey Aziz! Gerçekten onun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine içimizden birini alıkoy. Şüphesiz biz seni iyilik sever biri olarak görüyoruz. Yûsuf, Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını alıkoymaktan Allah'a sığınırız! Aksi halde biz gerçekten haksızlık etmiş oluruz! dedi."*[570] Âyeti incelediğimizde Hz. Yûsuf'un konuşurken söylediği kelimeleri titizlikle seçtiğini görmekteyiz. Kardeşine hitaben konuştuğunda "hırsızlık suçu işlemiş" yerine "eşyamızı yanında bulduğumuz" ifadelerini kullanmıştır. Çünkü o alıkoyduğu kardeşinin hırsız olmadığını biliyordu. Suçlamayı reddetmediği gibi aynı şekilde onaylamadı, sadece gerçeği dile getirmekle yetindi. Kardeşleri, Bünyamin yerine içlerinden birini alıkonulmasını istediklerinde, Hz. Yûsuf bunu reddedip yükünde kabı bulundukları kişiyi alıkoyacaklarını söyledi. Başkasını alıkoymayı da zulmetmekle bir tuttu.

Hz. Yûsuf'u kesin kararlı olduğunu anladıklarında, Bünyamin'i Mısır'da bırakıp döndüler, babalarına şöyle dediler: *"Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti.*

[568] Karaman, **Kur'ân Yolu Tefsiri**, *c.3, s. 249.*
[569] İbn Kesîr, **Kasasü'l-Enbiyâ**, s.387.
[570] Yûsuf, 12/78.

Biz de ancak bilip gördüğümüze tanıklık ettik. (Koruma sözü verdik ama) bilgimiz dışında kalan olaylara karşı da onu koruyamazdık."[571] Bilgimiz dışında kalan olaylarla, kardeşini koruyacaklarına ve onu geri getireceklerine söz verdiklerinde Bünyamin'in hırsızlık yapacağını ve bu nedenle alıkonulacağını bilmediklerini kastetmişlerdir.[572] Hz. Yakûb onları dinler üzüntüsünden gözlerine ak düşer acısını içine gömer, üzüntüsünü ve acısını yalnız Allah'a açar.[573]

Hz. Yakûb'un oğulları yeniden zahire almak için Mısır'a gidecekleri vakit babaları onlara şöyle der: *"Ey oğullarım, gidin, Yûsuf'u ve kardeşini araştırın. Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin; zira kâfir kavimden başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."*[574] Oğullarına Yûsuf'u ve Bünyamin'i aramalarını istemesinden, onun, Yûsuf'u kurt yediğinden şüphe ettiğini, Yûsuf'un hayatta olduğu konusunda umutlu olduğunu ve Allah'ın fazlıyla ona kavuşacağını umduğunu anlamaktayız.

İbn Abbas "مِنْ رَوْح" kelimesine "Allah'ın rahmetinden", Katâde, "Allah'ın fazlından" ve İbn Zeyd ise "Allah'ın genişliğe çıkarmasından ümidinizi kesmeyiniz" anlamını vermişlerdir. Bu ifadelerin hepsi birbirine yakın anlamlardır. Hasan el-Basri ve Katâde bu kelimeyi zamme olarak okumuşlardır. Bu şekildeki ifade "Allah'ın rahmetinden" anlamına gelir.[575]

İbn Abbas mü'min kişinin her zaman Allah'tan hayır ümidi içinde olması gerektiğini rivayet etmiştir. Çünkü inanan kişi zor zamanlarında Allah'a sığınmalı, geniş zamanında da şükretmelidir. Allah'tan ümit kesmenin, âlemin ilâhının hiçbir şeye kadir olmadığına, hiçbir şeyi bilmediğine ve onun cömert olmadığına inandığı anlamına gelir ki bunun da küfür manasına geldiğini ifade etmektedir. O halde Allah'ın rahmetinden ümit kesmek kafirlere ait bir özelliktir. Allah, her şeyi en iyi bilendir.[576] Nitekim Hz. Yakûb'un da Allah'tan hiçbir zaman ümidini kesmediğini, hüzünlü zamanlarında Allah'a sığındığını görmekteyiz.

---

[571] Yûsuf, 12/81.
[572] Esed, **Kur'ân Mesajı**, 387.
[573] Râzî, Mefâtîhu'l-gayb, c.18, s.502; Zemahşerî, **Keşşâf**, c.3, s.552.
[574] Yûsuf 12/87.
[575] Râzî, Mefâtîhu'l-gayb, c.18, s.501.
[576] Râzî, Mefâtîhu'l-gayb, c.18, s.501.

Kardeşler üçüncü defa Hz. Yûsuf'un karşılarına çıkarlar. Kendilerinin pek değersiz bir malla geldiklerini ancak ondan tam zahire ve kardeşleri Bünyamin'i kendilerine geri vererek tasaddukta bulunmasını rica ederler.[577] *"Yûsuf, "Siz, cahilliğiniz yüzünden Yûsuf ve kardeşine yaptıklarınızı biliyor musunuz? dedi. "Yoksa sen, gerçekten sen Yûsuf musun?" diye sordular. O da "Evet" dedi, "Ben Yûsuf'um, bu da kardeşim. Allah bize lütufta bulundu. Kim Allah'tan korkar ve sabrederse, şüphesiz Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez."*[578]

Bu hiç beklemedikleri büyük bir sürprizdi! Pek çok kez onun yanına gitmelerine rağmen onu tanımamışlardı. Hayret ve şaşkınlıkla kulaklarında yankılanan bu sese ve yüze dikkat ederler, onun yüz hatlarına naifliğine, asaletine donup kalırlar. Onlar bir zamanlar Hz. Yûsuf'a yaptıklarını hatırlarlar. Onların yaptığı kötülüklere rağmen Hz. Yûsuf onlara iyilikte bulunuyor, son derece yumuşak ve kendilerine onurlu davranıyordu. Kardeşlerinin kendisine yaptığı kötülüğü yalnızca hatırlatmakla yetindi. İçinde bulunduğu durumun Allah'ın kendisine bir lütfu olduğunu; bu lütfun da Allah'ın adaletinin bir sonucu olduğunu söylemiş bunun dışında başka bir şey dememişti.[579]

Hz. Yûsuf Babasına dertlerinin şifa bulması için kokusuyla yılların hasretini sona erdirecek gömleğini kardeşleriyle gönderir. Hz. Yakûb gömleğin kokusunu çok uzaklardan almaya başlar. *"Müjdeci gelince, gömleği onun yüzüne koyar koymaz, Yakûb görür oldu."*[580] Hz. Yakûb'un gözleri üzüntüden, sıkıntıdan ve oğlunun hasretinden gözleri görmez olmuştu. âyetten anlaşıldığına göre gömleği gözlerine sürüp kokusunu içine çektiğinde Hz. Yakûb'un hasreti ve üzüntüsü geçti. Sevinç ve manevi güçle, hiçbir cerrahi müdahale olmadan gözleri şifa buldu ve görmeye başladı. Ardından oğullarına şunu söyledi: "Ben size, Allah tarafından sizin bilmediklerinizi bilirim demedim mi?"[581].

Hz. Yakûb oğulları, suçlarının bağışlanması için babalarından dua etmesini isterler. Rivayete göre yirmi yıla yakın her cuma gecesi onlar için dua etmiştir. Seher

[577] İbn Kesîr, **Kasasü'l-Enbiyâ**, s.390.
[578] Yûsuf, 12/89-90.
[579] Kutûb, **Fî-Zilâli'l-Kur'ân**, c.8, s.474-475.
[580] Yûsuf 12/96.
[581] Yûsuf, 12/96.

vakti namaza kalkmış, namazını bitirdikten sonra ellerini açarak "Allah'ım! Yûsuf için ettiğim feryattan ve sabrımın azlığından dolayı beni bağışla, evlatlarımın da Yûsuf'a yaptığı kötülüğü bağışla!" diye dua etmiştir. Bunun üzerine kendisine, "Allah seni ve onların hepsini bağışladı." diye vahyedilmiştir.[582]

Hz. Yakûb ve ailesinin Mısır'a gelişi Kur'ân'da şöyle geçmektedir. *"Anasıyla babasını yüksek bir taht üzerine oturttu ve hepsi birden Yûsuf için secdeye kapandılar. Bunun üzerine Yûsuf dedi ki: İşte bu durum, o rüyamın çıkmasıdır. Gerçekten Rabbim onu hak rüya kıldı. Şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra, beni zindandan çıkarmakla ve sizi çölden getirmekle Rabbim bana hakikaten ihsan buyurdu. Doğrusu Rabbim dilediğine lütfunu ihsan eder. Şüphesiz O, her şeyi bilir, hüküm ve hikmet sahibidir."*[583]

Hz. Yûsuf onca yılın ve sıkıntıların ardından ailesine kavuşmuş, ebeveynine ikramda bulunmuş, saygı göstermiş ve onları tahtına çıkarmıştır. Annesi, babası ve on bir kardeşi onun huzurunda yere kapanmaları bir ibadet değil bir saygı ve selamlamaydı, yıllar önce Hz. Yûsuf'un gördüğü rüyanın gerçekleşme anıydı. Hz. Yûsuf, sahip olduğu bu ihtişamın Allah tarafından kendisine lütfedildiğini söyleyerek Rabbine şükretmiştir. Kardeşlerine onların yaptıklarını hatırlatacak hiçbir şey söylememiş, kardeşleriyle arasını bozanın şeytan olduğunu ifade etmiştir. Bunların Allah'ın hikmeti ve takdiri neticesinde meydana geldiğini; Allah'ın dilediğine, insanların hissedemeyeceği, bilemeyeceği güzel bir incelikle nimetini gerçekleştirdiğini çok lütufkar olduğunu söylemiştir.[584] Hz. Yûsuf kuyuya atıldığında, iftiraya uğradığında, zindana atıldığında ve diğer zorluklar karşısında hiçbir zaman Allah'tan ümidini kesmeyip sabırlı olması sonucunda Yüce Allah onu mükâfatlandırmıştı. Her şey ilahi bir plan dahilinde gerçekleşmişti. Artık o bütün imtihanlarını başarıyla bitirip ailesine kavuşan bir Peygamber bir sultandı.

Büyük mükâfatlar, daima büyük sabırların, belaların ve musibetlerin bitiminde gelir. Hz. Yakûb'un ve Hz. Yûsuf'un yıllarca birbirlerinden uzakta ve habersiz olarak yaşamaları daha sonra Allah'ın büyük bir lütfu ile birbirlerine kavuşmaları buna

[582] Zemahşeri, **Keşşaf**, c.3, s.694.
[583] Yûsuf 12/100.
[584] Sâbûnî, **Safvetü't-Tefâsîr**, c.3, s.192.

misaldir. Hz. Yakûb oğlu Yûsuf'u kaybetmesi sonucu gösterdiği sabrı, diğer oğullarına karşı olan tahammülü ve Allah'a olan güven ve ümidiyle imtihanını başarıyla neticelendirmiştir. Hz. Yakûb'un diğer oğulları, kardeşi Yûsuf'a ve babalarına eziyet etseler de Allah'a olan inancı devam etmiştir. Onlar hiçbir zaman Allah'a ortak koşmamışlardı. Hatalarını anlayıp tövbe etmeleri ve Hz. Yûsuf'un üstünlüğünü kabullenip önünde saygıyla eğilmeleri onların başarılı imtihanı olmuştur.

Kur'ân bu kıssayla bize şunu göstermektedir: Her şey Allah'ın çizdiği plan dairesinde gerçekleşir. İnsanoğlu ne planlar kurarsa kursun Allah'ın çizdiği kaderi değiştiremez veya oluşumunu değiştirecek hiçbir bir engel koyamaz. Hz. Yûsuf'un kardeşleri onu kuyuya attıkları zaman, ondan kurtulmak için alınabilecek en mükemmel tedbiri aldıklarını zannediyorlardı. Halbuki Hz. Yûsuf'u Mısır'a vezir yapacak olan ilahi planın yolunu yapmaktaydılar. Sonunda onun üstünlüğünü kabul edip ona boyun eğeceklerdi.

2.6. HZ. EYYÛB VE EŞİ

Kendisine verilen zenginlik, bağ, bahçe ve sürüler onu bir an bile olsa gaflete sevk etmemiştir. Sağlıklı bir kulun yapması gereken kulluk görevini yerine getirmiştir.[585]

Allah Teâlâ Hz. Eyyûb'un önce malını aldı sonra da bela ve sıkıntılarla, bedenindeki şiddetli acılarla onu imtihan etti.[586] Bol nimetler içinde bir hayat yaşayan Hz. Eyyûb hastalıkla imtihan edilse de sağlam kalan kalbi ve dili gece-gündüz Allah'ı zikretmeye devam etti. O, her daim sabırlı kul oldu. Hastalığı ziyadeleşince çevresindekiler ondan uzaklaştılar ve onu şehirden çıkardılar. Bunun üzerine o ve eşi şehirden uzak uygunsuz bir yerde yaşadılar. Eşi ona şefkatle davranıp onun ihtiyaçlarını giderdi, iyileşmesi için onun yararına ne varsa yapmak için uğraştı. Sonra durumu zayıfladı, malı azaldı. O da eşi Eyyûb'u doyurmak ve hastalığının iyileşmesi için para karşılığında insanlara hizmet etmeye başladı. Eşi de Hz. Eyyûb gibi başına gelenlere sabretti. Evlatlarının ölümünden, mallarının yok olmasından eşinin hastalığından, saadet ve bolluktan sonra içinde bulundukları zor zamanlarında da eşine

[585] Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.361.
[586] Razî, **Mefâtîhu'l-Gayb**, c.21, s.396-398.

hizmette sabırlıydı.[587] Sadakat ve şefkat timsali saliha bir kul olan eşi Hz. Eyyûb'a dertlerinin ve hastalığının şifası için Allah'a dua etmesini istediğinde Hz. Eyyûb sıkıntılı zamanlarının bolluk zamanlarına erişmediğini söylemiştir.[588] Hz. Eyyûb başına gelenleri Allah'tan geldiği şuuruyla sabır ve metanetle karşılamıştır. Allah'a müracaatı şikâyet olur endişesiyle bu duruma rıza gösterip duayı ertelemiştir. Müslümanlar da Hz. Eyyûb'un bu durumunu örnek almalı, benzer durumlarda imtihan olacağını unutmamalıdır. Böyle durumlarda şeytanın vesveselerine aldanmadan sabredip Allah'tan ümidini kesmemelidir. Sağlıklı ve iyi zamanlarını değerlendirmeli ahirete hazırlığını bu zamanlarda yapmalıdır.[589]

Hz. Eyyûb'un hastalığı ile ilgili bilgi sadece iki âyette verilmektedir. Ancak Hz. Eyyûb'un hastalığının sebebi ve bu hastalığın ne çeşit bir hastalık olduğu ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Âyetlerdeki bilgilere baktığımızda, hastalığının onun manevî derecesini yükselttiğini görmekteyiz. *"Eyyûb da: "Başıma bir bela geldi, (sana sığındım), sen merhametlilerin en merhametlisisin" diye Rabbine nida etti." "Kulumuz Eyyûb'u da an. Bir zaman o, Rabbine şöyle nida etmişti: "Meşakkat ve acı ile bana şeytan dokundu."*[590]

Bedenindeki dayanılmaz dert ve acılara karşı gösterdiği sabır, tahammül, tevekkül ve dualar neticesinde Allah Teâlâ Hz. Eyyûb'a şöyle dedi: *"Biz de ona "Ayağını yere vur! İşte yıkanacak ve içilecek soğuk bir su " dedik".*[591] Bu emir üzerine ayağını yere vurduğunda yerden berrak tertemiz bir su çıktı. Bu suyu bol bol içti ve bu su ile yıkandı. Allah'ın şâfî ismi ile şifâ bulup yeniden sağlığına kavuştu. Allah Teâlâ rahmet ve kulluk edenler için anılacak bir örnek olmak üzere Hz. Eyyûb'un duasını kabul etti; kendisinde dert ve sıkıntı olarak ne varsa hepsini giderdi; ona aile efradını ve bunlarla birlikte bir mislini daha verdi.[592] Âyetlerden anlaşıldığı gibi Hz. Eyyûb maddî ve manevî olarak zarar görmüştür. Düzenli olan işleri bozulmuş, evlatlarını kaybetmiş başını alıp yıllarca bir tarafa çekilmiştir. İmtihanını başarı ile

[587] İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm**, c.7, s.74.
[588] Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c.1, s. 310
[589] Kaya, **Kur'ân'da İmtihan**, s.268.
[590] Enbiyâ, 6/83; Sâd,38/41.
[591] Sâd, 38/42.
[592] Enbiyâ, 21/84.

tamamladığında Allah kendisine malını, mülkünü, evlatlarını misliyle geri vermiş eski düzenini tekrar kurmuştur.

Görüldüğü gibi Hz. Eyyûb bütün bu felâketleri büyük bir tevekkül ve teslimiyetle karşılayarak Allah'ı zikre ve tespih etmeye devam etmiş, Allah'tan gelen her şeye razı olmuştur. Varlık dönemlerinde olduğu gibi yokluk zamanlarında da nasıl davranılması konusunda örnek alınması gereken bir hayat yaşamıştır. Bedeni rahatsızlıklara karşı sabredildiğinde hastalık kişi için Allah'ın gönderdiği bir yol gösterici, bir hediye olur. Hz. Eyyûb gibi şükredip sabreden kişi ömür dakikalarını birer saat ibadet hükmüne getirebilir. Hasta Allah'a yönelip kendisi için dua ederse gösterişsiz manevî bir ibadete mazhar olur. Hastalığı günahlarına kefaret olur.[593] Nitekim Hz. Muhammed'in bir hadisinde şöyle söylediği rivayet edilir: *"Ermiş bir ağacı silkmekle nasıl meyveleri düşer, sıtmanın titremesinden günahlar öyle dökülür*."[594]

Kaynaklarda belirtildiğine göre, Hz. Eyyûb hastalığı boyunca yanından hiç ayrılmayan eşine, yaptığı bir hatadan dolayı, -uzun süren hastalığın da etkisiyle- yüz değnek vuracağına yemin etmiştir. Allah Teâlâ Hz. Eyyûb'un yeminini bozmasını istemediği gibi, çok iyi bir insan olan eşinin de yüz sopa yiyerek cezalandırılmasını uygun görmedi.[595] Bu nedenle Yüce Allah Hz. Eyyûb'a eline bir demet sap almasını ve onunla eşine vurmasını, bu şekilde yeminini yerine getirmesini ona emretti.[596] Allah Teâlâ hastalığı boyunca kocasına özenle bakan saliha bir kadının mükâfatının dayakla cezalandırmak olmadığını, bu cezanın sembolik olarak uygulanmasını istemiştir.[597]Allah Teâlâ bununla eşe karşı iyi davranmanın önemini bize bildirmek istemiştir. Eyyûb sıhhat ve zenginlik halinde hanımına iyi davranıyordu. Eşi de zor zamanlarda ona iyilikte bulunuyordu. Ancak hatasından dolayı eşine yüz değnek vuracağına dair yemin etmiş, Allah da Hz. Eyyûb'a vefa olarak yeminin kefaretinin hafifletilmesini emretmiştir. Böylece Allah müminleri ailelerine karşı sözlerinde ve

[593] Said Nursî, **Lem'alar**, Yeni Asya Neşriyat, 2004, İstanbul, İkinci Lem'a, s.16.
[594] Elbânî, **Muhtasaru Sahîhi'l-İmam-ı Buhârî**, Merdâ, 1, c.4, s.7.
[595] Öztürk, **Peygamberlerin Aile Bireyleriyle İmtihanı**, s.114.
[596] Sâd, 38/44.
[597] Ebüssuûd, **İrşâdü'l-akli's-selîm ila mezayal-Kur'âni'l-Kerim**, c.7, s.229.

eylemlerinde daha dikkatli olmalarını, eşlere iyi davranmanın ve vefaya karşı ihsanda bulunmanın örneğini Hz. Eyyûb kıssasıyla tüm insanlığa öğretmiştir.

Varlık içinde iken sahip olduklarının Allah'a ait olduğu, O'nun verdiği nimetlere şükretmesi gerektiği düşüncesine, sahip olan Hz. Eyüp, kayıpları sonrasında da sabretmiştir. Allah'ın olanın, Allah tarafından alındığını, kendinden alınanların zaten yok olacak mefhumlar olup, asıl kalıcı olanın Allah'ın rızası olduğunu bilerek Allah'a itaat ve ibadete devam etmiştir. Hz. Eyyûb'un yaşadığı olaylar üzerinden yüzyıllar geçse de onun yaşadıkları, bir kişi ya da zamanla sınırlı değildir. Günümüzde de onun yaşadıklarına benzer şeyler yaşanabilir. Mü'min herhangi bir musibetle karşılaştığında bunun bir imtihan olduğunu bilmeli ve ona göre olayları güzel bir sabırla karşılamalı ve sadece Allah'tan yardım istemelidir. Kişi sabrettiği takdirde, Allah, Hz. Eyyûb'a gösterdiği gibi, ona da bir çıkış yolu gösterecektir.

Günümüzde, çevremizde olsun sosyal medyada olsun nice aileler manasız gerçek dışı olaylar neticesinde dağılmaktadır. Bu tür ailelerin, çocuklarının hayatlarını karartarak da en büyük acıyı onlara çektirdiklerine şahit oluyoruz. Bunun sonucunda çocuklar psikolojik ve sosyal yönden yalnız kalarak kötü alışkanlıklara yönelmektedir. Bu tür durumlar eşlerin birbirine karşı olan tahammülsüzlüğün bir sonucudur. Hz. Eyyûb'un sabır dolu yaşamının, günümüz insanlarına her konuda çok şey ifade ettiğini söyleyebiliriz.

2.7. HZ. ŞUAYB

2.7.1. Hz. Şuayb ve Kızları

Kur'ân Şuayb'ın (a.s) kavmiyle olan ilişkisi yanında iki yönünden daha bahsetmiştir. Bunlardan biri kızları ile olan iletişimi ikincisi de Hz. Musa ile olan sözleşmesidir. Âyetlerden yola çıkarak tefsir ve tarih kitaplarının yardımıyla konumuzla ilgili olan Hz. Şuayb'ın kızları ile olan baba-kız ilişkisi anlatacağız.

Hz. Şuayb'ın bu kızların babası olup olmadığı konusu tartışmalıdır. Bazı kaynaklar bu kızların babalarının Hz. Şuayb olduğunu kabul ederken bazıları kabul etmemişlerdir.

Bu hususta ki görüşlerden biri onun, Medyen halkına peygamber olarak gönderilen Hz. Şuayb olduğudur. Hasan Basrî ve birçok kişinin kabul ettiği görüştür. Diğer görüşe göre ise bu kişinin Hz. Şuayb'ın kardeşinin oğlu olduğu söylenir. Aynı rivayette bu kişinin Hz. Şuayb'ın kavminden mü'min biri olduğu da rivayet edilir. Bu görüşü savunanlara göre Hz. Şuayb, Hz. Mûsâ'dan uzun zaman önce yaşamıştır. Buna delil olarak da Hz. Şuayb'ın kavmine: "Lût'un kavmi sizden hiç de uzak değildir." dediğini kabul ederler. Hz. Lût'un kavminin helâki ise, Kur'ân'ın ifadesiyle Hz. İbrâhim zamanındadır. Bilindiği gibi Hz. Mûsâ ile Hz. İbrâhim arasında dört yüz seneden fazla bir zaman vardır. Bunun Şuayb olmadığını güçlendiren delillerden birisi de Kur'ân'da burada isminin açıkça belirtilmemesidir. Şayet bu Hz. Şuayb olsaydı ismi belirtilirdi. [598]

Razi, Kur'ân'da, kızların babalarının Şuayb olduğuna dair bir bilginin bulunmadığını söylemiştir. Râzî önce, bu kişinin peygamber Hz. Şuayb olması halinde kızlarının o sürüyü sulamalarına gönlü nasıl razı olmuştur ve nasıl olup da bunu uygun bulmuştur? demiş. Daha sonra da bu kişinin Hz. Şuayb olması halinde bile kızların hayvanları sulamasında bir sorun olmadığını açıklamıştır. Ayrıca dinde buna engel bir husus bulunmadığını, çöldeki hayatın şehir hayatından farklı olduğunu ve zaruret halinde kadınların çalışmasının normal olduğunu ifade etmiştir.[599]

Seyyid Kutûb (ö. 1906-1966) bu kişinin Şuayb (a.s.) olmadığını, Medyen halkından yaşlı bir adam olduğunu söyler. Bunun nedeni olarak da bu adamın yaşlı olmasıyla beraber birkaç sebep gösterir. Şuayb peygamberin kavminden kendisini yalanlayanların helak oluşlarını gördüğünü ve geride sadece kendisine inananların kaldığını ifade eder. Eğer bu kişi kavminin helak olmasından sonra mü'minler arasında yaşamakta olan Şuayb (a.s.) olsaydı çobanların, yaşlı peygamberlerinin kızlarından önce hayvanlarını sulamayacaklarını söyler. Öteden beri mü'min toplumların peygamberlerine ve kızlarına bu şekilde davranmadıkların beyan eder. Ayrıca Kur'ân-ı Kerim kayınpederinin Hz. Musa'ya herhangi bir şey öğrettiğinden bahsedilmediğini,

[598] İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm**, c.6, s.228.
[599] Râzî, Mefâtîhu'l-gayb, c.24, 589; Nesefî, **Medârikü't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl**, c.2, s.636.

on yıl beraber yaşamasına rağmen Hz. Musa ile konuştuğunda nübüvvetle ilgili hiçbir ifade bulunmadığına da dikkat çeker.[600]

Kur'ân'da bu iki kızın babasının ismi açık bir biçimde bulunmasa da biz bu kişinin peygamber Hz. Şuayb olduğu görüşünü tercih ediyoruz. Çükü Hz. Musa'nın gittiği Medyen Hz. Şuayb'ın kasabasıdır. Kur'ân-ı Kerim kızlarının babasından bilge insan diye bahsetmiştir. Peygamberler bilge insanlardır. Ayrıca Mü'min kişiler peygamberlerin kızlarına kaba davranmazlar bu doğrudur. Ancak bu olayı helakten uzun bir süre sonra meydana geldiğini düşündüğümüzde mü'minlerin çocuklarından kafirler çıktığını, onların peygamber kızlarına kaba davranmış olabileceğini söyleyebiliriz. Zaten âyette de kızlar babalarının çok yaşlı olduğunu söylemektedirler. Nitekim Nuh tufanından sonra sadece mü'minler kalmıştı, ancak sonraki nesillerden inkâr edenlerin çıktığı hepimizin malumudur.

O iki kadının: *"Babamız da büyük bir İhtiyardır"* demeleri, babalarının koyunlarını sulamak için onların başında bulunmamasının sebebini açıklamaktadır. Yâni şunu demek istediler. Biz tesettürlü iki zayıf kadınız; erkekler arasına karışıp onların elinden kovayı alamayız; bunu yapacak bir erkeğimiz de yoktur babamız da çok yaşlı bir ihtiyardır; yaşlılık onu çökertmiştir. Onun için diğer insanlar, su ihtiyaçlarını bitirdikten sonra hayvanlarımızı suluyoruz.[601] Kızların, kendilerini güçsüz, babalarını da yaşlı olarak tanımlamaları, dolaylı olarak yardım istemeleri anlamına gelmektedir. *"Bunun üzerine Mûsâ, onların hayvanlarını sulayıverdi. Sonra gölgeye çekilip, "Ey rabbim! Bana lütfedeceğin her türlü hayra muhtacım!" diye niyazda bulundu."*[602] Babaları Hz. Şuayb'ın yanına dönen kızlar, olanları ona anlatmıştır. Hz. Şuayb da Hz. Mûsâ'nın çağrılmasını istemiştir.

Bir müddet sonra kızlardan birinin utana utana yüzünü gömleğinin yeniyle örterek Hz. Musa'nın yanına gelip hayalı bir şekilde, *"Babam, bizim için sürüleri sulamana karşılık ücret vermek üzere seni davet etmektedir."* demesi şeklinde çağırmayı babasına isnat etmesi ve ücretini vermek için olduğunu söylemesi, sözünün doğru olduğunu anlatmak içindir. Kızın bu sözleri, onun aklının, haya ve iffetinin ne

[600] Seyyid Kutûb, **Fî-Zilâli'l-Kur'ân**, c.25, s.243-244.
[601] Ebüssuûd, **İrşâdü'l-akli's-selîm ila mezayal-Kur'âni'l-Kerim**, c.7, s.8.
[602] Kasas, 28/24.

derece olgun ve mükemmel bir imana sahip olduğunu ve saygınlığını göstermektedir.[603] Hz. Musa'yı yabancı bir kadınla yürümeyi eleştirenlere, Râzî dikkatli ve takva içinde olduğu müddetçe yabancı bir kadınla yürümede bir sakınca olmadığını söylemiştir.[604]

Hz. Musa, onların evine ücret almak için gitmemişi. O, kızların yaşlı ve saygın babalarını görmek için gitmiştir. Kadın, "ücretini ödemek için" dediğinde Hz. Musa bundan pek hoşlanmamıştı. Ona yemek ikram edildiğinde, yemeği yemekten kaçınmış ve *"Biz, öyle bir evin halkıyız ki, dinimizi dünyamıza değişmeyiz; yapılan iyiliğe mukabil, bir ücret almayız..."* demiştir. Hz. Şuayb, "Bu, bize gelen herkese gösterdiğimiz âdet ve örfümüzdür" deyince Hz. Musa ikramı yemiştir.[605] Hz. Mûsâ başından geçenleri onlara anlatmıştır. Hz. Şuayb, Hz. Mûsâ'nın duasının kabulü gibi davranarak onu teselli etmiş ve oranın güvenli olduğunu söylemiştir.

Erkek işlerini yapan kızlardan biri, zorunlu olarak Hz. Mûsâ'nın kendileri için ücretle çalışmasını babasına teklif etmiştir. Bunun üzerine Hz. Şuayb, Hz. Mûsâ'dan sekiz yıl çalışma karşılığında kızlarından birini nikâhlayabileceğini söylemiştir. Böylece Hz. Mûsâ, sekiz ya da on yıl çalışarak hem güvende olmuş hem bir yuva kurma hem de nebî birine damat olma bahtiyarlığına erişmiştir. [606]

Hz. Şuayb ailesinde aile içi iletişim gelişmiş olduğu görülmektedir. Kızları dışarıda yaşadıkları olayları gizlemeden olduğu gibi babalarına anlatmaktadırlar. Bu nedenle kızlar eve gittikten hemen sonra ailedekiler hep beraber konuşup fikirlerini söylemişler. Daha sonra Hz. Musa'nın aile tarafından tanınması ve ücretinin verilmesi için onu eve davet etmişler. Daha önceden aileye yardım etmek üzere Hz. Mûsâ gibi güçlü ve iffetli birisine ihtiyaç duyulduğu, bunun konuşulduğu da düşünülebilir. Babalarının onay vermesiyle Hz. Musa'ya müracaatları kısa sürede gerçekleşmiştir.[607]

---

[603] Nesefî, **Medârikü't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl** \c.2, s.637; Ebüssuûd, **İrşâdü'l-akli's-selîm ila mezayal-Kur'âni'l-Kerim**, c.7, s.9.
[604] Râzî, Mefâtîhu'l-gayb, c.24, 590
[605] Râzî, Mefâtîhu'l-gayb, c.24, 590; Nesefî, **Medârikü't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl**, c.2, s.638; Ebüssuûd, **İrşâdü'l-akli's-selîm ila mezayal-Kur'âni'l-Kerim**, c.7, s.9.
[606] Kasas, 28/25-29.
[607] Öztürk, **Peygamberlerin Aile Bireyleriyle İmtihanı**, s.204-205.

"O iki kızdan biri, "Babacığım, onu ücretle tut. Çünkü ücretle istihdam edeceğin en iyi kimse, güçlü ve güvenilir olandır" dedi."[608] Babası Şuayb da kızına: "Sen onun güçlü, kuvvetli ve güvenilir biri olduğunu da nereden biliyordun?" diye sorar. Bunun üzerine kızı babasına, kuyudan kova ile suyu çekişini ve eve gelirken de arkasından yürümesini söylediğini aktarır. Rivayete göre Hz. Mûsâ, onun dâvetini kabul etti ve kız önde, kendisi de arkasında yola çıktılar. Yolda rüzgâr kızın elbisesini vücuduna yapıştırıyordu ve vücudunun hatları belli oluyordu, rüzgârın elbiseyi kaldırmasıyla da vücudu görünüyordu. Hz. Mûsâ, bu durumu görünce, kıza: "Sen, arkamdan yürü de yolu bana tarif et" dedi.[609] Kızın: "Herhâlde ücretle tuttuklarının en hayırlısı, güçlü ve güvenilir olan bu adam olacaktır" ifadesi, her gerçeği içinde barındıran gerçekten derli toplu bir anlatımdır. Çünkü kendisine bir iş ve bir görev vereceğin kimsede bu iki özellik istenir. Yani yeterlilik ve güven varsa kişinin gözü arkada kalmaz ve kişi böylece istediğini de elde etmiş olur.

Ebu İshak, İbni Mes'ud'un şöyle dediğini nakletmiştir: İnsanlar arasında feraseti en yüksek olan üç kişi vardır: Hanımına "onu yerini üstün tut (ona güzel bak)" diyen Mısır Azizi; Hz. Musa hakkında babasına: "Babacığım onu ücretle tut. Çünkü senin ücretle tuttuklarını en iyisi, kudretli ve emin kişidir" diyen Hz. Şuayb'ın kızı ve Ömer b. Hattab'ı kendisinden sonra halife yapan Hz. Ebubekir Sıddık'tır.[610]

Erkek işlerini yapan kızlardan biri, Hz. Mûsâ'nın kendileri için ücretle çalışmasını babasına teklif edince baba, *"Bana sekiz yıl çalışmana karşılık şu iki kızımdan birini seninle evlendirmek istiyorum. Eğer on yıla tamamlarsan bu da senin bileceğin bir şey; seni zorlamak istemem. İnşallah benim iyi kimselerden olduğumu göreceksin" dedi.*[611] Hz. Şuayb vaziyeti, şüpheden uzak ve yasal bir alana çekerek kızlarından birisini Hz. Mûsâ ile nikâhlamayı teklif etmiştir. Bu son gelişmelerin Hz. Mûsâ ve ailesi hakkında bilgi sahibi olduktan sonra meydana geldiğini hatırdan

[608] Kasas, 28/26.
[609] Nesefî, **Medârikü't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl**, c.2, s.638; İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm**, c.6, s.229; Ebüssuûd, **İrşâdü'l-akli's-selîm ila mezayal-Kur'âni'l-Kerim**, c.7, s.9.
[610] İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm**, c.6, s.229.
[611] Kasas, 28/27.

çıkarmamak gerekir. Hz. Şuayb, Hz. Mûsâ'yı dinledikten sonra onun Hz. İbrâhim'in soyundan geldiğini anlamış olabilir.[612]

Böylece Hz. Mûsâ, sekiz veya on yıl çalışarak hem güvende olmuş hem de nebî birinin kızıyla evlenmiştir. Sürenin sonunda gerçek bir aile olan Hz. Mûsâ ve Hz. Şuayb'ın yolları ayrılmıştır. Kaçışının üzerinden uzun bir zaman geçen Hz. Mûsâ, ailesini de yanına alarak Medyen'den ayrılır ve Mısır'a doğru yol alır. Çünkü orada ailesi, geçmişi ve geleceği vardır.

Hz. Şuayb'ın kızlarının özgür bir iradeye sahip olduklarını, fikirlerini rahat bir biçimde ifade ettiklerini görmekteyiz. Ailesi için çalıştırılmak üzere kişiyi belirleyecek kadar ailede söz sahibidirler. Ailenin erkek işlerini de yapan bu kızların Hz. Şuayb tarafından çok iyi yetiştirildiğini yabancı erkeklerle olan iletişimlerinde yaptıkları konuşmalarından anlamaktayız. Ayrıca erkeklerin arasına karışmamak için hayvanlarını geride bekletmeleri onların edeplerini korumada ne kadar hassas olduklarını göstermektedir. Her babanın kızlarında görmek istediği bu özellikleri Allah Teâlâ Hz. Şuayb'ın kızlarına vermiştir. Hz. Şuayb'ın kızlarının edep ve hayâlı davranışları; her çağdaki gençler için örnek davranışlardır. Ölçülü hareket etmek, her zaman görülmesi istenen güzel davranışlardandır.

2.8. HZ. DÂVÛD VE HZ. SÜLEYMAN

Hz. Süleyman'ın babasının varisi oluşu, sadece peygamberlik ve hükümdarlık konusunda olup servetiyle alakalı değildir. Çünkü miras edilen servet olsaydı, Hz. Dâvûd'un başka oğulları da vardı, onların da mirasçı olmaları gerekirdi.[613] Onun devraldığı miras, *"Ey Dâvûd, seni yeryüzünde bir halife yaptık. Artık insanlar arasında hakla hükmet; geçici hevese uyma ki, seni Allah yolundan saptırmasın."*[614] âyetinde bahsedilen, insanlar arasında hak ve adaletle idarede bulunmak için, Peygamberlik ve hükümdarlıkta onun yerine geçmektir. Bu makam Hz. Dâvûd'un en küçük oğlu Hz. Süleyman'a devredilmiştir.[615]

[612] Öztürk, **Peygamberlerin Aile Bireyleriyle İmtihanı**, s.208.
[613] Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.518.
[614] Sâd, 38/26.
[615] Yiğit, **Peygamberler Tarihi**, s.518-519.

Kur'ân'ın verdiği bilgiler dahilinde Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'ın birbirlerini destekleyen, Allah'ın verdiği olağanüstü nimetlerin farkında olan ve nimetlere de şükretmeyi unutmayan bir baba-oğul portresi çizdiği görülmektedir.[616] Ayrıca Kitâb-ı Mukaddes'te Hz. Dâvûd'un oğlu Hz. Süleyman'a Allah'ı tanıması ve O'na kulluk etmesi için oğluna tavsiyesi, çocuğun inanç eğitiminde babanın (ailenin) yerini göstermesi açısından büyük önem arzetmektedir. *"Sen, ey oğlum Süleyman, babanın Tanrısı'nı tanı. Bütün yüreğinle ve istekle O'na kulluk et. Çünkü Rab her yüreği araştırır, her düşüncenin ardındaki amacı saptar. Eğer O'na yönelirsen, kendisini sana buldurur. Ama O'nu bırakırsan, seni sonsuza dek reddeder."*[617]

Allah'ın Hz. Dâvûd'a ve Hz. Süleyman'a yargı konusunda yetenekler verdiği bazı âyet ve hadislerdeki örneklerden anlaşılmaktadır. Ancak küçük yaşta Allah tarafından kendisine ilim ve hikmet verilen Hz. Süleyman, bazı ilmî konularda babasından ileride olmuştur. Bu nedenle Hz. Dâvûd çocuk denilebilecek yaşlardayken bile oğlunun fikrine danışarak hüküm verdiği nakledilmektedir. Bunlardan biri Enbiya sûresinde anlatılmaktadır: *"Dâvûd ve Süleyman'ı da hatırla! Bir zaman bir ekin konusunda hüküm veriyorlardı. Bir grup insanın koyun sürüsü, geceleyin başıboş bir durumda bu ekinin içine dağılıp ziyan vermişti. Biz onların hükmünü görüp bilmekte idik. Böylece hükmü Süleyman'a biz anlatmıştık. Her ikisine de sağlam bir muhakeme gücü ve ilim vermiştik. Kuşları ve tesbih eden dağları da Dâvûd'a boyun eğdirdik. Biz her şeyi yaparız."*[618]

Bu konuda tefsirlerde şöyle bir olay nakledilir: Adamın birinin koyunları geceleyin başkasının ekinini veya bağını basar, harap eder. Koyun sahibiyle ekin sahibi mahkeme olmak üzere Hz. Dâvûd'un yanına gelirler. Hz. Dâvûd koyunların, ekinin zararına karşılık ekin sahibine verilmesine hükmeder. Hz. Süleyman "Ben her iki taraf hakkında daha faydalı bir şeyle hükmederdim" der. Hz. Süleyman koyunları; kuzularından, yünlerinden, faydalanması için ekin sahibine teslim edilir. Koyun sahibi de ekini sulayıp eski haline getirinceye kadar ıslah ve imarına çalışır. Ekin eski haline gelince koyunu ve ekini sahiplerine iade edip herkesin malına sahip olması şeklindeki

[616] Tütün, **Kur'ân'da Peygamber Aileleri**, s.168.
[617] I. Tarihler, 28/9.
[618] Enbiyâ, 21/78-79.

hükmün daha faydalı olacağını söyler. Hz. Dâvûd da bu hükmün iki taraf hakkında daha faydalı olduğunu tasdik eder ve verdiği hükmü değiştirir.[619]

Hz. Süleyman'ın adaletle hüküm vermesine diğer örnek ise hadis kaynaklarında yer alır. Rivayete göre birer erkek çocuk sahibi olan iki kadın yola çıkmışlar. Kadınlardan birinin çocuğunu kurt kapmış, bunun üzerine her iki kadın da sağ olan çocuğun kendisine ait olduğunu iddia etmişler. İki kadın hüküm vermesi için Hz. Dâvûd'a gitmişler. Hz. Dâvûd, her iki kadını dinledikten sonra çocuğun kadınlardan yaşça büyük olana verilmesine karar vermiş. Verilen hükme razı olmayan öteki kadın, davayı bir de Hz. Süleyman'a götürmüş. Hz. Süleyman her iki kadını dinledikten sonra, çocuğun ortadan bölünerek paylaştırılmasını ve her bir yarısının bir kadına verilmesine hükmetmiş. Yaşça küçük olan kadın, çocukla ilgili isteğinden vazgeçtiğini ve çocuğun ölmesindense diğer kadına verilmesine razı olduğunu ifade etmiş. Bunun üzerine Hz. Süleyman, çocuğun gerçek annesinin bu kadın olduğuna, hükmetmiş ve çocuğu ona vermiştir.[620] Kitâb-ı Mukaddes'te ise, bu iki kadından birinin geceleyin çocuğun üstüne yatıp öldürdüğü, aynı evde kalan diğer kadının çocuğunu sahiplenmek amacıyla böyle bir yola başvurduğu söylenir.[621]

Kur'ân'daki diğer peygamber kıssalarına baktığımızda, onların kavimleriyle mücadeleleri, musibetlere maruz kalmaları, kavimlerinin helak olmaları gibi durumları görürüz. Hz. Süleyman ile ilgili kıssada ise onun dünya tarihinde kimseye verilmemiş bir saltanat ve zenginliğe mazhar olduğu, ihtişam, nimetlerin bolluğu, hakka taraftar olanların üstünlüğü gibi durumlar anlatılmaktadır.

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Süleyman'ın, Allah'tan kendisinden sonra hiçbir kimseye verilmeyecek şekilde kendisine büyük bir saltanat verilmesini istediği ve Allah'ın da onun duasını kabul edip, şeytanları (cinleri), kuşları ve rüzgârı onun emrine verdiği zikredilmektedir. *"O şöyle dedi: "Ey Rabbim! Beni bağışla, bana benden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir mülk ver. Şüphesiz bağışlayıcı sadece sensin."*

---

[619] Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm es-Sa'lebî (ö. 427/1035), **el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân**, thk. İmam Ebi Muhammed b. Aşûr, Daru İhyâi't- Türasi'l-'Arabi, Beyrut, Lübnan, h. 1422, c.6, s. 285-286.

[620] Ahmed b. Ahmed ez-Zebîdî (ö. 893/1488), **et-Tecrîdü's-sarîh li-ehâdîsi'l-Câmi'i's-sahîh**, Müessetür-Risale, Dımaşk, Suriye, H. 1430, (Enbiyâ, 1442), c.1, s. 407.

[621] I. Krallar, 3/16-28.

Bunun üzerine biz de istediği yere onun emriyle kolayca giden rüzgârı, bina kuran ve dalgıçlık yapan şeytanları, demir halkalarla bağlı diğer yaratıkları onun emrine verdik."[622]

Hz. Süleyman, bu saltanat ve zenginliği Allah'ın dinine hizmette kullanmış, dünyalık adına sunulan nimetleri kendisine Allah'a ulaşmada vesile kılmıştır. Kur'ân'da, Allah'ın verdiği saltanat ve zenginliğin, onu şımartmadığı, daima bu nimetler için Allah'a şükrettiği, saltanatını Allah'a itaatte kullandığı zikredilmiştir. O, "*Süleyman ne güzel bir kuldu! Doğrusu o, daima Allah'a yönelirdi." "Doğrusu onun, bizim katımızda büyük bir değeri ve güzel bir yeri vardır."*[623] âyetleriyle övülmüştür.

Hz. Süleyman'ın bu sözleri, onun dünyaya meyli olmayan salih bir kul tavrı sergilediğini açıkça göstermektedir: "İnsanlara verilmeyen şeyler bize verildi, insanlara verilmeyen ilimler bize verildi, ancak bu üç kelimeden daha üstün bir şey bulamadık. Öfke ve sükûnet halinde, hilm (usluluk)den; Yoksulluk ve bolluk halinde tutumluluktan, gizli ve açıkta Allah korkusundan daha üstün bir şey yoktur." demiştir.[624] Onun bu tavrı Kur'ân'da *"De ki: "Namazım, ibadetlerim, hayatım ve ölümüm, âlemlerin Rabbi Allah içindir."*[625] âyetiyle anlatılmaktadır.

Hz. Süleyman kendisine ihsan edilen nimetlerin birer imtihan vesilesi olduğunun idrak etmiş ve bu nimetlere karşı tavrı âyette şöyle ifade edilmektedir: *"Ey Rabbim! Bana ve ana babama verdiğin nimete şükretmemi ve hoşnut olacağın iyi iş yapmamı gönlüme getir. Rahmetinle, beni iyi kulların arasına kat."*[626] Hz. Süleyman'ın kıssası bize Müslümanın mala bakış açısının nasıl olması gerektiğini öğretmektedir. Zira kişiye bahşedilen mal kişiyi Allah'ın zikrinden alıkoymamalıdır. Kişi Hz. Süleyman gibi kendisine bahşedilen malı, Allah'ı zikretmek, hatırlamak için vasıta olarak görmelidir. Hz. Süleyman, *"Gerçekten ben malı, Rabbimi anmamı sağladığından dolayı çok severim"*[627] demiştir.

---

[622] Sâd, 38 /35-38.
[623] Sâd, 38 /30,40.
[624] Köksal, **Peygamberler Tarihi**, c.2, s.209.
[625] En'âm, 6/162.
[626] Neml, 27/19.
[627] Sâd, 38 /32.

Kur'ân'da, Hz. Dâvûd ve Hz. Süleyman'ın birbirleriyle açıkça imtihan olmalarına bir örnek olmasa da hayırlı bir babanın hayırlı bir evladı nasıl yetiştirmesi gerektiğine dair önemli örnek bir model görmekteyiz. Evlat yetiştirmenin de imtihan vesilesi olması dolayısıyla bu peygamberlerin kıssasını burada kısaca anlatmak istedik.

2.9. HZ. MUHAMMED (S.A.V.)

2.9.1. Hz. Muhammed ve Eşleri

Hz. Muhammed'in evlilik yoluyla kurduğu bir ailesi vardı. Birçok evlilik yapan Hz. Muhammed'in eşlerinin değişik kültür ve yaşlarda olmasının en önemli hikmeti ümmetine eşlere nasıl davranılması gerektiğini yaşantısından örnekler vererek aile konusunda örnek olmaktır. Günümüzde çoğu ailelerde huzurun olmaması, ailevi tartışmaların artması, boşanmaların çoğalması ve geriye kalan çocukların birçok olumsuzluklara maruz kalması, Peygamber'in ailesindeki örnek yaşamın önemini ve ona ihtiyacımızın olduğunu ortaya koymaktadır.[628]

Hz. Muhammed bir aile reisinin ailedeki kişilere nasıl davranması gerektiğini hem emir ve tavsiyeleriyle hem de bizzat kendi ailesinde sergilediği davranışlarıyla göstermiştir. Erkeğin eşine iyi davranması gerektiğini şöyle ifade etmiştir: *"En hayırlınız ailesi için hayırlı olandır. Ben aranızda ehline en hayırlı olan kişiyim." "En hayırlınız kadınlara karşı iyi davrananınızdır."* buyurmuştur.[629] Hz. Muhammed kadınlara iyi davranılmasını kadınlar hakkında Allah'tan korkulmasını, kadınlara haksızlık yapılmamasını istemiştir. Kadınlara karşı kötü davrananların iyi kimseler olmadığını, kadınların dövülmemesi gerektiğini söylemiştir.[630] Hz. Muhammed sadece ailesine değil aile fertlerinin yakınlarına da ilgi göstermiştir.

Kur'ân'da Hz. Muhammed'in eşleri ve aile hayatı hakkında malumat verilmektedir. Hanımları ile aralarında geçen tartışmalarda hem Peygamber'e hem de

---

[628] Öztürk, **Peygamberlerin Aile Bireyleriyle İmtihanı**, s.117.
[629] İbn Mâce Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (ö. 273/887), **Sünenu İbn Mâce**, thk. Muhammed Fuad Abdubaki, Daru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabi, c.1, s.636.
[630] İbn Sa'd, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, c.8, s.165; İbn Mâce, **Sünenu İbn Mâce**, c.1, s.638.

eşlerine öğütler verilmekte ve yol gösterilmektedir.[631] Ayrıca Hz. Muhammed'in eşlerinin mü'minlerin annesi olduğu bildirilmektedir.[632]

İslam toplumunun eğitilmesinde Hz. Peygamber'in evliliklerinin büyük katkısı bulunmaktadır. Peygamber'in hanımları, kadınlarla ilgili bilgilerin öğretilmesinde ve kadın sahabilerin eğitilmesinde büyük bir çaba göstermişlerdir. Eşlerinin Hz. Peygamber'le münasebetleri, beraber yaşama süreleri, eğitim seviyeleri ve bireysel becerileri onlardan bazılarının bilgi ve sevgi açısından öne çıkarmıştır. Bu hususta Hz. Hatice ve Hz. Âişe özel bir yere sahiptir. Hz. Hatice İslâm'ın ilk senelerinde vefat ettiğinden hakkındaki fazla bilgi yoktur. Hz. Âişe ise genç olması dolayısıyla peygamberle hoca-talebe ilişkisi yaşayarak mükemmel bir eğitim almıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra onun evi ilim yuvası olmuştur. Hz. Âişe birçok hadis rivayet etmiştir. Okuma yazma bilen, zeki ve bilgili biri olan Hz. Hafsa'nın ise eğitim ve öğretiminde birçok hizmetleri olmuştur.[633]

Birden fazla evlilik yapan Hz. Muhammed'in ilk evliliği Hz. Hatice ile olmuştur.[634] "Hz. Hatice, Hz. Muhammed'in ağır emaneti yükleneceği ortamı hazırlamak üzere verilmiş bir armağandı. Hz. Hatice, Hz. Muhammed'in sevdiği uzlet hayatına çekilmesinden rahatsız olmamış ona zorluk yaşatmamıştır. Onun ihtiyaçlarını karşılamak için elinden gelen her şeyi yapmış ve ondaki ruhi gelişmeleri olumlu karşılayarak ona destek olmuştu."[635] Nitekim ilk vahiy nazil olduğunda Hz. Hatice Hz. Muhammed'i teselli ederek onu, olayı doğru değerlendirecek olan Varaka b. Nevfel'e götürmesi[636] onun zeki ve doğru karar verme yeteneğini göstermektedir. Hz. Hatice nübüvvetten sonra da Hz. Peygamber'e maddi-manevi bütün gücüyle yardım eden, Peygamber'in zor anlarında kendisine huzur veren, sıkıntılarını gideren sevgili bir eş oldu.

Hz. Peygamber de ömrü boyunca sevgili eşinin fedakârlığını hayırla yad etmiş, onun hatıralarını unutmamıştır. Diğer eşlerinden çocuğu olmadığı (Mariye'den doğan

[631] Ahzâb, 33/28-29.
[632] Ahzâb, 33/6.
[633] İbrahim Sarıçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, TDV Yayınları, Ankara,2001, s.253.
[634] İbn Sa'd, **Tabakâtü'l-Kübrâ**, c.1, s.106.
[635] Öztürk, **Peygamberlerin Aile Bireyleriyle İmtihanı**, s.119.
[636] Sarıçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s.251.

İbrahim hariç) halde Allah Teâlâ'nın kendisine ondan çocuk verdiğini, Vahyin başlangıcında kimse inanmamışken onun inandığını, herkesin kendisini yalanladığı zamanlarda onun tasdik ettiğini, İslâm davasının zor dönemlerinde onun malıyla destek verdiğini söylemiştir.[637] Onun vefatından sonra dahi onun arkadaşlarının ve yakınlarının hal ve hatırlarını sormuş, ara sıra kestiği koyunun etinden onun dostlarına dağıtmıştır.[638] Bütün bunlar Hz. Peygamber'in Hz. Hatice'ye duyduğu sevgi ve vefasının göstergesidir.

Hz. Muhammed bir beşer ve peygamber olarak aile hayatı ve ilişkilerinde gösterdiği davranışlar ile vahyin ışığını hayatına aktarmak isteyenlere ideal ailenin en güzel yaşanabilir örneğini sunmuştur. İnsan mükemmel olarak yaratıldığı halde günümüzde büyük bunalımlar yaşamaktadır. İnsanın aradığı huzuru ve mutluluğu bulabilmesi için Hz. Peygamber'in örnek aile hayatına her zamankinden daha çok ihtiyaç vardır.

Hz. Muhammed ve eşleri arasında zaman zaman bazı problemler yaşanmıştır. Bunlardan konumuzla ilgili olan ve Kur'ân'da zikredilen İfk Hâdisesi ve Tahrim Olayını ele alacağız. Bu iki olay Peygamberimizin derin üzüntüler yaşamasına ve mü'minlerin büyük endişeler duymasına sebep olmuş olaylardır.

2.9.2. İfk Hadisesi

2.9.2.1. İfk Hadisesinin Ortaya Çıkması

Münafıklar Medine'de bozgunculuk çıkarmak, huzuru ve düzeni bozarak kaos oluşturmak ve İslam'ın etkisini azaltmak adına Müslümanların zaaflarını kendi lehlerine kullanıp, aldatmaya çalışmışlardır. Beni Müstalik Gazvesinin en önemli özelliği de daha önce savaşlara fazla katılmayan münafıkların, henüz yeni oluşmuş İslam toplumunda bir bozgunculuk çıkarmak için yandaşlarıyla bu gazveye katılmalarıdır. Onların bu savaşa katılma amacı savaş sonrası ganimet elde etmektir. Bir diğer amacı da İslam ordusunda anarşi oluşturarak güçlenen Müslümanları

[637] Muhammed b. ishak b. Yesar, (ö. 151/768), **Kitâbü'l-Megâzî (Sîretü İbn İshâk)**, thk. Süheyl Zekar, Daru'l-Fikr, Beyrut, h. 1398, c.1, s.244.
[638] en-Nevevî, **Riyâzü's-Sâlihîn**, s.106.

birbirine düşürmekti. Büyük savaşlarda zaferle çıkan Müslüman ordularının Beni Müstalik savaşından başarılı olacaklarını ve savaşın şiddetli olmayacağını da biliyorlardı.[639]

Her fırsatı değerlendiren münafıkların çıkardığı bozgunculuktan biri İfk Hadisesidir. Münafıklar tarafından Hz. Peygamber'in ailesini itibarsızlaştırmak, Müslümanlar arasında güven ve saygısını yitirmek amacıyla sevgili eşi Hz. Âişe'ye atılan zina iftirasıdır. Bu, Hz. Peygamber ve Hz. Ebu Bekir Sıddık'ın şerefine ve namusuna karşı bir saldırı, İslâmi hareketin en büyük serveti olan yüksek manevi üstünlüğü sarsmaya yönelik bir propagandadır. Adını Kur'ân'daki olaya ilişkin âyetlerde iki defa (Nûr, 24/11,12) geçen "ifk" kelimesinden alan ifk "iftira, en kötü ve en çirkin yalan" demektir. İfk "aslından ve esasından çevrilmiş, hakikati değiştirilmiş söz, bir başka deyişle doğru yoldan sapmak, haktan uzaklaşmak" anlamına gelir.[640]

Medine'deki münafıklar Müslümanların savaş meydanında yenilemeyeceklerini anlayınca, mücadeleye devam etmek için psikolojik savaşın diğer boyutu olan ahlak cephesini seçtiler. Müslümanların her defasında cepheden zafer ile ayrılmasının sadece sayı gücüne, maddi imkânlarına ya da üstün cephanesine bağlı olmadıklarını aksine bütün savaşlarda büyük zorluklarla mücadele ettiklerini biliyorlardı. Bu başarılarının manevi ve ahlaki üstünlükleri ile olduğunu anlamışlardı. Hz. Âişe'ye asılsız ve ahlaksızca bir iftira atarak toplumun manevi değerlerini zedeleyip hedeflerine ulaşmaya çalışmışlardır.[641]

İfk olayı, Nûr sûresindeki konuyla ilgili âyetlerin açıklanması bakımından tefsir, Hz. Âişe'nin rivayetleri nedeniyle hadis ve Beni Müstalik Gazvesi'nde meydana gelmesi sebebiyle de siyer ve İslam tarihi kaynaklarında bu olayla ilgili bilgiler yer alınmaktadır.

Olayın şu şekilde geliştiği rivayet edilir. "Hz. Peygamber sefere çıkmadan önce eşlerinden birini götürmek için kura çekerdi. Kurada kimin ismi çıksa Hz. Muhammed

[639] Seyfullah Kara, "İfk Olayının Etkileri ve Olayla İlgili Ortaya Konan Tavırlar", **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** 2001, sayı: 15, s. 343-382, s. 345.
[640] İsfahânî, **el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân**, s.79; İbn Manzûr, **Lisânü'l-ʿArab**, c.10, s.390; Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.5, s.367.
[641] Ali Aksu, "İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme (Sebep ve Sonuçları Açısından)", **Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,** 2004, c.8, sayı: 1, s. 1-21, s.3.

onu beraberinde götürürdü. Müstalik Gazvesi öncesinde çekilen kurada Hz. Âişe'nin adı çıkınca bu gazvede Hz. Muhammed'e Hz. Âişe eşlik etti.

Gazve dönüşü ordu Medine yakınlarında bir yerde konakladı. Ordu tekrar hareket emri verdiğinde Hz. Âişe tabii ihtiyacını gidermek üzere ordugâhtan uzaklaşmıştı. İhtiyacını gördükten sonra bineğine döndü. Göğsünü yokladığında "zafâr" boncuklarından yapılmış gerdanlığının olmadığını fark etti. Onu aramak için geri döndü. Gerdanlığı aramak onu epeyce alıkoydu. Yolculuk boyunca onun hevdecini[642] taşıyanlar onu, içinde zannederek kaldırıp devesine bindirdiler. O zamanlar kadınlar çok az yedikleri için zayıftılar. Görevliler kaldırıp devenin üzerine koyduklarında hevdecin hafifliğini fark etmediler. Hz. Âişe gerdanlığını bulup konakladıkları yere döndüğünde hiç kimseyi bulamadı. Yokluğunu fark ettiklerinde aramaya çıkacakları düşüncesiyle orada beklemeye başladı. Hz. Âişe öylece beklerken gözleri ağırlaştı ve sabaha kadar orada uyuya kaldı. Ordunun artçılarından Safvân b. Muattal es-Sülemî görevi gereği kamp yerini kontrol ederken Hz. Âişe'yi görünce onu tanıdı ve devesine bindirip orduya yetiştirdi.[643]

İşte helak olan (Hz. Âişe hakkında ileri geri konuşmak sûretiyle) o zaman helak oldu. Münafıkların lideri Abdullah b. Übey de bu savaşa katılmıştı. Abdullah b. Übey, Hz. Âişe ile onu orduya yetiştiren kişi hakkında iftirayı başlatan ilk kişi oldu. Hamne bint Cahş, Mistah b. Üsase ve Hassan b. Sabit gibi bazı sahabiler de onun iftirasına inanan kişilerdi.[644]

Medine'ye döndüklerinde Hz. Âişe bir ay kadar hastalandı. Bu esnada insanlar iftira edenlerin dedikodusuyla meşgul oluyorlardı. Hz. Âişe bununla ilgili hiçbir şey duymadı. Yalnız daha önce hastalandığında ona iltifat eden Hz. Peygamber'den aynı iltifatları görmeyince biraz kuşkulandı. Hz. Peygamber yanına geliyor selam verip

---

[642] Hevdec, savaş katılan kadınların ordudaki askerlerden rahatsız olmasını engellemek için devenin sırtına konulan tahtadan yapılmış, aralarına perde çekilen barınaktır. Kadınlar bunun içinde otururdu. (Mehmet Azimli, **Siyeri Farklı Okumak**, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2010, s.327.)

[643] Taberî, **Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân**, c.19, s.123-126; Muhammed b. Ömer Vâkidî (ö.207/822), **Kitâbü'l-Megâzî**, thk. Marsden Jones, Beyrut, h.1409, c.2, s.428; Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî İzzeddin İbnü'l-Esîr (ö. 630/1233), **el-Kâmil fi't-Târîh**, thk. Ömer Abdusselam, Daru'l Kütübi'l-'Arabî, Beyrut, Lübnan, h. 1417, c.2, s.78-81; Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.5, s.367-370.

[644] İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, c.2, s.78-81; Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.5, s.367-370.

“Hastanız nasıl?” diye soruyordu. Anlam veremediği bu davranışı Hz. Âişe’yi şüphelendirdi. Ama yine iftira ile ilgili hiçbir şey hissetmedi.[645]

Biraz toparlandıktan sonra Mıstah adındaki sahabinin annesiyle beraber tabii ihtiyacını gidermek için dışarı çıktılar. Mıstah’ın annesi dönerken ayağı elbisesine takılarak düştü. Kadın "Mıstah helak olsun!" diye beddua edince Hz. Âişe kadına "Ne kötü söz, Bedir muharebesine katılan bir kimseye beddua mı ediyorsun?" dedi. Mıstah’ın annesi "Ah kızım, sen onun ne konuştuğunun duymadın mı?" deyince. Hz. Âişe "Ne söylemiş ki?" diye sordu. Kadın, iftiracıların dediklerini ona anlattı. Bu haberleri duyan Hz. Âişe’nin hastalığı daha da arttı.[646]

Hz. Peygamber eve geldiğinde “Hastanız nasıl?" diye sordu. Hz. Âişe anne ve babasının evine gitmek için izin istedi. Hz. Peygamber izin verince Hz. Âişe anne ve babasına gitti. Annesine "Ey anneciğim, insanların birbirlerine söyledikleri bu sözler de nedir?" dedi. Annesi kızını teselli etmeye çalıştıysa da Âişe’nin gözüne uyku girmedi, gece gündüz ağladı. Günlerce böyle devam etti. Öyle ki anne ve babası ağlamasından ciğerlerine zarar geleceğinden endişe etmeye başladılar.[647]

Hz. Peygamber anne ve babasının evinde bulunan Hz. Âişe’nin yanına gitti. Hz. Peygamber içeri girdi ve Hz. Âişe’nin yanına oturdu. Dedikodular başladığından beri ilk defa yanına oturuyordu. Hz. Muhammed Hz. Âişe’ye şöyle dedi: “Ey Âişe, senin hakkında bana bazı söylentiler geldi. Şayet bu söylenenlerden gerçek ise şüphesiz Allah senin temiz olduğunu vahiyle çıkaracaktır. Fakat günaha düştünse Allah’a istiğfar ile tövbe et. Çünkü kul bir günah işledikten sonra günahını itiraf edip tövbe ederse, Yüce Allah onun tövbesini kabul eder ve günahını affeder.”[648]

Rasûlullah’ın bu sözleri üzerine Hz. Âişe ağlamayı kesti. Üzüntüden gözyaşları kurumuştu. Hz. Âişe anne ve babasından kendi yerine Hz. Peygamber’e bir cevap vermelerini istedi. Onlar Rasûlullah’a ne diyeceklerini bilemediler. Bunun üzerine Hz.

---

[645] Taberî, **Câmi’u’l-beyân fî te’vîli’l-Kur’ân**, c.19, s.123-126; İbnü’l-Esir, **el-Kâmil fi’t-Târîḫ**, c.2, s.78-81; Yazır, **Hak Dîni Kur’ân Dili**, c.5, s.367-370.

[646] Vâkidî, **Kitâbü’l-Megâzî**, c.2, s.429.

[647] Taberî, **Câmi’u’l-beyân fî te’vîli’l-Kur’ân**, c.19, s.123-126; Vâkidî, **Kitâbü’l-Megâzî**, c.2, s.429-430; İbnü’l-Esîr, **el-Kâmil fi’t-Târîh**, c.2, s.78-81; Yazır, **Hak Dîni Kur’ân Dili**, c.5, s.367-370.

[648] Taberî, **Câmi’u’l-beyân fî te’vîli’l-Kur’ân**, c.19, s.123-126; İbnü’l-Esîr, **el-Kâmil fi’t-Târîh**, c.2, s.78-81; Yazır, **Hak Dîni Kur’ân Dili**, c.5, s.367-370.

Âişe şunları söyledi "Vallahi ben görüyorum ki halkın söyledikleri içinize yer etti ve de inandınız. Size bu işten beri olduğumu söylersem bana inanmayacaksınız. Eğer Allah'ın, uzak olduğumu bildiği bir işi itiraf etsem bana inanacaksınız. Vallahi aramızdaki bu durum için Hz. Yakûb'un şu sözünden başkasını bulamıyorum." Hz. Yakûb misali sabredeceğini ve Allah'tan yardım istemek dışında yapacak başka bir çaresinin olmadığını söyledi. Sonra yüzünü çevirip yatağına uzandı.[649]

Oradakiler daha ayrılmadan Hz. Peygamber vahiy haline büründü. Vahiy tamamlanınca Resûlullah tebessüm ederek "Müjdeler ey Âişe! Allah senin tertemiz olduğunu bana vahyetti." dedi. Hz. Âişe'nin annesi, kendisine kalkıp Rasûlullah'a teşekkür etmesini istediğinde Hz. Âişe şöyle cevap verdi: "Hayır, vallahi ona teşekkür etmeyeceğim, sadece benim suçsuzluğumu vahiyle tespit eden Allah'ıma hamd ediyorum."[650] Rasûlullah Hz. Âişe'nin masum olduğunu söyleyen âyetleri Mescitte minbere çıkarak Müslümanlara okudu. Sonra da bu çirkin iftirayı yaymakta ileri gitmiş olan Mistah b. Üsâse, Hassân b. Sâbit ve Hamne bint Cahş'a iffetli kadına zina isnadında bulundukları için Nûr sûresinin 4.âyetine göre seksener sopa vurulmasına kararı verildi. Aynı şekilde bir daha şahitliklerinin kabul edilmemesi cezası uygulandı.[651]

Hz. Âişe gibi sadece Allah'a güvenen, Allah'tan yardım bekleyen saf ve günahsız bir kadının, Allah tarafından temiz ve suçsuz olduğunun beyan edilmesi onun için büyük bir nimettir. Hz. Âişe'nin tavrı ve tutumu onun ne derece Allah'a güvenen, tahammül sahibi, kendine güvenen, gururlu, vakarlı ve izzet-i nefis sahibi olduğunu göstermektedir.[652]

2.9.2.2. Vahiy Gelmeden Önce Hz. Muhammed'in Tepkisi

Hz. Muhammed tüm zorluklara rağmen, olaya aklı selim ve sağduyu ile yaklaştı. Gerçeğin ortaya çıkması amacıyla Hz. Âişe hakkında bilgi edinmek için bazı sahabilerle görüştü. Bu sahabiler özellikle kendi ailesi arasında yetişmiş bulunan Ali

[649] Vâkidî, **Kitâbü'l-Megâzî**, c.2, s.432-433; İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, c.2, s.78-81; Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.5, s.367-370.
[650] Taberî, **Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân**, c.19, s.123-126; İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, c.2, s.78-81; Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.5, s.367-370.
[651] Mustafa Fayda, **"**İfk Hadisesi", **DİA**, TDV Yayınları, 2000, İstanbul, c.21. s.507-509.
[652] Öztürk, **Peygamberlerin Aile Bireyleriyle İmtihanı**, s.123.

b. Ebî Tâlib, Üsâme b. Zeyd, Âişe'nin azatlı kölesi Berîre, Zeyneb bnt. Cahş, Ümmü Eymen ve Ebu Eyyûb el-Ensârî oldu. Söylenenlerin yalan olduğunu söyleyen Üsâme b. Zeyd, onun hakkında iyilikten başka bir şeyi bilmediğini anlattı. Hz. Ali olaya farklı bakarak Peygamber'e Allah'ın kendisine evlilik konusunda bir sınırlama koymadığını, onu boşayıp başka bir kadınla evlenmesini önerdi. Ancak akabinden Âişe'nin cariyesinin doğruyu konuştuğunu ve ona da sormasını ekledi. Bunun üzerine Hz. Muhammed Âişe'nin cariyesi Berîre'yi çağırarak Âişe hakkındaki düşüncesini sordu. Berîre, onun hakkında hayırdan başka bir şey bilmediğini, şayet bu söylenenlerin gerçek olması durumunda Allah'ın bunu kendisine haber vereceğini söyledi. Ardından genç bir kız olan Hz. Âişe'nin tek kusurunun hamur yoğurduktan sonra uyuya kaldığını, keçisinin gelerek hamuru yediğini söyledi. Peygamber Zeyneb bint Cahş'a sorduğunda, "Ey Allah'ın Peygamberi yalan benden uzak olsun; onun hakkında sadece hayır biliyorum. Onunla anlaşamazsak da ben ancak doğruyu söylerim." dedi.[653] Ebû Eyyûb el- Ensarî'nin eşi Ebû Eyyûb'e: "Âişe hakkında söylenen sözleri duymuyor musun?" demiş. Bunun üzerine Ebû Eyyûb el-Ensarî: "Duyuyorum ancak bunların hiçbiri doğru değil ya Ümmü Eyyûb! Sen olsan böyle bir şey yapar mısın?" diye sormuş. Ümmü Eyyûb'un: "Vallahi! Yapmam." demesi üzerine o: "Âişe senden daha hayırlıdır." şeklinde cevaplamıştır.[654]

Hz. Peygamber, araştırma neticesinde Hz. Âişe'nin masum olduğuna kanaat getirdi. Daha sonra Hz. Muhammed mescide gidip insanların karşısına çıktı, ailesine, namusuna ve suçsuz olan sahabi Safvân hakkında iftirada bulunanlar için şöyle dedi: "Ey insanlar, bazı kişilere ne oluyor ki ailem ile ilgili olarak bana eziyet veriyorlar? Onlar hakkında doğru olmayan şeyler söylüyorlar? Allah'a yemin ederim hakkında hayırdan başka bir şey bilmediğim ve evime benim bulunduğum zamanlarda benimle beraber girmiş biri hakkında bunları söylüyorlar."[655]

Peygamber de bir insan olarak, insanların arasında ailesine yapılan bu çirkin ithamlardan ve dedikodulardan ötürü rahatsızlık duyuyor, geciken vahyin ağırlığı ile her geçen gün üzüntüsü artıyordu. Eşinin günahsız olduğuna dair birçok bilgiye ulaşsa

[653] Vâkidî, **Kitâbü'l-Megâzî**, c.2, s.430.
[654] Vâkidî, **Kitâbü'l-Megâzî**, c.2, s.434.
[655] İbnü'l-Esîr, **el-Kâmil fi't-Târîh**, c.2, s.80.

da yine de dedikodu yayıldı. Allah Peygamber'in eşinin temiz ve günahsız olduğunu vahiyle bildirerek münafıkların uydurduğu bu iftiranın gerçek yüzünü ortaya koydu. Hz. Âişe'nin suçsuz olduğunu bildiren âyetlerde, yapılan dedikodunun asılsız ve iftira olduğu, Hz. Âişe'nin namuslu olduğu haber verildi. Mü'minlere bu olayı duyduklarında bunun bir iftira olarak değerlendirilmeleri gerektiği hatırlatıldı. Böyle davranmayanların tavrı kınandı. Allah inananları buna benzer tutumlar sergilemekten sakındırdı. İnananlar arasında çirkin şeylerin yayılmasını isteyen kimselerin dünyada ve ahirette azaba çarpılacağı bildirildi.[656] Allah'ın vahyi geciktirmesinin bazı hikmetleri vardır. Bunlar vahyin ilahi olduğunu, Peygamber'in vahye hiçbir katkısının bulunmadığını ve gaybı bilmediğini de açık bir şekilde göstermektedir. Şayet Peygamber gaybı bilseydi bir ay boyunca ne kendisine ne de başkalarına o sıkıntıları çektirmezdi. Bir başka deyişle bu olay, Peygamber'in beşerî yönünü göstermektedir.

Âyetlerde bunun bir kötülük değil aksine bir hayır olduğu belirtilmektedir. *"Onu sizin için bir şer sanmayın. Bilakis o, sizin için bir hayırdır."*[657] Hz. Aişe ve tüm Müslümanlar çok büyük sıkıntılar çekip üzülseler de inen bu vahiyle beraber çok rahatladılar. Hz. Âişe, kendisini çok üzen bu iftira olayının sonuç itibariyle hakkında hayırlı olduğunu anlamış ve şahsı vesilesiyle on bir âyetin birden inmesini hayatının en şerefli hadisesi olarak kabul etmiştir.[658]

Bu âyetlerde tüm Müslümanlar için de bir öğüt ve ibret vardır. Âyetlerde iftiranın çok kötü bir davranış olduğu vurgulanmaktadır. İftiraya uğrayan herkesin Hz. Âişe gibi şanslı olmadığı, bu kişiler hakkında âyet inmeyeceği bildirilmektedir. Kur'ân'da uyulması gereken esaslar bildirilerek, şüphe üzerine suçsuz kişiler hakkında tahmin yürütüp hüküm vermenin yanlış olduğu vurgulanmış ve ağır cezalar konulmuştur.

Nitekim Hz. Peygamber *"Müslüman, Müslümanın elinden ve dilinden emin olduğu kimsedir"*[659] buyurarak Müslümanların birbirlerine söz ve fiil ile zarar vermemesini ve her koşulda oluşacak güveni sağlamasını nasihat etmektedir. İfk

[656] Nûr, 24/11-21.
[657] Nûr, 24/11.
[658] Fayda, **"**İfk Hadisesi", **DİA**, c.21. s.507-509.
[659]Buhârî, **Muhtasar Sahîhi İmam-ı Buhârî,** 'İman', 4/10, c.1, s.22.

hadisesinde Allah, Hz. Âişe'ye karşı hüsnü zanda bulunarak savunmalarını, 'Bu çok büyük bir iftiradır'[660] diyerek dedikodunun, asılsız iddiaların, yalan ve ahlaksızca yapılan ithamların karşısında yer almalarını istemiştir.

Hz. Âişe, bu olayda bir imtihandan geçmiştir. Hz. Âişe bu zor durumda isyan etmemiş, tam bir teslimiyet içerisinde rabbine yönelmiştir. Güçlü imanı sayesinde olayın temize çıkmasını sadece Allah'tan beklemiş ve sabretmiştir. Bu durum, benzer bir olay karşısında nasıl davranılacağı konusunda herkese güzel bir örnek olmuştur. Hz. Peygamber de bu olayda bir imtihandan geçmiştir. Hz. Muhammed alelacele eşine gidip ithamda bulunmamış ve ona eziyet etmemiştir. Öfkeli davranıp şüphe anında bir kötülük yapmamıştır. Aksine o, bu öfkesi anında bile hanımının suçsuz olduğuna inanarak temize çıkması için sabretmiştir. Hiçbir zaman eşini suçlayıcı şekilde konuşmamıştır. Bu yönüyle Hz. Muhammed evli erkekler için güzel bir örnek olmuştur.

Âyetler özelde ifk hadisesine dahil olanlar için nazil olsa da kıyamete kadar gelecek tüm insanlara, mü'min kadınlara asla böyle çirkin bir yakıştırmayı ve iftirayı yapmamalarını emretmektedir. Bu yönüyle Kur'ân, bireysel ahlaktan başlamak üzere insanlık için ahlaki kurallar ve örneklerini vererek değer eksenli bir toplum oluşturmak istemektedir. İfk hadisesiyle karşısında kocanın tavrı, iftiraya uğrayanın tavrı, üçüncü şahısların tavırlarının nasıl olması gerektiği öğretilmiştir. Günümüzde de iffete iftira türünden hadiseler yaşanabilmektedir. Böyle meselelerde bireylerin ve toplulukların ifk hadisesini detaylarıyla bilmeleri, bu tür kötü işlere bulaşmalarını engelleyebilecektir. Bu tür işleri alışkanlık haline getirenlerin de bunları terk etmeleri kolaylaşacaktır.

2.9.3. Tahrim Hâdisesi

Tahrim: İtikâdî ya da fiilî, aslî veya ârızî, geçici yahut sürekli olacak şekilde men etmek ya da haram kılmak yani mahrum bırakmaktır. Zıhâr, talak ve îlâ vb.

[660] Nûr 24/16.

yeminler de bu manaya gelmektedir. Tahrim Allah'ın helal kıldığını kişinin kendisine haram kılmasıdır.[661]

Tahrim Hadisesi ise Hz. Peygamberin eşleri ile ilgili meydana gelen olaylardan biridir. Bu hadise Hz. Peygamberin eşleri arasındaki bazı nedenlerden dolayı kendisine helal olan bir şeyi haram kılması olayıdır. Bu olay hakkında Kur'ân-ı Kerim'de şu âyetler nazil olmuştur: *"Ey peygamber! Allah'ın sana helâl kıldığını, eşlerini hoşnut etmek arzusuyla niçin kendine haram kılıyorsun? Bununla beraber Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir. Allah size (belli durumlarda) yeminlerinizi çözmeyi meşrû kılmıştır. Allah sizin yardımcınızdır; O bilendir, hikmet sahibidir. Hani peygamber, eşlerinden birine gizli bir şey söylemişti. Eşi bunu başkalarına aktarıp Allah da durumu peygambere açıklayınca peygamber bunun bir kısmını anlattı, bir kısmından vazgeçti. Eşine konuyu anlatınca o, "Bunu sana kim haber verdi?" diye sordu. "Her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana bildirdi" diye cevap verdi. İkiniz de Allah'a tövbe ederseniz (çok iyi olur), çünkü kalpleriniz eğrilmişti. Ama peygambere karşı bir dayanışma içine girecek olursanız bilin ki herkesten önce Allah onun dostu ve koruyucusudur, sonra da Cebrâil ve iyi müminler. Melekler de bunların ardından onun yardımcısıdır. Eğer sizi boşayacak olursa rabbi ona, sizin yerinize sizden daha iyi olan, Allah'a teslimiyet gösteren, yürekten inanan, içtenlikle itaat eden, tövbe eden, kulluk eden, dünyada yolcu gibi yaşayan, dul ve bâkire eşler verebilir."*[662]

Tefsir ve hadis kaynaklarında hadisenin gerçekleşme nedenlerinin arasında birkaç sebep rivayet edilmektedir. Hadisenin meydana gelmesine sebep olan ve üzerinde ittifak edilen şahıs ise genelde Hz. Hafsa'dır. Rivayetleri şu şekilde sıralayabiliriz:

Birincisi Hz. Hafsa'nın sırası olduğu günde, Hz. Peygamber onun evinde İbrâhîm'in annesi Mariye ile beraber oldu. Hz. Hafsa bunu gördüğünde; "Ey Allah'ın peygamberi benim günümde, benim nöbetimde ve benim yatağımda ha? Eşlerinden hiç birisine yapmadığın bir şeyi bana yaptın?" dedi. Hz. Peygamber "İster misin ki, ben onu kendime haram kılayım da bir daha ona hiç yaklaşmayayım." dedi. Hz.

[661] Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.7, s.399.
[662] Tahrîm, 66/1-5.

Peygamber Mariye'yi kendisine haram kıldı ve bunu başka birine anlatmaması için Hz. Hafsa'yı tembihledi. Fakat Hz. Hafsa durumu en yakın arkadaşı Hz. Âişe'ye anlattı.[663]

İkincisi Hz. Peygamber'in Hz. Hafsa'nın durumu fark etmesinden duyduğu mahcubiyetin etkisi ile cariyesini haram kılmanın yanı sıra Hz. Hafsa'ya bir sır daha vermesidir. Hz. Peygamber'in Hz. Hafsa'ya söylediği sır ise hilafetin kendisinden sonra Hz. Ebu Bekr'e ondan sonra da Hz. Ömer'e geleceğini müjdelemiş olması ve bunu kimseye söylememesini istemesidir. Hz. Hafsa da bunu sır olarak Hz. Âişe'ye anlatmıştır.[664]

Üçüncüsü ise bal şerbeti meselesidir. Peygamber eşlerinden birinin yanında bal şerbeti içmiştir. Bazı eşleri de anlaşarak Peygamber'e meğafir[665] kokuyorsun demeleri üzerine Peygamber bal şerbeti içmemeye yemin etmiştir.

Rivayete göre Hz. Peygamber, hanımlarından birinin yanında kendisine ikram ettiği bal şerbetini içmek için âdeti olan süreden daha fazla kalmış; bu durum diğer hanımların dikkatini çekmiştir. Buhari'de Hz. Âişe'den rivayetle olay şöyle geçmiştir: Âişe Hafsa'ya, "Peygamber'in hiç sevmediği şey kötü kokudur. Senin yanına geldiğinde, 'Senden bir koku geliyor' de. Bunun üzerine Hz. Peygamber, Zeynep b. Cahş'ın evinde bal yediğini söyleyecektir. Sen de ona, 'Her halde arı meğafir yemiş' diye cevap ver" dedi. Hz. Muhammed Âişe'nin yanına gelince, "Ya Resûlallah, senden bir koku geliyor, ne yedin?" deyince Hz. Peygamber Zeynep b. Cahş'ın yanında bal yedim" diye cevap verdi. Âişe, "Arı herhalde meğafir yemiş" dedi. Aynı olay Hz. Hafsa'nın evinde de tekrar etmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber bal şerbeti içmemeye yemin etti.[666]

Bu hadis Müslim'de şöyle geçmektedir: Hz. Peygamber'in ikindi namazını kıldıktan sonra eşlerinin yanına gidip onları ziyaret etme adeti vardı. Hafsa'nın

---

[663] Kuşeyrî, **Letâ'ifü'l-işârât**, c.3, s.603; İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm**, c.8, s.159.
[664] Yazır, Hak Dîni Kur'ân Dili, c.7, s.419.
[665] "Meğafir" Arabistan'da dağlarda yetişen, dalları dikenli bir ağaç olan Urfut ağacından akan kokusu güzel olmayan tatlı bir reçinedir. (Ebû Mansûr Muḥammed b. Aḥmed b. el-Herevî el-Ezherî (ö. 370/981), **Tehzîbü'l-Luga**, Daru İhyâi't-Türasi'l-'Arabi, Beyrut, 1422/2001, c.3, s.222.)
[666] Râzî, Mefâtîhu'l-gayb, c.30, s.568; Elbânî, **Muhtasaru Sahîhi'l-İmam-ı Buhârî**, (Talak, 8), c.3, s.396.

yanında bal şerbeti içip uzunca bir süre kalmasını kıskanan Hz. Âişe Hz. Peygamber'in diğer eşlerinden bazılarını (Sevde, Safiye) etkileyerek bir daha söz konusu bal şerbetini içmemesi için Hz. Peygamber'e plan kurdular. Buna göre Hz. Peygamber yukarıda ismi geçen hanımlarının yanına gittiğinde onlar meğafir isminde bir otun kokusunun geldiğini söyleyeceklerdi. Hz. Peygamber hoşlanmadığı bu meğafir kokusunun içtiği baldan kaynaklandığına ikna edip bir daha bal şerbetinin içmemesini sağlamış olacaklardı. Rivayetlere göre süreç Hz. Âişe'nin istediği şekilde gelişmiş, Hz. Peygamber bir daha o bal şerbetini içmeyeceğine yemini andıran bir şekilde söz vermiştir.[667] Bunun üzerine *"Ey Peygamber! Eşlerinin rızasını gözeterek Allah'ın sana helâl kıldığı şeyi niçin kendine haram ediyorsun?"* âyeti nazil olmuştur.

Kaynaklarda geçen sahih rivayetler bunlardır. Ancak, bal şerbeti rivayetinin Zeynep ile mi yoksa Hz. Hafsa ile mi olduğu kaynaklarda tartışma konusu olmuştur. Hz. Hafsa'nın ismi bazı hadislerde Hz. Peygamber'e bal şerbeti ikram eden kişi olarak; bazı hadislerde ise Hz. Âişe ile beraber hareket eden kişi olarak geçmektedir. Hz. Âişe ile Hz. Hafsa arasındaki yardımlaşmalara bakıldığında balı ikram edenin Zeynep olduğu görüşü ağır basmaktadır. Hz. Âişe ile Hz. Hafsa'nın birbirini teşvik eden iki kadın olduğunu İmâm Ahmed İbn Hanbel'in Müsned'inde Abdürrezzâk'ın... İbn Abbâs'tan naklettiği şu rivâyet göstermektedir: "Ben, Allah Teâlâ'nın: *"Eğer her ikinizde Allah'a tevbe ederseniz; gerçekten kaymış olan kalpleriniz düzelmiş olur."* âyetinde bahsedilen iki kadının, Peygamberin hanımlarından kim olduğunu Hz. Ömer'e sorduğumda Hz. Ömer onların Hafsa ve Âişe olduğunu söylemiştir."[668] Râzî de bu kişilerin Hz. Hafsa ve Hz. Âişe olduğunu söylemektedir.[669]

Alimlerin çoğu bal hadisinin daha doğru olduğunu, Mariye hadisinin ise güvenilir olmadığını söylemişlerdir. İmam Nesei, Peygamber'in Hz. Mariye'yi kendine haram kılması olayının sahih olamadığını, Hz. Âişe'nin bal hakkındaki hadisinin ise sahih olduğunu iddia etmektedir. Kadı İyaz da bal hadisini sahih kabul ederek inen âyetlerin bu nedenle nazil olduğunu savunmaktadır. Kadı Ebu Bekir İbn

[667] Müslim b. el-Haccâc Ebü'l-Hasan Kuşeyrî Nîsâbûrî (ö. 261/875), **Sahih-i Müslim**, thk. Muhammed Fuad Abdülbakî, Daru'l-İhyâi't-Türasi'l-'Arabi, Beyrut, c.2, s.1101; Elbânî, **Muhtasaru Sahîhi'l-İmam-ı Buhârî**, (Talak, 8), c.3, s.396-397.
[668] İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm**, c.8, s.159.
[669] Râzî, Mefâtîhu'l-gayb, c.30, s. 570.

El-Arabî, İmam Nevevi, Hafız Bedrettin el-Aynî'de aynı fikirdedirler. İbn Hümam, Fethu'l-Kadir adlı eserinde şunları söylemektedir: "Bal hakkındaki rivayetler Sahîhayn'de, Hz. Âişe'den mervidir. Bu bakımdan bu görüş daha güvenilirdir." İbn Kesîr de bu âyetin Hz. Peygamber'in kendisine balı haram kılması üzerine nazil olduğu görüşünün daha sahih olduğunu söylemektedir.[670]

Sonuç olarak diyebiliriz ki Hz. Muhammed hanımlarından birine bir sır verdi ancak hanımı bu sırrı koruyamadı çok samimi olduğu arkadaşına söyledi. Sırı söylediği kişi peygamberin hanımlarından biri de olsa Peygamber bunu duyduğunda üzüldü ve sitem etti. Bunun üzerine bu ikisi birlikte hareket ederek haklı olduklarını göstermek için bir takım maddi isteklerde bulunup diğer eşlerini de ilgilendirecek şekilde bir dayanışma içine girdiler. Hz. Peygamber ise bu durum karşısında zevcelerinin aleyhine gibi görünen ilâ ile eşlerinin saadet ve huzurunu düşünmüş olduğu için talaka başvurmamıştır. Bunun yerine hem dünya hayatının önemsiz olduğunu hem de eşlerine fiili bir nasihat ve ibret olmak üzere ıslah dersi vererek bir aylık uzleti seçmiş ve bu müddet zarfında onların odalarından ayrı bir odaya çekilmiştir.[671] Bu durum, küçük şeylerden dolayı öfkelenmeyen Peygamberin onların bu ittifakına ne kadar çok üzüldüğünü göstermektedir.

Hz. Peygamber kendisini bir helalden mahrum etme kararın alınmasında bazı eşleri etkili olmuştur. Allah Teâlâ onun bu kararını onaylamayıp tashih etmiştir. Hâdiseyi kadın fıtratından kaynaklanan bir hal ile Hz. Peygamber'in imtihan edilmesi olarak değerlendirmek mümkündür. Hz. Peygamber'in eşleri ile imtihanı açısından ele aldığımız İfk ve Tahrim hâdiselerinde Hz. Muhammed asla fevri davranmamış, karşısındakini kıracak davranışlarda bulunmamıştır. Olaylara tepkisiz kalmamakla beraber sabretmiş ve Allah'tan yardım dilemiştir. Her iki hâdisede de Allah Teâlâ vahiy göndererek olaya müdahil olmuş, Hz. Peygamberi sıkıntılarından kurtarmıştır.[672] Allah Teâlâ *"Ey peygamber! Allah'ın sana helâl kıldığını, eşlerini*

[670] Mevdûdî, **Tefhimü'l-Kur'ân**, c.6, s.394.
[671] Yazır, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, c.7, s.399.
[672] Öztürk, **Peygamberlerin Aile Bireyleriyle İmtihanı**, s.147.

hoşnut etmek arzusuyla niçin kendine haram kılıyorsun? Bununla beraber Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir.[673] âyetini göndererek Peygamberini uyarmıştır.

Allah Teâlâ bu olaydan sonra sır verirken dikkatli olması gerektiğini, sır saklaması gereken kişinin de büyük bir sorumluluk altında olduğunu şu âyetle açıklamıştır: *"Hani peygamber, eşlerinden birine gizli bir şey söylemişti. Eşi bunu başkalarına aktarıp Allah da durumu peygambere açıklayınca peygamber bunun bir kısmını anlattı, bir kısmından vazgeçti."*[674] Tefsirlerde bu âyette bahsedilen sırrın ne olduğu ile ilgili bilgi verilirken âyetlerin nazil olma sebebi olan olayları (Peygamberin ümmü veledi Mâriye'ye yaklaşmayacağı ve bal şerbeti içmeyeceği olaylar) zikretmişlerdir. âyette sırrın ne olduğu bildirilmediği gibi sır verilen kişiler de zikredilmemiştir. Allah Teâlâ âyette sır verilenin adını ve bu sırrın ne olduğunu bildirmeyerek aile arasındaki bu gibi sırları bilenlerin dahi ifşa etmemeleri yönünde bir ikazda bulunmuştur. Kur'ân'da Peygamber eşlerinin isminin belirtilmemesi rastgele bir uygulama değildir. Bu, olayın evrensel olduğunu göstermektedir.[675]

Bu âyetler sırrı açıklamak için inmedi. Şayet bu sırrın bilinmesi önemli olsaydı Yüce Allah zaten açıklardı. Bu âyetlerin amacı Hz. Peygamber'in eşlerini yaptıkları yanlış nedeniyle uyarmaktır. Ayrıca kendilerine Peygamberin eşleri olduklarını hatırlatmaktır. Çünkü Hz. Peygamber'in eşlerinden birine verdiği sırrın ifşa edilmesi sıradan bir mesele değildir. Bu nedenle Allah kıyamete kadar okunacak olan Kur'ân-ı Kerim'de vahyetmiştir.

Hz. Peygamber'in ailesinde yaşananlar Müslüman ailelere bir örnek teşkil etmektedir. Peygamber ailesinde çıkan sorunlar kavgalı ve incitici bir biçimde değil karşılıklı saygı ve sevgi çerçevesinde çözülmüştür. Hz. Muhammed hiçbir zaman kaba ve sert davranmamıştır. Halbuki çoğu toplumda aile içindeki problemler Kur'ân'ın hoş görmediği çatışma ve kavga şeklinde sonuçlanmaktadır. Bu üzücü sonuçlar da aileyi bölmekte, bazen de ölümlere sebep olmaktadır.[676]

---

[673] Tahrîm, 66/1.
[674] Tahrîm, 66/3.
[675] Sevgi Tütün, **Kur'ân'da Peygamber Aileleri**, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2012, s.212.
[676] Tütün, **Kur'ân'da Peygamber Aileleri**, s.206.

Bu olay bize Hz. Peygamber'in ailesinde de bazı problemlerin ortaya çıktığını, Hz. Muhammed'in de bir insan olarak, insan olmanın getirdiği sorunlarla karşılaştığını ve imtihan edildiğini göstermektedir. Peygamber'in ailesinde yaşananlar toplumdaki diğer insanlarında yaşadığı bir gerçeği yansıtmaktadır. Kur'ân, bu gerçeğin Peygamber ailesine yansımasını bize bildirirken olayın çözümünü de sunarak benzer olaylarda nasıl hareket edilmesi gerektiğini de bildirmiş olmaktadır. Bu olaylar Hz. Peygamber'in başarılı imtihanlarının da birer örnekleridir. Aynı şekilde günümüzde yaşayan insanlara da nasıl bir Peygambere iman ettiklerini gösteren hadiselerdir.

SONUÇ

Allah Teala diğer varlıklardan farklı olarak akıl ve irade gücü verilen insanı en güzel biçimde yaratmıştır. İyilik ve kötülük yapma kabiliyetiyle, yeryüzünün halifesi olarak yaratılan insana emaneti yüklemiştir. Dünya ve içindekiler insan için bir imtihandır. İnsan özgür iradesi nedeniyle dünyada yaşadığı bütün fiillerinden sorumlu tutulmuştur. Allah insanlara uymaları gereken emirleri ve sakınmaları gereken yasakları bildirmek üzere peygamberler ve kitaplar göndererek imtihan edileceğini haber vermiştir. İnsanlık tarihi imtihan ile başlamış ve dünyaya gelen her insan imtihan sürecinden geçirilmektedir. Her insan kendi şartlarında bulunduğu konuma göre imtihan edilecektir. İmtihan sayesinde insanların inançlarındaki samimiyet ve doğruluk ortaya çıkacaktır. İmtihanını başarıyla bitirenler huzur içinde Rabbine dönecektir. İnsan varlık aleminde insanın böyle bir görevinin Allah'ın hikmeti gereği olduğunu bilmeli ve yapması gereken sorumlulukları yerine getirmeye çalışmalıdır.

İnsan sosyal bir varlıktır. Dolayısıyla insan, insanlarla ilişkilerinde de bir imtihan sürecinden geçmektedir. Özellikle ailevi ilişkilerinde bir imtihandan geçmektedir. Bir kişinin aile içindeki konumu ve bu konumundan dolayı alınan sorumlulukları, aile içindeki görevleri, genel olarak bireylerin inançları, düşünceleri, tutumları ve davranışları daima bir imtihan sürecidir. İnsanlar arasında en şiddetli imtihana tabi tutulan kişiler ise peygamberlerdir. Tüm peygamberler kavimleriyle mücadele etmiş ancak bazı peygamberler aileleriyle imtihan olmuşlardır.

Kur'ân-ı Kerîm son peygamberin getirdiği son ilahi kitaptır. Kur'ân insanları doğru yola yöneltmek için farklı yöntemler kullanmıştır. Bu yöntemlerden biri de önceki Peygamberlerin yaşadığı tecrübeleri ve çektiği sıkıntıları haber vermektir. Kur'ân önceki peygamberlerin ve inananların çektiği zorlukları anlatarak mü'minleri teselli etmekte ve Allah'ın her zaman inananlara yardım ettiğine dikkat çekmektedir. Kur'ân, peygamberlerin ailesiyle yaşadığı sıkıntıları ayrıntıya girmeden bildirerek olaylardan ibret almamızı istemektedir. Bu bilgiler peygamberlerin de bizim gibi insan

olduğunu, onların da ailesiyle sıkıntılar yaşadığını yani imtihan edildiğini göstermektedir.

Yasak ağaç ile imtihan olan Hz. Âdem'in, bu imtihanın sonucunda şeytanın insanoğluna apaçık düşman olduğunu ve işlenen günahtan sonra yapılan tövbenin, insanı Allah katında yücelttiği sonucuna vardık. Hz. Âdem'in iki oğlu yeryüzünde imtihana tabi tutulmuş, onlardan biri ilahi emre karşı gelip kardeşini öldürerek en büyük günahı işlemiş ve hüsrana uğramıştır. Allah Teala onları şeytanın tuzaklarına karşı uyardığı halde oğullarından biri bu uyarıyı dikkate almayarak imtihanı kaybetmiştir. Hz. Âdem'in oğullarının kıssasını incelediğimizde kardeş kıskançlığının getirdiği sonuçları görmekteyiz. Kıskançlık, kin, nefret ve takva eksikliğinin neticesinde Âdem'in oğullarından biri, diğerini öldürmesi sonucu hem dünyasını hem de ahiretini zindana çevirmiştir. Bir baba olarak Hz. Âdem bir yandan bir evladını kaybetme acısını yaşarken, diğer taraftan da öbür evladının hem dünyasını hem de ahiretini kaybettiğini görmesi, Hz. Âdem'in üzülmesine sebep olmuştur.

Hz. Nûh'un inanmayan eşinin Hz. Nûh'a mecnun demesi, kafirlerle birlikte hareket edip onları desteklemesi ve oğlunun kafirlerle beraber olması Hz. Nûh'un imtihanı olmuştur. İnanmayan oğlu babasının ısrar etmesine rağmen tufan günü gemiye binmeyip inkâr edenlerle helak olmuştur.

Bir baba peygamber de olsa, kendisine verilen evlatların hepsinin hayırlı olacağı anlamına gelmediğini, peygamberlerin de asi, mücrim bir evlat ile imtihan olabileceğini Hz. Âdem ve Hz. Nûh kıssaları ile öğrenmiş oluyoruz. Bu kıssalar çocuk eğitiminde ve evlatların terbiyesinde baba görevini yapsa da evlatlarının kesin hayırlı bir evlat olacağı anlamına gelmediğini, içlerinden asilerin de çıkabileceğini göstermektedir. Ebeveyne düşen görev, evlatları ile ilgili üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmek, sonucu ise Allah'a havale etmektir.

İbrâhim kıssasında ilk karşımıza çıkan Hz. İbrâhim'in çocuk yaştan itibaren Allah'ın varlığını aklıyla sezmesi ve araştırması göze çarpmaktadır. Bu da bize insanın, peygamber olmadan kendi iradesiyle Allah'ın varlığını bulabilecek yetenekte yaratıldığını göstermektedir. Hz. İbrâhim'in, müşrik babasıyla ve kavmiyle verdiği tevhid mücadelesi, Nemrut tarafından ateşe atılması, yıllar sonra sahip olduğu oğlunu

ıssız bir yere bırakması, oğlu İsmâil'i kurban etmekle emrolunması gibi konularda imtihana tabi tutulduğunu görmekteyiz. Hz. İbrâhim'in Allah'a olan bağlılığı ve inancındaki samimiyeti sayesinde bütün imtihanlarını başarıyla geçtiğini ve "Halilullah" sıfatına mazhar olduğunu müşahede ettik.

Lût kıssasında, Hz. Lût'un inanmayan eşinin ihaneti ve kavminin yaptığı ahlaksızlık karşısında Hz. Lût'un yılmadan sabırla verdiği mücadeleyi görmekteyiz. Kavminin ahlaksızlığından vazgeçmemeleri onların helak olmasına sebep olmuştur. Allah Teâlâ bu kıssa ile insanların yaratılışlarına aykırı olan davranışlarından uzak kalmaları gerektiğini kendilerine helal olan davranışları seçmeleri konusunda bir uyarı yapmaktadır.

Yûsuf kıssasında, oğullarıyla ve Hz. Yûsuf'tan ayrı düşmesiyle imtihan olan Hz. Yakûb'un, Allah'ın rahmetinden hiçbir zaman ümit kesmediğini görüyoruz. Oğullarına karşı olan tahammülü, oğlu Yûsuf'u kaybetmesine olan sabrı, özlemi, üzüntüsü ve onu bulacağına olan umudu sonucu imtihanında başarılı olmuştur. Bu da bize hiçbir zorluk karşısında pes etmememiz gerektiğini, başımıza gelen bela ve musibetlere sabretmemiz ve Allah'ın rahmetinden ümidimizi kesmememiz gerektiğini göstermektedir. Hz. Yûsuf'un kardeşlerinin ihanetine uğraması, köle olarak satılması, iffet ve namusunu korumasındaki mücadelesi, iffeti uğruna hapis yatması ve bütün bunların sonucunda imtihanını başarıyla bitirerek Allah'ın lütfuna mazhar olması, kardeşlerine kavuştuğunda onlara karşı sevgi ve merhametle yaklaşması onun yüz güzelliği kadar ahlaki güzelliğe de sahip olduğunu açıklamaktadır.

Bütün malını, evlatlarını kaybetmekle ve hastalıkla imtihan olan Hz. Eyyûb, bütün bunlara sabrederek sabrın yaşanmış sembolü olmuştur. Bu başarılı imtihanın neticesinde Allah Teala her şeyi misliyle Hz. Eyyûb'a geri vermiştir.

Birçok konuda imtihan olan Hz. Muhammed (s.a.v.) olaylar karşısında sabırlı davranarak sükûnetini korumuş ve aynı zamanda olayların hakikatini öğrenmek için gerekli araştırmaları yapmıştır. Bu, bize karar vermeden önce hakikati araştırarak öğrenmek gerektiğini göstermektedir. 'İfk Hadisesi' olarak İslam tarihine geçen, münafıkların Hz. Âişe'ye attığı iftira olayı Nûr sûresi 11-20. âyetlerin nazil olmasıyla hakikat açıklığa kavuşmuştur. Bu olay Müslümanlara, bu tür durumlarda nasıl

davranılması gerektiğini öğretmektedir. Günümüzde de buna benzer olaylar ortaya çıkmaktadır. Müslümanların tekrar kanmaması ve aldanmaması için ilgili âyetlerde bulunan uyarılara dikkat etmeleri gerekmektedir.

Bu çalışma ile elde ettiğimiz bilgiler ışığında aile olmada sadece kan bağının yeterli olmadığını bunun yanında iman ve inanç birliğinin de olması gerektiğini kıssalarda görmekteyiz. Nitekim Hz. Nûh'un inanmayan oğlu ve eşi aileden sayılmadığı gibi Hz. Lût'un kafir eşi de aileden sayılmamıştı. Bu da bize aile olmada imanın en önemli faktör olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan haset, kin, ihanet ve nefretin aileyi yıkmada ve yok etmede ne kadar tehlikeli olduğunu Hz. Âdem ve Hz. Yûsuf kıssalarında müşahede ettik.

Sonuç olarak her insan imtihan sürecinden geçmekte ve herkesin kendine özgü dünyası olduğu için herkesin imtihanı da farklı farklı olmaktadır. İmtihanlar farklı şekillerde olsalar da tümünün amacı aynıdır. İmtihan sonucunda insanın ya Allah'a olan bağlılığı ve itaati artar ya da isyan edip iman dairesinden çıkar. İnsan, sebepleri ve şekli ne olursa olsun karşılaştığı zorluklar karşısında sabırlı olmalı ve Allah'a dua etmelidir. Bu şekilde imtihanlarını başarıyla bitirmeli hem dünyasını hem de ahiretini kazanmalıdır.

KAYNAKÇA

AKSU, Ali, **"İfk Olayı Üzerine Bir Değerlendirme (Sebep ve Sonuçları Açısından)", Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2004, c.8, sayı: 1.

AYDIN, Hayati, **Kur'ân'da Psikolojik İkna**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2005.

AZİMLİ, Mehmet, **Siyeri Farklı Okumak, Ankara**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2010.

BAYRAKTAR, Mehmet, **İslam'da Evrimci Yaratılış Teorisi**, Kitabiyat Yayınevi, Ankara, 2001.

BEGAVÎ, Muhyi's-Sünne, Ebû Muhammed Hüseyin b. Mesud b. Muhammed b. Ferrâ (ö.510), **Meʿâlimü't-tenzîl fî Tefsiri'l-Kur'ân**, thk. Abdurrezzak Mehdî, Daru İhyâi't-Türasi'l- 'Arabi, Beyrut, h. 1420.

BEYZÂVÎ, Abdullah b. Ömer b. Muhammed (ö. 685/1286), **Envârü't-tenzîl ve Esrârü't-te'vîl**, Daru İhyâi't-Türasi'l- 'Arabi, Beyrut, h. 1418.

BİÇER, Ramazan, "İğvâ", **DİA**, C.21, TDV Yayınları, İstanbul, 2000.

BİLGİZ, Musa, **Kur'ân Açısından Vicdan ve Değeri**, Beyan y. İstanbul, 2007.

BOLAY, Süleyman Hayri, "Âdem", **DİA**, C.1, TDV Yayınları, İstanbul, 1988.

CERRAHOĞLU, İsmâil, **Tefsir Usûlü**, TDV Yayınları, Ankara, 1997.

CEVHERÎ, Ebû'n-Nasr İsmâîl b. Hammâd (ö. 393), **Sıhâhu'l-Cevherî**, thk. Ahmed Abdulgafur Attar, Daru'l-'İlmi li'lmeleyîni, Beyrut, h. 1407.

CEVZÎ, İmam Ebu'l Ferec Cemalüddin Abdurrahman Ali b. Muhammed (ö.597/1201), **Zâdü'l-Mesîr fî 'İlmi't-Tefsîr**, (trc.) Abdülvehhab Öztürk, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2009.

ÇAĞRICI, Mustafa, "Fitne", **DİA**, C.13, TDV Yayınları, İstanbul, 1996.

ÇAKAN, İsmâil L, N. Mehmed Solmaz, **Kur'ân-ı Kerîm'e Göre Peygamberler ve Tevhid Mücadelesi**, Acar Basım, İstanbul, 2008.

ÇANGA, Mahmut, **Kur'ân-ı Kerîm Lügati**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004.

ÇİFTÇİ, Adil, **Fazlu'r-Rahmân ile İslam'ı Yeniden Düşünmek**, Kitabiyat, Ankara, 2001.

DEMİR, Şehmus, **Kur'ân'ın Yeniden Yorumlanması**, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005.

DEMİRCİ, Muhsin, **Tefsir Tarihi**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2003.

DEMİRCİ, Muhsin, **Tefsir Usûlü**, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2003.

DERVEZE, Muhammed İzzet (1888-1984), **Tefsîrü'l-Hadîs**, Daru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabi, Kahire, h.1383.

EBÜSUÛD, İmad Muhammed b. Mustafa (h. 982), **İrşâdü'l-akli's-selîm ila mezayal-Kur'âni'l-Kerim**, Daru İhyâi't -Türasi'l-'Arabi, Beyrut.

EBU ZEYD, Nasr Hamid, **Dinsel Söylemin Eleştirisi**, çev: Fethi Ahmet Polat, Kitabiyat Yayınevi, Ankara, 2002.

ELBÂNÎ, Ebu Abdurrahman Muhammed Nasruddin (1914-1999), **Muhtasaru Sahîhi'l-İmam-ı Buhârî**, Mektebetü'l-Mâ'arif li'n-Neşri, Riyad, h. 1422.

ESED, Muhammed, **Kur'ân Mesajı**, çev: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret yayınevi, İstanbul, 2002.

EZHERÎ, Ebû Mansûr Muḥammed b. Aḥmed b. el-Herevî (ö. 370/981), **Tehzîbü'l-Luga**, Daru İhyâi't-Türasi'l-'Arabi, Beyrut, 1422/2001.

FAYDA, Mustafa, "İfk Hadisesi", **DİA**, C.21, TDV Yayınları, İstanbul, 2000.

FEYİZLİ, Hasan Tahsin, **Feyzü'l-Furkân**, Server Yayınları, İstanbul, 2016.

FÎRÛZÂBÂDÎ, Muhammed b. Yakup, (h. 817), **Kamûsü'l-muhît**, thk. Muhammed Naim, Müessesetü'r-Risale, Beyrut, 2005.

GAZÂLÎ, İmam (ö. 505/1111), **İhya'ü 'ulûmi'd-dîn**, çev: Ali Arslan, Merve Yayınları, İstanbul.

GÜLER, İlhami, **Allah'ın Ahlakiliği Sorunu**, Ankara Okulları Yayınları, Ankara, 1998.

GÜRER Neşe, **Kur'ân'da Peygamberlerin Karakter Özellikleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat, 2019.

HAMÎDULLAH, Muhammed, **İslâm Peygamberi**, çev: Salih Tuğ, İrfan Yayıncılık, İstanbul, 1993.

HARMAN, Ömer Faruk, "Eyyûb", **DİA**, C.12, TDV Yayınları, İstanbul, 1995.

HARMAN, Ömer Faruk, "İbrâhim", **DİA**, C.21, TDV Yayınları, İstanbul, 2007.

HARMAN, Ömer Faruk, "İsmâil", **DİA**, C.23, TDV Yayınları, İstanbul, 2001.

HARMAN, Ömer Faruk, "Lût", **DİA**, C.27, TDV Yayınları, Ankara, 2003.

HARMAN, Ömer Faruk, "Nûh", **DİA**, C.33, TDV Yayınları, İstanbul, 2007.

HARMAN, Ömer Faruk, "Yakûb", **DİA**, C.43, TDV Yayınları, İstanbul, 2013.

HARMAN, Ömer Faruk, "Yûsuf", **DİA**, C.44, TDV Yayınları, İstanbul, 2013.

İBN ASÂKÎR, Ebü'l Kasım Muhammed b. Ali (ö. 571/1176), **Tarihu Dımaşk**, thk. Amr b. Garame el-Amri, Daru'l-Fikri li't-tibâ'ati ve'n-Neşr'i ve't-Tevzî'i, h. 1415.

İBN KESÎR, Ebü'l-Fidâ' İsmâîl b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî (ö. 774/1373), **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-'Azîm**, thk. Sâmi b. Muhammed b. Selâme, Daru Tayyibe li'n-Neşri ve't-Tevzî'i, h. 1420.

İBN KESÎR, Ebu'l-Fida, **Kasasü'l-Enbiyâ**, çev: Mahmut Varhan, Hasan Ali Saygın, Polen y. İstanbul, 2011.

İBN MÂCE, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî (ö. 273/887), **Sünenu İbn Mâce**, thk. Muhammed Fuad Abdubaki, Daru İhyâi'l-Kütübi'l-'Arabi.

İBN İSHÂK, Muhammed b. ishak b. Yesar, (ö. 151/768), **Kitâbü'l-Megâzî (Sîretü İbn İshâk)**, thk. Süheyl Zekar, Daru'l-Fikr, Beyrut, h. 1398.

İBN SA'D, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Kâtib el-Hâşimî el-Basrî el-Bağdâdî (ö. 230/845), **Tabakâtü'l-Kübrâ**, thk. Muhammed Abdullah Kadir, Daru'l-Kütübi'l- İlmiyye, Beyrut, h. 1410.

İBN MANZÛR, Cemaleddin, **Lisânü'l-ʿArab**, Beyrut, Dâru's-Sâdır, h. 1414.

İBNÜ'L-ESÎR, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî (ö. 630/1233), **el-Kâmil fi't-Târîh**, thk. Ömer Abdusselam, Daru'l Kütübi'l-'Arabî, Beyrut, Lübnan, h. 1417.

İSFAHÂNÎ, Râgıb, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal (ö. 502/1108), **el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân**, thk. Safvan Adnan Davud, Daru'l-Kalem, ed-Daru'ş-Şami, Dımaşk, Beyrut, h. 1412.

İZUTSU, Toshihiko, **Kur'ân'da Allah ve İnsan**, çev: Süleyman Ateş, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul.

KARA, Seyfullah, "İfk Olayının Etkileri ve Olayla İlgili Ortaya Konan Tavırlar", **Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 2001, sayı: 15, s. 343-382.

KARAMAN, Hayreddin, Mustafa Çağrıcı, İbrâhim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, **Kur'ân yolu**, DİB Yayınları, Ankara, 2006.

KAYA, Süleyman, **Kur'ân'da İmtihan**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmış Doktora Tezi), Sakarya, 2002.

KAYACAN, Murat, **Kur'ân'da Peygamberlere Karşı Tavırlar ve Sonuçları**, Ekin Yayınları, İstanbul, 2016.

KIRCA, Celal, "Ahsenü'l-Kasas", **DİA**, C.2, TDV Yayınları, İstanbul, 1988.

Kitâb-ı Mukaddes.

Kur'ân-ı Kerîm Meâli.

KURTUBÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebîbekr b. Ferh, (ö. h. 671) **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân**, Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire, 1964.

KURTULUŞ, Rıza, "Jeffery, Arthur", **DİA**, C.23, TDV Yayınları, İstanbul, 2001.

KUŞEYRÎ, Abdülkerîm b. Hevâzin b. Abdilmelik el-Kuşeyrî (ö. 465/1072), **Letâ'ifü'l-işârât**, el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'Amme, Mısır.

KUTÛB, Seyyid, **Fî-Zilâli'l-Kur'ân**, çev: M. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa, Hikmet Yayınları, İstanbul.

KÖKSAL, Mustafa Asım, **Peygamberler Tarihi**, TDV Yayınları, Ankara, 2016.

MÂVERDÎ, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî (ö. 450/1058), **Tefsîrü'l-Mâverdî**, tah: Seyyid b. Maksud b. Abdurrahim, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, ts.

MEVDÛDÎ, Ebu'l-A'lâ, **Tarih Boyunca Tevhid Mücadelesi ve Hz. Peygamberin Hayatı**, çev: Ahmed ASRAR, evreninsirlari.net/doyalar/136_s18_02.pdf.

MEVDÛDÎ, Ebu'l-A'lâ, **Tefhimü'l-Kur'ân**, İnsan Yayınları, İstanbul, 1986.

MUTÇALI, Serdar, **Arapça-Türkçe Sözlük**, Dağarcık Yayınları, İstanbul, 1995.

MÜFTÜOĞLU, Ömer, **Kur'ân'da Hz. Lût Kavmi**, Eskişehir İslami İlimler Vakfı Yayınları, Eskişehir, 1997.

NESEFÎ, Ebü'l-Berekât (ö. 710/1310), **Medârikü't-tenzîl ve Hakâiku't-te'vîl**, Daru'l-Kelimi't-Tayyib, Beyrut, Birinci Baskı h. 1419.

NEVEVÎ, Ebû Zekeriyyâ b. Şeref (ö. 676/1277), **Riyâzü's-Sâlihîn**, 4. Basım, Beyrut, 2007.

NÎSÂBÛRÎ, Müslim b. el-Haccâc Ebü'l-Hasan Kuşeyrî (ö. 261/875), **Sahih-i Müslim**, thk. Muhammed Fuad Abdülbakî, Daru'l-İhyâi't-Türasi'l-'Arabi, Beyrut.

NURSÎ, Said, **Lem'alar**, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2004.

NURSÎ, Said, **Mektûbât**, Yeni Asya Neşriyat, İstanbul, 2004.

RAHMAN, Fazl, **Allah'ın Elçisi ve Mesajı**, çev: Adil Çiftçi, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 1997.

RÂZÎ, Ebu Abdillah Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn (ö. 606/1210), **Mefâtîhu'l-gayb**, Daru İhyâi't-Türasi'l-'Arabi, Beyrut, h. 1420.

REŞÎD RIZÂ, Muhammed (ö: h. 1354), **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-Hakîm=Tefsîrü'l-Menâr**, el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'Amme, 1990.

SÂBÛNÎ, Muhammed Ali, **Safvetü't-Tefâsîr**, çev: Sadreddin Gümüş, Nedim Yılmaz, Ensar Yayınları, İstanbul, 2016.

SARIÇAM, İbrahim, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, TDV Yayınları, Ankara, 2001.

SA'LEBÎ, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm (ö. 427/1035), **el-Keşf ve'l-beyân 'an tefsîri'l-Kur'ân**, thk. İmam Ebi Muhammed b. Aşûr, Daru İhyâi't-Türasi'l-'Arabi, Beyrut, Lübnan, h. 1422.

ŞENGÜL, İdris, "Kıssa", **DİA**, C.25, TDV Yayınları, Ankara, 2002.

ÖZTÜRK, Mahmut, **Peygamberlerin Aile Bireyleriyle İmtihanı**, Sonçağ Yayınları, Ankara, 2016.

ÖZTÜRK, Mustafa, **Kur'ân ve Aşırı Yorum**, Kitabiyat, Ankara, 2003

ÖZTÜRK, Mustafa, **Tefsir Tarihi Araştırmaları**, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2005.

SUYÛTÎ, Celaleddin Muhammed b. Ahmed b. Muhammed Mahallî (ö. 864/1459), Celaleddin Abdurrahman b. Ebubekir Es-Suyûtî (ö. 911/1505), **Tefsîrü'l-Celâleyn**, Beyrut, 11. Baskı, 1999.

ŞEVKÂNÎ, Muhammed Süleyman Abdullah (ö. 1250/1834), **Fethu'l-kadîr**, Kuveyt, 2. Baskı, 1988.

ŞENGÜL, İdris, "Kıssa", **DİA**, C.25, TDV Yayınları, Ankara, 2002.

ŞİMŞEK, M. Sait, **Hayat Kaynağı Kur'ân Tefsiri**, Beyan Yayınları, İstanbul, 2012.

ŞİŞMAN, Nazife, **Emanetten Mülke**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2003.

TABATABAÎ, Allâme Muhammed Hüseyin (1904-1981), **el-Mîzân fî tefsîri'l-Kur'ân**, trc: Vahdettin İnce, Kevser y. İstanbul, 2000.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/923), **Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân**, Tahk. Ahmed Muhammed Şakir, Müessetü'r-Risâle, h. 1420.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/923), **Tarih-i Taberî**, çev: M. Faruk Gürtunca, Sağlam Yayınevi, İstanbul.

TABERÎ, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (ö. 310/923), **Tarihü't-Taberî**, Dâru't-Türas, Beyrut, h. 1387.

TÜTÜN, Sevgi, **Kur'ân'da Peygamber Aileleri**, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2012,

ULUDAĞ, Süleyman, "Bela", **DİA**, C.5, TDV Yayınları, İstanbul, 1992.

VÂKİDÎ, Muhammed b. Ömer (ö. 207/822), **Kitâbü'l-Megâzî**, thk. Marsden Jones, Beyrut, h. 1409.

VEHBİ, Mehmed, **Hülâsat'ül-Beyân**, Üç Dal Neşriyat, İstanbul, 1966.

YAZIR, Elmalılı Hamdi, **Hak Dîni Kur'ân Dili**, Birleşik Yayıncılık, İstanbul, 2003.

YİĞİT, İsmâil, **Peygamberler Tarihi**, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2020.

YAVUZ, Yûsuf Şevki, "Peygamber", **DİA**, C.34, TDV Yayınları, İstanbul, 2007.

ZEBÎDÎ, Ahmed b. Ahmed (ö. 893/1488), **et-Tecrîdü's-sarîh li-ehâdîsi'l-Câmi'i's-sahîh**, Müessetür-Risale, Dımaşk, Suriye, h. 1430.

ZEMAHŞERÎ, Ebû'l-Kâsım Cârullah Mahmud b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî (ö. 538/1144), **Keşşâf**, çev: Muhammed Coşkun, Ömer Çelik, Necdet Çağıl, Adil Bebek, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul, 2016.

ZUHAYLÎ, Vehbe, **Tefsîrü'l-Münîr**, çev: Hamdi Arslan, Ahmet Efe, Beşir Eryarsoy, H. İbrâhim Kutlay, Nurettin Yıldız, Bilimevi Basın Yayın, İstanbul, 2017.